

**T.C.
SÜLEYMAN DEMİREL ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
TARİH ANABİLİM DALI**

**OSMANLI ARŞİV BELGELERİNE GÖRE
OSMANLI-AVUSTURYA
MÜNASEBETLERİ
(1740-1788)**

96160

Doktora Tezi

**Danışman
Prof. Dr. Bayram KODAMAN**

**Hazırlayan
Nurgül BOZKURT**

**T.C. YÜKSEKÖĞRETİM KURULU
DOKÜMANTASYON MERKEZİ**

ISPARTA 2000

İÇİNDEKİLER

ÖNSÖZ.....	IV
KISALTMALAR.....	VII
GİRİŞ.....	1
A- 1736 YILINA KADAR OSMANLI-AVUSTURYA İLİŞKİLERİ.....	1
B- 1736-1739 OSMANLI-RUS-AVUSTURYA HARBİ.....	11
1- Harbin Sebepleri.....	11
2- 1736-1739 Harbi ve Barış Müzakereleri.....	16
C- BELGRAD ANTLAŞMASI (18 EYLÜL 1739).....	22
D- BELGRAD ANTLAŞMASI'NIN TASDİKİ VE MÜBADELESİ.....	26
E- AVUSTURYA'NIN VE AVRUPA DEVLETLERİ'NİN ANTLAŞMAYA BAKIŞI.....	28
F- ANTLAŞMA'NIN TAHLİLİ.....	30

BİRİNCİ BÖLÜM

SİYASİ MÜNASEBETLER

A- ANTLAŞMA SONRASI OSMANLI-AVUSTURYA HUDUDU.....	32
B- AVUSTURYA'NIN VERASET PROBLEMLERİ.....	36
1- Pragmatische Sanktion.....	36
2- Avusturya Veraset Savaşları ve Osmanlı Devleti.....	38
C- BELGRAD ANTLAŞMASI'NIN TADİLİ.....	45
D- YEDİ YIL SAVAŞLARI (1756-1763) VE OSMANLI DEVLETİ.....	52
E- OSMANLI-RUS SAVAŞI (1768-1774) VE AVUSTURYA DEVLETİ.....	61
1- Osmanlı-Avusturya Yakınlaşması ve İttifak.....	65
2- Avusturya'nın Rusya-Prusya İttifakına Katılması ve Bukovina'yı İşgali.....	68
F- 1784 SENEDİ VE AVUSTURYA'NIN KARADENİZ'DE TİCARET YAPMA İMTİYAZINI ELDE ETMESİ.....	73

İKİNCİ BÖLÜM

ELÇİLİK FAALİYETLERİ VE SOSYAL MÜNASEBETLER

A- AVUSTURYA DAİMİ ELÇİLİĞİ.....	82
----------------------------------	----

II

1- İstanbul' da Avusturya Daimî Elçiliğinin Kurulması.....	82
2- Avusturya Elçiliğinin Görevleri.....	84
3- Elçiliğin İhtiyaçlarının Temini Hususu.....	88
a- Hamr (Şarap) İhtiyacının Temini.....	90
b- Üzüm İhtiyacının Temini.....	92
c- Hanâzir İhtiyacının Temini.....	93
4- Avusturya Daimî Elçiliğine Tercüman Tayini Hususu.....	94
B- AVUSTURYA' NIN OSMANLI MEMLEKETİNDE	
KONSOLOSLUKLAR AÇMASI.....	97
1- Avusturya Konsolosluğuna Tercüman Tayini.....	101
C- SOSYAL MÜNASEBETLER.....	105
1- SAVAŞ ESİRLERİ.....	105
a- Savaş Esirlerinin Bulunduğu Yerler.....	106
b- Esirlerin Serbest Bırakılması.....	107
c- Esirlerin Serbest Bırakılmasında Karşılaşılan Güçlükler.....	108
d- Esirlerin Memleketlerine Gönderilmesi.....	109
2- DİNÎ MESELELER.....	111

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM TİCARÎ FAALİYETLER

A- 1739 BELGRAD ANTLAŞMASI' NA KADAR OSMANLI-AVUSTURYA	
TİCARÎ MÜNASEBETLERİ.....	114
B- 1739-1788 YILLARI ARASI OSMANLI-AVUSTURYA	
TİCARÎ MÜNASEBETLERİ.....	118
1- Gümrük Resmi ve Ortaya Çıkan Problemler.....	123
a- Gümrük Resmi.....	123
b- Gümrük Resmi Tahsili Hususunda Problemler (Mükerrer Gümrük).....	128
2- Avusturyalı Tüccarların Yol Güzergâhları.....	135
3- Tüccarların Osmanlı Memleketine Satmak İçin Getirdikleri ve	
Alıp Götürdükleri Mallar.....	137
4- Nemçeli Tüccarların Kendi ve Osmanlı Memleketinden	

III

Satın Alıp Rusya'ya Götürdükleri ve Buradan Aldıkları Mallar.....	138
5- Avusturyalı Tüccarların Yolculuk Mevsimi.....	141
6- Nemçeli Tüccarların İkamet Yerleri.....	142
7- Nemçeli Tüccarların Daha Çok Ticarî Faaliyette Buldukları Osmanlı Vilayetleri.....	143
8- Deniz Kazaları ve Kazaya Uğrayan Ticarî Emtia.....	146
9- Ticaret Yollarının Güvenliği, Tüccarların ve Yolcuların Mal ve Eşyalarının Gasp Edilmesi.....	147
10- Ticarî Borç ve Alacaklar.....	150
11- Yabancı Uyruklu Tüccarlarla İlgili Divân'da Görülen Davalar.....	151
12- Osmanlı Ülkesinde Ölen Tüccarların Malları.....	152

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM

OSMANLI DEVLETİ'NİN HİMAYESİ ALTINDA "GARB OCAKLARI" İLE AVUSTURYA ARASINDA YAPILAN ANTLAŞMALAR

A- GARB OCAKLARI'NIN KURULUŞU VE İDARESİ.....	154
B- GARB OCAKLARI'NIN NEMÇE İLE SİYASİ VE EKONOMİK İLİŞKİLERİ.....	156
1- Cezâyir İle Avusturya Arasındaki Temessük.....	156
2- Tunus İle Avusturya Arasındaki Temessük.....	162
3- Trablusgarb İle Avusturya Arasındaki Antlaşma.....	166
4- Garb Ocakları İle Avusturya Arasındaki 8 Ağustos 1783 Tarihli Senet.....	170
SONUÇ.....	172
BİBLİYOGRAFYA.....	178
EKLER.....	190

ÖNSÖZ

Kurulduktan kısa bir süre sonra Rumeli'ye geçen ve kuvvetli bir siyasî oluşumun temellerini atan Osmanlı Devleti, XVI. yüzyılın başlarında Macaristan meselesi yüzünden Avusturya Devleti ile münasebetler içerisine girdi. İki ülke arasındaki ilişkilerin, siyasî ve askerî mücadeleler şeklinde başlamasına rağmen sulh dönemlerinde ticarî, sosyal ve ekonomik sahaya kaymış olduğunu görüyoruz. Fakat bu alandaki gelişmeler iki devlet arasında harp çıktığında sekteye uğramış, savaşlar sonrası yapılan antlaşmalarla yeniden tanzim edilmiştir. İşte bu münasebetleri teşkil eden dönemler her yönüyle incelenmeyi haizdir. Oysa Osmanlı Devleti ile Avusturya ilişkilerine baktığımızda, aralarındaki siyasî ve askerî mücadeleler ile ilgili çalışmalar olmasına rağmen bu iki devletin barış yaptıktan sonra nasıl bir münasebet sergilediği hususunda müstakil bir çalışmaya tesadüf edilememiştir.

Tarihe, 1736-1739 Osmanlı-Rus-Avusturya Savaşları olarak geçen döneme kadar, iki devlet arasında 1718 yılında imza edilen Pasarofça Antlaşması ile sağlanan barış devam etmekte idi. Avusturya'nın önce 1726'de sonra da 1733 tarihinde Rusya ile karşılıklı tecavüzî ve tedafû antlaşma yapması ve Osmanlı Devleti'ne savaş açan Rusya'nın yanında yer alarak bir müddet sonra da savaşa katılması, barışın kesintiye uğramasına sebep oldu. Kesintiye uğrayan bu barış, 18 Eylül 1739'da imzalanan Belgrad Antlaşması ile tekrar sağlandı. Antlaşmanın yapılması iki devlet arasındaki kesilmiş olan ticarî, sosyal ve ekonomik münasebetleri yeniden başlattı. Hatta 20 Ekim 1740'da ölen İmparator VI. Karl'ın yerine geçen kızı Maria Theresia ve kocası Franz Stefan'ın talepleri üzerine bu antlaşma, 27 Mayıs 1747 tarihinde tadil edilerek, Avusturya'ya 1718 Pasarofça Ticaret Ahidnamesi'nde ve Belgrad Antlaşması'nda tanınan haklara ek olarak bir takım ticarî imtiyazlar verildi. 1768-1774 Osmanlı-Rus savaşı sonrası ve 1783 Antlaşması ile Rusya'nın Karadeniz'de ticaret yapmasını kabul eden Osmanlı Devleti, 24 Şubat 1784 Senedi ile aynı ayrıcalığı Avusturya tüccarlarına da verdi. Bu durum 1788 yılında çıkan harbe kadar devam etti.

18 Eylül 1739 Belgrad Barışı sonunda yaklaşık yarım asır sürecek bir sulh dönemine giren Osmanlı Devleti ile Avusturya'nın bu sıradaki münasebetlerinin Osmanlı Arşiv kaynaklarına göre hemen hemen hiç araştırılmamış olduğunu görüyoruz. Bu sebeple mevcut çalışmamızda, uzun süren bu barış döneminde iki ülke arasında nasıl bir ilişki olduğunu ortaya koymayı amaçladık.

Çalışmamız giriş, dört bölüm ve sonuçtan oluşmaktadır. Ayrıca önemli gördüğümüz bazı belgeleri ekler kısmında sunduk. Giriş kısmında 1736 savaşına kadar Osmanlı-Avusturya münasebetlerine kısaca değindikten sonra, 1736-1739 Osmanlı-Rus-Avusturya Harbi ve sonunda imzalanan Belgrad Antlaşması'nı değerlendirdik. Birinci bölümde uzun süren bu barış dönemindeki siyasi, ikinci bölümde elçilik faaliyetleri ve sosyal münasebetler, üçüncü bölümde ticarî, dördüncü bölümde Osmanlı Devleti'nin himayesi altında "Garb Ocakları" ile Avusturya arasında yapılan antlaşmalara değindik.

İşte bu şekilde cereyan eden "Osmanlı-Avusturya Münasebetleri (1740-1788)" adlı çalışmamızı büyük ölçüde Osmanlı Arşiv belgelerine dayandırdık. Bunun yanında konu ile ilgili Türkçe yazma ve Almanca, Fransızca, İngilizce yazılmış tetkik eserlerden de faydalandık. Netice olarak araştırmaya konu olan "Osmanlı-Avusturya Münasebetleri (1740-1788)" adlı çalışmamızın bu konudaki mevcut boşluğu biraz olsun dolduracağını ümit ediyoruz.

Bu tezin hazırlanması sırasında beni yönlendiren, gerekli tavsiye ve düzeltmeleri yapan her zaman teşvik ve yardımlarını gördüğüm danışman hocam Prof. Dr. Bayram Kodaman'a teşekkür ederim. Ayrıca çalışmalarım esnasında her türlü kolaylığı gösteren hocalarım Prof. Dr. Mehmet Ali Ünal'a, Yrd. Doç. Dr. Ahmet Halaçoğlu'na ve Yrd. Doç. Dr. Behset Karaca'ya teşekkür ederim. Çalışmamız için gerekli ve burada bulamadığımız bazı kaynak eserlerin tamamını veya gerekli bölümlerini fotokopiler şeklinde temin etmeme yardımcı olan Technische Universität München-Physik Doktora Öğrencisi Ruhan Boy'a, Bochum Üniversitesi Doktora Öğrencisi, Bielefeld Şehri Yabancılar Meclisi Başkanı Mustafa Gencer Bey'e, Başbakanlık Osmanlı Arşivi mensuplarına, özellikle merhum Şube Müdürü Veli Tola Bey'e, tezimin yazımı esnasında samimi gayretlerini gördüğüm arkadaşlarım Dr. İlhan Ekinci'ye, Dr. Mehmet Saltan'a, Arş. Gör. Suna Saltan'a,

Arş. Gör. Ümit Akça'ya, Arş. Gör. Kazım Çandır'a ve her zaman maddi ve manevi desteklerini esirgemeyen aileme, özellikle kız kardeşim Fadime Bozkurt'a teşekkür ederim.

Nurgül Bozkurt

Isparta 2000

KISALTMALAR

A.DVN.DVE.: Divân-ı Hümâyûn Düvel-i Ecnebiye Kalemi

a.g.e.: Adı Geçen Eser

a.g.m.: Adı Geçen Makale

a.g.t.: Adı Geçen Tez

bk. : Bakınız

BOA: Başbakanlık Osmanlı Arşivi

c.: Cilt

CH: Cevdet Tasnifi-Hariciye

çev.: Çeviren

HH: Hatt-ı Hümâyûn.

hk.: Hüküm

İ.A.: İslâm Ansiklopedisi

İEH: İbnülemin Tasnifi-Hariciye

İUEF: İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi

İÜFM: İstanbul Üniversitesi İktisat Fakültesi Mecmuası

Kütp.: Kütüphane

MÜFEFTAD: Marmara Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Türklük Araştırmaları Dergisi

Nr: Numara

O.D.T.Ü.: Ortadoğu Teknik Üniversitesi

s.: Sayfa

sa.: Sayı

ss. : Sayfa sayısı

T.D.V.İ.A.: Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi

TVYY: Türk Vakfı Yurt Yayınları

TY: Türkçe Yazma

v.: Varak

Yay. Haz.: Yayına Hazırlayan

GİRİŞ

A- 1736 YILINA KADAR OSMANLI-AVUSTURYA İLİŞKİLERİ

30 Eylül 1520'de tahta geçen Kanunî Sultan Süleyman, yönünü batıya çevirerek babasının doğu siyasetini durdurmak zorunda kaldı. Bu sırada V. Karl (Şarl, Şarlken, Charles Quint, Karaloş, Karlos), İspanya kralı ve Alman imparatoru sıfatı ile Avrupa'da bir çok yeri ele geçirmiş, diğer yerleri de nüfuzu altına almıştı. Fransa'yı tehdit ediyor ve Kuzey Afrika'da Barbaros Hayreddin Paşa ile savaşıyordu. Üstelik akrabalık yoluyla, çok geniş sınırlara sahip Macaristan Krallığı'nı da hâkimiyeti altına almıştı. Osmanlı Devleti'ne karşı olan bu tehlike daha fazla büyümeden durdurulmalıydı. Bu sebeple Kanunî Sultan Süleyman ilk olarak Orta Avrupa'nın kilidi sayılan Macar, Sırp ve Bulgar kuvvetleri tarafından savunulan Belgrad Kalesi'ni fethetmek girişiminde bulundu. 29 gün süren bir kuşatmadan sonra 29 Ağustos 1521 tarihinde Belgrad fethedildi. Böylece Türkler'e Macaristan kapıları açıldı¹. İkinci olarak Rodos üzerine hareket eden Sultan Süleyman, 5 ay devam eden bir kuşatmadan sonra adayı 22 Aralık 1522'de ele geçirdi². İşte bundan sonra, Osmanlı-Avusturya ilişkilerinin başlamasına sebep olacak olan Osmanlı-Macar münasebetleri başladı.

Bu arada Kanunî'nin tahta geçtiği yıllarda Avrupa devletlerinin en önemlilerinden olan Avusturya ile Fransa birbirlerine karşı hasım durumuna gelmişlerdi. Avusturyalılar ile Fransızlar arasındaki siyasî buhran Fransa Kralı I. François (Fransuva)'nın Alman imparatoru seçiminde V. Karl'a rakip olarak adaylığını koymasıyla şiddetli bir mücadele haline dönüşmüştü. 1519 senesinde

¹ İsmail Hakkı Uzunçarşılı, *Osmanlı Tarihi*, c. II, Ankara 1988, s. 310-312, 323. ; İsmail Hani Danişmend, *İzahlı Osmanlı Tarihi Kronolojisi*, c. II, İstanbul 1971, s. 72, 73. ; Yaşar Yücel, *Muhteşem Türk Kanuni İle 46 Yıl*, Ankara 1991, s. 15-20. ; Yaşar Yücel, Ali Sevim, *Osmanlı Klâsik Döneminin Üç Hükümdarı, Fatih-Yavuz-Kanuni*, Ankara 1991, s. 154-156.

Alman imparatoru seçilen V. Karl, bu durumu kabullenmeyen Fransa Kralı I. François'e savaş açarak Fransızlar'ı 24 Şubat 1524 senesinde Pavi'de büyük bir yenilgiye uğratmış, Kralı da esir ve Madrid'de hapsetmişti. I. François (Fransuva)'ın annesi, Kanunî Sultan Süleyman'a başvurarak oğlunu kurtarmasını istirham etti. Sultan Süleyman, takip ettiği Batı (Avrupa) siyasetine uygun olduğu için bunu fırsat bildi. Kanunî'nin Fransızlar'a yardımı, ordularının başında Almanlar üzerine yürümesiyle mümkün olabilirdi. Bunun için önce Macaristan engeli ortadan kaldırılmalıydı³. Dolayısıyla Kanunî Sultan Süleyman, üçüncü seferini doğrudan Macarlar üzerine yaptı. Bu sırada Macar kralı olan II. Layoş, Alman İmparatoru V. Karl ve Arşidük Ferdinand'ın kız kardeşi Maria ile evlenmiş, kendi kız kardeşi Anna ile de Ferdinand nikahlanmıştı. Bu arada II. Layoş'un erkek evladı olmadığından Ferdinand kendisini Macar tahtının varisi görüyordu. Vaziyet bu iken Macarlar ile Osmanlı ordusu arasında 29 Ağustos 1526 tarihinde Mohaç'ta başlayan muharebede Macar ordusu yenildi ve Kral II. Layoş bataklıkta çoğu askerleri gibi boğularak öldü. Böylece Kanunî'nin I. Macaristan seferinde, müstakil Macar Krallığı tarihe karıştı⁴. Son Macar Kralı Layoş savaş meydanında öldüğü, yerine geçebilecek bir varis de bırakmadığı için asillerden Zips kontu ve Erdel voyvodası olan Jan Zapolya⁵ 15 Kasım 1526'da Macar asilzadeleri tarafından kral seçildi. Osmanlı Devleti de Jan Zapolya (Yanoş Kral)'yı tahta varis olarak kabul etti. Osmanlı ordusu, yeni Kral'ın tahta geçmesi üzerine İstanbul (Astâne-i saâdet, Asitâne-i saâdet)'a döndü. Bundan sonra, Zapolya'ya hasım Macar soyluları Presburg'ta toplanıp, Habsburg hânedanından Alman İmparatoru V. Karl'ın biraderi Bohemya kralı ve Avusturya dükü Ferdinand'ı 17 Aralık 1526'da Macar kralı seçtiler. Üstelik Presburg Diyet Meclisi'nin kararıyla Ferdinand meşru Macar kralı, Yanoş Zapolya ise âsi din düşmanı ilân edildi. Bu karardan sonra Yanoş Kral'ı istemeyen bazı Macar prensleri, Viyana'da bulunan Ferdinand'ı davet ederek İstoni-Belgrad'da saklı bulunan Macar

² İsmail Hakkı Uzunçarşılı, *Osmanlı Tarihi*, c. II, Ankara 1988, s. 313-315. ; Yücel, a.g.e., s. 20-24. ; Yücel, Sevim, a.g.e., s. 156-158. ; *Mufassal Osmanlı Tarihi*, Bir Heyet Tarafından Hazırlanmıştır, c. II, İstanbul 1958, s. 800-808. ; Danişmend, a.g.e., s. 86-91.

³ *Mufassal Osmanlı Tarihi*, c. II, İstanbul 1958, s. 817-819.

⁴ Uzunçarşılı, a.g.e., c. II, s. 325, 326. ; *Mufassal Osmanlı Tarihi*, c. II, s. 821-831. ; Yücel, a.g.e., s. 29-32. ; Yücel, Sevim, a.g.e., s. 162-164.

⁵ Osmanlı vesikalarında Macar Kralı Jan Zapolya, "Yanoş Kral" diye de anılmaktadır. Uzunçarşılı, *Osmanlı Tarihi*, c. II, s. 327.

krallığı tacını giydirdiler. Bu suretle Macaristan'da biri Osmanlı Devleti himayesinde Yanoş Zapolya ve diğeri Alman İmparatoru himayesinde Ferdinand'a ait iki krallık ortaya çıktı⁶.

Ferdinand, Osmanlı ordusunun Macaristan'dan çekilmesinden faydalanarak Budin'i ele geçirdi. Burada tutunabilmek amacıyla Osmanlı hükûmetinden vergi vermek şartıyla, Macar kralı olarak tanınmasını istedi ise de kabul edilmedi. Kanunî Sultan Süleyman, Mayıs 1529'da ordu ile Mohaç ovasına gelerek yarım günlük bir mukavemetten sonra Macaristan'ı tekrar ele geçirdi. İkinci Macaristan seferi sonucu alınan Budin, senede muayyen bir vergi karşılığında Jan Zapolya'ya verildi ve Macar krallığı tacı giydirildi⁷. Böylece asıl Macaristan, Transilvanya (Erdel) Osmanlı Devleti'ne bağlandı ve Çek ve Slovenya toprakları Almanya'ya geçti.

Osmanlı ordusu bundan sonra Estergon (Gran)'u muhasara edip Ferdinand'ın bulunduğu Viyana üzerine yürüdü⁸. 26 Eylül 1529'da Fransa Kralı'na yardım amacıyla kuşatılan Viyana, 16 Ekim'e kadar muhasarada kaldı. Osmanlı Devleti, Ferdinand'ı meydan savaşına zorladı. Fakat o ihtiyatlı davranıp Sultan Süleyman'ın karşısına çıkmadı. Şehrin savunmasına 20000 kadar asker bırakarak kendisi şehri terketti. Kale komutanı Kont Niklas Salm bizzat savunma idaresini eline aldı. Osmanlı ordusunun ihtiyaçlarını elde edememesi için kalenin çevresindeki dış mahalleleri yakıp yıktı. Eylül sonunda şehrin çevresine ulaşan Türkler, lağım patlatmak ve hücumlarla kaleyi teslim ettiler. Gayenin Viyana'nın ele geçirilmesi olmayıp sadece Fransa Kralı'na yardım olması, büyük topların surlar önüne getirilmemesi, kentin surlarının muhkem olması ve uygun olmayan iklim şartları 16 Ekim'de kuşatmanın kaldırılmasına sebebiyet verdi⁹.

Kanuni Sultan Süleyman, üçüncü Macaristan seferine 1532 senesinde çıktı. Osmanlı tarihçilerinin Alman seferi olarak anlattıkları 11 Eylül 1532'deki bu seferde

⁶ Erich Zöllner, *Geschichte Österreichs*, München 1990, s. 187. ; Uzunçarşılı, a.g.e., c. II, s. 327, 328. ; *Mufassal Osmanlı Tarihi*, c. II, s. 833, 834. ; Robert Mantran, *Osmanlı İmparatorluğu Tarihi*, (Çev. Server Taninli), İstanbul 1995, s. 182. ; Danişmend, a.g.e., c. II, s. 121. ; Yücel, Sevim, a.g.e., s. 164, 165. ; Yücel, a.g.e., s. 33.

⁷ Uzunçarşılı, a.g.e., c. II, s. 328, 329. ; Yücel, a.g.e., s. 35. ; Yücel, Sevim, a.g.e., s. 165, 166.

⁸ I. Viyana Seferi.

⁹ Kanuni'nin I. Alman seferi hakkında ayrıntılı bilgi için bk. Erich Zöllner, *Geschichte Österreichs*, München 1990, s. 189. ; Mantran, a.g.e., s. 183. ; Danişmend, a.g.e., c. II, s. 129, 130, 135-139. ; Yücel, a.g.e., s. 35-38. ; Yücel, Sevim, a.g.e., s. 166, 167.

Güney Macaristan'da bazı yerler ve Graz alındı. Sonuçta Avusturya pes ederek Osmanlı Devleti ile 14 Temmuz 1533'de İstanbul Antlaşması'nı yaptı. Buna göre, Ferdinand, Macar Kralı Jan Zapolya'nın arazisine tecavüz etmeyecekti. İki taraf arasında hudut çizilecekti. Kral Ferdinand Osmanlı padişahını baba bilecek ve ancak kardeş diye hitap ettiği veziriazama eşit sayılacaktı. Elinde bulunan Macaristan toprakları için, Osmanlı hazinesine her yıl 30 bin altın ödeyecekti. Ferdinand ile yapılan bu antlaşmadan sonra Alman İmparatoru Karl da sulh için elçi yollayacaktı. Ölen Macar Kralı Layoş'un karısının malikanesi kendisine bırakılacaktı. V. Karl ile barış olmaz ise Osmanlı Devleti, ona karşı harekette serbest olacaktı. Bu sulh antlaşması belli bir süre ile sınırlı tutulmayıp Ferdinand sadık kaldığı müddetçe geçerli olacaktı. Böylece Avusturya, Osmanlı Devleti ile ilk antlaşmasını yaparak¹⁰ Macaristan'da Osmanlı hakimiyetini kabul etti. Fakat Macaristan üzerindeki iddialarından hiçbir zaman vazgeçmedi. Bu sebeple de Avusturya ile Osmanlı ordusu birçok kereler karşı karşıya geldiler.

1533 Antlaşması'ndan sonra Osmanlı Devleti, İran ile harbe girdi. Denizde de Alman İmparatoru V. Karl ile mücadeleye devam etti. Bunu fırsat bilen Ferdinand kuvvetleri de uslu durmamış, mevcut antlaşmaya aykırı olarak Osmanlı hudutlarına tecavüz etmişti. Hudut komutanları 1537'de bu saldırıyı durdurmayı başardı. Ferdinand ise tecavüzünün acısının çıkacağını düşünerek, bu sırada Venedikliler'le antlaşma yapmış olan Osmanlı Devleti'ne elçiler gönderdi. Bu günlerde Yanoş Kral da kayınpederi olan Lehistan Kralı'ndan yardım alarak bağımsız hareket etmek düşüncesindeydi. Ama Ferdinand'dan da çekiniyordu. Ferdinand ise Osmanlı Devleti'nden tekrar Yanoş Kral'a ait olan toprakların kendisine verilmesini istemekte idi. Bu isteği her zaman olduğu gibi yine reddedildi. Kanuni'nin, topraklarına kral olarak atadığı Zapolya, ondan gizli olarak, kendisinden sonra yerini alabilecek bir çocuğu olmadığı için, Ferdinand ile antlaşma yaptı. Ölümünden sonra kendine ait toprakların Avusturya'ya katılmasını kabul etti. Halbuki topraklar kendisine değil Osmanlı Devleti'ne ait idi. Kanunî, bir iyi niyet göstergesi olarak, izlemiş olduğu politika sonucu Zapolya'nın bu topraklarda hükümranlık etmesine izin vermişti.

¹⁰ Uzunçarşılı, a.g.e., c. II, s. 336. ; Mufassal Osmanlı Tarihi, c. II, s. 864. ; Mantran, a.g.e., s. 184. ; Danişmend, a.g.e., c. II, s. 144, 145, 157, 158. ; Yücel, Sevim, a.g.e., s. 169, 170.

Zapolya, Ferdinand ile yaptığı gizli antlaşmadan bir süre sonra erkek çocuğunun olduğunu (7 Ağustos 1540) öğrendi. Bunun üzerine fikrini değiştiren Yanoş Kral, yanındakilere yaptığı antlaşmayı tanımamalarını ve oğlunu kral ilan etmelerini bildirdi.

1540 senesinde Jan Zapolya öldü. Geride bıraktığı erkek evladının Osmanlı Devleti tarafından veliaht olarak kabul edilmesi ile Macaristan'ın durumu kesin bir şekil aldı. Zapolya'nın taraftarları da onu resmen kral ilan ettiler.

Yanoş Zapolya'nın ölümünü duyan Ferdinand ve V. Karl kuvvetleri Budin'i muhasara ettiler, fakat başarılı olamadılar. Bu durum üzerine 1541'de Macaristan'a sefer yapıldı. Alman ordusu bozuldu ve Macaristan, "Budin Beylerbeyliği" adıyla doğrudan doğruya Osmanlı Devleti'ne bağlandı. Kral Ferdinand son bir gayret ile Budin'i tekrar almak istedi ise de başarılı olamadı (24 Kasım 1542). Böylece Macaristan, Osmanlı Devleti'ne, Ferdinand'a ve Erdel'de ölen Macar Kralı Yanoş Zapolya'nın oğlu küçük Kral Sigismund'a ait olmak üzere üç kısma ayrıldı¹¹.

Kanunî, 1543 senesinde Macaristan'da Almanlar'ın elinde bulunan en önemli kale olan Estergon'u almak üzere harekete geçti. 10 Ağustos'ta Estergon'u, 4 Eylül'de İstolni-Belgrad'ı fethetti. Avusturya bu durum karşısında 1547 sulhünü imzalamak zorunda kaldı. Bu antlaşmaya dayanarak Ferdinand, Osmanlılar'ın daha önce elinde olan ve son harpte kendisinden alınan yerlerin Osmanlı Devleti'ne ait olduğunu da kabul etti. Ayrıca elinde bulunan Macaristan toprakları için her yıl vergi verme yükümlülüğü altına girdi¹². Beş seneliğine imzalanmış olan bu sulhü Alman İmparatorluğu, Papalık, Fransa ve Venedik Devletleri de kabul etti. Fakat meydana gelen Erdel hâdisesi sebebiyle bu antlaşma mütareke niteliğinde kaldı¹³ ve Erdel hâdisesi harbin yeniden başlamasına sebep oldu.

Erdel Kraliçesi olan Yanoş Zapolya'nın eşinin müşavirlerinden Kardinal Martinuzzi, Habsburglular'ın desteğini elde ederek halkı ayaklandırdı. Aynı zamanda Padişah'tan kendisinin kral olarak tanınmasını istedi. Ferdinand ise Erdel'e taarruz

¹¹ Zöllner, a.g.e., s. 190. ; Uzunçarşılı, a.g.e., c. II, s. 337-339. ; Danişmend, a.g.e., c. II, s. 225, 226. ; Yücel, Sevim, a.g.e., s. 170, 171. ; Yücel, a.g.e., s. 73, 74.

¹² Uzunçarşılı, a.g.e., c. II, s. 340, 341. ; Mufassal Osmanlı Tarihi, c. II, s. 1030, 1036, 1037. ; Danişmend, a.g.e., c. II, s. 252-254. ;

ederek sınırı geçti. Bu olay üzerine, Sadrazam Sokollu Mehmed Paşa komutasındaki Osmanlı ordusu Erdel'e hareket etti. Beçe, Beçkerek, Çanad gibi 14 kale savaş yapmadan ele geçirildi. Ayrıca Ali Paşa komutasındaki Osmanlı ordusu Segedin önünde Avusturya ordusunu imha etti. İkinci Vezir Kara Ahmed Paşa da 35 günlük bir muhasaradan sonra 1551'de Macaristan'ın mühim kalelerinden olan Temeşvar'ı aldı. Haçova'nın güneyinde ve Tisa nehri kenarındaki Solnok (Szolnok) alındı. Eğri veya Erlav Kalesi bir buçuk ay kadar muhasara altında tutuldu. Fakat kış mevsiminin gelmesi ve kar yağması sebebiyle alınamadı. Osmanlı ordusu bu sırada Bosna taraflarında da taarruza geçti. Bunun üzerine Ferdinand ümitsizliğe kapılıp tekrar barış isteme çabalarına girdi. Bu sırada III. İran seferinden dönmüş ve Amasya'ya gelmiş olan Kanunî ile Avusturya Kralı Ferdinand'ın elçisi yazar Busbecq arasında 29 Mayıs 1555'de Amasya Barışı yapıldı. On bin dükaı Erdel vergisi olarak, altın yıldızlı ve süslemeli bir gümüş sofra takımını da hediye olarak getiren Busbecq ancak altı aylık mütareke akdine muvaffak olabildi¹⁴. Bu arada 16 Ocak 1556 senesinde Alman İmparatoru V. Karl tahttan feragat etti. Almanya İmparatorluğu ve ona bağlı ülkeleri kardeşi Ferdinand'a, İspanya Krallığı ve ona bağlı ülkelerle Amerika'yı oğlu II. Filipe'ye bıraktı. Böylece Almanya ile İspanya tekrar ayrılmış oldu¹⁵.

1555 senesinde Amasya'da 6 aylık için akdedilmiş olan mütareke Avusturyalılar'ın çıkarmış oldukları hâdiseler sebebiyle bozuldu. 1556 senesinde savaş yeniden başladı. Ali Paşa, Sigetvar'ın zaptına memur edildi. Sigetvar Kalesi'ni kuşatan Osmanlı ordusu bir sonuç alamayınca muhasarayı kaldırdı. 1558 senesinde yapılan akınlar nispeten iki yıl önceki muvaffakiyetsizlikleri unutturdu. Tata Kalesi, Balaton gölü ele geçirildi ve birçok esir alındı. Bu arada Kraliçe İsebella, başkalarının tahrikleri ve çıkardıkları hâdiseler sebebiyle Erdel dışına Lehistan kralı olan babasının yanına gitmek zorunda kaldı. Bunu fırsat bilen Avusturya, Erdel'in bir parçasının kendi hakimiyetleri altında kalması için Osmanlı hükûmeti nezdinde faaliyete geçti. Aynı şekilde Kraliçe İsebella'da, oğlunun geleceğini düşünerek

¹³ Yücel, Sevim, a.g.e., s. 172.

¹⁴ Uzunçarşılı, a.g.e., c. II, s. 340, 341. ; Mufassal Osmanlı Tarihi, c. II, s. 1054, 1055. ; Mantran, a.g.e., s. 188-190. ; Danişmend, a.g.e., c. II, s. 295, 296. ; Karl Tebly, Dersaadette Avusturya Sefirleri, (çev. Selçuk Ünlü), Ankara 1988, s. 5, 6.

Osmanlı Devleti'ne bağlı kalmak şartıyla buranın yine kendilerine verilmesini talep etti. Sonuç olarak Erdel Diyet Meclisi de 1556'da bunların Erdel hükûmetinin başına geçmesini isteyince, aynı yıl içinde Padişah'ın iradesine itaat suretiyle memlekete döndüler¹⁶.

1560 yılına gelindiğinde, Osmanlı Devleti'nin Cerbe Deniz Savaşı'nı kazandığını görmekteyiz. Bu Osmanlılar için yeni ve parlak başarıların müjdecisiydi. Tek başına Alman imparatoru olan Ferdinand, tekrar sulh yapılması teklifinde bulundu. Osmanlı Devleti de bunu anlayışlı karşılayınca, 8 seneliğine İstanbul Sulhü yapıldı (1 Haziran 1562). Bu Antlaşmaya göre, *“Avusturya önceden olduğu gibi vergi verecekti. Erdel üzerindeki iddialarından vazgeçecekti. Tata Kalesi Türkler'de kalacaktı. Padişah, İmparator Ferdinand'ın İstanbul'da elçi, maslahatgüzar ve bunların yanında lüzumu kadar tercüman bulundurmalarına müsaade edecekti”*¹⁷.

1562 sulhü 1566 yılına kadar devam etti. Bu tarihte Kanunî Sultan Süleyman, Avusturya üzerine Sigetvar seferi olarak bilinen son sefer-i hümayûnuna çıktı *“Bu kale benim yüreğimi yakmıştır. Dilerim Allah'tan ateşlere yana!”* diyen Kanunî Sultan Süleyman, kalenin feth edildiğini göremeden 6 Eylül'ü 7 Eylül'e bağlayan gece top ve tüfek sesleri arasında otağ-ı hümayûnunda son nefesini verdi. Yerine Kütahya'da bulunan oğlu II. Selim geçti. Daha önce Alman İmparatoru Ferdinand da ölmüş (1564), yerine oğlu Maximilian (Maksimilyan) geçmişti. II. Selim tahta geçince bütün Avrupa ve Asya devletlerinden gelen elçilerin tebriklerini kabul etti. Avusturya ile savaş halinde olduğu için gelen elçiler, hem II. Selim'in cülusunu tebrik ediyorlardı hem de bir sulh andlaşması yapmak istiyorlardı. Yedi ay süren görüşmeler sonucunda 17 Şubat 1568'de Edirne Barışı yapıldı. Bu antlaşma özet olarak şu şartları içermekte idi. Avusturya her yıl Osmanlı Devleti'ne vergi vermeyi kabul ediyordu. Her iki tarafta hudut tecavüzlerinde bulunmayacaktı. Avusturya hükûmeti, başka devletler gibi İstanbul'da elçi bulundurabilecekti. Bunların İstanbul ve Galata'da ikametlerine müsaade edilecekti¹⁸. Daha sonra 17 Şubat 1568

¹⁵ Ahmed Cevdet, *Tarih-i Cevdet*, c. I, İstanbul 1309, s. 216.

¹⁶ *Mufassal Osmanlı Tarihi*, c. II, s. 1057-1059.

¹⁷ *Mufassal Osmanlı Tarihi*, c. II, s. 1060. ; Danişmend, a.g.e., c. II, s. 328, 329.

¹⁸ Zöllner, a.g.e., s. 197. ; *Mufassal Osmanlı Tarihi*, Bir Heyet Tarafından Hazırlanmıştır, c. II-III, s. 1161, 1174, 1188, 1200-1203. ; Danişmend, a.g.e., c. II, s. 340-342, 348-353, 376. ; Yücel, a.g.e., s. 97-100. ;

Antlaşması'nın, Ekim 1574 senesinde II. Selim-Maksimilyan, 1575'de Maksimilyan-III. Murad, 1576'da III. Murad-II. Rudolf arasında yenilendiğini görmekteyiz. Osmanlı Devleti ile Avusturya arasındaki sekiz senelik sulh antlaşması yenilenmek suretiyle devam ediyordu. Fakat bununla birlikte iki tarafın hudut kumandanları fırsat buldukça birer bahane ile birbirlerine akın yapmakta idiler. Buna rağmen 29 Kasım 1590 yılında bir kez daha 17 Şubat 1568 Antlaşması'nın yenilendiğini görmekteyiz¹⁹.

Hudut meselesi ve karşılıklı akın hareketlerine rağmen, 1568 yılında yapılmış olan Osmanlı-Avusturya sulhü 8 senelik uzatılmalarla 1593 senesine kadar devam etmiştir. 1593 senesinde İran ile de sulh yapmış olan Osmanlı Devleti, orduyu doğuda meşgul edecek başka birşey kalmayınca bütün dikkatini Avusturya üzerine topladı. Böylece 1606 yılında yapılacak Zitvatorok Antlaşması'na kadar 12 yıl sürecek olan bir savaş süreci²⁰ içine girildi. 1593-1606 arası devam eden ve Avrupa'da "Uzun Türk Savaşları"²¹ adıyla anılan savaş, nihayet 11 Kasım 1606 yılında yapılan Zitvatorok Antlaşması ile sona erdirildi. Bu sulh Avrupa uluslararası hukukuna göre kaleme alınan ilk barış oldu. Bu antlaşmanın genel havasına bakıldığında, Osmanlı Devleti'ne toprak bakımından kazanç sağlamadığını görüyoruz. 1606 tarihine kadar Osmanlı Hükümdarı'yla aynı derecede sayılmayan ve kendisine kral diye hitap edilen II. Rudolf (1576-1612)'a bundan sonra imparator manasına gelen "çasar" denilecekti. Bu madde, Osmanlı Devleti'nin üstünlük iddiasından vazgeçtiğini, kendisine denk bir hükümdarın varlığını kabul etmiş olduğunu gösteriyordu. Zitvatorok Antlaşması ile Osmanlı Devleti, Avusturya idaresindeki Macar topraklarına karşılık Avusturya'dan almış olduğu yıllık otuz bin düka vergiden de vazgeçiyordu. Üstelik Avusturya ile Erdel Beyi Boçkayı arasında akdedilmiş olan Viyana Antlaşması'nı tanıdığını kabul etmişti. Buna dayanarak Avusturya, Boçkayı'nın ölümü üzerine aralarındaki antlaşma gereğince buraların kendisine verildiğini iddia ederek Türkler'in kılıç ile aldıkları bir yerde hak

Yücel, Sevim, a.g.e., s. 207-211. ; Karl Tebly, **Dersaadette Avusturya Sefirleri**, (çev. Selçuk Ünlü), Ankara 1988, s. 8.

¹⁹ Mufassal Osmanlı Tarihi, Bir Heyet Tarafından Hazırlanmıştır, c. III, s. 1378-1394.

²⁰ Ayrıntılı bilgi için bk. Lütfü Güvenç, **Osmanlı Devri, Osmanlı-Avusturya Harbi (1593-1606)**, Genelkurmay Başkanlığı Yayınları, Ankara 1985.

²¹ Kemal Beydilli, "Avusturya", **T.D.V.İ.A.**, c. IV, ss. 172-177, s. 174.

iddiasında bulundu. Bunu Osmanlı Devleti kabul etmeyince aralarında daimî bir ihtilaf sözkonusu oldu.

Zitvatorok Antlaşması'nın bazı maddeleri, Erdel ve diğer hudut meseleleri yüzünden tadilâta uğramıştır. Kayser Matthias (1612-1619) Viyana'da Osmanlı Devleti ile 1615 yılında yaptığı antlaşma ile Zitvatorok Barışı'nı bir süre daha uzatmaya muvaffak oldu. 28 Haziran 1615'de Viyana'da imzalanan antlaşma, 9 Eylül 1615'de Padişah tarafından, 1 Ocak 1616 yılında da İmparator tarafından tastik edildi. Osmanlı Devleti bu antlaşma ile karşılıklı olarak Avusturyalılar'a, Fransızlar'a ve İngilizler'e tanınan ticarî imtiyazları tanıyordu. Serhad beyleri ve eminlerden alınacak tezkereleri göstermek ve gümrük resmini ödemek şartıyla iki taraf tüccarları serbestçe ticaret yapabileceklerdi. Bu antlaşmada değinilen önemli bir husus da Osmanlı sınırları içerisinde bulunan Hristiyanların kiliselerini tamir etme ve ayinlerini serbestce yapabilme haklarının resmen tanınmasıydı. Böylece Kayser kendini Osmanlı sınırları dahilinde yaşayan Katoliklerin hâmisisi olarak görecekti ve buna dayanarak onların iç işlerine karışma bahanesini elde edecekti. Yine aynı Zitvatorok Antlaşması, Ocak 1628'de 20 sene müddet için yenilendi²².

Böylece, 12 Nisan 1663 yılına kadar yarım asırdan fazla devam edecek olan sulh dönemine girildi. Erdel olayları yüzünden 1663 yılında Avusturya'ya tekrar savaş ilan edildi. Bir yıl kadar süren bu savaş, Sadrazam Köprülüzâde Fazıl Ahmed Paşa komutasındaki Osmanlı ordusunun yenilgisiyle sona erdi. Osmanlılar'la Avusturya arasındaki Saint Gothard savaşı üzerine de 10 Ağustos 1664 senesinde on maddelik bir muahede yapıldı²³. Bu antlaşma hükümleri 1683 yılında meydana gelen İkinci Viyana Kuşatmasına kadar yürürlükte kaldı.

Osmanlı ordusu Şubat 1683'de Avusturya himayesindeki Macaristan'da çıkan isyanı bastırmak, Thököly İmre'nin yardım çağrısına cevap vermek amacıyla, İstanbul'dan Avusturya üzerine hareket etti. 14 Temmuz 1683 günü Veziriazam

²² Uzunçarşılı, a.g.e., c. III/1, Ankara 1988, s. 96-98. ; Mufassal Osmanlı Tarihi, c. III, s. 1721, 1722. ; Ali İbrahim Savaş, "XVIII. Asırda Osmanlı-Avusturya İlişkileri", Askeri Tarih Bülteni, yıl. 17, sa. 32, Ankara 1992, ss. 23-54, s. 28. ; Danişmend, a.g.e., c. III, s. 246, 247. ; Mücteba İlgürel, "Türkler (Osmanlılar)", İ.A., c. XII/2, İstanbul 1988, ss. 286-381, s. 313.

²³ Mufassal Osmanlı Tarihi, c. IV, s. 2121. ; Danişmend, a.g.e., c. III, s. 435, 436.

Merzifonlu Kara Mustafa Paşa'nın emriyle Viyana kuşatıldı²⁴. Muhasaranın devam ettiği sırada 12 Eylül 1683 günü Beç (Viyana) önünde yapılan meydan muharebesi bozgunla neticelendi. II. Viyana Kuşatması ile başlayan ve Avrupa'da (1683-1699) "Büyük Türk Savaşları"²⁵ adıyla bilinen bu savaşı sona erdirmek için 26 Ocak 1699 yılında Karlofça Antlaşması imzalandı. Böylece Osmanlı ilk defa toprak kaybına uğradı. Erdel, Osmanlı Devleti'nin nüfuzu altından çıkarak Avusturya'nın bir eyâleti hâline geldi. Osmanlı hükûmeti ile Avusturya arasında Une, Sava, Drava ve Tisa ırmaklarının birleştiği noktaya kadar Tuna nehri hudut kabul edildi²⁶. Karlofça Barışı'ndan sonra Osmanlı Devleti'nin vergi isteme kudretini kaybettiğini görmekteyiz. Önemli bir husus da bu antlaşma ile Osmanlı Devleti'nin ilk defa Avrupalı devletlerin aracılık etmesini kabulüdü²⁷. Bundan sonra Türkler Avrupa'da gerilemeye başlayacaklar, bu gerileyiş ancak Sakarya önlerinde durdurulacaktır.

Karlofça'dan sonra yenilgiyi kabul etmeyen Osmanlı Devleti, kaybettiği toprakları geri alma politikası izledi. Fakat 1716-1718 yılları arasında Avusturya ile yaptığı savaşı da kazanamadı. Savaşa son veren 21 Temmuz 1718 tarihli Pasarofça Barışı ile Osmanlı Devleti, Belgrad başta olmak üzere Sırbistan'ı da kaybetti²⁸. Bu antlaşmadan 7 gün sonra da Avusturya ile Pasarofça Ticâret Ahidnâmesi yapıldı. Buna göre Avusturya, Osmanlı topraklarında dost olan Avrupa devletlerine uygulanan cüz'i bir miktar olan %3 gümrük vergisi vererek serbestçe ticaret yapabilecekti²⁹. 1718 Ticaret Antlaşması, doğu ticaretinde o zamana kadar Venedik'in elinde olan avantajın Avusturya Devleti'ne de geçmesini sağladı³⁰. Bu

²⁴ İkinci Viyana kuşatmasının sonuçları hakkında (İlber Ortaylı, "İkinci Viyana Kuşatmasının İktisadi Sonuçları Üzerine", *Osmanlı Araştırmaları II*, İstanbul 1981, ss.195-202) bakınız.

²⁵ Kemal Beydilli, "Avusturya", *T.D.V.İ.A.*, c. IV, ss. 172-177, s. 174.

²⁶ Uzunçarşılı, a.g.e., c. III/1, s. 591. ; Ziya Şakir, "Karlofça Muahedesi", *Resimli Tarih Mecmuası*, c. III, sa. 32, İstanbul 1992, ss. 1676-1678, s. 1677. ; Danişmend, a.g.e., c. III, İstanbul 1972, s. 484, 485. ; Nurgül Bozkurt, *1699-1736 Tarihli Ecnebi Defterine Göre XVIII. Yüzyılın İlk Yarısında Osmanlı-Avusturya Münâsebetleri*, Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, Samsun 1994, s. L, 1-10. ; BOA. Nâme-i Hümayûn Defteri, Nr. 57/1, s. 21-28, hk. 10. ; Cevad Üstün, *1683 Viyana Seferi*, İstanbul 1941, s. 41-102. ; İsmet Parmaksızoğlu, "Karlofça", *İ.A.*, c. VI, ss. 346-350, s. 348, 349. ; Mücteba İlgürel, "Türkler (Osmanlılar)", *İ.A.*, c. XII/II, ss. 286-381, s. 314. ; Muammer Yılmaz, "Merzifonlu Kara Mustafa Paşa ve Viyana", *Türk Dünyası Tarih Dergisi*, Aralık 1992, ss. 13-28, s. 13-17. ; Ayrıntılı bilgi için bk. John Stoye, *Viyana Kuşatması*, (Çev. Selâhattin Atalay), İstanbul 1983.

²⁷ Ali İbrahim Savaş, "XVIII. Asırda Osmanlı-Avusturya İlişkileri", *Askeri Tarih Bülteni*, yıl. 17, sa. 32, Ankara 1992, ss. 23-54, s. 29.

²⁸ Uzunçarşılı, a.g.e., c. IV/1, s. 144. ; Danişmend, a.g.e., c. IV, s. 12.

²⁹ Bu konuda ayrıntılı bilgi için, Nurgül Bozkurt, a.g.t., Samsun 1994, s. LIV-LVI, 81-87. ; BOA. *Ecnebi Defteri*, Nr. 57/1, s. 63-66, hk. 122.

³⁰ Kemal Beydilli, "Avusturya", *T.D.V.İ.A.*, c. IV, ss. 172-177, s. 174.

imtiyazlı durumunu Avusturya, 1736-1739 Osmanlı-Rus-Avusturya savaşı çıkana kadar muhafaza edecektir.

B- 1736-1739 OSMANLI-RUS-AVUSTURYA HARBİ

1- Harbin Sebepleri

Osmanlı-Avusturya harbinin temel sebebi Rusya'nın politikasıdır. Rusya'nın Ocak 1736 senesinde Osmanlı Devleti'ne savaş açmasının sebebi 1720 yılında Çerkez ve Nogaylar'ı kendine tâbi kılması³¹, İsveç Devleti ile yaptığı savaştan galip çıkarak 1721'de imzaladığı Nişad (Nysadt) Barışı'yla Kuzey Avrupa'da hâkimiyet kurduktan sonra yönünü güneye çevirmesi yatmaktadır³².

Yine Rusya'nın Lehistan Krallığı meselesini hâletmesi de güneyle ilgilenmesini sağladı. Bilindiği gibi Lehistan'da kral seçimi diyet meclisi tarafından yapılmakta idi. Fakat bütün o devrin büyük devletleri Lehistan iç işlerine müdahale ederek, kendine taraftar olan birini kral seçtirmeye uğraşıyordu. Bu durumda Rusya ve Avusturya, ölen II. August (Ogüst)'ün oğlu III. August (Ogüst)'ü, Fransa ise daha önce Lehistan kralı olmuş olan kayın pederi Stalislav Leszczyński (Stanislav)'ı kral seçtirmek için uğraşıyordu. Lehistan halkı ve diyet meclisi Stanislav'a taraftar olduğundan onu kral seçtiler. Yalnız Rusya, tam oybirliği olmadığı gerekçesiyle yeni seçilen kralı tanımadı. Zorla kendi adayı III. Ogüst'ü kral seçtirmeye çalıştı. Bu durumda Lehistan ordusunun yeni başkomutanı olan Kont Potocki (Poteski) durumu Osmanlı Devletine bildirdi (22 Eylül 1733). Amacı, Prut Barışına aykırı olarak Rusya Lehistan'a asker sokarsa Osmanlı Devleti'nin de Kırım Hanı'na gerekli emri vermesini sağlamaktı. Rus taraftarı olan III. Ogüst'ün Lehistan kralı olması Osmanlı Devleti'nin de işine gelmemekte idi. Çünkü kendi taraftarı birini kral seçtirmeye Lehistan'ın hakimiyetini ele geçiren Rusya'nın, Tuna ağzına kadar Karadeniz'in kuzeyini ve Kırım'ı ele geçirmek, Karadeniz'e çıkmak, burada donanma yapmak, Boğazlardan serbestçe Akdeniz'e geçmek, Boğdan ve Eflâk'ı hakimiyeti altında birer

³¹ Cevat Erbakan, *1736-1739 Osmanlı-Rus ve Avusturya Savaşları*, s. 3.

³² Akdes Nimet Kurat, *Türkiye ve Rusya*, Ankara 1990, s. 21.

prenslik haline getirmek arzusunda olduğunu biliyordu. Nitekim Stanislav'ı tahttan indirip yerine kendi istedikleri birini geçirmek amacıyla olan Rusya, "*Lehistan'ı, üzerine binip düşmanlarıma yürüyeceğim bir sal olarak istiyorum*"³³ diyen Büyük Petro'nun sözlerini gerçekleştirmek amacındaydı. Bunu bilen Osmanlı Devleti, önce Avusturya'ya başvurdu. Lehistan'ın iç işlerine karışılmamasını istedi. Fakat Prens Eugen (Öjen) Avusturya'nın da Lehistan'a kral olarak III. Ogüst'ü uygun bulduğu cevabını verdi (8 Ocak 1734). Bu cevap karşısında iki devlet ile de sulhü bozmak istemeyen ve Lehistan meselesinde etkili olmayı arzu eden Osmanlı Devleti, her ihtimale karşı Kırım Hanı Kaplan Giray'ı Besarabya taraflarına gönderdi. Bu arada Rusya Lehistan'a asker sokarak Stanislav'ı tahtan indirip III. Ogüst'ü çıkardı. Fransa, Stanislav'ın tahtta kalmasında ısrarlı idi. Bu sebeple savaşa karar verdi. Böylece Lehistan Veraset Muharebesi başladı. Fransa, Osmanlı Devleti'nin kendi yanında Rusya'ya savaş açmasını istedi. Osmanlı Devleti, Prut Antlaşması'nı ihlâl ettiği gerekçesiyle Rusya'ya savaş açmak yerine protesto ile yetindi. 1733-1735 yılları arasında süren savaşta Fransa galip geldi. Fakat Stanislav'ın Lehistan'da kral olmasının sürekli anlaşmazlıklara sebep olacağını düşünen Fransa, Ekim 1735 senesinde imzaladığı Viyana Antlaşması ile III. Ogüst'ün krallığını onayladı. Stanislav bazı tavizler alarak krallık haklarından vazgeçti. Bundan sonra da Lehistan'da huzur sağlanamamış ise de, Avusturya ve Rusya, Osmanlı Devleti ile uğraşmayı çıkarlarına daha uygun bulmuşlardı³⁴.

Rusya'nın 1736 senesinde Osmanlı Devleti'ne savaş açmasının bir sebebi de, 1722-1736 İran savaşları sırasında, iyice yorgun düşmüş olan Osmanlı Devleti üzerindeki emellerini daha kolay gerçekleştirebileceğine inanmasıydı. Osmanlı Devleti, İran'daki iç karışıklıklardan dolayı kendisinden yardım isteyen Afgan Müslümanlarının sünî lideri Mahmud Han'a yardım etmek amacıyla 1722 senesinde İran topraklarına girmişti. Bu sırada İran'da ilerlemekte olan Rus kuvvetleriyle Osmanlı kuvvetleri, kendi toprakları dışında cereyan eden bir olayda karşı karşıya gelmişken birden bire 1724'de İstanbul'da bir antlaşma yapmışlardı. Osmanlı

³³ Albert Vandal, *Une Ambassade Française en Orient Sous Louis XV*, Paris 1887, s. 243. (Bu kitabın tercüme edilmesi hususunda yardımcı olan Sayın hocam Prof. Dr. Bayram Kodaman'a teşekkür ederim.)

Devleti, Ruslar'ın tek başlarına bütün Kafkasları ellerine geçirmelerini önlemek üzere anlaşma mecburiyetini hissetmişti. Buna göre, İran nüfuz bölgelerine ayrıldı. Rusya, İran'dan Dağıstan ve Hazar Denizi sahillerinde Mazenderan ve Gilân vilâyetlerini alırken, Revan ve çevresi Türkler'in eline geçti. Osmanlı Devleti, Rusya ile böyle bir antlaşma yapmasına rağmen, I. Petro'nun faaliyetlerini endişe ile izlemekte idi. Nitekim I. Petro, bir süre sonra Nadir Şah'la anlaşarak Semerkand'a doğru nüfuzunu genişletti. 1725 yılında ölümü üzerine yerine geçen I. Catherina (1725-1727), II. Petro (1727-1730) ve Anna Yvanova (Anna İvanovna, Anne İwanowna) gibi Çariçe ve Çarlar hep aynı siyaseti benimseyecekler ve gerçekleştireceklerdir. İşte savaşın sebeplerinden biri de, Osmanlı ordusunun 13 sene mütemâdi İran savaşları sırasında yorulmuş olmasını fırsat bilen Büyük Petro'nun kardeşi Yvan'ın kızı Anna'nın Rusya'nın tarihi emelleri olan Karadeniz'e inme ve kıyılarına yerleşme politikasını gerçekleştirebileceği zamanın geldiğini düşünmesiydi³⁵.

1736 senesinde İranlılar Tiflis ve Revan'ı istilâ ettikleri gibi Kerkük'e kadar ilerlediler. Osmanlı Devleti, Kırım Hanı Kaplan Giray'a ordusuyla buraya giderek yardım etmesini emretti. Tatar, Nogay, Kıpçak ve Çerkezler'den mürekkep bir ordu ile harekete geçen Kırım Hanı, yolda yanına Kabartay ve Kalmuklar'ı da aldı. Sonra Kuban ve Terek mıntıklarından geçerek Kafkasya'ya doğru ilerledi. Burada Ruslar'la karşılaştı. Ruslar, Kuban ve Terek mıntıklarının kendilerine ait olduğunu iddia ettiler. Güya taarruza uğrayan arazilerini müdafaaya kalkarak Tiflis ve Revan'a yardıma giden Kırım ordusunu buradan geçirmek istemediler. Rusya, elçisi Veşnyakov aracılığı ile durumu Osmanlı Devleti'ne bildirdi. Osmanlı Devleti buraların Ruslar'a ait olduğunu kabul etmemekle birlikte Kırım ordusunun geri çekilmesi emrini de verdi³⁶. Böylece Rusya'nın çıkarmak istediği muhtemel bir savaş Osmanlı idaresinin savaş taraftarı olmaması sebebiyle suya düştü. Fakat Rusya,

³⁴ Valentin Gitermann, *Geschichte Ruslands*, Zweiter Band, Frankfurt 1987, s. 161, 162. ; Albert Vandal, a.g.e., s. IV-VI. ; *Mufassal Osmanlı Tarihi*, c. V, s. 2486, 2487. ; Cevat Erbakan, *1736-1739 Osmanlı-Rus ve Avusturya Savaşları*, s. 5.

³⁵ Akdes Nimet Kurat, *Türkiye ve Rusya*, Ankara 1990, s. 22. ; *Mufassal Osmanlı Tarihi*, c. V, s. 2436-2460, 2477- 2486. ; Anna Yvanova; Rusya İmparatoriçesi olup, Büyük Petro'nun kardeşi Yvan'ın kızıdır. 1693'de doğmuş, 1740'da ölmüştür. Korland dükası ile evlenmiş, 1730'da II. Petro'nun ölümü üzerine Rusya tahtına oturmuştur. Cevat Erbakan, a.g.e., s. 17.

³⁶ Erbakan, a.g.e., s. 3.

hâdisenin bu şekilde kapanmasını istemiyordu. Mutlaka bir anlaşmazlık çıkarmak niyetinde olduğu için, buraların kendilerine ait olduğunu ispat etmek ve Osmanlı Devleti'nin de onaylamasını sağlamak gayesiyle İstanbul'a Veşnyakov adlı elçisini gönderdi. Müzakereler başlayacağı sırada, gerek İstanbul'a gelen Veşnyakov'un gerekse İstanbul'da bulunan Rus daimî orta elçisi Nepluef'in, Osmanlı Devleti'nin içinde bulunduğu zayıf durumu anlayarak Çariçe Anna İvanovna'ya bildirmesi³⁷ tarihi emellerinden vazgeçmek niyetinde olmayan Ruslar'ı harekete geçirdi. Çariçe'nin emri üzere Rus ordusu birdenbire Ocak 1736'da Azak Kalesi'ne karşı saldırıya geçti³⁸.

Karadeniz'e inmek ve kıyılarına yerleşmek isteyen Rusya, bu hususta daha 25 Ağustos 1726 yılında Avusturya ile gizli bir antlaşma yapmıştı. Viyana'da imzalanan bu antlaşmaya göre İmparator VI. Karl (Charles, Şarl, Şarlken, Karlos, Karaloş) ve Rusya İmparatoriçesi I. Catherina (Katerina), Osmanlı Devleti üzerindeki bütün teşebbüslerini müzakere ederek ortak hareket edecekler ve nimetini de birlikte paylaşacaklardı. Her iki taraf da birbirlerine saldırı olduğunda otuzar bin adamla yardım edecekti. Ayrıca biri Osmanlı Devleti'ne karşı savaşa girdiğinde diğeri bütün gücüyle onun yanında yer alacaktı. Bu antlaşma sayesinde Avusturya, Moskov kuvvetlerinden bir kısmını düşmanı Fransa'ya karşı kullanma imkânını elde ediyordu. Rusya ise Osmanlı Devleti'ne karşı Avusturya'nın tam desteğini sağlamış oluyordu³⁹. Böylece Avusturya ile aralarında sıkı bir işbirliği ve dayanışma tesis etmiş olan Rusya, vakit kaybetmeden Osmanlı Devleti'ne savaş açabilecek sebepler yaratmaya başladı. Fakat Osmanlı Devleti'nin savaş sebebi yaratmaktan çekinmesi

³⁷ Rus Çariçesi'nin İstanbul'daki elçisi Veşnyakov, Çariçeye gönderdiği mektubunda "Türkler, Rus kuvvetleri sınırlarına yaklaşır yaklaşmaz, genel bir ayaklanmadan korkmaktadırlar. İstanbul'da yaşayan Rumlar'ın çoğunluğu, ne kanun ne de din tanıyan ve şereften mahrum rezillerdir; başlıca kaygıları paradır. Onlar, Türkler'den çok, bizden nefret ederler. Fakat eyaletlerdeki Rumlar ve bilhassa Bulgarlar, Ulahlar, Boğdanlılar (Moldavyalılar) ve diğerleri, zulümden kurtulmaya azimle çalışıyorlar ve Rusya'ya o kadar çok bağlılar ki, bekledikleri kurtarıcı için Majesteleri için hayatlarını feda etmekte tereddüt etmeyeceklerdir." diye yazıyordu. Yine başka bir mektubunda "Türkiye'de mahir ve aklı başında siyaset adamlarının, askerî şeflerin ve maliyecilerin olmadığını açıkça ve gerçeğe uygun olarak belirtmek isterim. Her şey korkunç bir karmakarışıklık içindedir. En küçük bir şok, ülkeyi uçurumun kenarına itmek için yeterli olacaktır. Türklerin ilham ettiği terör ve dehşetin, ancak mazinin yardımı ile anlaşılması mümkündür ve bu terör ve dehşet ancak gelenekler sayesinde devam etmektedir. Çünkü Türkler, bugün vaktiyle olduklarından çok farklı bir durumdadırlar. Eskiden ne kadar korkunç ve zafere düşkün olmuşlarsa, şimdi de o derece çekingen ve korkaktırlar. Onların hepsinin adaletsiz hakimiyetlerinin sonunu hissettikleri söylenebilir Majestelerinin bu hakimiyeti ebediyen mahvetmesine Tanrı imkan bahşetsin." gibi savaş taraftarı raporları imparatoriçesine göndererek onun Hristiyanlık duygularına hitap ediyordu. Albert Vandal, *Une Ambassade Française en Orient Sous Louis XV*, Paris 1887, s. 248, 249.

³⁸ Kurat, *Türkiye ve Rusya*, Ankara 1990, s. 23. ; Mufassal Osmanlı Tarihi, c. V, s. 2488.

Rusya'nın emeline bir süre için set çekmişti. Öyle ki Rusya, Kırım Hanı'nın Kafkasya harekâtı sırasında Kuban ve Kabartay bölgelerinin hatta Dağıstan'ın kendine ait olduğunu ileri sürdüğü halde, Osmanlı Devleti Rusya ile sıcak bir çatışmaya girmemek için Kafkasya harekâtını durdurmuştu. Buna rağmen tatmin olmayan Ruslar, Avusturya ile daha önce yaptıkları 25 Ağustos 1726 Antlaşması'na dayanarak tekrar 1733 yılında tecavüzî ve tedafûî bir antlaşma gerçekleştirdiler. Buna göre, Rusya Osmanlı Devleti'ne taarruz edince, Avusturya arabuluculuk bahanesi ile Türkler'i oyalayıp savaş hazırlıkları yapmasını engelleyecekti. Sonra da kendisi Rusya'nın müttefiki sıfatı ile savaşa girip, Osmanlı askerlerini iki cephede savaşılmaya mecbur edecekti. Bunun neticesi Osmanlı ordusu yenilecek, Rusya, Kırım ve Azak Kalesi'ni alıp Karadeniz kıyılarına yerleşecek, Avusturya da Bosna-Hersek taraflarını elde edecekti. Lehistan meselesi yüzünden 1733 yılında bu planlarını uygulama safhasına koyamayan Rusya, 1736 yılına gelindiğinde durumun kendisi açısından müsait olduğunu düşünerek birden bire sebepsiz yere Osmanlı Devleti'ne saldırıya geçti⁴⁰.

1736 yılına gelindiğinde Avusturya'nın Osmanlılar hususundaki istihbaratının kuvvetli olduğunu görmekteyiz. 1726 ve 1733 yıllarında Rusya ile Osmanlı Devleti'ne karşı ittifaklar yapan Avusturya da, müttefiki gibi 1736 yılındaki şartların Osmanlı Devleti'ne saldırmak için uygun olduğunu düşünmekteydi. Buna rağmen ordusunun savaşa hazır olmadığını bilen VI. Karl ve bakanları Rusya ve Osmanlı Devleti arasındaki bir savaşta öncelikle aracı rol oynamayı tercih ettiler. Bu arada da Osmanlı ordusunu kolaylıkla yenebilmek için askerî ve diplomatik hazırlıklara başladılar. Savaşa hazır olduklarına inanmaları üzerine de, 9 Ocak 1737 yılında Rusya ile tekrar tecavüzî ve tedafûî bir antlaşma yaptılar⁴¹.

Tedbirât-ı Pesendide'de geçen ve Avusturyalı bir komutanın ifade ettiği şu cümleler Avusturya Devleti'nin Rusya'nın yanında Osmanlı Devleti'ne karşı savaşa katılmasını izah etse gerektir. *"Allah belâsını virsün Moskovlunun Nemçe (Avusturya) Devletine yazdılar ki: "Acem Şahı Osmanlunun seraskerlerini katl ve*

³⁹ Albert Vandal, *Une Ambassade Française en Orient Sous Louis XV*, Paris 1887, s. 61, 62.

⁴⁰ Mufassal Osmanlı Tarihi, c. V, s. 2488.

⁴¹ Karl Roeder, *Ausrias Eastern Questions*, Newjersey 1982, s. 72-77.

ordularını külliyen zabt ve Anadolu memleketini ahz ve askerlerini kırmak ve esir itmek ile döküdüp, mecalleri kalmadı. Bizler Rumeli'ne yürüyeceğüz, sizler dahi sizün taraflara yürüyesüz, bundan eyü fırsat vakti olmaz.” demişler idi. “Nemçe Devleti dahi oğlan, uşak yedinde kalmağla, anların sözine i'timâd ve bir târihde itmedükleri nakz-ı ahdi idüp, bir târihde yimedükleri kılıcı yediler.”⁴²

İşte bütün bu hazırlayıcı sebepler sonucu Avusturya, Rusya'nın müttefiki sıfatı ile Osmanlı Devleti'ne savaş açmaya karar verdi ve İstanbul'da bulunan elçisine 1 Mayıs 1737 gününden itibaren Türkler'le aralarındaki sulhün sona ereceğini bildirdi⁴³.

2- 1736-1739 Harbi ve Barış Müzakereleri

Rusya, Tuna ağzına kadar Karadeniz'in kuzeyini ve Kırım'ı ele geçirmek, Karadeniz'e çıkmak, burada donanma yapmak, Boğazlar'dan serbestçe Akdeniz'e geçmek, Boğdan ve Eflâk'ı hakimiyeti altında birer prenslik haline getirmek ve Rus hükümdarının imparator olarak tanınmasını gerçekleştirmek amacıyla sebepsiz olarak birden bire Kırım ve Azak Kalesi'ne karşı saldırıya geçti. Bunun üzerine ne yapacağını şaşırان Osmanlı hükûmeti, bir taraftan muharebe hazırlıklarına girişti. Bir taraftan da Avusturya, Hollanda ve İngiltere Devletleri'ne vaziyeti anlatan mektuplar yazarak yardım etmelerini, hiç olmazsa sulh için aracı olmalarını istedi⁴⁴.

Bu sırada Avusturya hükûmeti de 1736 yılındaki şartların Osmanlı Devleti'ne saldırmak için uygun olduğunu düşünmekteydi. Fakat girmesi muhtemel bir savaş için henüz daha hazırlıklarını tamamlayamamıştı. Bu amaçla Osmanlı Devleti'nin tavassut teklifini, askerî hazırlıklarını tamamlayabilmek ve 1733 antlaşmasında kararlaştırıldığı üzere Rusya'ya yardım edebilmek amacıyla değerlendirmek yoluna gitti. Bunun için de VI. Karl ve bakanları Rusya ve Osmanlı Devleti arasındaki bir savaşta, öncelikle aracı rol oynamayı tercih ettiler. VI. Karl İstanbul'daki elçisi

⁴² Ebu Sehl Nu'mân Efendi, *Tedbirat-ı Pesendfide*, (Yay. Haz. Ali İbrahim Savaş), Kırıkkale 1995, s. 99.

⁴³ Uzunçarşılı, *Osmanlı Tarihi*, c. IV/1, Ankara 1988, s. 260.

⁴⁴ Subhi Mehmed Efendi, *Subhi (Sami-Şakir-Subhi) Tarihi*, Süleymaniye Kütüp., TY, Nr. 634, v. 79b, 80a. ; Erbakan, a.g.e., s. 5.

Talman'ı⁴⁵ Avusturya hükûmetinin planları açısından bilgilendirerek, onun vasıtasıyla harekete geçmeye karar verdi. Önce 12 Temmuz 1736 günü Osmanlı padişahı I. Mahmud'a ve 10-19 Temmuz 1736 günü Veziriazam Silahtar Mehmed Paşa'ya mektup yazarak Rusya ile olan husumetin çözülmesi için İstanbul'daki elçisi Talman'ı aracı tayin ettiğini bildirdi⁴⁶. 17 Ocak 1737 tarihinde Babadağı'ndaki karargâha gelen Avusturya elçisi, Viyana Kraliyet Meclisi Reisi Kont de Koenigsegg'in Osmanlı Devleti ile Rusya arasındaki harpte, Avusturya'nın açıkça Rusya'nın yanında yer aldığını ifade eden 5 Aralık 1736 tarihli mektubunu Veziriazam'a verdi. Bu mektupta Koenigsegg, Osmanlı veziriâzam'ının selefine yazdığı Pasarofça Antlaşması'nın uzatılması teklifine taraftar olduklarına, Avusturya'nın Osmanlı Devleti ile dâima sulh içinde yaşamak istediğine değinmekte idi⁴⁷.

Avusturya Devleti'nin sulh içinde yaşama isteğini hiçbir tereddüde gerek kalmadan kabul eden Osmanlı hükûmeti, Ruslar'la anlaşmak için Azak Kalesi'nin iadesini şart koştu⁴⁸. Bunun üzerine iki tarafın müzakere etmesi kararlaştırıldı. Anna İvanovna, Rusya'yı temsil etmek üzere Schaffirof (Şafirof), Nepluieff ve Volunsk'yi seçti. Osmanlı hükûmeti de Reisülküttab Mustafa Efendi, baş-ruznamçeci Mehmed Emin Bey, sadaret mektupçusu Mehmed Ragıb Efendileri tam salahiyyetli murahhas seçti. Veziriâzam, bunları görüşme yeri olarak seçtiği Kodak mevkiine gönderdi. Talman barış heyeti ile birlikte Bender'e vardığı zaman, kongrenin Osmanlı arazisinde toplanmasına karşı çıktı. VI. Karl'ın barış için seçtiği murahhasları, 15 Mayıs'a kadar buluşamaz ise, Avusturya İmparatoru'nun Rusya'ya yardım edeceğine söz verdiğini ileri sürerek görüşmelerin üç devletin de topraklarının dışında Lehistan (Polonya)'da Buğ (Ak-Su) nehrinin sol kıyısında bulunan Niemirow

⁴⁵ Ludwid von Talman, Leopald Talman'ın oğludur. 21 Aralık 1728 günü Sultan tarafından kabul edildi. Selefi Josef Dierung'un yerine kapu-kethüdası oldu. 1736 yılında Osmanlı ile Rusya arasında yapılan müzakerelere tavassut edebilmek için orta elçi ve elçi olarak tayin edildi. Bu görevinden dolayı ilk resmi kabulü 18 Eylül günü yapıldı. Avusturya, Rusya'nın yanında savaşa girdiği için bu görevleri kısa bir süre sonra bıraktı. BOA. Nâme-i Hümayûn Defteri, Nr. 7, s. 170, 171. ; Bertold Spuler, "1739 Belgrad Barış Antlaşmasına Kadar Avusturya Devleti Tarafından İstanbul'a gönderilen Elçiler", (çev. Ali İbrahim Savaş), s. 31. Yayınlanmamış olan değerli yazısından istifade etmemi sağlayan Doç. Dr. Ali İbrahim Savaş'a teşekkür ederim.

⁴⁶ BOA. Nâme-i Hümayûn Defteri, Nr. 7, s. 446, 447, 448.

⁴⁷ BOA. Nâme-i Hümayûn Defteri, Nr. 7, s. 432-436. ; Subhi Mehmed Efendi, Muzakerat-ı Sulhiyye Tarihçesi, Süleymaniye Kütüp., TY, Nr. 2100, v. 28a, 28b.

⁴⁸ İsmail Hakkı Uzunçarşılı, Osmanlı Tarihi, c. IV/1, s. 258, 259. ; Hammer, a.g.e., c. VII, s. 459.

(Niyemirov) şehrinde yapılmasında ısrar etti⁴⁹. Bu şekilde Avusturya elçisi devletinin savaşa hazırlık yapabilmesi amacıyla zaman kazanması için siyasî manevralara başvuruyordu. Aynı siyasî manevraya Avusturya başvekili Koenigsegg de, VI. Karl'ın Osmanlı Devleti'ne karşı açılacak savaşta Rusya çaricesi Anna İvanovna ile birlikte hareket etmeyi taahhüt eden 9 Ocak 1737 tarihli antlaşmasına⁵⁰ rağmen devam ediyordu⁵¹.

Bu durum Niyemirov'da 16 Ağustos 1737 günü başlayacak olan kongreye kadar devam etti. Bu kongrede Türk murahhasları, bir ilk antlaşma yapılması gerektiği üzerinde durmalarına rağmen Ruslar bu görüşe karşı çıktılar. Avusturya temsilcilerinin arabulucu sıfatlarının kaldırılarak toplantıda savaşan taraf ve Rusya'nın müttefiki olarak görüşmelerde bulunduğu kabul edilmesi üzerinde durdular. Avusturya temsilcisi de, devletinin gerçek niyetini belli ederek arabuluculuk hizmetinin karşılığı olarak Osmanlı murahhaslarından Bosna'da Bihke'yi, Vidin Kalesi dahil olmak üzere hududun Lom suyuna, Eflâk ve Boğdan'da Dömboviçe'ye kadar Avusturya lehine genişletilmesini, yapılan harp hazırlıkları masrafı için on iki milyon flori tazminat verilmesini istedi. Bu arada, Avusturya'nın arabuluculuk yapacağına inanmış olan Veziriazam Silahtar Mehmed Paşa ile kethüdası Osman Halisa Efendi bu teklifleri öğrenince reddettiler. Böylece Niyemirov'da bir barış antlaşmasının imkânsız olduğu anlaşıldı. Osmanlı delegeleri, diğerlerinin de toplantıyı terk etmesi üzerine 11 Kasım 1737 günü Niyemirov'dan ayrıldılar⁵².

Bu arada Niyemirov Kongresi yapıldığı sırada Rusya da saldırılarına devam etmekte idi. İlk saldırısını 1736 yılında Azak Kalesi'nin ele geçirilmesi ve Kırım'ın işgali ile tamamlamış olan Rusya, ikincisini ise Dinyeper ve Buğ (Ak-Su)'dan Karadeniz'e çıkışı sağlayan Özi Kalesi'ni 17 Temmuz 1737 günü ele geçirerek

⁴⁹ Subhi Mehmed Efendi, *Muzakerat-ı Sulhiyye Tarihçesi*, Süleymaniye Kütüp., TY, Nr. 2100, v. 33b. ; Johan Wilhelm Zinkeisen, *Geschichte des Osmanischen Reiches in Europa. Bd.I-VII*, Gotha 1854-1863, Sechtes Buch, Viertes Kapital, s. 701. ; Uzunçarşılı, *Osmanlı Tarihi*, c. IV/1, s. 259. ; Hammer, a.g.e., c. VII, s. 460, 461. ; *Mufassal Osmanlı Tarihi*, c. V, s. 2493.

⁵⁰ Uzunçarşılı, a.g.e., c. IV/1, s. 260. Hammer, a.g.e., c. VII, s. 461.

⁵¹ BOA. Nâme-i Hümayûn Defteri, Nr. 7, s. 453, 454.

⁵² Lavender Cassels, *The Struggle for the Ottoman Empire (1717-1740)*, Great Britain 1966, s. 127-137. Zinkeisen, a.g.e., s. 708. ; Karl Roeder, *Ausrias Eastern Questions*, Newjersey 1982, s. 79, 80. ; Sadr-ı Esbak Kâmil Paşa, a.g.e., s. 153, 154. ; Uzunçarşılı, *Osmanlı Tarihi*, c. IV/1, s. 262.

gerçekleştirdi. Özi Kalesi'nin Rus ordusu tarafından muhasarasını haber alan Sardriazam Silahtar Mehmed Paşa, Babadağı'ndan Bender'e hareket etmiş ise de, yollarda savaş için gerekli erzak tedariki yapmadığı için geri dönmek zorunda kaldı⁵³.

Bu arada Özi (Ochakow) Kalesi'nin Ruslar tarafından ele geçirilmesinin ardından, Avusturya ordusu, Feld-mareşal Seckendorf'un başkomutanlığında 12 Temmuz 1737'de Yogadina ile Parakin arasında sınırı geçerek Bosna ve Eflâk'a hücum etti. Kısa zamanda Niş'i ele geçirdiler. Niş, Hafız Ahmed Paşa'nın gönderdiği kuvvetlerce Nemçe (Avusturya)'nin Niş kumandanı Dokat'ın teslim etmesi üzerine geri alındı. Vidin cephesinde de bazı başarılar elde edildi. Eflâk ve Bosna'ya giren Avusturya ordusu da Osmanlı kuvvetleri karşısında fazla tutunamadı⁵⁴.

Bu arada 1737 yılı sefer mevsimi sonrası kışı İstanbul'da geçirmek üzere gelen Muhsin-zâde Abdullah Paşa azledilerek, yerine Rikâb-ı hümâyûn kaymakamı olan Yeğen Mehmed Paşa tayin edildi (19 Aralık 1737)⁵⁵. Yeğen Mehmed Paşa henüz daha sefere çıkmamış iken, Ocak 1738'de Fransa'nın İstanbul elçisi Marquis de Villeneuve (Marki dö Vilmöv) Bâbüâlî'ye gelerek kendisinin hükûmeti tarafından murahhas elçi tayin edildiğini bildirdi. Daha sonra da Avusturya imparatoru ve Rusya imparatoriçesinin barış şartlarını iletme konusunda, kendisini yetkili kılan mektubuna dayanarak Avusturya'nın Pasarofça Antlaşması esasına göre sulhe taraftar olduğunu, Rusya'nın ise Özi (Ochakow)'u tamir ederek vereceğini bildirdi. Bunu kabul etmeyen Veziriâzam, Avusturya İmparatoru'nun Belgrad ve Temeşvar Kaleleri'ni iade etmesini, yani Karlofça Antlaşması esaslarını uygulanmasını, ayrıca Joseph Rakoczi'yi Erdel ve Macaristan Kralı olarak tanınmasını, Rusya Kraliçesi Anna İvanovna'nın da Özi'nin yanı sıra Azak ve Kılburun'u iade etmesini istedi. Aksi taktirde savaş taraftarı olduğunu bildirdi⁵⁶. Çünkü Veziriazam Yeğen Mehmed

⁵³ Valentin Gitermann, *Geschichte Ruslands*, Zweiter Band, Frankfurt 1978, s. 162. ; Cevat Erbakan, *1736-1739 Osmanlı-Rus ve Avusturya Savaşları*, s. 27-29.

⁵⁴ Cassels, a.g.e., s. 115-137. ; Roider, a.g.e., s. 78, 79. ; Vandal, a.g.e., s. 303-307. ; Subhi Mehmed Efendi, (Sami-Şakir-Subhi) *Tarihi, Süleymaniye Kütüp.*, TY., Nr. 634. V. 100b.

⁵⁵ Cassels, a.g.e., s. 139. ; Sadr-ı Esbak Kamil Paşa, a.g.e., s. 154. ; Şemdani-zâde Fındıklı Süleyman Efendi, *Tarih-i Mür'it Tevârih*, (Yay.Haz. M. Münir Aktepe), c. I, İstanbul 1976, s. 77. ; Dukakin-zâde Feridun, *1736-1739 Türk-Avusturya-Rus Seferi*, İstanbul 1928, s. 25.

⁵⁶ Cassels, a.g.e., s. 140-142.

Paşa, 1737-1738 kışını sefer hazırlıklarıyla geçirmiş, 1738 İlkbaharında bütün eyalet askerinin Edirne sahasında orduya iltihakları için her tarafa emirler göndermişti⁵⁷.

Nisan'da Edirne'de olan Yeğen Mehmed Paşa, Mayıs 1738'de Sofya'ya Haziran başında da Niş'e geldi⁵⁸. Niş'e gelen Osmanlı ordusu Avusturya kuvvetleriyle Banat-Eflâk arasında bulunan Muhâdiye'de yaptığı savaşı kazandı. Daha sonra Semendre'yi ele geçirdi. İrşove'yi ve Ada-i Kebir Kalesi'ni aldı⁵⁹.

Öte yandan 1738 seferi müttefikleri gibi Ruslar için de iç açıcı değildi. Bir sene önceki harp mevsiminde Özi ve Kılburun Kaleleri'ni ele geçirmişlerdi. Fakat şimdi ellerinde tutabilecek güce sahip değillerdi. Kırım üzerine yürüyen Ruslar da, başarısız olarak çekilmek zorunda kaldı. Bunun üzerine Osmanlı kuvvetleri de Ekim 1738 tarihinde Özi ve Kılburun Kaleleri'ni harpsiz ele geçirdiler⁶⁰.

1738 seferi sonrası fikri sorulan Kırım Hanı Padişaha barış taraftarı olduğunu söyledi. Bu arada harp taraftarı olan Yeğen Mehmed Paşa, muhaliflerinin padişaha yaptıkları telkinler sonucu sadareten azledildi. Yeni Sadrazam İvaz Mehmed Paşa'nın harp fikrini hemen değiştirmesi mümkün değildi. Edirne'ye gelen orduyu sadaret kaymakamı Ahmed Paşa kumandasından 10 Nisan 1739 günü teslim alarak Avusturya cephesine hareket etti⁶¹. Groczka (Krozka)'da galibiyet elde eden Osmanlı ordusu 25 Temmuz 1739 günü Belgrad'ı kuşattı⁶². Osmanlı Devleti bütün gücüyle Avusturya cephesine yüklenmişti. Bu durumdan istifade eden Rusya ordusu da Hotin'i ve Yaş'ı zaptetmişti⁶³.

Bu arada Belgrad kuşatması devam ederken Fransa elçisi Marki dö Vilnöv, Osmanlı-Rus-Avusturya arasında arabuluculuk yapmak üzere 15 Ağustos 1739 günü

⁵⁷ Mühimme Defteri, Nr. 145, s. 1,2,4,9,16,35,40,48,49,56.

⁵⁸ Uzunçarşılı, Osmanlı Tarihi, c. IV/1, s. 281. ; Mufassal Osmanlı Tarihi, c. V, s. 2507.

⁵⁹ Cassels, a.g.e., s. 152, 153. ; Dukakin-zâde Feridun, 1736-1739 Türk-Avusturya-Rus Seferi, İstanbul 1928, s. 28-31. ; Cevat Erbakan, a.g.e., s. 42-48.

⁶⁰ Cassels, a.g.e., s. 150-152. ; Cevat Erbakan, a.g.e., s. 49, 50. ; Dukakin-zâde Feridun, a.g.e., 32-34.

⁶¹ Antakyalı Münif Efendi, Zafernâme-i Münif, Süleymaniye Kütüp., TY., Nr. 3655/3, v. 28b. ; Sadrı-i Esbak Kâmil Paşa, a.g.e., s. 157. ; Cassels, a.g.e., s. 165. ; Mufassal Osmanlı Tarihi, s. 2510-1512.

⁶² Zinkeisen, a.g.e., s. 770-772. ; Cassels, a.g.e., s. 165, 166. ; Edward Driuld, Şark Meselesi Bidayetten Zamanımıza Kadar, (çev. Nafiz), İstanbul 1328, s. 76. ; Belgrad'ın fethi ile ilgili geniş bilgi için bk. Ragıb Paşa, Fethiye-i Belgrad, Süleymaniye Kütüp., TY, Nr. 3655/2, v. 11-25.

⁶³ Cevat Erbakan, a.g.e., s. 56-62. ; Dukakin-zade Feridun, a.g.e., s. 40, 41.

Veziriazam'ın karargâhına geldi⁶⁴. Nemçe İmparatoru VI. Karl tarafından barış yapma yetkisi ile donatılan Kont Neipperg de, 18 Ağustos 1739 günü Osmanlı karargâhına geldi ve sulh görüşmelerine başladı⁶⁵. Nihayet 1 Eylül 1739 günü iki taraf arasındaki savaş haline son vermek için Veziriazam, Türkçe metni, Neipperg de Fransızca barış metnini imzaladı. Sonra her iki metinde Fransız büyük elçisine teslim edildi. O da metinlere Fransız garantisini ekledikten sonra imzaladı. Üç gün sonra da İvaz Mehmed Paşa, Belgrad'a girdi⁶⁶.

7 Eylül 1739 günü Avusturya İmparatoru adına antlaşma yapmaya yetkili olan Neipperg adlı murahhas ve Belgrad Kalesi'nin daha önceki muhafızı olan Schmettau adlı general, Rumeli valisi Ali Paşa'ya Belgrad Kalesi'nin ayrı olan istihkamlarının yıkılmasına dair senet verdi⁶⁷. Bu senet 1 Eylül antlaşmasında olduğu gibi Fransa Kralı'nın kefaleti altındaydı.

Bütün bunlardan sonra 18 Eylül 1739 günü, sabahleyin saat altıda tören yapmadan Avusturya adına General Neipperg, Osmanlı Devleti adına Veziriazam İvaz Mehmed Paşa nihai barışı imzaladılar⁶⁸.

1 Eylül 1739'da Neipperg'in Veziriazam ile sulh antlaşması yapması sonucu, savaş alanında müttefiksiz kalan Rusya da çaresiz kalarak Fransa'nın arabuluculuğu ve Avusturya'nın da telkinleri ile barışı kabul etmişti. Bunun üzerine Vılnev'ün yanında bulunan Rus murahhası Cagnoni (Kaynini) ile Veziriazam arasında 18 Eylül'de on beş madde ve bir sonuçtan ibaret olan Osmanlı-Rus antlaşması imzalandı⁶⁹.

Bu antlaşmaların yapılması sonucu arabuluculuk görevini başarıyla tamamlayan Marki de Vılnev, 1535 yılından itibaren ülkesiyle Osmanlı Devleti arasında imzalanan kapitülasyonların bir kez daha yenilenmesini sağladı. Üstelik bu

⁶⁴ Cassels, a.g.e., s. 166-173. ; Subhi Mehmed Efendi, *Muzakerat-ı Sulhiyye Tarihçesi*, Süleymaniye Kütü., TY, Nr. 2100, v. 89a. ; Albert Vandal, a.g.e., s. 374.

⁶⁵ Cassels, a.g.e., s. 177-192. ; Roider, a.g.e., s. 85, 86. ; Vandal, a.g.e., s. 376. ; Subhi Mehmed Efendi, *Muzakerat-ı Sulhiyye Tarihçesi*, Süleymaniye Kütü., TY, Nr. 2100, v. 89a.

⁶⁶ Cassels, a.g.e., s. 193, 194. ; Hammer, a.g.e., c. VII, s. 514, 515. ; BOA. *Nâme-i Hümayûn Defteri*, Nr. 7, s. 515-518.

⁶⁷ BOA. *Nâme-i Hümayûn Defteri*, Nr. 7, s. 570.

⁶⁸ Subhi Mehmed Efendi, *Subhi Tarihi*, v. 162a-166b. ; Cassels, a.g.e., s. 196.

kez daimî hale gelmesini temin ederek, Fransa'nın doğu ticaretini garanti altına aldı⁷⁰. Böylece Fransızlar, XVI. yüzyılın ikinci yarısından itibaren Akdeniz'de Venedik ve İngiltere ile yaptığı ticarî mücadeleyi büyük ölçüde kendi lehlerine sonuçlandırarak, Osmanlı ülkesinde en çok itibar gören bir millet durumuna geldiler⁷¹.

C- BELGRAD ANTLAŞMASI (18 EYLÜL 1739)

18 Eylül 1739'da Veziriazam İvaz Mehmed Paşa ile General Neipperg arasında, yirmi üç madde ve bir sonuçtan ibaret olarak imzalanan Belgrad Antlaşması'nın esaslarına göre⁷²:

1- Belgrad Kalesi eski tahkimatı ile Osmanlı Devleti'ne iade edilecekti. Tabya, cephanelik, kışla gibi yeni tesisattan yıkılmalarında eskilerine bir zararı olmıyanlar tahrip edilecek, yıkılmıyanlara mukabil kaledeki toplarla cephane ve zahire Avusturyalılar'a verilecekti.

2- Böğürdelen (Sabacz) Kalesi eski tahkimatı ile Osmanlı Devleti'ne teslim edilecekti. Belgrad Kalesi'nde olduğu gibi, Böğürdelen Kalesi'nin de yıkılmayan bazı istihkâmlarına karşılık, içlerinde bulunan silahlar, top, zahire ve cephane Avusturya Devleti'ne verilecekti. Yine Tuna ve Sava'da bulunan savaş gemileri ve diğer gemiler Osmanlı Devleti'ne verilen Belgrad ve Böğürdelen Kaleleri'nin karşılığı olarak Avusturya Devleti'ne verilecekti.

⁶⁹ Ayrıntılı bilgi için bk. Subhi Mehmed Efendi, *Subhi Tarihi*, v. 166b, 167a, 167b, 168a. ; Valentin Giterman, *Geschichte Ruslands*, Zweiter Band, Frankfurt 1987, s. 163. ; Mustafa Nuri Paşa, *Netayic ül-Vukuat*, c. III, İstanbul 1327, s. 39.

⁷⁰ Macar İskender-Ali Reşad, *Kapitülasyonlar*, İstanbul 1330, s. 137-160. ; Nihat Erim, *Devletlerarası Hukuku ve Siyasi Tarih Metinleri*, c. I, s. 93-114. ; Necdet Kurdakul, *Osmanlı Devleti'nde Ticaret Antlaşmaları ve Kapitülasyonlar*, İstanbul 1981, s. 84-98. ; Reşat Ekrem Koçu, *Osmanlı Muahedeleri ve Kapitülasyonlar*, İstanbul 1934, s. 97, 402-437. ; Mehmet Zeki Pakalın, *Osmanlı Tarih Deyimleri ve Terimleri Sözlüğü*, c. II, İstanbul 1983, s. 179, 180. ; Albert Vandal, *a.g.e.*, s. 416-421. ; Osman Nebioğlu, *Bir İmparatorluğun Çöküşü ve Kapitülasyonlar*, Ankara 1986, s. 13, 14.

⁷¹ Necmi Ülker, *XVII. ve XVIII. Yüzyıllarda İzmir Şehri Tarihi I*, İzmir 1994, s. 57, 58.

⁷² BOA. *Nâme-i Hümayûn Defteri*, Nr. 7, s. 519-524, 525-533. ; BOA. *Nâme-i Hümayûn Defteri (1699-1760)*, Nr.1, s. 84-90. ; Subhi Mehmed Efendi, *Subhi Tarihi*, v. 163b-166a. ; *Mu'âhedât Mecmû'ası*, c. III, s. 120-131.

3- Sırp eyaleti ve bu eyaletin içinde bulunan Belgrad Kalesi Osmanlı Devleti'ne teslim edilecekti. Tuna ve Sava nehri iki devlet eyaletleri arasında hudut olacaktır. Sırbistan'ın Bosna eyaleti tarafındaki hududu ise, Karlofça Antlaşması esas alınarak çizilecekti.

4- Küçük Eflak (Nemçe Eflâk) Osmanlı Devleti'ne teslim edilecekti. Eflak'da Avusturya tarafından bina olunan Perişan adı verilen şans⁷³, yıkılarak bir daha yapılmamak üzere Osmanlı Devleti'ne teslim edilecekti.

5- Ada-i Kebir ve İrşova Kaleleri ile Santa Elizabeta adı verilen şans, Osmanlı Devleti'ne terkolunacaktı.

6- Önceki maddelerde belirtildiği üzere, Belgrad'ın istihkâmlarının yıkılmasına hemen başlanılacaktı. Şehre, daha önce giren Belgrad ser-askeri Vezir Ali Paşa ve 500 adamından başka Osmanlı askeri alınmayacaktı. Bunlar Belgrad Kalesi yıkılırken izleyebilecekler, fakat yıkma işlemi tamamlanıp da Avusturyalılar gidinceye kadar kaleye dahil olmayacaklardı. Temeşvar eyaleti Avusturya'da kalacak, esirler iade edilecekti.

7- Tuna ve Sava nehirleri, iki devlet arasında hudut kabul edildiği için sahillerinden iki ülkenin de halkı balık avlama ve hayvanlarını sulama gibi durumlardan eşit faydalanacaktı. Yalnız iki tarafın reayasına da nehrin ortasında avlanmak yasaktı. Tuna ve Sava nehirlerinde bulunan ve sonradan ortaya çıkan adalar, hangi tarafın kıyılarına yakın ise o tarafa ait sayılacaktı. İki tarafın da reayasının menfaatleri için hudutlarda mesken, köy ve kasabalar kurulmayacaktı.

8- Daha önce Osmanlı Devleti idaresi altında olup da, savaş esnasında Avusturya Devleti'nin tarafında yer alan Eflak ve Boğdan v.s. yerlerin boyarları⁷⁴ affedilerek meskenlerine dönmelerine müsaade edilecekti. Yine savaş esnasında iki tarafın da reayasından bazı kimseler diğer tarafa iltica etmişler ise bunlar affedilerek yerlerine ve yurtlarına dönmeleri sağlanacaktı.

⁷³ Schanze (Almanca): Tabya, metris.

⁷⁴ Boyar: Rumen asilzâdelerinin ünvanıdır. Mehmet Zeki Pakalın, Osmanlı Tarih Deyimleri ve Terimleri Sözlüğü, c. I, İstanbul 1983, s. 240.

9- Esirleri kurtarmak amacıyla gelen Padr Trinitari adı verilen rahiplerden, antlaşmada belirtilenin dışında akçe v.s. istenmeyecekti. Avusturya Devleti'nin büyükelçisi İstanbul'a geldiğinde ayinlerini yapabilecek, Kudüs'de bulunan ziyaretgâhlarını ve bazı yerlerdeki kiliselerine ait siparişlerini bildirebilecekti.

10- Savaş esnasında iki taraf da elde ettiği esirleri, antlaşma tarihinden itibaren 61 güne kadar iade edecekti. Halkın ve Tatar taifesinin elinde bulunan esirler, ücretleri ödendiği takdirde serbest bırakılacaktı. Osmanlı Devleti'nin Avusturya'ya giden büyükelçisi Müslüman esirlerin salıverilmesini temin edebilecekti. Müslüman esirlerin kurtarılması için, Osmanlı Devleti tarafından biri görevlendirilmediği takdirde Avusturya tarafından görevlendirilen kişiler esirleri koruyacaklardı. Esirler serbest oluncaya kadar iki devlet tarafından da hoş tutulacaktı.

11- İki devletin tüccarları da her iki ülkede serbestçe ticaret yapabileceklerdi. Avusturya Devleti'ne tâbi olan tüccarlar; Osmanlı memleketine kara ve deniz yoluyla gelebilecekler, %3 gümrük vergisini ödedikten sonra ticaret edebileceklerdi. Osmanlı ülkesinde Fransa, İngiltere ve Hollanda tüccarlarına tanınan müsaade Avusturya tüccarına da tanınacaktı. Avusturya'ya giden Osmanlı reayası ve tüccarına da aynı şekilde davranılacaktı. Cezayir, Tunus ve Trablus Ocakları barış antlaşmasının şartlarına ve kendileriyle özel olarak yapılan antlaşmalara uyacaklardı. Korsanlığa çıkmayacaklar, tüccar gemilerine zarar vermeyeceklerdi. Zarar veren korsan gemileri kaldırıldığı gibi, bir daha kurulması da yasaklanacaktı. Avusturya ve Osmanlı tüccarlarının mal ve eşyaları, korsanlık yapılarak gasp edildiğinde bu tür eşkiyalar ibret olması için cezalandırılacaktı. Elde ettikleri mallar ve esirler geri iade edilecekti.

12- Avusturyalı tüccarlar %3 gümrük vergisi ödeyerek, Tuna nehri ve Osmanlı memleketi üzerinden İran'a giderek ticaret yapabilecekti. İran tüccarı da memleketinden-Osmanlı memleketine, oradan Avusturya'ya giderken veya

Avusturya'dan Osmanlı memleketine, oradan kendi ülkesine dönerken %5 *reftiyye resmi*⁷⁵ ödeyeceklerdi.

13- Bu sulh gereğince iki devlet tarafından da görevlendirilen muhaddidler (sınır çiziciler) Osmanlı-Avusturya sınırını belirleyeceklerdi.

14- Antlaşmaya göre çizilecek olan sınıra iki taraftan da zarar verilmeyecekti.

15- Bu antlaşmanın maddeleriyle ilgili bir anlaşmazlık çıktığında, iki devlet tarafından adamlar görevlendirilerek meseleyi adaletli bir şekilde çözmeleri sağlanacaktı. Bunlar çözemediği takdirde, bizzat Osmanlı ve Avusturya hükûmetleri meseleyi en kısa zamanda halledeceklerdi.

16- Bundan sonra iki taraf da gizli olarak çeteler işletmeyecekti. Antlaşmaya aykırı davrananlar cezalandırılacaktı. Çeteler tarafından gasp olunan eşya buldurularak sahiplerine teslim edilecekti.

17- Osmanlı Devleti ile Avusturya arasındaki sulh bozulacak olursa ırmaklarda ve arazilerde bulunan iki tarafın reayası da hemen memleketlerine dönmeleri için haberdar edilecekti.

18- İki devlet de müfsîd (ara açan, bozan), âsî ve bedhâh (her işin fenalığını isteyen) olanları himaye etmeyecekti. Bunlar sonradan düzelirler ise de, itimat edilmeyerek sınırlardan uzak yerlerde iskan ettirileceklerdi.

19- Savaş esnasında Avusturya tarafından Osmanlı Devleti tarafına iltica eden Çek ve Macar halkı, hudutlardan uzakta Osmanlı memleketinin bir semtinde iskan ettirilerek güven içinde yaşamaları sağlanacaktı.

20- Bu antlaşma yürürlükte olduğu sürece iki taraf da birbirlerine büyükelçiler gönderecekti. Bu büyükelçiler alışılmış olan merasim, hüsn-i muamele ve saygı ile ağırlanacaklardı.

⁷⁵ Emtia ve eşya evvelce dahil olduğu mahalde satılmayarak diğer mahalle götürülmek istendiğinde ondan alınan gümrük resmine *reftiyye* denir. *Refiyye*, Farsça çıkmak anlamına gelen *ref*ten üretilmiştir. Dolayısıyla ülke dışına çıkarılan mahsul ve mamullerden alınan gümrük vergisi yerine kullanılabilir bir tabirdir. Tanzimattan (1839) sonra *refiyye* yerine *ihracat* tabiri kullanılmıştır. Süleyman Sûdi, *Defter-i Muktesid*, (Haz. Mehmet Ali Ünal, Isparta 1996, s. 190. ; Mehmet Zeki Pakalın, *Osmanlı Tarih Deyimleri ve Terimleri Sözlüğü*, c. III, İstanbul 1983, s. 22.

21- İki tarafın elçileri de korunup gözetilecekti. Avusturya Devleti'nin gönderdiği elçi, *kapı kethüdası* (*kapu kethüdası*)⁷⁶ ve diğer adamları istedikleri elbiseleri giyebileceklerdi. Osmanlı Devleti'nin dostu olan diğer devletlerin elçileri, kapı kethüdarları ve *maslahatgüzarları*⁷⁷ gibi bunlar da vergilerden muaf tutulacaklardı. Tercümanlar istihdam edebileceklerdi. *Ulakları*⁷⁸ ve başkaca adamları Viyana'dan İstanbul'a İstanbul'dan Viyana'ya gitmek istediklerinde önceki antlaşmalarda belirtildiği üzere yol kağıtları verilerek güvenli bir şekilde gitmeleri sağlanacaktı.

22- Bu antlaşmalar iki tarafça da kabul edilip onaylandığı için 30 güne kadar İstanbul'da bulunan Fransa elçisi aracılığı ile mübadele olunacaktı.

23- Müddeti 27 sene olarak belirlenen bu antlaşma, sürenin bitiminde veya yarısına vardığı zaman taraflarca arzu edilirse uzatılabilecekti.

D-BELGRAD ANTLAŞMASI'NIN TASDİKİ VE MÜBADELESİ

Avusturya Kraliyet Meclisi Kâtibi Momars, İvaz Mehmed Paşa'nın 28 Ekim 1739 günü İstanbul'a dönüp Sancak-ı Şerif'i, I. Mahmud'a teslim etmesinden birkaç gün sonra, Avusturya İmparatoru'nun kendisini murahhas seçtiği Neipperg ile Veziriazam arasında 18 Eylül 1739 günü imzalanan Barış Antlaşması'nı, Nemçe İmparatoru VI. Karl'ın Başkent Beç (Viyana)'de 2 Ekim 1739 günü onaylayıp

⁷⁶ Osmanlı Devleti'ne tâbi prensliklerin, yabancı devletlerin, eyalet valilerinin, vezir ve beğlerbeğlerin devlet nezdinde bulunan resmî mümessillerine kapı kethüdası denir. Mithat Sertoğlu, *Osmanlı Tarih Lügati*, İstanbul 1986, s. 174.

⁷⁷ Maslahatgüzar, Avusturya, Rusya ve İsveç gibi Devletler'in Osmanlı Devleti'nde bulundurdıkları temsilcilerine verdikleri statüddür. İlk zamanlar genelde balyos veya kapı kethüdası olarak adlandırılan yabancı elçiler, daha sonraları ülkelerinin Osmanlı Devleti ile olan ilişkilerinin durumuna göre büyük elçi, kapı kethüdası ismi altında orta elçi (küçük elçi) ve maslahatgüzar seviyesinde devletlerini temsil etme statüleri kazanmışlardır. Daha sonra yani 1815 Viyana Kongresi'nde diplomatik temsilciliklerle ilgili ilk düzenleme yapılmış, 1818 Aix-la-Chapelle Protokolü ile yeni hükümler benimsenmiştir. Osmanlı Devleti'nin de benimsediği bu düzenlemelere göre büyük elçi, orta elçi ve maslahatgüzar olmak üzere üç derece kabul edilmiş, 1818'de ise orta elçilik ile maslahatgüzar arasında mukim elçi statüsü kabul edilmiştir. Bu arada büyük elçi ve elçilerin devlet başkanları seviyesinde, maslahatgüzarların ise dış işleri bakanları seviyesinde itimatnâmelerini götürmeleri esas olmuştur. Mehmed Alaaddin Yalçınkaya, "Bir Avrupa Diploması Merkezi Olarak İstanbul 1792-1798 Dönemi İngiliz Kaynaklarına Göre, *Osmanlı*, c. I, ss. 660-675, s. 663. ; Mehmet İpşirli, "Elçi", *T.D.V.İ.A.*, c. XI, İstanbul 1995, ss. 3-15, s. 14.

⁷⁸ Devlete ait kâğıtları bir yerden başka bir yere götürüp getiren resmî memur hakkında kullanılan bir tâbirdir. Mehmet Zeki Pakalın, *Osmanlı Tarih Deyimleri ve Terimleri Sözlüğü*, c. III, İstanbul 1983, s. 542. , Mithat Sertoğlu, a.g.e., s. 348.

imzalamış olduğu şekliyle⁷⁹ İstanbul'a getirdi. Bunu I. Mahmud'a vererek onun daha önce yani 25 Eylül-4 Ekim (evahir-i Cemaziye'l-ahir 1152)'de imzaladığı metni alacaktı. Fakat bazı pürüzler ortaya çıktı. Öyle ki Antlaşma'nın Lâtince metninin üçüncü maddesi, Sırbistan ve Bosna sınırlarının Karlofça Barış Antlaşması'nda tesbit edildiği şekilde kalacağı hükmünü taşıırken, Türkçe metinde sadece Bosna sınırının Karlofça Antlaşması'nda tespit edilmiş olduğu şekilde olacağı okunuyordu. Bu durum Latince yazılmış nüshaya uyularak düzeltildi⁸⁰.

Bundan başka Viyana Kraliyet Meclisi Kâtibi Momars, Eflâk'ta askerî yolların tahrip tarzını düzenleyen ve sınırların savunmasını sağlayacak yeni kaleler inşasını serbest bırakan özel bir antlaşma imzalanmasını istedi. 5 Kasım 1739 günü Tersane'de Belgrad Antlaşması'na katılan olağanüstü Osmanlı murahhasları, Kaptan-ı deryâ, Yeniçeri Ağası, Fransız elçisi Marki dö Vilmöv, İmparatorluk müşîri (mareşal) ve diğer bir çok ağanın katılımıyla yapılan bir toplantıda Momars'ın talep ettiği antlaşma imzalandı. Karşılıklı tasdiklenmiş nüshalar alınıp verildi. Bu arada Momars, Bâbîâlî'ye Belgrad Barış Antlaşması'nın Rusya ile aralarındaki tedafûî ve tecavüzî ittifak üzerinde hiçbir tesiri olamayacağını bildiren bir vesika da verdi⁸¹. Bu arada Kaynini'nin 18 Eylül günü imzalanan Belgrad Antlaşması metnini Ekim başında Petersburg'a getirmesi üzerine Çariçe metni tasdik edip onayladı. Sonra da Rusya'nın eski İstanbul elçisi Veşnyakov, antlaşmanın tasdik edilmiş metnini 27 Kasım 1739 günü İstanbul'a getirdi. Böylece Rusya ile de 19 Aralık 1739 günü karşılıklı antlaşma metinleri alınıp verildi⁸². Böylece Avusturya, Rusya ve Osmanlı Devleti tayin ettikleri vekillerinin Belgrad'da imzaladığı ve Fransa elçisi Marki dö Vilmöv'ün tavassut eden taraf olarak onayladığı antlaşmayı resmen tanımış oluyordular.

⁷⁹ BOA. Nâme-i Hümâyûn Defteri, Nr. 7, s. 524-533.

⁸⁰ BOA. Nâme-i Hümâyûn Defteri, Nr. 7, s. 518-524. ; Hammer, a.g.e., c. VII, s. 517.

⁸¹ Hammer, a.g.e., c. VII, s. 517, 518.

⁸² Johan Wilhelm Zinkeisen, *Geschichte des Osmanischen Reiches in Europa*. Bd. I-VII, Gotha 1854-1863, s. 806. ; A. L. Koçubinski, *Graf Andrey İvanoviç Osterman İ Razdel Turtsii: İz İstorii Vostoçnova Voprosa (Voyna Petn Let 1735-1739)*, Odessa 1899, s. 516. (Bu bölümün Rusça eserden tercüme edilmesi hususunda yardımcı olan Araştırma Görevlisi Hayri Çapraz'a teşekkür ederim.)

E- AVUSTURYA'NIN VE AVRUPA DEVLETLERİ'NİN ANTLAŞMAYA BAKIŞI

General Schmettau, 1 Eylül sabahı bütün kıdemli subaylarını toplantıya çağırarak, kuşatmanın kaderini değiştirecek bir huruç harekâtı hakkındaki planlarını açıklarken bu sırada Neipperg acil bir ateşkes istemişti. Avusturya tarafında, ateşkesin yapıldığını öğrenen Schmettau, şaşkına döndü. Veziriazam'ın karargâhını bombardıman etmeyi düşünen Schmettau, ateşkes yapıp Avusturya karargâhına gelen Neipperg'e sinirlendi. Schmettau ve Neipperg arasında çekişme başladı. Bu anlaşmazlık Feld Mareşal Wallis'in gelmesiyle çözümlenebildi. Başkomutan Wallis, Neipperg'in olup biten hakkındaki ifadelerini dinledikten sonra General Schmettau'yu derhâl ateş kesmesi için zorladı. Schmettau'ya karşı Neipperg'i tutarak, Barış Antlaşması'ndan dolayı gösterdiği başarılar sebebiyle kutladı. Sonra da barış görüşmelerinin şartlarında belirtildiği üzere, Belgrad'ın dış istihkamlarının yıkılması için Schmettau'ya acil bir plan yapmasını emretti. Sonra da Neipperg ile birlikte kendi karargâhına giderek, barış şartlarının yerine getirilmesi için görüşme yaptı. Wallis ve Neipperg, ortaklaşa çalışma sonucu Belgrad Barışı'nın uygulama planını yaptılar. Buna göre, 4 Eylül 1739 günü Türk birlikleri Belgrad'a girdi. 6 Eylül'de de Belgrad'ın dış istihkamlarının tahrip işlemi başladı. Bu sırada Viyana, barışın imzalandığından tamamen habersizdi. Daha doğrusu 18 Ağustos günü, Neipperg'in Türk karargâhına gittiğinden beri ondan haber alamıyordu. Buna rağmen İmparator VI. Karl, Neipperg'e güveniyor ve duruma hâkim olduğuna inanıyordu. Çünkü iki buçuk hafta önce Wallis'in karargâhındaki generalden ve Belgrad'da bulunan Schmettau'dan cesaret verici raporlar almıştı. Bu raporlarda Wallis'in tersine Belgrad Kalesi'nin elde tutulabileceği belirtiliyordu. Bunun üzerine İmparator'un iyimserliği artmış ve önceden Neipperg'e verdiği talimatlarından yani derhâl barış yapılması isteğinden vazgeçiyor bu defa barış antlaşmasının hemen yapılmasının gerekli olmayacağını belirtiyordu. Öyle ki 31 Ağustos günü antlaşma Veziriazam'ın karargâhında hazırlandığı sırada, Kont Neipperg'den görüşmeleri hızlandırmamasını istiyor ve Türkler'in Belgrad Kalesi'ni asla ele geçiremeyecekleri konusunda güvenilir veriler elde ettiğini belirtiyordu.

İşte Viyana hükûmeti, son anda böyle bir durum değişikliğine cüret ederken Neipperg'in Veziriazam ile ön barış yaptığını öğrendi. İmparator önce sessiz kaldı ve resmî bir açıklama yapmadı. Bu arada başkent söylentilerle çalkalandı. Durum ortaya çıkınca, halk bundan hoşnut olmadığını açıkça dile getirmekten çekinmedi. Kilise de halkla birlikte bu antlaşmayı kınadı. Oysa şimdi Belgrad'ın teslim edildiği biliniyordu. Olanlardan hiç memnun olmayan İmparator VI. Karl, 10 Eylül'de Belgrad kapılarından birinin de Türkler'e teslim edildiği, istihkâmların tahribine başlandığı haberini aldı. Buna rağmen İmparator, barışı tanıma niyetinde değildi. Bunların bütün sorumlusu olarak Wallis ve Neipperg'i görüyor ve Rusya ile ittifakı korumaya çalışıyordu. Bu sebeple İmparatorluk Özel Meclisi, yaptığı müşavere sonucu Türkler konusunda büyük tecrübe sahibi olan Talman'ı Belgrad'a göndermeye karar verdiler. Fakat, Talman 17 Eylül'de Viyana'dan ayrıldıktan bir gün sonra yani 18 Eylül'de, Belgrad'a ulaşmadan, nihaî barışı imzalamıştı.

Viyana Kraliyet Meclisi, Wallis ve Neipperg'i devletleri için uygun bir antlaşma yapmadıkları gerekçesiyle suçladılar. Bu suçlamaların anlatıldığı aynı mektupları yabancı ülkelerdeki bütün elçilere gönderdiler. İmparator VI. Karl, Feld Mareşal Kont Neipperg ile Avusturya orduları başkumandanı Feld Mareşal Wallis'i tutuklatıp saltanatı boyunca hapsetti⁸³.

Rus-Avusturya ittifakına önem veren İmparator, bundan sonra Rus büyük elçisini huzuruna kabul etti. Beş dakikadan fazla sürmeyen görüşmede olup biten her şeyin kendi emirleri hilafına olduğunu anlattı. Bunu Çariçe'ye yazdı. Gene de Çariçe'yi ikna etmek mümkün olmadı: Çünkü Neipperg, İmparatoru adına barış imzaladığı sırada Feld mareşal Münnich de Çariçe için zaferler kazanmakta idi.

Çariçe'nin başkomutanı Münnich, müttefikinin Osmanlı Devleti ile tek başına barış yaptığını 24 Eylül'de Moldavya'daki karargâhında öğrendi. Zafer kazanmak niyetinde olan başkomutan Münnich, bu haberi duyunca öfkeleni ve Avusturya ordusunu küçümseyen sözler sarfetti.

⁸³ Hükümdar VI. Karl, 20 Ekim 1740 tarihinde öltince tahta geçen kızı Maria Theresia Kont Neipperg ve Wallis'i suçlarından feragat ettirdi. Bunları serbest bırakılmakla yetinmeyen Maria Theresia, bir takım memuriyetler de verdi. Öyle ki kont Neipperg önce Silezya'daki birinci kolordu komutanlığına atandı. Daha sonra şövalye ilan edildi. Bir müddet sonra da Viyana'da general oldu. Cassels, a.g.e., s. 197-200. ; Zinkeisen, a.g.e., s. 804. ; Hammer, a.g.e., c. VII, s. 519. ; Albert Vandal, a.g.e., s. 404.

Barış haberini duyan St.Petersbourg, önce kayıtsız kaldı. Fakat savaşın kendilerine çok pahalıya mâl olması, birçok insanın hayatını kaybetmesi, bu sırada İsveç Devleti'nin tavrının tehdit edici olması, İmparator savaştan çekildikten sonra da tek başına Osmanlı Devleti karşısında zorlanması üzerine Çariçe, başkomutan Münnich'e aldığı yerleri terk ederek Ukrayna'ya çekilmesini emretti. Bu arada Rus dışişleri bakanı Osterman, Fransız arabuluculuğu olmadan daha iyi bir barış yapılabileceğini ileri sürmüş olmasına rağmen Vılnov'un yaptığı barışı onayladı. Barıştan sonra Çariçe ise, generallerine cömertçe nişanlar ve malikâneler dağıttı ve barışın şerefine bir balo verdi.

Bütün bu düşüncelerin yanında, Viyana'daki İngiliz elçisi "*Birinci seferde Seckendorf, kimseye bir şey yapmadı. İkincisinde Koenigsegg, Türklerin öncü kuvvetini bütün bir Türk ordusu ve üçüncü seferde Wallis, bütün Türk ordusunu öncü kuvvet zannetti.*" diye yorum yapmaktadır.

Fransa'ya gelince, Viyana ve Petersburg'un Belgrad Barışı hakkındaki itirazlarının hiç birini önemsemedi. Vılnov'un başarı haberi Fransa'ya ulaştığında XV. Lui, Ona özel bir nişan ve madalyon verdi. Rusya'ya yeni atanan Fransız büyük elçisini Belgrad ile ilgili tartışmaları önlemesi için uyardı. Yabancı diplomatlara da Vılnov'un, Veziriazam ile Neipperg arasında yapılan antlaşmada gözlemci olmaktan öte bir rolü olmadığını ileri sürdü⁸⁴.

F- ANTLAŞMANIN TAHLİLİ

Belgrad Barışı, Bâbıâli'nin imzaladığı en şanlı muahedelerden biridir diyen Baron Joseph Hammer Purgstall, Bu Antlaşma, Avusturya için "*Rus Çarı Büyük Petro'nun Prut'da Türkler'le imzalamak zorunda kaldığı barış kadar felaketli oldu*" diyor⁸⁵.

Osmanlı olağanüstü murahhaslarının, Avusturya murahhası Neipperg ile bir ön antlaşma yapmaya muvaffak olması, Avusturya'yı müttefiki Rusya'dan ayırdı.

⁸⁴ Cassels, a.g.e., s. 200-202. ; Albert Vandal, a.g.e., s. 404.

⁸⁵ Hammer, a.g.e., c. VII, s. 519.

Böylece savaş alanında yalnız kalan Rusya, Osmanlı Devleti ile antlaşma yapmaya mecbur kaldı. Bu antlaşmanın önemli bir özelliği de Fransa'nın mesuliyeti altında olmasıdır. Yani Avusturya Devleti bu barışa riayet etmeyecek olursa, Fransa'ya karşı cephe almış sayılacaktı. Öyle ki bu barış antlaşması, Avusturya İmparatoru VI. Karl tarafından tasdik edilmeden evvel Ruslar, Hotin'i alarak Boğdan'a girmişler ve Yaş şehrini işgal etmişlerdi. Bunu haber alan İmparator, antlaşmayı tasdik etmek istemedi. Fakat sulhün, Fransa'nın kefaleti altında bulunmasından dolayı kabule mecbur oldu⁸⁶.

Daha sonra muahedeye imza koyan devletler, birbirlerine elçi göndererek tasdik edilmiş olan antlaşma metinlerini mübadele ettiler. Avusturya'ya Rumeli beylerbeyliği payesiyle Cânibi Ali Paşa (29 Mart 1740)⁸⁷, bundan bir ay sonra da Mehmed Emin Paşa, Rusya'ya büyük elçi olarak gönderildi. Bunlara karşılık Nemçe'den Graf A. Korfiz Ulefeld⁸⁸ ve Moskov tarafından da Alexander Romanzoff büyük elçi olarak İstanbul'a geldiler⁸⁹.

Böylece Fransa'nın aracılığı ve teminatı altında gerçekleştirilen bu barış antlaşması, Osmanlı Devleti'ne üstün imkanlar sağladı. Osmanlı hükûmeti, Karlofça ve Pasarofça Antlaşmaları ile Avusturya'ya bıraktığı topraklarının bir kısmını geri alabildi:

⁸⁶ Uzunçarşılı, *Osmanlı Tarihi*, c. IV/1, s. 291.

⁸⁷ BOA. *Nâme-i Hümayûn Defteri*, Nr. 7, s. 552, 553. ; Şem'dâni-zâde Fındıklı Süleyman Efendi, *Tarih-i Mür'î't-Tevârih*, (Yay. Haz. M. Münir Aktepe), c. I, İstanbul 1976, s. 95, 96. ; Subhi Mehmed Efendi, *Muzakerat-ı Sulhiyye Tarihçesi*, Süleymaniye Kütüp., TY, Nr. 2100, v. 94b. ; Zinkeisen, a.g.e., s. 808, 809.

⁸⁸ BOA. *Nâme-i Hümayûn Defteri*, Nr. 7, s. 594, 595. ; Şem'dâni-zâde Fındıklı Süleyman Efendi, *Tarih-i Mür'î't-Tevârih*, (Yay. Haz. M. Münir Aktepe), c. I, s. 96.

⁸⁹ Subhi Mehmed Efendi, *Muzakerat-ı Sulhiyye Tarihçesi*, Süleymaniye Kütüp., TY, Nr. 2100, v. 94b. Zinkeisen, a.g.e., s. 808, 809. ; Ali İbrahim Savaş, "Tahrîr-i Ahmed Merâmî Efendi (Azak Muhaddidi Ahmed Merâmî Efendi'nin 1740/1741 Sınır Tesbit çalışmaları Hakkındaki Raporu)", *BELGELER, Türk Tarih Belgeleri Dergisi*, c. XVI, sa. 20'den ayrı basım, Ankara 1996, ss. 151-173, s. 152, 153.

BİRİNCİ BÖLÜM

SİYASÎ MÜNASEBETLER

A- ANTLAŞMA SONRASI OSMANLI-AVUSTURYA HUDUDU

İvaz Mehmed Paşa'nın 23 Haziran 1740 tarihinde azledilmesinden sonra, kendisine sadaret mührü verilen yeni Sadrazam Nişancı Ahmed Paşa, göreve getirildikten bir süre sonra Belgrad Antlaşması'na göre çizilecek olan Osmanlı-Avusturya hududu işini ele aldı⁹⁰. Bir taraftan Belgrad Antlaşması'na imza koyan devletlerin elçileri; sulhün tasdiki için görevlerini yerine getirirlerken, diğer taraftan da Barış Antlaşması'na göre, hudutların yeniden tayin ve temyizi için vakit geçirmeden sınırı tespit edecek görevlilerin atanması işine giriştiler. Bâbüâlî'nin eski Fransa elçisi Mehmed Çelebi'nin oğlu Said Efendi, Sava nehrindeki adaların durumunu tespit edip bu taraftaki Avusturya sınırını düzenlemekle, Mevkufatçı Mehmed Efendi de Tuna nehri üzerine giderek Orşova (Ostrova, İrşove) ve Eflâk sınırlarını tespit etmekle görevlendirildi. Sınır görüşmelerini rapor eden Ebu Sehl Nûman Efendi, Avusturya hudut tayin heyetine molla⁹¹ olarak katıldı. Bunların masraflarını karşılayabilmeleri amacıyla devlet hazinesinden on ikişer bin guruş verildi. Ayrıca her birinin maiyetlerine memur kılınmak üzere gedüklü, hademe v.s. verildi. Rus-Osmanlı sınırının çizilmesi görevine Mevkufatçı Ahmed Merami Efendi

⁹⁰ Mufassal Osmanlı Tarihi, c. V, s. 2520.

⁹¹ Mevleviyet payesini ihraz eden ulema hakkında kullanılır bir tâbirdir. Monla suretinde de yazılan bu kelime daha sonraları zadedandan olanlarla ilmî ve içtimâî mevkii yüksek olanlar hakkında da kullanılmıştır. Öyle ki birinci sınıf kadınlara da molla denilmekte idi. Mehmet Zeki Pakalın, *Osmanlı Tarih Deyimleri ve Terimleri Sözlüğü*, c. II, s. 549.

birinci ve Kethüda Bey Hattı Mustafa Efendi de ikinci muhaddid (sınır çizici, sınır belirleyici) olarak tayin olundu. Rus sınır görüşmelerini ise Hattı Efendi rapor etti⁹².

Osmanlı-Avusturya sınırının belirlenmesi için görevlendirilen murahhaslar, Belgrad'a gelip protokol bakımından hangi tarafın önce ziyaret edileceği, karşılıklı görüşmeleri kimin başlatacağı meselesini⁹³ hallettikten sonra 5 Nisan 1741 günü⁹⁴ hududun çizilmesi işini ele aldılar. Öncelikle Belgrad Antlaşması'nda Tuna ve Sava nehirlerinin iki ülke arasında hudut kabul edileceği, içinde bulunan adaların iki taraftan da ölçülüp hangi tarafa yakın ise o tarafa verileceği belirtilmişti. Nemçe ve Osmanlı Devleti'nin muhaddidleri bu hususu göz önünde bulundurarak bu taraftaki sınırı tespit etmeye çalıştılar. Yalnız bazı adaların başı Osmanlı tarafına, bazı adaların da gövdesi Avusturya tarafına yakın bulunduğundan bu gibi yerlerin paylaşılması problemi ortaya çıktı. Osmanlı muhaddidi Ada Kalesi karşısında olan Küçük Ova için adanın başının esas alınması gerektiğini ileri sürdü. Bunu not alan Nemçe muhaddidi daha sonra bu sözü Tuna nehri içinde bulunan Ostrova Adası için emsal gösterdi. Osmanlı muhaddidi Ostrova Adası'nın antlaşmada ve çizilen harita üzerinde Türkler'e ait olduğunu ileri sürdü ise de, Ostrova Adası'nın başının Avusturya sınırına yakın olduğunu iddia eden Nemçe muhaddidi Osmanlı Devleti'ne burayı vermedi. Ahidnâmelerde adaların başı hangi tarafa yakın bulunursa, o tarafa verilecektir hususunun açıkça yer almamasından dolayı, muhaddidler padişahın ve imparatorun vekilleri olarak anlaşıp ortak bir karara varamadılar. Bundan dolayı sözkonusu mesele diğer adalarda da böyle bir durumla karşılaşılması halinde çözüme kavuşturulmak üzere şimdilik nizalı bırakıldı⁹⁵. Böylece muhaddidler öncelikle yapılan Belgrad Barış Antlaşması hükümlerine bağlı kalarak, görevlerini icra etme işini ele aldılar.

⁹² Subhi Mehmed Efendi, *Muzakerat-ı Sulhiyye Tarihçesi*, Süleymaniye Kütüp., TY, Nr. 2100, v. 95a, 96b. ; Subhi Mehmed Efendi, *Subhi Tarihi*, v. 172a, 172b. ; Hammer, a.g.e., c. VII, s. 519. ; Savaş, "Takrîr-i Ahmed Merâmî Efendi (Azak Muhaddidi Ahmed Merâmî Efendi'nin 1740/1741 Sınır Tespit Çalışmaları Hakkındaki Raporu)", *BELGELER Türk Tarih Belgeleri Dergisi*, c. XVI, sa. 20'den ayrı basım, Ankara 1996, ss. 151-173, s. 153. ; Ebu Sehl Nu'mân Efendi, *Tedbirât-ı Pesendide*, (Haz. Ali İbrahim Savaş), s. 10, 11, 42.

⁹³ Herhangi bir diplomatik görevin yerine getirilmesinde ehemmiyet arzeden bu husus eşit şartlarda müzakere ve mükaleme esasına dayanmaktadır. Amacı da diplomatik olarak fena puan almamak içindir. Ancak bu sözkonusu kaidelerin uygulanmasında yani ziyaret, iade-i ziyaret ve müzakareler konusunda fazla bir problem çıkmamıştır. Ali İbrahim Savaş, "Genel Hatlarıyla Osmanlı Diplomasisi", *Osmanlı*, c. I, Ankara 1999, ss. 643-659, s. 644.

⁹⁴ BOA. *Nâme-i Hümayûn Defteri*, Nr. 8, s. 11, 12.

⁹⁵ Ebu Sehl Nu'mân Efendi, a.g.e., s. 43, 44, 48, 51, 52.

Yine sınır tespiti esnasında Nemçe muhaddidi, Tuna nehrinin Osmanlı Devleti'ne ait olan kısmında bulunan Porıçe Adası'nın körfez olduğunu, bütün Tuna gemilerinin orada kışladığını, Osmanlı Devleti'nin Nemçe gemilerini burada kışlatmayacağını, dolayısıyla gemilerinin kışın donup parçalanacağını, her sene yeniden gemi yapmaya muhtaç olacaklarını bunun ise mümkün olmadığını, dostluğa binaen kendilerine gemilerinin kışlaması için bir yer verilmesini ve bunun hudut-nâme yazılmasını istedi. Osmanlı muhaddidi bunun antlaşmaya aykırı olduğunu söyleyerek kabul edemeyeceğini bildirdi. Yalnız Avusturyalı muhaddidleri ikna edemedi. Bunun üzerine Osmanlı muhaddidi, *"Ben de sizin Yeni Palanka önünde liman isterim verir misin?"* deyince Nemçeli Yeni Palanka'nın kale olduğunu, kalenin top menziline olan yerlerinin onun haremi olduğunu ve kimseye verilemeyeceğini bildirdi. Hâlâ Nemçe muhaddidinin ikna olmadığını gören Ebu Sehl Nu'man Efendi, gelişmeleri cerideye kayd ederek, bu sizin isteğiniz ahidnâmede yer almıyor, Devlet-i âliyye'nin izin vermesine muhtaçtır diyerek kabul etmemiştir⁹⁶.

Sınır belirlenmesi esnasında Osmanlı muhaddidi Elhac Mehmed Efendi'nin fazla masraftan kaçınmak için tercüman ve ölçüm mühendislerini çağırması ve Avusturyalı tercüman ve teknik adamlarla yetinmeyi yeğlemesi tahdid (sınır çizme, belirleme) işinin zaman zaman Osmanlı'nın aleyhine dönmesine sebep oldu. Buna rağmen bütün bu hususlar Nu'mân Efendi'nin gayretleri sonucu bertaraf edildi. Öyle ki Osmanlı'nın çoğunlukla koyun eti yemesi sebebiyle koyun akıllı olduğunu imâ eden tercümana gereken cevabı, Avusturyalı mühendislerin Osmanlı heyet üyelerinden köşe bucak sakladıkları ve Fransa'dan rüşvetle aldıkları ölçüm âletlerinin benzerini on beş gün içinde kendisi îmâl ederek verdi. Bunun üzerine göstermedikleri ölçüm âletini Osmanlı Devleti'nin elinde gören Avusturyalı general, bütün mühendislerini sorguya çekti. Hiçbirinin bunu öğrettiğini itiraf etmemesi üzerine, Nu'mân Efendi'ye rica ederek ölçüm âletini kendilerine kimin sattığı hususunda bilgi vermesini talep etti. Bunun üzerine Nu'mân Efendi : *"Koyun akıllı dediğiniz Osmanlı, sizin mühendislerin sadece kullanımını öğrenmek için üç dört sene tahsil gördükleri bu âletleri bu kadar kısa bir süre içinde kendisi îmâl etti!"*

⁹⁶ Ebu Selh Nu'mân Efendi, a.g.e., s. 56, 57.

diye cevap verdi. Sonra da onları ikna etmek için geometri ve ölçüm konularında bilgi verdi⁹⁷.

Bu ve benzeri şekilde Osmanlı ve Nemçe muhaddidleri, aralarında yaptıkları ortak çalışma sonucu, *hunkalar*⁹⁸ koymak suretiyle Osmanlı-Avusturya sınırını 10 Mayıs 1741 günü belirlediler⁹⁹. Kesin sınırı gösteren senetleri birbirlerine vermek suretiyle de görevlerini ifa ettiler.

Böylece Belgrad'tan Bosna'ya varıncaya kadar yüz altmış saatlik mesafedeki on bir adet kale ve çardak dokuz yüzden fazla kasaba ve köy Osmanlı Devleti'ne kalarak kesin sınır çizildi¹⁰⁰. Bundan sonra da Avusturya-Osmanlı sınırını belirlemekle görevli olan muhaddidler, hizmetlerini tamamlamış olarak Erdel

⁹⁷ Ebu Sehl Nu'mân Efendi, a.g.e., s. 13, 14, 49-51.

⁹⁸ Hunka: "Sırpça "Humka" kelimesinden gelmektedir ve "Sınır Tepesi, Sınır Taşı" anlamındadır, yani sınır belirlemesi için işaret olarak yapılmış tepe olarak kullanılmaktadır."; Ali İbrahim Savaş, "Tahrîr-i Ahmed Merâmî Efendi (Azak Muhaddidi Ahmed Merâmî Efendi'nin 1740/1741 Sınır Tesbit Çalışmaları Hakkındaki Raporu)", BELGELER, Türk Tarih Belgeleri Dergisi, c. XVI, sayı 20'den ayrı basım, Ankara 1996, ss. 151-173, s. 167.

⁹⁹ Aşağıda yer alacak ayrıntılı sınır tarifinden işaretlerin (hunka) hangi dağa, ovaya, yamaca, dereye, nehirlerin hangi tarafına, yolun hangi yakasına konulduğunu görebiliriz.

Önce Belgrad karşısında olan nizalı adaya gelindi. Buranın ortası birbirine paralel beş adet hunka ile belirlendi. Zemon tarafına düşen bölgede yer alan ağaçlar ve ormanlar önceki gibi kalacak, Belgrad tarafına düşen kısımda bulunan binalar ve mahallerin tamamı yıkılacak, ağaçlar ve ormanlar imha edilecekti. Suların taşma vaktinde meydana gelen bazı göl ve bataklıklar içinde bulunan cüz'i ağaçlar imkan dahilinde kesilecekti. Bundan sonra sabit olan ağaçlar her sene yine Nemçeli tarafından kesilecekti. Sava nehrinin Tuna nehrine kavuştuğu mahalden hudut başlanıp Belgrad'dan aşağı vaki olan adalardan Hisarcık, Kızılova ve Poriçe Adaları Osmanlı Devleti'nin tasarrufunda kalacaktı. Bu adaların dışında Belgrad'dan İrşove'ye gelinceye kadar Tuna nehri içinde olan küçük ve büyük adalar Avusturya Devleti'ne kalıyordu. Yalnız Poriçe Adası'nın yanında küçük ve büyük yedi tane adalar da Poriçe diye tanınmakta olup, bu adalar Osmanlı Devleti'nin tasarrufunda kalıyordu. Bundan sonra temessüklerde adı geçen adalardan başka yeni adalar meydana geldiğinde bunların Nemçe'ye verilmesi, Osmanlı muhaddidinin hüsn-i niyetleri sonucu kabul edildi. Poriçe Adası, Tuna nehrinin girdap diye anılan yol güzergâhında bulunuyordu. Bu sebeple iki tarafın gidip gelen sefinelerinin kolaylıkla geçebilmesi amacıyla Nemçeli kaynakçı tairesinden on, on beş neferin misafir olarak sakin olmaları kabul edildi. Poriçe Adası'nda Nemçeliler'e münasip bir mahal tayin olunup dostça muamele olunması kararlaştırıldı. Tuna nehrinin sahilleri, bir taraftan Avusturya bir taraftan da Osmanlı Devleti'ne ait olduğu için bu sahillerden balık avı, hayvanların sulanması gibi menfaatlerden iki tarafın halkı da ortak faydalanacaktı. Yalnız Tuna nehrinin ortasında iki tarafın reayasının da balık avlamaları yasaktı. Muhaddidler daha sonra, Ada Kalesi'nin karşısında yeni hududun nihayet bulduğunu Vodiçe nehri kenarında yapılan son hunkanın yanına geldi. Buradan yukarıda Paçne adlı köyün altına varıncaya kadar, Vodiçe nehrine kadar gelinip buna birleştiği Paçne nehri ile gidilip oradan Temeşvar tarafından gelen Çarviçe deresine sapıldığı mahalle, bir hunka koyulup Çarviçe deresi ile baş yukarı Derengol adlı dağ başında vaki gediğe çıkıldı. Burada daha önceki hududu belirtmek amacıyla dikilmiş olan iki adet taşlardan ileri gitmek mümkün olmadığından, adı geçen mahalden Eryane (Erzane adlı dağ) gediği ve bu gedikten ileri görünen Domoklet Dağı'na ve oradan ileri Kerbinçe Dağı'na ve daha ileride Petre Amine Dağı'na ve oradan ileride Pelence Mâri Dağı eskiden olduğu üzere hudut itibar edildi. Buradan Mehadiye tarafına doğru giden ince yol ile Eflâk tarafından akan Zerne suyuna inildi. Zerna suyunun akıntısından yukarı gidilip, Temeşvar tarafından akan Zerne nehrine kavuşan Kurayave suyunun Zerne nehrine mensup olduğu mahalle gelindi. Zerne nehri eskiden beri hudut itibar olunduğu için (Zerne nehri tamamıyla Eflâk'ta kalır.), Eflâk ile Temeşvar sınırı, bu iki mahal arasında yer alan nehirler ve dağlar olarak kabul edildi. Bu nehir ve dağların bir tarafı Eflâk'a bir tarafı da Temeşvar'a ait kabul edilerek, iki memleket arasında kesin hudut çizildi. BOA. Cevdet Hariciye, Nr. 6243. BOA. Nâme-i Hümayûn Defteri, Nr. 8, s. 596-598. ; BOA. Nâme-i Hümayûn Defteri, Nr. 8, s. 11, 12, 13, 23. ; BOA. İbnülemin Tasnifi -Hariciye, Nr. 1724.

memleketinden Eflâk'a, oradan Yergöğü kasabasına ve oradan da İstanbul'a geldiler (26 Haziran-5 Temmuz 1741)¹⁰¹.

B- AVUSTURYA'NIN VERASET PROBLEMLERİ

1- Pragmatische Sanktion

1711 yılında İmparator olan VI. Karl, Elisabeth Christine von Braunschweig ile evli idi. 19 Nisan 1713 yılına gelindiği halde bu evlilikten bir erkek çocuk sahibi olamamıştı. Bu yüzden önce meclislerini topladı. Sonra 1703 yılında yürürlüğe giren kanunu okutarak buna *"Kayser'in ülkeleri ayrılmaz ve paylaşılmaz bir bütündür. Habsburg Hanedanlığı'nın bir erkek evlâda sahip olmadan sona ermesi halinde, VI. Karl'ın kızları ve onların nesli, Kardınyalı kadınların neslinin son bulması hâlinde, I. Joseph (Jozef)'in kızları ve nihai olarak I. Leopold'un neslinden olan Habsburglu kadınlar varis olacaklar."* kararını ekletti. Bu açıklama Pragmatische Sanktion (Pragmatik Sanksiyon)¹⁰² olarak nitelendirilerek, 19 Nisan 1713 senesinde Kayser VI. Karl tarafından ilan edildi. Bu tarihten sonra yani 1716 senesinde VI. Karl, bir erkek evlâda sahip oldu. Adını Leopold koyduğu bu çocuk, ancak birkaç ay yaşadı. Ondan bir yıl sonra 1717'de Maria Theresia (Marya Tareza, Mari Terez), 1718'de Maria Anna, (1730'da Maria Amalia) dünyaya geldi. Erkek evlâdı olmayan VI. Karl, Habsburg Hanedanı'nın diğer kollarında da erkek kalmadığından, Avusturya tahtına kendisinden sonra kızlarınının geçebilmesi için, önceden ilân ettiği Pragmatische Sanktion'u 6 Aralık 1723'te kanunlaştırıp yürürlüğe koydu¹⁰³.

VI. Karl, Pragmatische Sanktion'u daha 1713 senesinde ilan etmesinden itibaren, Alman ve Avrupa devletlerince tanınmasını sağlamaya çalıştı. Bu, ilk önce Nemçe İmparatorluğu'na bağlı prensler tarafından tanındı. Sonra 1726 yılına gelindiğinde Rusya, Osmanlı Devleti ile muhtemel bir savaş tehlikesi yüzünden

¹⁰⁰ Mufassal Osmanlı Tarihi, c. V, s. 2520.

¹⁰¹ Ebu Sehl Nu'mân Efendi, a.g.e., s. 102.

¹⁰² Ülkenin bölünmezliğini ve paylaşılmazlığını garantileyen kanun.

¹⁰³ Erich Zöllner, *Geschichte Österreichs*, München 1990, s. 265, 266. ; Ali İbrahim Savaş, "XVIII. Asırda Osmanlı-Avusturya İlişkileri", *Askeri Tarih Bülteni*, yıl 17, sa. 32, Ankara 1992, ss. 23-54, s. 40. ; Ahmed Cevdet, *Tarih-i Cevdet*, c. I, İstanbul 1309, s. 229.

Avusturya İmparatoru'na yanaştı. Rus Çariçesi, İmparator VI. Karl ile 25 Ağustos 1726'da Osmanlı Devleti'ne karşı bir ittifak imzaladı. Bu yardıma mukabil VI. Karl, Rusya'nın Pragmatik Sanksiyon'u tanımamasını sağladı. Ekim 1726 senesinde Prusya Kralı I. Friedrich, İngiltere ile yaptığı ittifaktan ayrılarak taraf değiştirdi ve Avusturya İmparatoru ile Wusterhausen'de gizli bir antlaşma yaptı. Böylece VI. Karl, 12 Ekim 1726 senesinde Hohenzollern Hanedanlığı'na da Pragmatik Sanksiyon'u tanıttı. Mart 1731'de yapılan İkinci Viyana Antlaşması ile de İngiltere Pragmatik Sanktion'u tanıdı. Avusturya İmparatoru da buna karşılık varisesi olan kızı Maria Theresia'yı, büyük ülke sahibi bir prensle evlendirmemeyi taahhüd etti. 1727'de yedi yıllık bir süre için geçici olarak kaldırdığı "Ostende Kumpanya"sından tamamen vazgeçti. Toskana, Parma ve Piacenza'daki İspanyol garnizonlarına müsaade etti. Fransa'ya gelince, Avusturya tahtının varisi olan Maria Theresia ile evlenebilecek yegane adayın Lothringen Hersek'i¹⁰⁴ Franz Stefan (François, Fransuva, Françesko) olduğunu biliyordu. Oysa Franz Stefan'ın ülkesini, uzun zamandır Fransa elde etmek istiyordu. Bu evlilik gerçekleştiğinde ise Avusturya'nın eline geçecekti. Bunu kesinlikle önlemeye çalışan Fransa, İspanya ve Savoyen ile olan ittifakına da güvenerek 10 Ekim 1733 senesinde Avusturya İmparatorluğuna savaş ilan etti. Sonra da Lothringen'i işgal etti. Hatta daha da ilerleyerek Ren nehrini aştılar. 1735 yılına gelindiğinde, savaşan taraflar arasında görüşmeler başlatıldı. 3 Ekim 1735 senesinde de Viyana Ön Barışı imzalandı. Buna göre, Lothringen, Polanya'dan kovulan Kral Stanislav'a veriliyor ve ölümünden sonra Fransa'ya bırakılması hükme bağlanıyordu. Buna mukabil Fransa da Pragmatik Sanksiyon'u kabul ediyordu. Uzun görüşmelerden sonra Fransa ile Avusturya arasındaki ön barış, 18 Kasım 1738 senesinde yapılan III. Viyana Antlaşması'yla onaylandı. Kısa bir süre sonra bu antlaşmaya Fransa'nın diğer müttefikleri de dahil edildi¹⁰⁵.

Böylece İmparator VI. Karl, kızı Maria Theresia (Marya Tereza, Mari Terez)'ya kendisinden sonra tahtı hazırladı. 1739'da Belgrad Antlaşması'nı kabul eden ve onaylayan VI. Karl, Yirmi dokuz sene (1711-1740) İmparatorluk ettikten

¹⁰⁴ Bir soyluluk ünvanı.

¹⁰⁵ Erich Zöllner, *Geschichte Österreichs*, München 1990, s. 269-273. ; Ali İbrahim Savaş, "XVIII. Asırda Osmanlı-Avusturya İlişkileri", *Askeri Tarih Bülteni*, yıl 17, sa. 32, Ankara 1992, ss. 23-54, s. 41-44. ; Ahmed Cevdet, *Tarih-i Cevdet*, c. I, İstanbul 1309, s. 229, 230.

sonra 20 Ekim 1740'da öldü. Yerine önceden belirlendiği üzere yirmi üç yaşındaki kızı Maria Theresia Avusturya, Çek ve Macaristan Kraliçesi olarak tahta geçti¹⁰⁶. Osmanlı Devleti'ne babasının sağlığında onayladığı Belgrad Antlaşması'nı tanıdığını bildirdi. Bu barışın maddelerine aykırı ve muhalif harekette bulunmayacağını, aynı zamanda pederi tarafından yapılan barış gereğince gönderilen Korfiz Konto de Ulefeld'i büyük elçi olarak bâki kıldığını bildirdi¹⁰⁷. Bunun üzerine Padişah I. Mahmud, Avusturya'nın yeni İmparatoriçesi Marya Tareza'ya elçi Ali Paşa ile gönderilmek üzere 7-16 Şubat 1741 günü nâme yazdı. Önce *"İki devlet arasında yapılan antlaşma gereğince sınır tesbiti işi halledilecek iken babası VI. Karl'ın ahirete irtihâl eylediğini öğrendiklerini, Müşarün-ileyhin vefatına Nemçe memleketi kadar dost olan bütün devletlerin de üzülüğünü, fakat yerine eşi ve benzeri bulunmayan varisesininin geçmesinin ferahlatıcı olduğundan"* bahsetti. Sonra *"Nemçe hükûmetinin de kabul ettiği üzere 18 Eylül 1739 günü imzalanan Belgrad Antlaşması'nın bütün şartlarına ve maddelerine hâle gelmeksizin Osmanlı Devleti tarafından dahi korunacağını, elçisine itibar edileceğini"*¹⁰⁸ bildirdi.

2- Avusturya Veraset Savaşları ve Osmanlı Devleti

VI. Karl'ın ölümünden sonra yerine kızı Maria Theresia tahta geçince, bazı prensler tahtta hak iddia etmeye başladılar. Oysa Pragmatik Sanktiyon'u tanıdıklarına dair vaadlerde bulunmuşlardı. Bunu ilk bozan Bavyera Prensi Karl Albert oldu. Soylarının Avusturya tahtına yakınlığı olduğunu söyleyerek veraset hakkı iddia etti. (Bavyera Prensi Karl Albert, I. Jozef'in kızı ile evli idi.) Bu arada Sardunya Kralı Karl Emanuel de veraset hakkının olduğunu savundu. Bunlar Maria Theresia'nın amcalarının kızları ile evli olduğu için tahtta hak iddia ediyorlardı. 23 yaşındaki Maria Theresia fevkalade güç, neredeyse başedilemeyecek bir görevi üstlenmişti. Bavyera'nın düşmanlığını bertaraf etmesi gerekiyordu. Oysa 1719 senesinde İmparator VI. Karl'ın çabaları sonucu, Avusturya Veraset haklarından

¹⁰⁶ BOA. Nâme-i Hümâyûn Defteri, Nr. 7, s. 606, 607, 608. ; Subhi Mehmed Efendi, Subhi Tarihi, v. 184b. ; Süleyman Halil Fehmi Efendi, İzzi Tarihi, İstanbul Üniversitesi Kütüp., TY, Nr. 6020, v. 9a.

¹⁰⁷ BOA. Nâme-i Hümâyûn Defteri, Nr. 7, s. 608.

¹⁰⁸ BOA. Nâme-i Hümâyûn Defteri, Nr. 7, s. 609.

vazgeçen Saksonya da harekete geçmişti. Saksonyalı Prenses Friedrich August, I. Joseph'in daha yaşlı kızı Maria Josepha ile evli idi. Bu durum karşısında Maria Theresia, Macarları kendine çekmeyi başardı. Ayrıca İngiltere de ona yardım için iki ordu kurdu. Fransa bu dönemde savaşa girebilecek durumda olmadığı halde, Avusturya'nın Ren nehri tarafındaki memleketlerinden birazını alabilmek amacıyla savaşa girdi. Maria Theresia'ya karşı veraset iddiasıyla mücadeleye başlayan Bavyera Herseki, Fransa Kralına iltica etti. Fransa, Bavyera ile birlikte olup Nemçe topraklarına saldırıya geçti. Prag şehrini kuşattı. Avusturya Devleti'ne karşı başarılar elde eden Fransa, yanına aldığı Bavyera Hersekini, Frankfurt şehrinde VII. Karl (Şarl, Karaloş) adıyla Avusturya İmparatoru ilân etti. Fakat kısa bir süre sonra VII. Karl öldü. Bu arada İspanya ve krallığını genişletmek isteyen Prusya Kralı II. (Büyük) Friedrich¹⁰⁹ de Avusturya'ya karşı mücadeleye başladı. Prusya ordusu 16 Aralık 1740 tarihinde Avusturya sınırlarına girdi. Silezya'nın Protestan bölümü onları sevgi gösterisiyle karşıladı. Neredeyse çoğu şehirler, Prusya ordusu¹¹⁰ tarafından savaşız ele geçirildi. Sadece Glogau Kalesi uzun süre direnç gösterdi. Bu kalenin komutanı ise Belgrad sulh görüşmelerinden çok iyi tanıdığımız general Neipperg idi. Prusya ordusunun başarısı, Avusturya Devleti'nin bütün düşmanlarına bir taarruz sinyali oluşturuyordu. Böylece Bavyera, Saksonya ve İspanya, İmparatoriçe Maria Theresia'ya karşı saldırıya geçti. İmparatoriçe de bu düşmanlarına karşı kendisine İngiltere, Rusya ve Hollanda'yı müttefik buldu¹¹¹.

Üstelik bu savaşlar yani Avusturya Veraset Savaşları yüzünden Osmanlılar ekonomik olarak zarar gördü. Osmanlı ülkesine Avrupa'dan gelmekte olan muhtelif eşya gelmemeye başladı. Karalardaki savaşlardan başka, bilhassa Akdeniz'deki İngiliz ve Fransız donanmaları arasında cereyan eden çarpışmalar sonucu yapılamayan ticari nakliyat bütün Osmanlı İmparatorluğunu iktisadî olarak etkiledi. Bunun üzerine I. Mahmud, bu ekonomik buhranı önlemek amacıyla harbi barışa

¹⁰⁹ II. Friedrich, I. Friedrich Wilhelm'den sonra 31 Mayıs 1740 tarihinde tahta çıktı. Kemal Beydilli, **1790 Osmanlı-Prusya İttifakı (Meydana gelişi-Tahlili-Tatbiki)**, İstanbul 1984, s. 2, 3.

¹¹⁰ Prusya ordusu I. Silezya Savaşı (1740-1742), II. Silezya Savaşı (1744-1745), doğal olarak Yedi Yıl Savaşı adını alan III. Silezya Savaşı (1756-1763)'nda Avusturya başvekili Kaunitz tarafından oluşturulan Büyük Koalisyonla karşı mücadele etti. Georg Stadtmüller, **Geschichtliche Ostkunde**, München 1953, s. 107.

¹¹¹ Süleyman Halil Fehmi Efendi, **İzmi Tarihi**, İstanbul Üniversitesi Kütüp., TY, Nr. 6020, v. 225b-227b. BOA. CH, Nr. 2766. ; BOA. İEH, Nr. 1719. ; Erich Zöllner, **Geschichte Österreichs**, Wien 1990, s. 304, 305. ;

çevirmek çareleri aradı. Öncelikle savaşan devletlerin arasını bulmaya çalıştı. Muharip devletlerin başvekillerine birer mektup gönderen Padişah I. Mahmud, harbe son verilmesi için aracılık edebileceğini bildirdi (1745). Seyyid Hasan Paşa'nın sadaretinde hazırlanan tavassut mektupları Avusturya, Hollanda, İngiliz, İsveç, Rus ve Sicilyateyn devletlerinin İstanbul'daki elçilerine verildi. 1740 senesinde İmparator VI. Karl öldükten sonra veraset savaşları başlayıp da Avrupa'daki güçlü devletler Avrupa'yı parçalamaya yöneldikleri bir anda, Sultan I. Mahmud'un bundan yararlanma yoluna gitmeyerek Avusturya'ya dostluk elini uzatması taktire şayan bir durumdur. Bu dostluk çağrısında şu sözler yer almaktaydı: *"Hissetmesini bilen hangi yürek ve hangi ruh harbin beraberinde getirdiği dehşet karşısında ürpermez! Akan kanlar, harb sahalarını kaplamış: Mağluplar kadar gâlipler de Azrailin kurbanı olmaktan kendilerini kurtaramıyorlar. Savaş nâraları atarak milletleri birbirine bağlayan bağları parlak kılıcıyla kesen şeytanın ta kendisinden başkası değildir. Kardeşler arasında müzâkere diye bir şey kalmadı. Kuvvetlinin hakkı, âdem oğullarının kamumu oldu. Kurbanların kan ve gözyaşı, fazilet denen her şeyin kirletildiğine, zayıfın karşısında cellâdın; masumun karşısında müstebidin; ar ve mamusun karşısında bunları hiçe sayanların yer aldığına işaret ediyor. Bu cürüm ve felâketlerin tekrarlanmasını önlemek ve Allah'ın sesinin tekrar dinlenmesini temin etmek için Allah'ın yeryüzündeki gölgesinden başka bir şey olmayan Sultan, Hristiyan hükümdarlarını barış yapmaya ve kendisinin aracılığını kabul etmeye dâvet eder"*¹¹².

Osmanlı Padişahı'nın bu adımı Viyana'da süprizle karşılandı. Çünkü Batılıların, Türkler ile Avrupa Devletleri arasında olan savaşlarda aracılık etmesi Karlofça Antlaşması'ndan itibaren olağan idi. Fakat hiçbir batılı devlet aralarındaki meselelerde Osmanlı Devleti'nin tavassut etmesini düşünmemişlerdi. Avusturya da arabulucu olarak Osmanlı Devleti'ni düşünmemekle birlikte, bu teklifin altında herhangi bir sebep yatıp yatmadığını merak etmekte idi. Daha önce böyle bir teklifte bulunmayan Osmanlı Devleti, şimdi niçin bulunuyordu? Maria Theresia, bunu

Şemî dâni-zâde Fındıklılı Süleyman Efendi, *Mür'î't-Tevârih*, c. I, s. 150. ; Ahmed Cevdet, *Tarih-i Cevdet*, c. I, İstanbul 1309, s. 229.

araştırmak amacıyla İstanbul'da bulunan elçisi Penkler'i vazifelendirdi. Çünkü Maria Theresia, eğer arabuluculuk teklifini reddederse Osmanlı Devleti'nin Fransız taleplerinin bazılarını yapabileceğini, kabul etmeyecek olursa da, prestiji sarsılan Sultan'ı Fransa'nın ikna ederek Viyana'ya savaş açmasını sağlayabileceğinden, aynı zamanda Türk-Prusya müttefikliğine yol açabileceğinden korkuyordu. Bütün bunlara rağmen İmparatoriçe, ciddi olarak Türk arabuluculuğunu hiç düşünmedi. Arabuluculuk için teşebbüste bulunan Osmanlı Devleti, 1745 yılında kişisel bir girişimde daha bulundu. Avusturya'nın Bohemya Yahudilerine muamelesini protesto etti¹¹³. (1744 yazında Prusya şehri işgal ettiği zaman Prague Yahudileri Friedrich'i çok iyi karşılamışlardı. Yahudileri cezalandırmak isteyen Maria Theresia onların Bohemya'dan tahliye edilmesine karar verdi.) Bu hareket arabuluculuk ile aynı ana rastlamakta idi. Avrupalı Devletlerin Osmanlı Devleti'ndeki Hristiyanlar hakkında teşebbüste bulunmaları bir gelenek haline geldiği halde, Hristiyan topraklarında Hristiyan olmayanların durumlarıyla ilgilenmek Osmanlı Devleti için alışılmamış bir durumdu. Buna rağmen Sultan I. Mahmud başarı elde etti. Maria Theresia, söz ile de olsa İstanbul'daki elçisi Penkler aracılığı ile daha sonra belirleyeceği bir zamana kadar Yahudilerin Bohemya'da kalabileceklerini, Bohemya'dan taşınmak zorunda olsalar bile başka bir Avusturya topraklarına yerleşeceklerini resmi olmayan bir şekilde bildirdi. Daha sonra da Osmanlı Devleti, ülkesinde yaşayan Hristiyanların korunması sebebiyle, değişik avantajlar araştırıldığı zaman Avusturya'ya ve diğer batılı devletlere karşı bu avantajlı durumu kullanma ve potansiyel olarak faydalanma yoluna gitmedi¹¹⁴.

Osmanlı Sultanı bu davranış içinde iken Fransa ve Prusya Devletleri, İstanbul'daki Fransız büyük elçisi Castallane (Kastellan) aracılığı ve Humbaracı Ahmed Paşa (Bonnoval)'nın¹¹⁵ çalışmaları ile Osmanlı Devleti'ni kendi taraflarına

¹¹² Mufassal Osmanlı Tarihi, c. V, s. 2531, 2537. ; Georg Wagner, "Osmanlı İmparatorluğu ve Avusturya", Türk Kültürünü Araştırma Enstitüsü Dergisi, (çev. Cemil Ziya Şanbey), yıl III-IV-V-VI, Ankara 1966-1969, s. 281.

¹¹³ 1744 yazında Prusya şehri işgal ettiği zaman Prague Yahudileri Friedrich'i çok iyi karşılamışlardı. Yahudileri cezalandırmak isteyen Maria Theresia onların Bohemya'dan tahliye edilmesine karar verdi. Karl Roider, *Ausrias Eastern Questions*, Newjersey 1982, s. 97.

¹¹⁴ Karl Roider, a.g.e., s. 95-99.

¹¹⁵ Kont de Bonnoval: Asıl adı Claude-Aleksandre Comte de Bonnoval olan Ahmed Paşa Fransız olup, Fransa'da geçinmiyerek önce Avusturya'ya iltica etmiştir. Sonra tekrar Fransaya ve daha sonra tekrar Avusturya'ya kaçmıştır. Nihayet Osmanlı Devleti'ne sığınarak Müslüman olmuş ve Ahmed adını almıştır. Uzun

çekmeye çalışıyorlardı. Hatta Fransa, Osmanlı Devleti'ni Avusturya aleyhine harbe girmeye dahi teşvik etti. Üstelik altı maddelik bir ittifak teklifinde bile bulundu. Bunlar:

1- Fransa ile Avusturya arasında devam eden Aachen Barış görüşmelerine Bâbîâli de bir murahhas gönderecekti.

2- Fransa ve Bâbîâli, Avusturya Kayseri seçilen Toskana Büyük Hersek'i Franz Stefan'ı tahttan feragat etmeye zorlamak için ittifak edeceklerdi.

3- Sultan, Macaristan'da fethettiği yerlere tekrar sahip olacaktı.

4- Savaş, Kayserlik tacından feragat edinceye kadar devam edecekti.

5- Fransa Kralı ile yapılacak antlaşmaya müttelikleri de dahil edilecekti.

6- Bu antlaşmaya dahil edilen devletlerden hiçbiri, Toskana Büyük Hersek'i veya Macaristan Kraliçesi Maria Theresia ile tek başına barış görüşmeleri yapamayacaktı¹¹⁶.

Şeyhülislâm Hayati-zâde Mehmed Emin Efendi ile Humbaracı Ahmed Paşa bu hususta Fransız taraftarı idiler. Ne yazık ki Temmuz 1746 senesinde Maria Theresia ile II. Friedrich arasında 25 Aralık 1745'de Dresden Barış'ının yapıldığı haberinin duyulması üzerine teklif edilen ittifaka lüzum kalmadı¹¹⁷. Zaten Osmanlı padişahı I. Mahmud, Dresden Barış'ının yapılmasından evvel de 1736'da Maria Theresia'nın babası VI. Karl'ın sulhü çiğneyerek Rusya ile birlikte olup kendisine karşı savaşmasına rağmen, Fransa da teşvik ettiği halde mukabele etmemişti.

Bu arada Bavyera Prensi Karl Albert'in oğlu ve varisi Maximilian Joseph, 22 Nisan 1745'de Maria Theresia ile barış antlaşması yaparak Pragmatik Sanktiyon'u kabul etti ve oyunu Maria Theresia'nın eşi Franz Stefan için kullanacağına söz verdi¹¹⁸.

müddet devlet ricali arasında bulunmuş ve Topçu Ocağının ıslâh edilmesini sağlamıştır. Abdulkadir Özcan, "Humbaracı Ahmed Paşa", T.D.V.İ.A., c. XVIII, İstanbul 1998, ss. 351-353, s. 351, 352. ; Ahmet Halaçoğlu, "Humbaracı", T.D.V.İ.A., c. XVIII, İstanbul 1998, ss. 349-350, s. 349.

¹¹⁶ Ali İbrahim Savaş, "XVIII. Asırda Osmanlı-Avusturya İlişkileri", Askeri Tarih Bülteni, yıl 17, sa. 32, Ankara 1992, ss. 23-54, s. 37.

¹¹⁷ Erich Zöllner, a.g.e., s. 308. ; Mufassal Osmanlı Tarihi, c. V, s. 2537.

¹¹⁸ Erich Zöllner, a.g.e., s. 307.

Böylece Avusturya tahtına Dresden sulhünden evvel 13 Eylül 1745 senesinde, Frankfurt'da toplanan elektörlerin ittifakıyla Franz Stefan geçirildi. İmparator ilan edilip 4 Ekim 1745'de kendisine taç giydirildi¹¹⁹. Franz Stevan'ın taç giydiğini tebliğ için Osmanlı Devleti'ne fevkalâde elçi olarak Penkler¹²⁰ gönderildi. Penkler, Franz Stefan'ın gönderdiği mektubu sadrazam aracılığı ile Padişah I. Mahmud'a tebliğ ve teslim ederek, onun imparator olduğunu ve Belgrad Antlaşması'nın uzatılmasını istediğini bildirdi¹²¹. Bu arada Reis Efendi, Penkler'in fevkalâde elçi olarak görevlendirildiğine dair Osmanlı hükûmetine verilen mektupların tercümesini okurken "Kudüs Kralı" lakabını görerek itiraz etti. Görüşmeler sonucunda mektuplardaki bu lakap Kudüs, Osmanlı Devleti'ne ait olduğu için kaldırıldı.

Bu sırada Avusturya'nın İstanbul'daki temsilcisi Penkler, Osmanlı-İran Antlaşması'nın yapıldığı haberini Kasım 1746 senesinde öğrendi. Doğuda barışı sağlayan Osmanlı Devleti'nin kendi üzerlerine geleceğini düşünerek endişelendi. Bunun için de, yirmi yıl önceki Avusturya-Rus müttefikliğinin tekrar hayata geçirilebileceğini Osmanlı Devleti'ne bildirmeyi uygun buldu. Gerçi bu kez Rus-Avusturya müttefikliği Prusya'ya karşı kurulmuştu. Buna rağmen gerektiğinde Osmanlı saldırısı karşısında, mümkün olan devletin öbürünü desteklemesi mecburiyeti taşıyordu. Penkler, Avusturya-Rusya müttefikliği hakkında fazla bilgi vermemekle birlikte, yine de Habsburg topraklarını Osmanlı Devleti'nin istila etmeden önce iki kez düşünmesi gerektiğini bildirmekten de çekinmedi. Bir süre

¹¹⁹ BOA. Nâme-i Hümâyûn Defteri, Nr. 8, s. 188, 189, 190. ; Toskana dükası Françesko, Roma İmparatoru olduğunu Fransa ve İspanya devletlerine kabul ettirdiği gibi bütün Hıristiyan Avrupa Devletlerine de kabul ettirdi. Ayrıca Osmanlı Devleti'ne dahi elçisi mektup gönderip Roma İmparatoru tanınmasını talep etti. Osmanlı Devleti Françesko'nun imparatorluğunu kabul ettiği gibi Avusturya Devleti ile dostluk ve müsafat şartlarına dayanan bir antlaşma imzaladı. Süleyman Halil Fehmi Efendi, *İzmi Tarihi*, İstanbul Üniversitesi Kütüp., TY, v. 228a. ; BOA. İEH, Nr. 1721.

¹²⁰ BOA. Nâme-i Hümâyûn Defteri, Nr. 8, s. 188-190. , Hienrich von Penc(k)ler: "1746'dan itibaren orta elçi, 1699-1700'de Viyana'da doğmuştur. 1719'da diloğanı (Sprachknabe) olarak İstanbul'a gelmiş ve 1727 ye kadar Dirlings'in bürosunda çalışmıştır. 1727'de Viyana'ya geri döndükten sonra saray tercümanı ve Türkiye ile Afrika'dan gelen elçilere komiser tayin olunmuştur. 1740'da sövalye; Ağustos 1746'da orta elçi ve murahhas bakan; 1747'de asilzade olmuştur. 1755 yılında hukuk bürosuna girmiş ve 1767'de istihbarat meclisi üyesi olmuştur. 16.11.1774'de Viyana'da ölmüştür. 1746 yılında Çasar I. Franz'ın (Maria Theresia'nın kocası) tahta çıkmasını tebliğ etmiştir. 10.5.1766 gühü Viyana'dan ayrılmış ve 13.9. 1766'ya kadar İstanbul'da tekrar orta elçilik yapmıştır. 13.9.1766'da İstanbul'daki görevi sona erince 9.12 1766'da Viyana'ya geri dönmüştür. 1766'da Çasar II. Josef'in çıkmasını tebliğ etmiştir." Bertold SPULER; "1739 Belgrad Barış Antlaşması'na Kadar Avusurya Devleti Tarafından İstanbul'a Gönderilen Elçiler", (Çev. Ali İbrahim Savaş), s. 31, 32.

¹²¹ BOA. Nâme-i Hümâyûn Defteri, Nr. 8, s. 188-190. ; Süleyman Halil Fehmi Efendi, *İzmi Tarihi*, İstanbul Üniversitesi Kütüp., TY, Nr. 6020, v.12a-13a.

sonra Penkler, Türkler'in batıya hareket etmek için hiçbir hareket göstermediklerini anladı. Bunu Ocak 1747'de Viyana'ya rapor etti. Bir süre sonra da Osmanlı Devleti, Castallane'nin çabaları ve Bonnovel'in müdahalelerine rağmen, Maria Theresia'yı Avusturya İmparatorluğu tahtına yegane varis olarak atandığını kabul ederek 27 Mayıs 1747 tarihinde Belgrad Antlaşması'nı yeniledi¹²². Osmanlı Devleti, yenilenen Belgrad Barış Antlaşması'nın bütün hükümlerini gözden geçirdikten sonra da aradaki dostluğu ayrıca teyit etmek için, Avusturya Veraset Harpleri'nin sonuna doğru Maria Theresia ve kocası Franz Stefan¹²³'a birer mektup yazdı ve nişancılık pâyesiyle Mevkûfâtî Hattî Mustafa Efendi'yi Avusturya'ya orta elçi olarak gönderdi (Ocak 1748)¹²⁴.

Bu arada 1740 senesinde Maria Theresia'nın tahta geçmesi üzerine başlayan Avusturya Veraset Harpleri 1748 senesine kadar tam sekiz yıl sürdü. Ekim 1748 senesinde imzalanan Aix-la-Chapelle Barışı (Eks-la Şapel) ile sona erdi. Savaş sonunda Prusya, ekonomik yönden en iyi gelişen Silezya'yı aldı. Fransa zaptettiği Niş, Savua ve Peyiba'yı boşaltarak İmparatoriçe'ye bıraktı. Milân Dukalığı'nın bir kısmının ilavesiyle Sardunya Krallığı hududu biraz genişletildi. Avusturya İmparatoriçesi Maria Theresia, İtalya'da bazı yerleri terk etti¹²⁵.

¹²² Karl Roeder, *Ausrias Eastern Questions*, Newjersey 1982, s. 99-101. ; Ali İbrahim Savaş, "XVIII. Asırda Osmanlı-Avusturya İlişkileri", *Askeri Tarih Bülteni*, yıl 17, sa.32, Ankara 1992, ss. 23-54, s. 38. ; Şem'dâni-zâde Fındıklılı Süleyman Efendi, *Târih-i Mür'i't-Tevârih*, (Yay. Haz. M. Münir Aktepe), c. I, İstanbul 1976, s. 128.

¹²³ Padişah I. Mahmud'un Maria Theresia'nın kocası Fransuva'ya yazdığı mektub "Rikâb-ı müstetâb hazreti hilâfet-penâhiden hâlâ Roma İmparatoru Françesko'ya Devlet-i aliyye nâm orta elçisi mûmâ-ileyh Hattî Efendi ile isrâ olunan nâme-i hümayûnun suretidir." Şeklinde *İzzi Tarihin*'de de yer almaktadır. Süleyman Halil Fehmi Efendi, *İzzi Tarihi*, İstanbul Üniversitesi Kütüp., TY, Nr. 6020, v. 11b-17a.

¹²⁴ BOA. Nâme-i Hümayûn Defteri, Nr. 8, s. 265-269. ; Şem'dâni-zâde Fındıklılı Süleyman Efendi, *Târih-i Mür'i't-Tevârih*, (Yay. Haz. M. Münir Aktepe), c. I, İstanbul 1976, s. 140. ; Ali İbrahim Savaş, "XVIII. Asırda Osmanlı-Avusturya İlişkileri", *Askeri Tarih Bülteni*, yıl 17, sa. 32, Ankara 1992, ss. 23-54, s. 39. ; Hattî Mustafa Efendi'nin Viyana Elçiliği hakkında geniş bilgi için "Ali İbrahim Savaş, *Der Gesandtschaftsbericht Des Mustafa Hattî Efendi über Die Gesandtschaftsreise Nach Wien*, zur Erlangung des Doktorgrades an der Philosophischen Fakultät der Universität Wien) bakınız. Ocak 1748 tarihinde Viyana'ya orta elçi olarak giden Hattî Mustafa Efendi, 169 gün Beç (Viyana)'de kaldı. Kendisine verilen vazifeyi tamamlayarak 4 Aralık 1749 günü Avusturya'dan hareket etti. 17 Ocak 1749 günü de İstanbul'a geldi. Daha geniş bilgi için Süleyman Halil Fehmi Efendi, *İzzi Tarihi*, İstanbul Üniversitesi Kütüp., TY, Nr. 6020, v. 138a-161a.

¹²⁵ Erich Zöllner, a.g.e., s. 308. ; Süleyman Halil Fehmi Efendi, *İzzi Tarihi*, İstanbul Üniversitesi Kütüp., TY, Nr. 6020, v. 228b, 229a. ; Uzunçarşılı, *Osmanlı Tarihi*, c. IV/1, s. 239.

C- BELGRAD ANTLAŞMASI'NIN TADİLİ

Belgrad Antlaşması'nın tadil edilmesi emrini alan Penkler, Sultan I. Mahmud'un huzuruna çıkıp görüşmeler yaptı. Elçi Penkler, Maria Theresia'nın ısrarlı ricası üzerinde duruyor ve Belgrad Antlaşması'nın ebedi olarak uzatılmasını talep ediyordu. Yalnız bu görüşmeler sırasında bir problem ortaya çıktı. Bu, Belgrad Barış Antlaşması'nda kullanılacak olan daimî ve ebedî kelimelerinden hangisinin tercih edileceği hususuydu. Osmanlı Devleti dinî bir anlamı olan, ebedî terimini bir Müslüman ile Hristiyan devlet arasında yapılan antlaşmada kullanmak istemiyordu. Bunun için önce ebedî kelimesinin Kur'an-ı kerim'e aykırılığı üzerinde durdu. Reis Efendi daha sonra Rusya ile ebedi bir antlaşma imzalanmış olduğu için, uzun müddet sözcüğünün kullanılmasını önerdi. Nihayet sürekli ve daimî kelimeleri üzerinde karar kılındı. Türkçe nüshada ise bu iki kelimeye şeriatin müsaade ettiği uzun müddet kelimesi tercih edildi. Yani "*mesâğ-ı şer'i olduğu veçhile müddet-i memdûde*" kabul edildi. Hammer'in belirttiğine göre Belgrad Antlaşması'nın tadilinde çıkarılan bütün bu güçlükler; Fransa'nın menfaatlerinin savunucusu olan, Şeyhülislâm Hayâtizâde'nin başının altından çıkıyordu. Osmanlı Devleti'ni Avusturya ile savaşa kışkırtmaya gücü yetmiyor, hiç olmazsa iki devlet arasındaki dostça ilişkileri engellemeyi arzu ediyordu. Avusturya İmparatorluğu için çok önemli olan ve yirmi üç madde üzerine 27 yıllık bir süre için akdedilen Belgrad Antlaşması, Fransız elçisi Castellane ve iki gün önce vefat eden Bonneval'in muhalefetine rağmen "müddet-i memdûde ile daim ve berkarar olmak" kaydıyla Mayıs 1747 tarihinde uzatıldı¹²⁶. Buna göre¹²⁷:

¹²⁶ Karl Roeder, *Ausrias Eastern Questions*, Newjersey 1982, s. 100, 101. ; BOA. Nâme-i Hümâyûn Defteri, Nr. 8, s. 231. ; Uzunçarşılı, *Osmanlı Tarihi*, c. IV/2, s. 200. ; Hammer, a.g.e., c. VIII, s. 85-87. Nemçe Elçisinin Belgrad Ahidnamesine nazaran akdını istediği ticaret muahedesinin müsveddesi için bk. BOA. İEH, Nr. 1725.

¹²⁷ BOA. Nâme-i Hümâyûn Defteri, Nr. 8, s. 231-235, 235-241, 247-252. ; BOA. Nâme-i Hümâyûn Defteri, Nr. 1, s. 91-96. ; BOA. Nemçe 'Ahidnâme Defteri, Nr. 59/3, s. 2-7, 8-14, 15-23, 23-30.; Avusturya Devleti Teb'asının Memâlik-i Osmaniye'de Ticâretlerine Dâir Mevadd-ı 'Ahdiye Mecmû'aları, Viyana 1846, s. 15-17. ; Mu'âhedât Mecmû'ası, c. III, s. 135-142.

1- Toskana Büyük Dükalığı, Hamburg ve Lübeck tüccarları Avusturya İmparatorluğu'nun bayrak ve *patentesi*¹²⁸ altında Osmanlı memleketine gelerek ticaret yapabileceklerdi.

2- Avusturya Devleti'nin tüccarları Osmanlı memleketine getirdikleri ve yasak olmamak şartıyla satın aldıkları malları ülkelerine götürdükleri zaman, bir defaya mahsus %3 gümrük resmi ödeyeceklerdi. Ayrıca Osmanlı Devleti tarafından, diğer dost olan devletlerin tüccarlarına verilen imtiyazlar Avusturyalı tüccarlara da tanınacaktı. Bu durum Avusturya'ya giden Osmanlı Devleti tüccarı için de geçerli idi. Avusturyalı tüccarların getirdikleri mal ve eşyalar için gümrük *eminleri*¹²⁹ %3 gümrük vergisini mal olarak alacaklardı. Gümrük eminleri aynî eşya almayıp, akçe almak için tüccarları zorlamayacaklardı. Avusturya Devleti'nin tüccarları, İstanbul'dan satın alıp gemilerine yükledikleri eşyalarının gümrük resmini bir defaya mahsus olmak üzere, İstanbul gümrük eminine ödeyerek ellerine *eda tezkeresi*¹³⁰ alacaklar ve Boğaz Hisarlarına vardıklarında yollarından alıkonulmayacaklardı. Avusturyalı tüccarlar Osmanlı memleketine getirdikleri eşyanın gümrüklerini, bir defa ödedikten sonra başka bir iskeleye gitmek istediklerinde tekrar gümrük talep edilmeyecekti. Avusturyalı tüccarlar getirdikleri veya götürdükleri eşyanın gümrük resmini ödemediği takdirde, yakalandıklarında cezâ olarak iki kat gümrük alınacaktı. Bu tüccarların ellerinde bulunan altın ve gümüş paralarından gümrük resmi talep edilmeyecekti. Avusturyalı tüccarlar, Osmanlı memleketine geldiklerinde antlaşmalarda yasak olarak belirtilmemiş olan mal ve eşyaları, gümrük vergisini ödemek şartıyla götürebileceklerdi. Bu tüccarlar, mal ve eşyalarını Osmanlı tüccar gemileriyle getirdiklerinde Osmanlı gemileriyle taşındığı ileri sürülerek antlaşmaya aykırı %3'ten fazla gümrük resmi talep edilmeyecekti.

¹²⁸ Bir çeşit kâğıt (diploma, senet) olarak tâbir edilen patente ile elçiler, ticaret erbabı zimmilerden istedikleri kişileri (beratlı tercüman ve fermanlı şeklinin dışında) kendi himayelerine alarak, vatandaşları olarak gösteriyorlardı. Bunun için "berat"ta olduğu gibi Osmanlı Devleti'nden izin almaları gerekmiyordu. Ali İhsan Bağış, *Osmanlı Ticaretinde Gayri Müslimler (Kapitülasyonlar-Beratlı Tüccarlar-Avrupa ve Hayriye Tüccarları 1750-1839)*, Ankara 1983, s. 30, 31.

¹²⁹ Gümrük emini, Osmanlı Devleti'nin limanlarına gelen-giden ticarî malların gümrüklerini toplayan gümrükçüdür. Emin, Arapça'da güvenilir kişi anlamına gelir. Necmi Ülker, *XVII. Ve XVIII. Yüzyıllarda İzmir Şehri Tarihi I*, İzmir 1994, s. 68. ; Mehmet Zeki Pakalın, *Osmanlı Tarih Deyimleri ve Terimleri Sözlüğü*, c. I, İstanbul 1983, s. 525.

¹³⁰ Bu tâbir, kanunen yapılması lâzımgelen bir vazifenin görüldüğüne dair verilen kâğıtlar hakkında kullanılırdı. Mehmet Zeki Pakalın, *Osmanlı Tarih Deyimleri ve Terimleri Sözlüğü*, c. I, İstanbul 1983, s. 501.

3- Osmanlı Devleti'nin dostu olan devletlerin tüccarlarının, satın alıp ülkelerine götürdükleri mal ve eşyaları Avusturya tüccarı da götürebilecekti.

4- Avusturya Devleti'nin İstanbul'da bulunan elçisi ve kapı kethüdası, Osmanlı memleketinin Akdeniz kıyılarında ve adalarında, dost olan devletlerin konsolos ve tercümanlarının bulunduğu yerlerde, kendi tüccarlarının emniyet ve rahatları için konsolos, konsolos vekili ve tercüman tayin edebileceklerdi. Daha önce Konsolos ve tercüman bulunmayan yerlerde Konsolos ve tercüman atanması gerekli görüldüğü takdirde Osmanlı Devleti tarafından buna izin verilirse açılabilirdi. Bunların eline senet verilerek, gittikleri bölgede bulunan hâkimler ve zabıtlar tarafından himaye edilmeleri sağlanacaktı. Osmanlı topraklarında Avusturyalı bir tüccar ölecek olursa, mal ve eşyasına el sürülmeyerek mirasçısına verilecekti. Avusturya Devleti'nin konsolosları, tercümanları, tüccarları ve bunların hizmetlileri *cizye* ve *tekâlif-i sâire* isteğiyle rencide edilmeyeceklerdi. Avusturya'ya tâbi konsolos, tercüman, tüccar ve bu bunların hizmetlileri alışveriş, ticaret ve kefâlet gibi hususlarda anlaşmazlık olmaması için, kadıya gidip bunları kadı sicillerine işletip ellerine hüccet alacaklardı. Herhangi bir anlaşmazlık sözkonusu olduğunda ve mesele mahkemeye intikal ettiğinde hüccete bakılarak dava görülecekti. Konsolos, konsolos vekilleri, bunların tercümanları, tüccarları ve mahiyetindeki birinin herhangi bir kimseyle davası olduğunda, davaya konu teşkil eden miktarın üç bin akçeyi geçmesi durumunda davalar kenar mahkemelerde görülmeyip, İstanbul'da bakılacaktı. Avusturyalı tüccarların birbirleriyle davaları olduğunda ise, konsolosları ve tercümanları kendi âdetlerince dinleyerek çözümleyecekti. Yola çıkmak üzere olan, gemide bulunan tüccarın biri ile herhangi bir kimsenin davası olduğunda, bu dava için gemi yolundan alıkonulmayacak, konsolosları, vekilleri veya tercümanları vasıtasıyla sonuçlandırılacaktı. Avusturyalı tüccarlardan birinin İstanbul'da mahkemeye gelmesi gerektiğinde, tercümanları bulunmadıkça davaları görülmeyecekti. Yine tüccarlar Osmanlı ülkesinde nereye giderlerse gitsinler vâli, kadı ve diğer görevliler tarafından hediye talep edilmeyecekti.

5- Osmanlı iskelelerine gelen tüccarlar, ticari faaliyetlerini yaptıkları mahallerde işlerini bitirene kadar ikamet edebileceklerdi. Kendi rızalarıyla eşyalarını ihraç etmedikleri takdirde, eşyanızı çıkarın diye zorlanmayacaklardı.

6- Avusturya tüccar gemileri fırtınaya tutulduklarında, Osmanlı gemi reisleri ve o mahallede bulunan kişiler yardım edeceklerdi. Bunun için münasip ücretten fazlası istenmeyecekti. Eğer Avusturya tüccar gemileri batarsa, karaya çıkan eşyasını o bölgede bulunanlar almayarak en yakın konsoloslara teslim edeceklerdi. Bu iş için ise fazla ücret istenmeyecekti. Her iki devlet de liman ve iskelelerinde diğer devletin düşmanı olan savaş gemisini tutmayacaktı. Eğer düşman gemilerinden biri liman ve iskelelerden birinde bulunuyor ise, bir tarafın gemisi limandan çıktıktan 24 saat sonra hasmının gemisinin limandan çıkmasına izin verilecekti.

7- Malta ve Arnavut korsanları, Akdeniz'de Osmanlı Devleti'ne tâbi reayaya zarar verirler ise, buna mukabil Avusturya Devleti'nin tüccar gemilerine zarar verilmeyecekti.

8- Osmanlı Devleti'ne tâbi tüccarlar, Avusturyalı tüccar gemilerinde eşya taşırılar ise İngiltere, Fransa ve Netherlande (Hollanda) gemilerine binenlerin verdikleri vergiyi vereceklerdi.

9- Avusturya tüccar gemileri, mîrî eşya taşımak ve asker nakletmek gibi hususlar için alıkonulmayacaktı.

10- İki devletin savaş gemileri denizde karşılaştığında dostluk gösterecekler, birbirlerine zarar vermeyeceklerdi.

11- Avusturyalı tüccarlardan biri, ticaret veya ziyaret için Osmanlı ülkesinde bir yere gitmeyi veya memleketine dönmeyi istediğinde, Osmanlı hükûmeti tarafından ellerine yol emri veya tenbihnameler verilerek cizyedarların ve sair kimselerin zarar vermeleri önlenecekti.

12- Avusturyalı tüccarlar, kendi rızalarıyla Yahudi taifesinden birini simsar tayin etmedikleri takdirde, Osmanlı Devleti tarafından berat verilmek şartıyla Yahudi simsar tayin edilecekti.

13- Avusturya'ya tâbi tüccar, konsolos ve konsolos vekilleri kendi isteğiyle tercümanlarının yanında Müslüman olmamışsa, İslam dinini kabul etmesi için zorlanmayacaktı. Kendi isteğiyle İslam dinini kabul etmiş olanların tesbit edilmiş borcu var ise ödettirilecekti.

14- Avusturya İmparatoru'nun patentesini taşıyan tüccar ve reayadan biri, korsan gemisinde bulunduğu sırada bu gemi ele geçirilip korsanlar esir edildiğinde, İmparator'un patentesini elinde bulunduran tüccar ve reaya korsanlıkla ilişkisi olmadığı tesbit edildiğinde serbest bırakılacaktı.

15- Avusturya ve Osmanlı Devleti arasında imzalanan bu antlaşma sona erdiğinde, iki devletin de tüccarları ticari faaliyetlerini tamamlayıp kendi memleketlerine emniyet içinde dönebileceklerdi.

16- Bu antlaşmanın maddeleri Osmanlı Devleti tarafından Cezâyir, Trablus ve Tunus Ocakları'na bildirilecek, böylece Avusturya İmparatorluğu'na tâbi tüccar ve reayaların emniyet içinde gelip gitmeleri sağlanacaktı. Cezayir, Tunus ve Trablus Ocakları'nın yapılan bu antlaşmanın maddelerine dahil edilebilmeleri için İstanbul'da müzakare yapılabileceği, ayrıca Osmanlı Devleti'nin ve Avusturya'nın Trablusgarb Ocakları tarafına göndereceği görevliler ile birlikte antlaşma yapabilecekleri kabul edildi.

17- Bu antlaşma maddelerini Avusturya İmparatoru adına elçi Penkler, Osmanlı Padişahı adına Veziriazam Mehmed Paşa imzaladı. Barış Antlaşması'na aykırı hareket olunmaması için, maddelerin kabul edilip imzalandığı günden itibaren 60 güne değin onaylanması kabul edildi.

Belgrad Antlaşması'nın 23. maddesinde, *"27 sene müddet için imzalanıp, bu sürenin bitiminde veya yarısında iki taraf da isterse tekrar uzatılması görüşülecektir."* denmesine rağmen, daha belirtilen süre dolmadan, Avusturya Veraset Savaşları ile meşgul olan Maria Theresia'nın ısrarlı isteklerinin kabul edilmesi sonucu iki devlet arasında daimî bir ticaret antlaşması yapıldı.

Bu antlaşmanın imzalanması bir diplomat olarak Penkler'in başarısını gösterdi. 1746 senesinde Çasar Franz'ın (Maria Theresia'nın kocası) tahta cülusunu tebliğ eden Hienrich von Penc(k)ler, diplomasi sanatındaki ustalığı, İstanbul'daki yabancı elçiler ile ilgili yeterince bilgiye sahip olması, Türkler'i etkilemedeki kabiliyeti sayesinde bu sonuca ulaştı. Onun bu başarısı sadece Viyana'da değil bütün Avrupa saraylarında yankılandı. O, sadece Belgrad Antlaşması'nı tadil ettirmekle

kalmadı, sonraki sulh döneminde de Osmanlı-Avusturya ilişkilerinde önemli rol oynadı¹³¹.

İşte 18 Eylül 1739'da her iki devlet tarafından da onaylanıp kabul edilen Belgrad Antlaşması, savaş sonrası sınırların belirlenmesi, esir mübadelesi, elçilerin haklarının korunacağı ve kabullerinin nasıl olacağı, haydutların korunup gözetilmemesi ve ticari münasebetleri içeriyordu. 27 Mayıs 1747 tarihinde tadil edildiğinde ise; daha önceki antlaşma maddeleri geçerliliğini koruduğu gibi, Toskana Büyük Dükalığı, Hamburg ve Lübeck tüccarlarının Avusturya bayrağı ve patentesi altında ticaret yapmaları kabul edildiği gibi, sulh içinde olan Avusturya ve Osmanlı Devleti'ne tâbi reayaların ticarî faaliyetlerini yeniden düzenleyerek bunu daimî hâle getiriyordu.

Bu antlaşmanın yapıldığı sırada Avusturya, Veraset Savaşları'na devam etmekte idi. Osmanlı hükûmeti, Ocak 1748 yılında Avusturya'ya elçi olarak Hattî Mustafa Efendi'yi gönderdi. Hattî Mustafa Efendi'yle İmparatoriçe Maria Theresia ve zevci Franz Stefan'a birer mektup da yazılarak aradaki dostluk teyid edildi¹³². Maria Theresia da Osmanlı elçisi Mustafa Hattî Efendi¹³³ ile 25 Eylül 1748 yılında yazdığı mektubu göndererek aradaki dostluğun layık olduğu gibi korunacağını bildirdi. Yine aynı şekilde zevci Franz Stefan da Hattî Mustafa Efendi eliyle Osmanlı Padişahı'na takdim edilmek üzere, 23 Eylül 1748 yılında bir mektup kaleme aldı ve devam eden sulhün değiştirilmeden yürürlükte tutulması isteğinde olduğunu bildirdi. Daha sonra İmparatoriçe Maria Theresia, Osmanlı Padişahı I. Mahmud'a elçi Penkler ile hediye gönderdiklerini, bunun kabul edilmesini, eski dostluğun devamını arzu ettiklerini belirten bir mektup daha gönderdi. 16 Haziran 1749 günü aldığı bu mektup üzerine Padişah I. Mahmud, *"hediyelere teşekkür ederek gönderdikleri elçinin görevini en iyi şekilde yaptığını, önce Veziriazam Abdullah Paşa tarafından kabul edildiğini, Veziriazam'ın aracılığı ile kendi huzuruna da kabul edilerek değerli hediyeleri aldığını, İmparatoriçesi'nin ve İmparatoru'nun dostluk ve muhabbet*

¹³¹ Kari Roider, *Ausrias Eastern Questions*, Newjersey 1982, s. 101.

¹³² BOA. Nâme-i Hümâyûn Defteri, Nr. 8, s. 265-269.

¹³³ Belgrad Antlaşması'nın tadili sonucu Orta elçi olarak Viyana'ya gönderilen Hattî Mustafa Efendi, burada büyük elçiler gibi karşılanmış, ağırlanmış ve itibar görmüştür. Ayrıntılı bilgi için bk. Ali İbrahim Savaş, "Avusturya Basımında Bir Osmanlı Elçisi, *Toplumsal Tarih*, sa. 41, Mayıs 1997, ss. 51-55, s. 51.

dileklerini iletmiş, bundan çok memnun olduğumu, bunun için kendisinin de mektubuna cevap olarak safvet ve dostluğu ifade eden mektubunu orta elçi Penkler'e verdiğini" bildiren mektubunu (27 Haziran-6 Mayıs) 1749'da yazdı. Ayrıca 17-26 Haziran 1749 günü İmparator Franz Stefan'a da aynı mahiyette bir mektup yazdı¹³⁴.

I. Mahmud'un 1754 yılında vefatı üzerine yerine geçen Padişah III. Osman, Avusturya İmparatoru'na cülusunu haber vermek üzere 26 Aralık 1754-4 Ocak 1755 tarihli bir mektup yazdı. Mektubunda; *"Saltanatın kendine müyesser olduğumu, memleketinin bütün camilerinde adına hutbe okuttuğumu, kendi adına para bastırıldığını anlattı. Saltanata geçtiğini haber vermek amacıyla da şikk-ı sâni payesi alan Elhaç Halil Efendi'yi gönderdiğini haber verdi. Daha sonra tahta geçmesi vesilesi ile Avusturya ile olan dostluğa her hangi bir zararın kendileri tarafından getirilmeyeceğini, barışı Avusturya İmparatoru koruyup gözettiği takdirde kendilerinin de yürürlükte kalması için ellerinden geleni yapacaklarını"* bildirdi. III. Osman'ın cülusunu tebliğ amacıyla görevlendirdiği elçi Elhaç Halil Efendi ile 24 Ağustos 1755 tarihli mektubu gönderen Maria Theresia, aynı şekilde kendileri tarafından da dostluk ve muhabbetin korunacağını bildirdi. Eşi Avusturya İmparatoru Franz Stefan da 25 Ağustos 1755 günü yazıp Elhaç Halil Efendi'ye verdiği mektubunda, "birader-i sabık merhum Sultan I. Mahmud Han'ın vefatı üzerine taht-ı serir-i saltanat-ı Osmaniye'ye müyesser olan III. Osman'ı tebrik ederek, onun tahta geçmesinden duyduğu memnuniyeti belirtti. Aynı zamanda yürürlükte olan sulhün Osmanlı Devleti tarafından korunacağı ümidinde olduğunu, Nemçe tarafından da gereği gibi muhafaza edileceğini"¹³⁵ bildirdi.

Avusturya, Avrupa devletleri ile Yedi Yıl savaşlarını yaptığı sırada Osmanlı Devleti'nde taht değişikliği oldu. 30 Ekim 1757 yılında vefat eden III. Osman'ın yerine, III. Ahmed'in Mihrimah Sultan'dan doğma oğlu olan III. Mustafa hükümdar oldu (1757-21 Ocak 1774)¹³⁶. Hükümdarlığını bildirmek üzere şikk-ı sani defterdarlığı rütbesiyle, Resmî Ahmed Efendi'yi muvakkat (geçici) elçi olarak

¹³⁴ BOA. Nâme-i Hümayun Defteri, Nr. 8, s. 278-280, 283, 284, 286- 288.

¹³⁵ BOA. Nâme-i Hümayun Defteri, Nr. 8, s. 330, 349- 351.

¹³⁶ Mücteba İlgürel, "III. Osman, III. Mustafa", *Doğuştan Günümüze Büyük İslam Tarihi*, c. XI, İstanbul 1993, ss. 147-165, s. 150, 151.

Viyana'ya gönderdi¹³⁷. Ahmed Resmî Efendi Viyana'daki görevini tamamlayarak yanında İmparator Franz Stefan ve İmparatoriçe Maria Theresia'nın yazmış olduğu mektup ve gönderdikleri iyi dileklerle İstanbul'a geri döndü (3 Kasım 1757-13 Eylül 1758)¹³⁸.

Böylece iki ülke arasındaki sulh, Avusturya İmparatoru II. Joseph (Jozef)'in II. Catherina (Katerina)¹³⁹ ile Osmanlı Devleti aleyhine yaptığı ittifak neticesinde, 9 Şubat 1788 senesinde savaş açmasına kadar¹⁴⁰ yaklaşık yarım asır devam etti.

D- YEDİ YIL SAVAŞLARI (1756-1763) VE OSMANLI DEVLETİ

1740 senesinde başlayan Avusturya Veraset Savaşları 1748'de imzalanan Aix-la-Chapelle (Eks-la-Şapel) Antlaşması ile sona ermişti. Fakat muharip devletler (Avusturya, Prusya, İngiltere, Hollanda, Fransa, İspanya, Sardunya, Bavyera) sonuçtan memnun olmadıkları için askerlerini terhis etmediler. Avusturya İmparatoriçesi Maria Theresia, Eks-la-Şapel Antlaşması ile Prusya'ya verdiği Silezya'yı geri almak istiyordu. Bu arada İngiltere, donanması sayesinde sömürgeci bir devlet olarak ortaya çıkmıştı. Fransa'nın sömürgelerinden bazılarını ele geçirmek niyetindeydi. Oysa Fransa denizde kendisine rakip bir devlet olmasını istemiyordu. Yine Prusya, Avusturya'dan Silezya'yı alarak topraklarını Lehistan'a doğru genişletmişti. Lehistan topraklarını da alarak Avrupa'nın doğusuna doğru genişlemek arzusundaydı. Nitekim bu devletler, amaçlarına ulaşabilmek için kendisine müttefik bulmaya çalıştı. Lehistan'daki çıkarlarını düşünen Rusya, Avusturya ile ittifak etti¹⁴¹. Şimdiye kadar daima karşı cephelerde yer almış olan Bourbon (Fransa) ve Habsburg

¹³⁷ BOA. Nâme-i Hümâyün Defteri, Nr. 8, s. 391, 392.

¹³⁸ BOA. Nâme-i Hümâyün Defteri, Nr. 8, s. 401, 402, 403. ; Ayrıntılı Bilgi için bk. Bedriye Atsız, Ahmed Resmî Efendi'nin Viyana ve Berlin Sefaretnâmeleri, Tercüman 1001 Temel Eser, İstanbul 1980, s. 15-36. ; Virginia Aksan, Ahmed Resmî Efendi, (Çev. Özden Arıkan), TVYY, İstanbul 1997, s. 51-66.

¹³⁹ 2 Mayıs 1729 yılında doğan Alman asıllı Catherina'nın asıl adı Sophie'dir. 15 yaşında Rus sarayına gelerek ortodoks oldu ve Catherina adını aldı. 21 Ağustos 1745'de Saint Petersburg'da veliht III. Petro (Grandük Petro) ile evlendi. III. Petro'nun çar olmasıyla da çariçe sıfatını kazandı. Çar III. Petro'nun üst tabaka Rus zabıtlarının bir komplosu sonucu 1762 yılında öldürülmesiyle de Rus tahtına geçti. Brian-Chaninov, Rusya Tarihi, (çev. Galip Kemali Söylemezoğlu), Ankara 1939, s. 292-296. ; Akdes Nimet Kurat, Türkiye ve Rusya, Ankara 1990, s. 24. ; II. Catherina dönemi ile ilgili ayrıntılı bilgi için bk. Hayri Çapraz, 1740-1792 Osmanlı Rus Münasebetleri, Yüksek Lisans Tezi, Isparta 1997.

¹⁴⁰ Ahmed Cevdet, Tarih-i Cevdet, c. IV, İstanbul 1309, s. 36.

(Avusturya) hanedanları da, 1 Mayıs 1756'daki Versailles Antlaşması ile aynı safta yer aldı. Fransa'nın eski müttefikini bırakıp Avusturya'nın yanında yer alması Prusya'yı ittifaklar aramaya itti. Çünkü Prusya, Avusturya-Fransa ve Rusya tarafından kağıt üzerinde paylaşılıyor ve yalnız bırakılıyordu. Bunun üzerine II. Friedrich 16 Ocak 1756'da İngiltere ile Westmenstor Antlaşması'nı yaptı. Prusya, Avusturya-Fransa ve Rusya'nın kendi üzerindeki planlarını uygulamalarına fırsat vermeden harekete geçti. Böylece Yedi Sene Harpleri başladı¹⁴².

1747 senesinde Avusturyalılar ile Belgrad Antlaşması'nın tadilinden itibaren Avusturya-Osmanlı ilişkileri oldukça sakin idi. Veraset Savaşları sırasında Friedrich, Fransa ve İsveç temsilcileri aracılığı sayesinde Osmanlı Devleti ile görüşmüştü. Prusya, 1756 yılındaki savaşlarda Fransa karşı safta yer aldığı için direk kendisi Osmanlı Devleti ile temasa geçti. Amacı Bâbıâli'yi Avusturya cephesinde kullanabilmektir. Bunu sağlamak için de, I. Mahmud'un 13 Aralık 1754 yılında vefatı üzerine 1755 senesinde III. Osman'ın cülusu münasebetiyle dostluk ve tedafüi İttifak Antlaşması yapması için, İstanbul'a gönderdiği Karl Adolf von Rexin'i tekrar 28 Eylül 1756'da İstanbul'a gönderdi. Amaç 1755 yılında gerçekleştirilemeyen Prusya-Osmanlı Tedafüi ve Ticaret Antlaşması'nın biraz değiştirilmiş şekliyle yapılmasını sağlamaktır. Prusya böyle bir antlaşmayı gerçekleştirmek suretiyle Avusturya ve Rusya'ya karşı tedbir almış olacaktır. Prusya böylece Avusturya'nın güçlenmesinin önüne geçebileceğini düşündüğü gibi, kendisinin de ezilmekten kurtulacağını planlıyordu. Bunun için de Rexin'e "*Osmanlı Devleti Prusya'nın müttefik olmayı kabul eder ve Yedi Sene Harplerinde Avusturya'ya saldırırsa Padişahın, Macaristan Sultanı kabul edileceğini*" dahi bildirme yetkisi veriyordu¹⁴³. Prusya'nın İstanbul'a ikinci kez gönderdiği elçisi Rexin, Ocak 1757 senesinde İstanbul'a geldi. Aynı günlerde Sadrazamlığa da Koca Ragıp Mehmed Paşa getirilmişti. Rexin, Avrupa'da siyasi durumun değişmesi, Fransa, Avusturya ve Rusya'nın bir araya gelmesi sonucu Osmanlı Devleti'nde oluşan tedirginlikler dolayısıyla devletinin planlarını,

¹⁴¹ Erich Zöllner, *Geschichte Österreichs*, München 1990, s. 309, 310. ; Uzunçarşılı, *Osmanlı Tarihi*, c. IV/1, s. 351.

¹⁴² Kemal Beydilli, *Büyük Friedrich Ve Osmanlılar*, İstanbul 1985, s. 34. ; Kemal Beydilli, *1790 Osmanlı-Prusya İttifakı (Meydana gelişi-Tahlili-Tatbiki)*, İstanbul 1984, s. 7.

uygulamanın tam zamanı olduğunu düşünüyordu. Bu durumdan yararlanarak Osmanlıyı kendi safına çekmeye çalışıyordu. Böylece Osmanlı Devleti'nin savaşa girmesini ümit eden Prusya ve bunu önlemeye çalışan Avusturya arasında diplomatik bir mücadele başladı. Bu mücadelede Avusturya'nın yanında Versailles'in İstanbul'daki elçisi Charles Vergennes vardı. Fransa hem Avusturya'nın hem de Rusya'nın müttefiki idi. Dolayısıyla elçisi ciddi bir sorumluluk üstlenmişti. Özellikle Rusya'nın müttefiki olarak onu İstanbul'da zorlu bir mücadele bekliyordu. Çünkü Osmanlı Devleti, 1736-1739 savaşından bu yana Avusturya'dan ziyade Rusya'yı rakip görüyordu. Yedi Sene harpleri başlamadan evvel Ruslar'ın Türk sınırında bulunan Kiew ve Ochakov (Özi) arasına yeni iki kale inşa etmeleri, Osmanlı Devleti'nin dikkatini bu yönde toplamasına sebep olmuştu. Osmanlı hükûmeti bu inşaatı portesto etmiş ve bir Osmanlı-Rus savaşı neredeyse an meselesiydi. Yalnız Rusya güney cephesinde henüz daha savaşa hazır olmadığı için, 1754 senesinde inşaatı durdurmuş böylece çıkması muhtemel bir savaş önlenmişti. Fakat Osmanlı, Rusya'ya karşı her zaman temkinli kalmayı tercih etti. Belgrad Barış Antlaşması'nın yapılmasından bu tarafa Fransa ile ilişkileri iyi olan Osmanlı Devleti, bu savaşlar esnasında Fransa'nın Avusturya ile olan müttefikliğine şaşırırken Fransa-Rus müttefikliğine ise gücenmişti¹⁴⁴. Bu açıdandır ki Fransa elçisi, Osmanlı Devleti ile müttefiklerinin arasını yapmaya çalışırken eski itibarını korumamaktaydı.

Bu arada Osmanlı Devleti'ni kendi devleti tarafına çekmeye çalışan Penkler, yaşlılığı sebebiyle sık sık hastalandığı için 1755 senesinde memleketine gitmişti¹⁴⁵. Yerine Josef Peter von Schwachheim¹⁴⁶ tayin edildi. Schwachheim, ülkesinin Yedi Sene Harplerinde olması sebebiyle halefine göre daha kısıtlı bir bütçe ile çalıştı. Öyle ki Sultan III. Osman'ın vefatı üzerine yerine geçen Padişah III. Mustafa tarafından

¹⁴³ Karl Roeder, *Ausrias Eastern Questions*, Newjersey 1982, s. 102. ; Kemal Beydilli, *Büyük Friedrich Ve Osmanlılar*, İstanbul 1985, s. 25-27, 35. ; Salâhaddin Tansel, "Büyük Friedrich Devrinde Osmanlı-Prusya Münasebetleri Hakkında", *Bellekten*, c. X, sa. 37, Ankara 1946, ss. 133-165, s. 136, 137.

¹⁴⁴ Kemal Beydilli, a.g.e., s. 36. ; Karl Roeder, a.g.e., s. 103.

¹⁴⁵ BOA. Nâme-i Hümayûn Defteri, Nr. 8, s. 339, 340, 341, 342.

¹⁴⁶ SCHWACHHEIM : 1755-1761 yılları arasında orta elçi olarak görev yapmıştır. Bertold SPULER, "1739 Belgrad Barış Antlaşmasına Kadar Avusturya Devleti Tarafından İstanbul'a Gönderilen Elçiler", (Çev. Ali İbrahim Savaş), s. 32 ; BOA. Nâme-i Hümayûn Defteri, Nr. 8, s. 364, 365, 366, 388. ; Schwachheim, III. Osman'ın tahta çıkmasından sonra Penkler'in yerine sürekli elçi olarak atanmıştı. İstanbul'da bu görevini sürdürdüğü sırada III. Osman vefat etmiş ve yerine III. Mustafa tahta otulmuştu. III. Mustafa, bunu bildirmek amacıyla Avusturya'ya Mustafa Hattı Efendi'yi göndermişti. İşte Avusturya da, İstanbul'da bulunan elçisi

kabul edildiğinde hiçbir hediye sunmadı. Buna rağmen Prusya elçisi Rexin'in yanında yer alan birçok ihbarcılarını satın almak için sermaye temin etmeyi başardı. Veziriazam Koca Ragıb Paşa ile iyi geçinmeye çalıştı. Koca Ragıb Mehmed Paşa, tahsilli ve kabiliyetli bir vezirdi. Devletin bekasının savaşta değil sulhta olduğunu görüyordu. Yedi Sene Harpleri'nden istifade ile iç reformların yapılabileceğini düşündü ve Osmanlı Devleti ile müttefik olmak isteyen Prusya'nın gönderdiği elçisi Rexin'in taleplerine karşı konulmasını savundu¹⁴⁷.

Yedi Sene Harpleri'nde Prusya Kralı ile Avusturya ve müttefikleri arasında Saksonya ve Silezya'da yapılan muharebede önce galip gelen Friedrich, Kolin'de 18 Haziran 1757'de mağlup oldu. Fransızlar da Batı Prusya'da harekâta geçti ve Hannoverliler'i Hastenbeck'te yendi. Ruslar Doğu Prusya'ya ilerlediler. Bir müddet sonra Avusturya ve Fransa orduları kumandanlarının gafletlerinden faydalanan Prusya, Avusturya ve Fransa kuvvetleri üzerinde 5 Kasım 1757 tarihinde büyük bir galibiyet elde etti. Bir ay sonra da yani 5 Aralık 1757'de Leuthen'de büyük bir başarı sağladı. Fakat Avusturya'nın müttefiki Rusya'nın taarruzuyla, iki kuvvetli düşman arasında kalan Prusya tehlikeli bir vaziyete düştü¹⁴⁸. Bu durumda II. Friedrich, elçisi vasıtasıyla Osmanlı Devleti'ne başvurarak tedafû ve tecavüzî bir ittifak teklifinde bulundu. Türkler'i kendi safına çekmek için görülmemiş bir gayret sergiledi. Öyle ki Avusturya'nın Osmanlı sınırlarındaki kuvvetlerini Prusya üzerine sevkettiğini, bu hudutlar boyunca yer alan kalelerin garnizonlarında zayıflama olduğunu, Temeşvar'ın sadece Belgrad'taki Osmanlı kuvvetleriyle bile kısa zamanda ele geçirileceğini, hatta Varadin ve Budin'in dahi kolaylıkla zapt edilebileceğini, dolayısıyla Macaristan'ın tekrar fethinin mümkün olduğunu haber verdi. Böylece Osmanlı Devleti ve Kırım Hanı'nı Rusya ve Avusturya üzerine sevk etmek istiyordu. Nihayet 2 Nisan 1759'da Rexin, Sadrazam tarafından gizlice kabul edildi. Ragıb Paşa, Banat üzerinde Osmanlı Devleti'nin eskiden beri hakkı bulunduğunu ifade ederek Prusya ile bir ittifaka önce arzulu görüldü. Sonra böyle bir ittifak için

Schwahheim'e yeni itimadnâme vererek III. Mustafa'nın cülusunu tebrik ederek göndermiş olduğu elçiye mukabele etmiş oldu. Hammer, a.g.e., c. VIII, s. 185, 283.

¹⁴⁷ Karl Roeder, *Ausrias Eastern Questions*, Newjersey 1982, s. 103, 104. ; Kemal Beydilli, *1790 Osmanlı -Prusya İttifakı (Meydana gelişi-Tahlili-Tatbiki)*, İstanbul 1984, s. 8.

¹⁴⁸ Erich Zöllner, *Geschichte Österreichs*, München 1990, s. 311. ; Ayrıntılı bilgi için bk. BOA. HH, Nr. 310, 304. Ve BOA. CH, Nr. 3214.

Prusya'nın müttefiki olan İngiltere'nin de katılmasını veya ittifakın garantörü olmasını talep etti. Sadrazam Koca Ragıp Paşa, tedbiri elden bırakmamak için ittifaka yanaşmıyordu. Aynı zamanda reddetmeyerek de işi hâdiselerin inkişafına bırakıyordu. Bu durumda Prusya, derhâl İngiltere ile temasa geçti. Karşısındaki düşmanlarının üstün olduğu, bir Türk müdahalesi yapılmadan savaşı başarı ile bitirmeye imkan olmadığını bildirerek İngiltere'nin desteğini almaya çalıştı. İngiltere ise böyle bir ittifakın Rusya ile olan ticarî münasebetlerini zedeleyeceğini düşündüğü için kabul etmedi. Çünkü Osmanlı Devleti'nin savaşa girmesi ile mücadelenin yalnızca Avusturya cephesinde değil, Kırım vasıtasıyla Rusya cephesinde de gelişeceğini biliyordu. Bu durumda II. Friedrich İngiltere olmadan da antlaşmanın gerçekleştirilmesini sağlamaya çalıştı. Regin'i "*Osmanlı Devleti, Avusturya'ya hemen savaş ilan ederse Prusya'nın onun düşmanı ile müstakim bir barış yapmayacağını, üstelik Padişaha Temeşvar ve Banat'ı vereceği hususunu bildirmesi için*" görevlendirdi. Diğer yandan da 12 Ağustos 1759'da Kunersdorf'da uğradığı hezimetin etkisiyle barış yapmaya meyillendi. Bu çifte standartlı durumu İstanbul tarafından öğrenildiğinde ise II. Friedrich, bunun düşmanlarının uydurması olduğunu belirtmekle yetindi. Düşmanlarının bütün kuvvetlerini kendi üzerine sevk ettiklerini, bu sebeple askerî yönden zayıf durumda bulunan Macaristan ve "Yeni Sırbistan"daki yeniden inşa edilen kalelerin ve Ukrayna'nın fethinin kolayca gerçekleşebileceğini söyleyerek tekrar Osmanlı Devleti'nin dikkatini çekmeye çalıştı. Üstelik Osmanlı Devleti'nin dahil edilmediği bir barışı, Prusya'nın asla kabul etmeyeceğini bildiriyordu. Öte yandan da Regin'e gönderdiği mektupta "*Teşebbüs edilen barış görüşmelerinin başarısızlıkla sonuçlandığını*" haber veriyordu¹⁴⁹.

II. Friedrich'in Regin aracılığı ile ısrarla yaptığı ittifak teklifi, sonunda Sadrazam'ın konağında toplanan meşveret meclisinde görüşüldü. Şer'an ve aklen hiçbir mahzuru olmadığına karar verildi. Yalnız bu antlaşmanın İngiltere'nin garantisi altında olması istendi. İngiltere'nin böyle bir antlaşmayı garantiye yanaşmaması, Osmanlı Devleti'nde tereddütlerin doğmasına sebep oldu ve bir süre için ittifak maddesine karar verilmesi ertelendi. Böyle bir ittifakın yapılmasında düşünülen yegane mahzur Osmanlı Devleti'nin savaşa girmeye hazır olmadığıydı.

¹⁴⁹ Kemal Beydilli, *Büyük Friedrich Ve Osmanlılar*, İstanbul 1985, s. 40, 46.

Aynı zamanda Regin'in de bildirdiği üzere Şeyhülislâm İsmail Asım Efendi'nin vefat etmesi ve yeni Şeyhülislâm Veliyüddin Efendi'nin ittifaka taraftar olmaması da önemli bir etkendi. Bu arada gerek Sadrazam gerekse Şeyhülislâm, Prusya ile yapılacak bir ittifak antlaşmasının savaşa hazır olmayan Osmanlı Devleti için zararlı olabileceğini düşündüler. Tabii bunda Avusturya ve Fransa elçilerinin payı büyüktü. Bununla birlikte Osmanlı Devleti, Regin'e Prusya Devleti ile bir ticaret antlaşması yapabileceklerini bildirdi. Regin bu son gelişmeyi II. Friedrich'e bildirdiğinde asıl hedefine ulaşabilmek için bunu ilk basamak sayan Kral, hemen bu teklifi kabul etti. Sonra da Sadrazam'a yazdığı mektuplarda en kısa zamanda ittifak antlaşmasına da talip olduğunu bildirdi. Prusya Kralı'na teklif edilen sekiz maddelik ticaret Antlaşması taslağı, 9 Mart 1761'de Sadrazam ve Şeyhülislâm tarafından tekrar müzakere edildi. Şer'i bir mahzuru olmadığı aklen dahi mahzuru görülmediği cihetiyle Padişahın onayına sunularak, Prusya murahhaslarına verilmesi kararı alındı. Böylece Prusya ve Osmanlı Devleti arasında yapılan Ticaret ve Dostluk Antlaşması 22 Mart 1761'de mübadele olundu. II. Friedrich tarafından 30 Mayıs 1761'de, 27 Temmuz 1761'de de III. Mustafa tarafından ahidnâme şeklinde tasdik edildi¹⁵⁰. Bu Antlaşma'nın muhtevası özetle şöyle idi: Prusya'ya ticaret serbestliği veriyor, gümrük vergisi yüzde üç olarak tespit ediliyor, Osmanlı Devleti'nde Prusyalı elçi ve konsolosların hak ve imtiyazları belirtiliyor, Prusya tebasının yargılanma hakkı onlara veriliyor, Müslümanlarla Prusyalılar arasında dört bin kuruşu aşan davaların İstanbul'da görüleceği bildiriliyor, Bâbîâli'nin savaşta olduğu yabancı birliklerle temas halinde bulunmaları hali dışında, Prusya tebasının serbest olacakları, son bir madde olarak da fayda mülâhaza edildiği takdirde iki tarafın müzakereleri yeniden başlatabilecekleri zikrediliyordu¹⁵¹.

Prusya ile bir Ticaret ve Dostluk Antlaşması yapan Veziriazam Koca Ragıp Paşa, Avusturya elçisi Schwachheim ile de görüşerek bu antlaşmanın ülkesi için hiçbir tehdit oluşturmadığını bildirdi. Schwachheim, kendisine verilen bu güvenceleri hemen Viyana'ya bildirdi. Bu rapora rağmen Avusturyalılar, antlaşmanın yapılmasından dolayı rahatsız oldular. Öyle ki Avusturya başbakanı

¹⁵⁰ Kemal Beydilli, a.g.e., s. 46-59. ; Salâhaddin Tansel, "Büyük Friedrich Devrinde Osmanlı-Prusya Mtnasebetleri Hakkında", *Bellekten*, c. X, sa. 37, Ankara 1946, ss. 133-165, s. 146.

Kaunitz, bu ittifak Antlaşmasının iki devleti bir yere götürebileceğini düşünmekte idi. Prusya Kralı II. Friedrich de aynı fikirde idi. Asıl hedefine ulaşmak için bu antlaşmayı ilk adım olarak telâkki eden II. Friedrich, Ticaret Antlaşması'nda yer alan son maddenin ışığı altında teşebbüslere girişti. Çünkü antlaşmanın yürürlüğe girmesi ile Osmanlı-Prusya münasebetleri resmen başlamış ve Rexin orta elçi tayin edilmişti. Bunu değerlendiren Prusya, İstanbul'da bulunan elçisi vasıtası ile Rusya ve Avusturya'ya karşı bir kampanya oluşturmaya başladı. Hatta bunun için Prusya Kralı, İstanbul'a Dolan adında başka bir temsilcini daha gönderdi¹⁵².

Bu sırada 5 Ocak 1761 senesinde Rus İmparatoriçesi Elizabet öldü ve yerine III. Petro geçti. Yeni Rus Çarı'nın Prusya'nın yanında yer alacağını ve Osmanlı Devleti'nin de Berlin ve St. Petersbourg ile ittifak yapacağını düşünen Avusturya, Viyana'nın bu durumda savaşta teslim olmaktan başka çaresi olmadığını düşünerek taht değişikliğinden endişelenmekte idi. Bir süre sonra Avusturya Yeni Çar'ın, Rusya'nın Prusya'daki fütuhatından vazgeçerek harbe son verdiği haberini aldı. Mayıs 1762 senesinde de sulh ve ittifak akdettiğini öğrendi. Buna rağmen Avusturya'nın İstanbul'da bulunan elçisi Schwachheim, devletinin korkması için bir sebep görmemekte idi. Başbakan Kaunitz'e *"Osmanlı Devleti'nin Avusturya üzerine savaş planladığına dair en küçük bir belirtinin dahi olmadığını, hiçbir cephaneliğin doldurulmadığını, hiç gemi inşa edilmediğini, gemi yapımı için kereste ve tahta yapılmadığını, zaten Mayıs ayına ulaşıldığını, Sultan savaş istese bile harbin vuku bulmasının mümkün olmadığını, Rexin'in etrafına dağıttığı maliyetli hediyelerin ona hiçbir faydası olmadığını"* bildirdi. Buna rağmen Schwachheim, Kaunitz'i ikna edemedi. Öyle ki Kaunitz, Osmanlı Devleti'nde daha başarılı olacağını umduğu Penkler ile onu yer değiştirmeye karar verdi. Penkler, İstanbul'a gitmek üzere yola çıktığında Avusturya bazı kaynaklardan Osmanlı Devleti'nin kendilerine savaş açacaklarına dair raporlar almaktaydı. Rusya'da bulunan Avusturya büyük elçisi de Friedrich'in 1761 sonbaharından beri bağımsız bir şekilde görüştüğü Kırım Hanı'nın Macaristan'ı istila etmek üzere olduğunu bildiriyordu. Kaunitz, bunlardan ve diğer önsözlerden Penkler'i haberdar etti. Onu *"Bizim sarayımıza olabilecek en kötü şey*

¹⁵¹ Hammer, a.g.e., c. VIII, s. 323, 324.

Türkler ile savaşma ile olacağına hiçbir şüphe yoktur. Bu sebeple biz, bu talihsizliği önlemek için herşeyi yapmalıyız” diyerek uyardı. Hatta Penkler’e özgür bir şekilde para dağıtması için yetki bile vererek *“Osmanlı Devleti ile maliyetli ve tehlikeli bir savaşa başlamaktansa Veziriazam’ın güvenini satın almak (kazanmak) daha iyidir”* dedi¹⁵³.

10 Mayıs 1762 günü Viyana’dan ayrılan Heinrich von Penkler¹⁵⁴, İstanbul’a gelir gelmez halefi Schwachheim ile çalışmaya başladı. Osmanlı-Prusya Askerî Antlaşmasının mümkün olup olmadığını araştırdı. Yapılan araştırma sonucunda Avusturya başbakanı Kaunitz’e *“Osmanlı Devleti’nin Avusturya ile bir savaşa planladığını gösteren hiçbir delilin olmadığını, bu bilgileri toplamak için ise artık yüksek rütbeli devlet memurlarına para dağıtmayacağını, çünkü kaynaklarının hepsinin güvenilir olduğunu”* bildirdi. Bir ay sonra da Penkler, Kaunitz’e *“16 Ekim günü Veziriazam bizzat kendisi bana Rexin’e Prusya’nın bir ittifak için ricasına samimi ve açık bir şekilde hayır cevabı verdiğini söylediğini”* bildirdi. İki hafta sonra da Penkler, *eğer Avusturya hala Osmanlı Devleti’nin savaşa gireceği konusunda endişeleniyorsa buna mahal yoktur. “Ragıp Paşa’ya bizzat Sultan’ın kendisi Avusturya’nın iyi komşusu olarak yaşamak istediğini söylemiş, O da bunu bana açıkladı.”* der. Netice olarak Kaunitz’in tüm yersiz endişelerine rağmen Avusturya’nın İstanbul’da bulunan elçileri devletlerinin çıkarı için ne yapacaklarını gayet iyi bilmekte idiler. Karl Roider’in, Penkler ve Schwachheim hakkındaki şu sözleri de onların becerikliklerini ortaya koysa gerektir: Hem önceki elçilerden hem de Prusya ve Fransa elçilerinden daha kabiliyetli olduklarını isbatladılar. Her ikisi de nasıl rüşvet verileceğini, nasıl ve kime güvenileceğini, toplanacak bilginin ne olduğunu ve o bilginin kimden alınacağını ve özellikle de kesintiye uğramış bilgilerin nasıl alınacağını biliyorlardı¹⁵⁵.

¹⁵² Karl Roider, *Ausrias Eastern Questions*, Newjersey 1982, s. 105. ; Kemal Beydilli, *1790 Osmanlı-Prusya İttifâkı (Meydana gelişi-Tahlili-Tatbiki)*, İstanbul 1984, s. 10.

¹⁵³ Karl Roider, *Ausrias Eastern Questions*, Newjersey 1982, s. 106.

¹⁵⁴ Bertold Spuler, “1739 Belgrad Barış Antlaşması’na Kadar Avusturya Devleti Tarafından İstanbul’a Gönderilen Elçiler”, (Çev. Ali İbrahim Savaş), s. 32. ; Daha önce murahhas orta elçilik görevi yapan Penkler hastalık sebebiyle memleketine gitmişti. Yerine de Schwachheim orta elçi tayin edilmişti. Avusturya başbakanı Kaunitz’in isteği doğrultusunda tekrar eski görevine tayin edilerek İstanbul’a gönderilir. BOA. Nâme-i Hümayûn Defteri, Nr. 8, s. 451, 452.

¹⁵⁵ Karl Roider, *Ausrias Eastern Questions*, Newjersey 1982, s. 107.

Kendi yerine Penkler'in orta elçi tayin edilmesi üzerine bir süre sonra Schwachheim, Maria Theresia'nın gönderdiği mektubuna cevap yazan Padişah III. Mustafa'nın nâmesini de yanına alarak memleketine geri döndü¹⁵⁶. Schwachheim, memleketine dönerken Rexin'in Bâbîâli ile imzaladığı antlaşmayı bir tedafûi ve tecavüzî ittifaka dönüştürme müzakerelerinde epeyce mesafe alındığını bilmiyordu. Avusturya için çok tehlikeli olan bu tasarıyı yerine, orta elçi tayin edilen Penkler bulup çıkaracaktı. Bu da ancak Ragıb Paşa'nın vefatından sonra mümkün oldu¹⁵⁷.

Mayıs 1762 senesinde Rusya ile sulh ve ittifak akdeden II. Friedrich mahvolmaktan kurtuldu. III. Petro tahtan indirildikten sonra yerine geçen meşhur II. Katerina da bu antlaşmayı onayladı. İşte Rusya'nın, Prusya ile antlaşma yaparak müttefiki olan Avusturya'dan ayrılmasından sonra Fransızlar, İngilizler'e yenildiler ve Şubat 1763 senesinde Paris Antlaşması'nı imzaladılar. Bu arada Saksonya arabuluculuğu altında Avusturya da, Silezya'nın Prusya'da kalmasına razı olarak 15 Şubat 1763 yılında Hubertusburg Antlaşması'nı yaptı. Prusya Kralı da hükümdarlık seçiminde Maria Theresia'nın oğlu olan veliaht Joseph'i destekleyeceğine söz verdi¹⁵⁸. Böylece 1756 yılında başlayan Yedi Sene Harpleri sona erdirildi.

Avrupa devletleri arasında cereyan eden bu Yedi Sene Harpleri'ni Osmanlı hükûmeti dikkatli bir şekilde takip etti. Bu harpler hakkındaki bilgiyi hem Eflâk ve Boğdan voyvodalarının gönderdikleri mektuplardan hem de savaşı devletlerin İstanbul'da bulunan büyük elçilerinin kendi hükûmetleri lehine verdikleri haberlerden elde etti. Böylece zamanın Sadrazamı Koca Ragıb Paşa, kendisine gelen haberleri karşılaştırarak değerlendirmek suretiyle hem Avrupa'nın siyasî durumunu gözden kaçırmadı hem de Osmanlı Devleti'nin stratejisini belirledi¹⁵⁹. Yedi Sene Harpleri'ni çok iyi takip eden Osmanlı hükûmeti, ordusunun harbe girmeye hazır olmadığını bildiğinden dolayı Prusya'nın ısrarına rağmen isabetli bir karar verip sonu belli olmayan maceraya atılmadı.

¹⁵⁶ BOA. Nâme-i Hümâyûn Defteri, Nr. 8, s. 454, 455.

¹⁵⁷ Hammer, a.g.e., c. VIII, s. 326.

¹⁵⁸ Erich Zöllner, *Geschichte Österreichs*, München 1990, s. 312.

¹⁵⁹ Uzunçarşılı, *Osmanlı Tarihi*, c. IV/I, s. 356.

E- 1768-1774 OSMANLI-RUS SAVAŞI VE AVUSTURYA DEVLETİ

Avusturya ve Fransa'nın müttefiki olarak Yedi Sene Harpleri'ne iştirak eden Rusya, III. Petro zamanında harpten çekildi. III. Petro'dan sonra 1762 senesinde başa geçen II. Katerina zamanında ise, artık Avrupa harpleri yerine yönünü Lehistan (Polonya)'a çevirdi. Çünkü bu sırada, yani 1763 senesinde ölen Lehistan Kralı III. August'un yerine, yeni bir kral tayin etme meselesi sözkonusuydu¹⁶⁰. Lehistan'ın Rus hâkimiyeti altına geçmesi demek, Osmanlı Devleti'ne Kuzeyden daha kolay saldırılması demektir. Dolayısıyla Rusya için Lehistan jeopolitik açıdan büyük bir öneme sahipti.

İşte Lehistan'daki bu durumu değerlendirmek isteyen Rusya 11 Nisan 1764 senesinde Prusya ile tedafüî bir ittifak antlaşması yaptı¹⁶¹. Yedi Sene Harpleri'nden bu yana Osmanlı Devleti ile ittifak yapmaya çaba sarfeden Prusya'nın Rusya ile kendi aleyhine işleyebilecek bir antlaşma yapması Türkler arasında pek hoş karşılanmadı. Buna rağmen önceleri Poniatowski'nin Lehistan kralı seçilmek istenmesi, Osmanlı Devleti'nde rahatsızlık da yaratmadı. Fakat Fransa'nın, Osmanlı Devleti nezdinde faaliyete geçip bir takım teşviklerde bulunması sonucu Poniatowski'nin krallığı istenmemeye başladı. Çünkü Poniatowski'nin kral seçilmesinden sonra, II. Katerina ile evleneceği ve Rusya-Polonya tahtlarının birleşeceği şayiası Osmanlı Devleti'nde rahatsızlık yarattı. Rusya'nın güçlü ve büyük bir devlet olarak tehlike oluşturmasını istemeyen Osmanlı Devleti, 24 Haziran 1764 günü Poniatowski'nin adaylığını kabul etmediğini bildirdi. Bu durumda Prusya derhâl duruma el koyup, Poniatowski'nin bir Polonyalı hanım ile evlendirilmesini ve Osmanlı Devleti'nin bu konudaki endişelerinin giderilmesini talep etti. Fakat Osmanlı Devleti işi protestodan öteye götüremedi. Bunun farkına varan Prusya ve Rusya, Poniatowski'nin adaylığından dahi vazgeçmeyi düşünürken bu fikirlerinden vazgeçip Lehistan asilzadelerinden Poniatowski (Stanislav Ponyatovski)'nin 7 Eylül 1764 tarihinde kral seçilmesini sağladılar¹⁶². Buna bazı Avrupa devletleri tepki

¹⁶⁰ Karl Roeder, *Ausrias Eastern Questions*, Newjersey 1982, s. 109.

¹⁶¹ Karl Roeder, a.g.e., s. 109. ; Albert Sorel, *XVIII. Asırda Mesele-i Şarkıyye ve Kaynarca Muahedesi*, İstanbul 1911, s. 27.

¹⁶² Kemal Beydilli, *Büyük Friedrich Ve Osmanlılar*, İstanbul 1985, s. 93. ; Kemal Beydilli, *1790 Osmanlı-Prusya İttifâkı (Meydana geliş-i-Tahtlı-Tatbiki)*, İstanbul 1984, s. 17, 18. ; Nigâr Anafarta, *Osmanlı*

gösterdiler. Geçmişte Rusya'nın müttefiği olan Avusturya da, Rusya'nın istediği bir kişinin Lehistan tahtına geçmesine taraftar olmamasına rağmen hasmı durumuna da düşmek istemiyordu. Avusturya başbakanı Kaunitz, *"Eğer Rusya bir dost olarak faydasızsa, bir düşman olarak bize oldukça zararları dokunabilir. Bu yüzden Saint Petersbourg'a Avusturya'ya zarar vermesi için fırsat tanınmamalıdır"* diyordu¹⁶³.

Polonya'da Poniatowski'nin kral seçilmesi problemleri çözmedi. Poniatowski'yi kral seçtirmeyi başaran Rusya ve Prusya aradan çok zaman geçmeden, yani 25 Ekim 1764'te Lehistan'dan bir takım isteklerde bulundular. Lehistan'da yaşayan halka mezhep serbestisi ve siyasî eşitlik hakkının tanınmasını, aynı zamanda veto hakkının lağvedilmesine kesinlikle muhalif bulduklarını bildirdiler¹⁶⁴. Ayrıca II. Katerina, iki ülkenin sınırının düzeltilmesini bahane ederek Leh topraklarından bir kısmının Rusya'ya verilmesini, tedafüî ve tecavüzî bir ittifak yapılmasını istedi¹⁶⁵. İşte Rusya ve Prusya'nın bu istekleri ve Poniatowski'nin kral ilan edilmesi, Lehliler'i başlıca iki gruba ayırdı. İftirakçılar adını alan birinci grup Rusya tarafından korunuyor ve destekleniyordu. Buna Milli Katolik Partisi isyan ediyor ve bu durumda iki gurup arasında çarpışmalar sözkonusu oluyordu. Ülkedeki bu iç karışıklığı düzeltmek isteyen yeni kral Poniatowski, Rusya'ya müracaat ederek Lehistan'daki Rus kuvvetlerinin artırılmasını istedi. Lehistan'a yeni gelen kuvvetler Diet Meclisi'ni, Rusya ve Prusya'nın isteklerini kabule zorlayınca, Potoçki'nin başkanlığında toplanmış olan Milli Katolik Partisi, Osmanlı Devleti'ne başvurarak yardım isteğinde bulundu¹⁶⁶.

Bu sırada Fransa, Rusya'nın büyümesinden endişe ederek onlara karşı Osmanlı Devleti'ni kullanmak istiyordu. Bunun için de İstanbul'da bulunan elçisi Vergennes (Verjen) vasıtası ile Ruslar'a karşı savaş ya da barışı tercih eden iki gruptan savaş taraftarı olanını teşvik edip destekliyordu. İşte gerek Fransa'nın etkisi gerekse Türkiye'nin yardımını isteyen Milli Katolik Partisi reisinin, Türkler'in

İmparatorluğu İle Lehistan (Polonya) Arasındaki Münasebetlerle İlgili Tarihi Belgeler, İstanbul 1979, s. 50. (116-T. Ağustos 1768).

¹⁶³ Karl Roeder, *Ausrias Eastern Questions*, Newjersey 1982, s. 109.

¹⁶⁴ Albert Sorel, *XVIII. Asırda Mesele-i Şarkiyeye ve Kaynarca Muahedesi*, İstanbul 1911, s. 39.

¹⁶⁵ Ahmed Cevdet, *Tarih-i Cevdet*, c. VI, İstanbul 1309, s. 81.

Ruslar'ı Lehistan'dan atmalarına karşılık Podolya eyaletini hediye olarak vereceklerini bildirmeleri üzerine 8 Ekim 1768'de Rusya'ya harp ilan edildi¹⁶⁷.

Rusya'ya savaş ilan eden Osmanlı Devleti, bunu bir beyanname ile ilgili devletlere bildirdi. Aynı zamanda Ruslar'ın şimdiye kadar Lehistan'da neler yaptıklarını ve amaçlarının neler olabileceğini bildiren çok tafsilatlı bir mektubu da Avusturya'ya göndererek, 1768 Seferi'nin niçin yapıldığı açıklanmış ve savaş esnasında Avusturya'nın tavrının ne olacağı sorulmuştur¹⁶⁸.

Osmanlı-Rus savaşının aniden çıkmasından rahatsızlık duymayan Avusturya hükûmeti ise, ülkesini bu harbin dışında tutmak istiyordu. Bu arada devletine büyük bir düşman olarak gördüğü Prusya'yı düşünüyor ve onunla tekrar savaşa girmek istemiyordu. Bu arada hem Avusturya hem de Prusya, doğuda çıkan bir harpte tarafsız kalacaklarını anlatan sözlü bir antlaşma düzenlemek istiyorlardı. Bu sebepten İmparator II. Joseph¹⁶⁹, Rus-Türk savaşının gerçekten çıkmış olduğu haberini aldıktan sonra Prusya Kralı II. Friedrich'in tekliflerini değerlendirerek uzlaşma taraftarı oldukları hususunda teminat verdi. Kısa bir süre sonra Berlin'deki Avusturya başbakanı Kaunitz, Neustadt'ta kral ile görüştü. Viyana'nın tarafsız kalacağını açıkladı. Prusya'nın da aynı şeyi yapacağını ve Avusturya'ya katılacağını ümit ettiğini ifade etti. Friedrich de kabul etti. Aynı zamanda Avusturya Devleti olarak Rusya'nın Memleketeyn (Eflâk ve Boğdan)'i ele geçirmesine müsaade etmeyeceklerini, savaşın Tuna'nın sağ yakasına intikal etmesi hâlinde, yapılan barışçı müdâhalenin silahlı bir çatışmaya dönüşebileceğini açık bir şekilde ifade etti. Üstelik genç İmparator ile bir toplantı yapılabilmesi için büyük elçinin teklifini dahi

¹⁶⁶ Ahmet Resmi, *Hülasatü'l-İ'tibar*, İstanbul 1286, s. 10, 11. ; Selâhattin Tansel, "Osmanlı-Leh Münasebetleri (1764-1768)", *A.Ü.D.T.C.F. Dergisi*, c. IV, Ankara 1946, s. 78. ; Selâhattin Tansel, "1768 Seferi Hakkında Bir Araştırma", *A.Ü.D.T.C.F. Dergisi*, c. VIII, sa. 4, Ankara 1950, s. 500, 501.

¹⁶⁷ Karl Roeder, *Ausrias Eastern Questions*, Newjersey 1982, s. 110. ; Albert Sorel, *XVIII. Asırda Mesele-i Şarkıyye ve Kaynarca Muahedesi*, İstanbul 1911, s. 44, 45. ; Mustafa Nuri Paşa, *Netayic ül-Vukuat*, (Çev. Neşet Çağatay), c. III-IV, Ankara 1992, s. 56, 57. ; Nigâr Anafarta, *Osmanlı İmparatorluğu İle Lehistan (Polonya) Arasındaki Münasebetlerle İlgili Tarihi Belgeler*, İstanbul 1979, s. 50, 64. (150-T.15 Haziran 1769) Sadrazam ve Serdar-ı Ekrem (Yağlıkzade Mehmed Emin Paşa)'in Leh Müttfiklerinin Başbuğu Potecki ile Hantepesi'deki mülâkâtı.

¹⁶⁸ Selâhattin Tansel, "Osmanlı-Leh Münasebetleri (1764-1768)", *A.Ü.D.T.C.F. Dergisi*, c. IV, Ankara 1946, s. 83.

¹⁶⁹ Maria Theresia'nın oğlu olan II. Joseph, babası Fransuva'nın 1765'te ölümlünden sonra İmparator olduğunu Osmanlı padişahı III. Mustafa'ya bildirir. Padişah da kendisine 23 Mart- 1 Nisan 1766 tarihli bir mektup yazarak aradaki dostluğun muhafaza edileceğini, tahta geçmesinden dolayı memnun olduğunu bildirir. BOA. Nâme-i Hümayûn Defteri, Nr. 8, s. 515, 516. ; BOA. CH, Nr. 8275.

kabul etti¹⁷⁰. Bu sırada Rusya'ya savaş açmış olan Osmanlı hükûmeti, Avusturya ile dostluğu muhafazaya gayret gösterdi. Hatta Avusturya'nın Rusya'nın yanında yer almasını önlemek amacıyla daha önce Avusturya'ya ait iken Veraset Savaşları sırasında Prusya'nın eline geçen Silezya'nın istirdadı için yardım teklifinde bile bulundu¹⁷¹. Daha önceki konumuzda zikrettiğimiz üzere Osmanlı Devleti Yedi Yıl Savaşları sırasında, Prusya'nın Avusturya ve Rusya'ya karşı birlikte hareket etme isteğini bile kabul etmemişti. Oysa Avusturya, 1736-1739 savaşında başvurduğu siyasî manevrayı tekrar etmekten çekinmeyecekti.

Avusturya İmparatoru II. Joseph (Jozef), 1769 yılında Neisse'de II. Friedrich ile görüştü. Bu toplantı Viyana için pek bir anlam ifade etmiyordu. Çünkü Avusturya, arabuluculuk haricinde Osmanlı-Rus problemlerine dahil olmak istemediğini daha önceden bildirmişti. Bu arada Avusturya, Osmanlı Devleti'nin Hotin'de Ruslar'a Eylül 1769'da yenildikleri haberini aldı. Böylece Türkler'in eski güç ve kudretlerinde olmadıklarını bir kez daha algıladı. Öyle ki 1737-1739 savaşı Türkler'in topraklarını cesur bir şekilde savunduklarını gösterdiği halde, Hotin'deki Rus zaferi bir kez daha Kaunitz'i ve diğerlerinin Osmanlı İmparatorluğu'nun sadece üzücü derecede zayıf değil aynı zamanda çökme eşiğinde olduğunu algılamalarını sağladı. Avusturya bu savaşlarda Türkiye'nin yok olmasını düşünmüyordu. Türkler'in savaşı kaybetmesini Avusturya önlemedikçe, Ruslar'ın Balkanlar'ı ele geçireceğini düşünüyor ve bunu Avusturya çıkarları için uygun bulmuyordu¹⁷². Buna rağmen Rusya ile herhangi bir savaşı göze alamayan Avusturya İmparatoru II. Joseph, Prusya'nın göstermiş olduğu çabalar sonucu müşterek hareket etmek mecburiyetini hissetti. 1770 senesinde II. Friedrich ve Joseph, Neustadt'da ikinci defa buluşup görüştüler. Arabuluculuk meselesini ciddi olarak tekrar ele aldılar. Prusya Kralı, Rusya'yı barışa razı edecek en iyi çare ve yolların neler olabileceğini Kaunitz ile uzun uzun görüştü. Bu iki devlet önce barışçı çözüm yollarını İstanbul ve Petersbourg hükûmetlerine teklif etmeyi kararlaştırdılar. Sonra da elçileri Thugut¹⁷³

¹⁷⁰ Karl Roeder, a.g.e., s. 111. ; Kemal Beydilli, 1790 Osmanlı-Prusya İttifâkı (Meydana geliş-Tahlili-Tatbiki), İstanbul 1984, s. 21, 22.

¹⁷¹ Karl Roeder, a.g.e., s. 111.

¹⁷² Karl Roeder, a.g.e., s. 112, 113.

¹⁷³ Bâbüâli'de iki defa elçilik yapmış olan Heinrich von Penkler, yaşlandığı için hükûmeti tarafından 1766 yılında memleketine avdet etmesine karar verilir. Yerine Françesko Antonyo Brognard adlı kişi tayin edilir.

ve Zegelin aracılığı ile faaliyete geçtiler. Osmanlı Devleti bu girişimlere başlangıçta karşı çıktı. Sonra gerek Çeşme Faciası (7 Temmuz 1770) gerekse kara harplerindeki başarısızlıklar yüzünden barışı ister konuma geldi. 12 Ağustos 1770 senesinde iki hükümdarın arabuluculuğunu kabul ettiğini bildirdi. Bu durumu Avusturya ve Prusya, Rusya Çarıçesi'ne bildirdiler. Bu arada Osmanlı Devleti, sulh taraftarı olduğunun nişanesi olarak harbin başından beri Yedikule'de bulunan Rus elçisi Obreskof'u serbest bıraktı¹⁷⁴. Rusya ise buna karşı Osmanlı Devleti'nin kabul edemeyeceği tekliflerde bulundu: 1- Azak'ı, Küçük ve Büyük Kabartayları istedi. 2- Karadeniz'de serbest seyr ü sefâin (seyahat etme) hakkı talep etti. 3- Kırım Hanlığı'nın bağımsızlığını, Eflâk ve Boğdan'ın 25 sene müddetle harp tazminatı olarak devredilmesini bildirdi. Prusya Kralı ve Avusturya İmparatoru daha önce aralarında yaptıkları antlaşma gereğince Ruslar'ın bu isteklerini uygun bulmadılar. Avusturya başbakanı Kaunitz, Rusya'nın Eflâk ve Boğdan'a yerleşmesine asla müsaade etmeyeceklerini bildirdi. Ayrıca Rusya'nın, Tuna'nın öte tarafına aşmaları durumunda yaptıkları barışçı müdahalenin silahlı bir mücadeleye dönüşebileceğini söyledi¹⁷⁵.

1- Osmanlı Avusturya Yakınlaşması ve İttifak

Osmanlı Devleti ile Rusya arasında arabuluculuk yapmak amacıyla teşebbüse başlayan Thugut, bu defa Rusya'ya karşı Osmanlı Devleti ile sıkı bir ittifak kurmak konusunda görüşmeler yapıyordu. Avusturya'ya daha önce Prusya aleyhine ittifak kurmayı teklif eden Osmanlı Devleti, bu ilk teklifinin sonuçlandırılmaması üzerine tekrar Mart 1771'de Polonya'dan Ruslar'ı kovmak için bir plan teklif etti. Buna göre Osmanlı-Avusturya işbirliği sonucu Ruslar Polonya'dan çıkarılacaktı. Bundan sonra da Avusturya İmparatorluğu ister kendi istediği birini tahta oturtacak, isterse de bu

BOA. Nâme-i Hümâyûn Defteri, Nr. 8, s. 524, 524. 1769 yılında Brognard'ın ölümü üzerine yerine Françesko de Thugut murahhas orta elçi tayin edilir. BOA. Nâme-i Hümâyûn Defteri, Nr. 8, s. 580, 581, 582, 583. ; Bertold Spuler, "1739 Belgrad Barış Antlaşmasına Kadar Avusturya Devleti Tarafından İstanbul'a Gönderilen Elçiler", (Çev. Ali İbrahim Savaş), s. 32.

¹⁷⁴ Kemal Beydilli, *Büyük Friedrich Ve Osmanlılar*, İstanbul 1985, s. 98, 99. Hammer, a.g.e., c. 8, s. 460.

¹⁷⁵ Kemal Beydilli, a.g.e., s. 98, 99, 100.

ülkeyi Osmanlı Devleti ile paylaşabilecekti¹⁷⁶. Osmanlı Devleti bir Hristiyan Devlete ittifak yapma teklifinde ikinci kez bulunuyordu. 1722 senesinde Rusya ile İstanbul Antlaşması yapmak suretiyle İran'ı nüfuz bölgelerine ayırmıştı. Şimdi de Rusya'ya karşı Polonya topraklarının paylaşılması hususunda Avusturya'ya antlaşma teklif ediyordu.

Bu öneri Thugut tarafından Avusturya başbakanı Kaunitz'e bildirildi. Kaunitz, böyle bir teklifin Rusya'dan öç almak isteyen Sultan III. Mustafa'nın her ihtimali kullanmak arzusundan kaynaklanabileceğini tahmin etti. Avusturya İmparatoru, İmparatoriçesi ve yüksek devlet adamları Bâbîâli ile böyle bir antlaşmayı başta arzu etmediler. Thugut'a teklifi reddetmesini tavsiye ettiler. Fakat Ocak 1771'de Kaunitz, Joseph ve Maria Theresia, Habsburg'un politikasının nasıl olması konusunu tartıştıkları zaman, Osmanlı Devleti'nin önerisini tekrar incelemeye karar verdiler. Böyle bir ittifakın sonucunda yapılacak olan harekâtın kendilerine pahalıya mâl olacağını düşünüp bunu hesap ettiler. Ortaya çıkan yekûn 34.000.000 guldendi. Osmanlı Devleti'nin kendilerinin dışında kurtarıcı bulamayacağını düşünen Kaunitz, Türkiye'nin masrafa katlanmasını hatta bazı makul şartları kabul etmesini teklif etti¹⁷⁷. Kaunitz'in direktifleri doğrultusunda Kont de Thugut, Reis Efendi ile tekrar görüştü. Kaunitz'in 34.000.000 gulden ve Belgrad ile Vidin'in Avusturya'ya verilmesi talebini bildirdi. Bunun, Osmanlı Devleti tarafından asla kabul edilmeyeceği cevabı verildi. Avusturya'nın İstanbul elçisi Thugut durumdan Başbakan Kaunitz'i haberdar etti. Hayal kırıklığına uğrayan Kaunitz, buna rağmen hiçbir zaman cesaretini kaybetmedi. Çünkü O, Osmanlı sermayesi olsa da olmasada Avusturya'nın askeri gösteriler yapabileceğini biliyordu. Yine de küçük bir ödeme ve Küçük Eflâk'ın elde edilmesi hiç bir şey elde etmemekten daha iyi diye düşünüyor ve Thugut'a elde edebileceğinin en iyisini koparıp Osmanlı Devleti'nin teklifini kabul etmesini tavsiye ediyordu¹⁷⁸. Toplam iki ay süren görüşmeler yapan Thugut, Osmanlı devlet adamları ile anlaştı. Sonunda Rusya'ya karşı Osmanlı Devleti ile 6 Temmuz 1771 günü gizli bir antlaşma yaptı. Buna göre Avusturya, önce Rusya ile aramızı bulmaya çalışacak eğer mümkün olmazsa Osmanlı Devleti'nin yanında harbe

¹⁷⁶ Karl Roeder, a.g.e., s. 119.

¹⁷⁷ Karl Roeder, a.g.e., s. 119.

girecekti. Böylece Rusya'nın Osmanlı Devleti'nden aldığı toprakları geri verecekti. Buna karşılık da Osmanlılar, 21 Temmuz 1718 günü Pasarofça Antlaşması ile Avusturya'ya bıraktıkları ve 18 Eylül 1739 Belgrad Antlaşması ile geri aldıkları Küçük Eflâk (Çasar Eflâk'ı, Walachia) ya da Boğdan'a ait bir parçayı ve harp masrafı olarak da 10.000.000 kuruş (20.000 kese, 11.250.000 florin) verecekti. Aynı zamanda Habsburg gemilerinin, Karadeniz'de en düşük gümrük resmini ödeyerek ticaret yapmalarının sağlanacağı kabul edildi¹⁷⁹. Bu antlaşma hem Kaunitz hem de Thugut'un başarısının bir ürünüydü. Öyle ki Avusturyalılar 1737-1739 savaşında kaybettikleri yerleri alıyorlardı. Üstelik askerî vaziyeti finanse etmek için gerekli tahsisatı da Osmanlı Devleti'den koparmayı başarmışlardı. Thugut bu başarısından dolayı terfi etti. Maria Theresia bu başarıyı onaylarken, antlaşmanın Avusturya açısından iyi olup olmadığı konusunda emin değildi. Bu arada Kaunitz'in endişesi Osmanlı Devleti'nin finansal taahhütlerini yerine getirip getirmeyeceği hususunda idi. Bu yüzden antlaşmaya Osmanlı Devleti'nin 2.000.000 gulden'i hemen ödemesi şartı kondu. Geri kalan da iki taksitte büyük bir gizlilik içinde ödenecekti. Dört hafta içinde ödenmesi kabul edilen paranın birinci taksidi Avusturya'ya gönderildi. Antlaşma gereğince taahhüt edilen paranın ilk taksidi Avusturya'ya gönderilirken halkın merakını önlemek, İstanbul'da ikamet eden yabancı elçilerin gidecek ülke hakkındaki endişelerini gidermek, sermayenin maksadını gizlemek için Osmanlı Devleti cephane ve hububat satın almak amacıyla paranın Avusturya'ya gönderildiğini duyurdu. Avusturya Başbakanı Kaunitz, paranın ilk taksidini alır almaz ikincisinin de gönderilmesini talep etti. Yalnız Osmanlı Devleti, bu teklifin yerine getirilmesinin vatandaşlarının üzerinde iyi etki yapmayacağını, hükümet olarak teslim olduğumuz şüphesine maruz kalacağız diyerek tereddüt ettiğini bildirdi¹⁸⁰. Antlaşma Temmuz ayında yapılmasına ve yaz mevsimi bitip sonbahara geçilmesine rağmen Avusturyalılar diplomatik ve askeri hiçbir faaliyetin içine girmediler. Osmanlı Devleti, Avusturya'nın antlaşmayı fesh ettiğine dair şüphelenmeye başladı. Üstelik antlaşma III. Mustafa tarafından

¹⁷⁸ Karl Roeder, a.g.e., s. 123, 124.

¹⁷⁹ Karl Roeder, a.g.e., s. 124. ; Mustafa Nuri Paşa, *Netayüç ül-Vukuat*, (çev. Neşet Çağatay), c. III-IV, Ankara 1992, s. 91.

¹⁸⁰ Karl Roeder, a.g.e., s. 124, 125.

onaylandığı halde İmparator tarafından henüz daha tasdik edilmemişti. Bir süre sonra da bu antlaşma daha Avusturya hükûmeti tarafından onaylanmadan, İngiltere'nin İstanbul'da bulunan elçisi Lord Murray tarafından casusları aracılığı ile ele geçirildi. Sonra da Prusya ve Rusya'ya gönderildiği için antlaşma suya düştü¹⁸¹.

2- Avusturya'nın Rusya-Prusya İttifakına Katılması ve Bukovina'yı İşgali

Avusturya'ya, 6 Temmuz 1771'de yapılan gizli antlaşma ile kararlaştırılan paranın bir kısmı gönderilmiş olmasına rağmen, Thugut, Osmanlı hükûmetine ilave sermayenin ne zaman gönderileceğini soruyordu. Buna karşı Osmanlı Devleti, Avusturya'nın Ruslar üzerine derhâl hareket etmesini istiyordu. 1772 Ocak ayının ortalarında, Reis Efendi Avusturya'nın hemen bir barış görüşmesi yapmasını ya da ordularıyla Osmanlı Devleti'ni desteklemesini ileri sürdü. Fakat Avusturya, bu sırada Osmanlı Devleti'ni destekleme niyetinde değildi. Bunun için de, bir Türk-Rus barışının düzenlenmesi ile ilgilenmedi¹⁸². Çünkü II. Friedrich, Avusturya ve Rusya arasında çıkması muhtemel görülen bir savaşı önlemek için faaliyete geçmişti. II. Friedrich, Avusturya'nın gelişme hırsının Rusya'nın dışında bir yerde tatmin edilmesi gerektiği düşüncesindeydi. Bunun için iki devleti, şimdilik Polonya'nın paylaşılması konusunda ikna etti. Böylece Rusya, Eflâk ve Boğdan ile Dinyester-Tuna arasındaki fetihlerden vazgeçmiş oldu. Bu durumda Rusya Tuna'dan uzakta olacak ve Avusturya Polonya'dan ilave topraklar kazanacaktı. Bu, 1772 baharında Avusturya'yı sevindiren en önemli olaylardan biriydi. Çünkü Avusturya, Rusya-Prusya antlaşmasına tamamlayıcı nitelikte katılmış ve Polonya'nın paylaşılmasında kendine düşen pastayı almıştı. Dolayısıyla Avusturya, elde ettiği bu çözüme karşı Osmanlı Devleti ile yaptığı antlaşmayı önemsemedi¹⁸³. Çünkü Avusturya'nın Osmanlı Devleti ile yaptığı antlaşmaya artık ihtiyacı yoktu. Bu durumda iki devlet

¹⁸¹ Karl Roeder, a.g.e., s. 126. ; Mustafa Nuri Paşa, a.g.e., c. III-IV, s. 91.

¹⁸² Karl Roeder, a.g.e., s. 126.

¹⁸³ Karl Roeder, a.g.e., s. 127. ; Georg Stadtmüller, *Geschichtliche Ostkunde*, München 1953, s. 108. ; Kemal Beydilli, *Büyük Friedrich Ve Osmanlılar*, İstanbul 1985, s. 100.

arasındaki antlaşmada kendiliğinden fesh edildi. Neticede Prusya ile yaptıkları arabuluculuk da önemli bir gelişme kaydetmeden sona erdi¹⁸⁴.

Tarih boyunca, Osmanlı ordularının mağlubiyetlerinden kendisine pay çıkarmayı menfaatlerine daha uygun gören Avusturya, bir süre sonra hududa kuvvet göndermekle bir hayli masraf ettiğini bildirerek, 6 Temmuz 1771 Antlaşması'nda kendilerine verilmesi kaydedilmiş yerlerin bir kısmını istedi (1773). Avusturya bu cesareti, İstanbul'da bulunan elçisi Franz de Paula, Baron von Thugut'un kendisine yazdığı raporlardan alıyordu. Thugut, Osmanlı Devleti'nin içindeki bulunduğu durumu öğreniyor ve bundan anında devletini haberdar ediyordu. İşte Osmanlı Devleti'nin Rusya ile yaptığı savaşlarda zor durumda olmasından faydalanmak isteyen Avusturya, onaylamadığı gizli antlaşmanın hükümlerinin yerine getirilmediğini görünce Türk-Rus barışının arifesinde¹⁸⁵ derhâl harekete geçti. Boğdan'da çıkmış olan vebaya karşı tedbirler almak zorunda oldukları bahanesiyle, önce Galiciya'ya giden Boğdan yolu üzerinde bulunan Cimpulung, Suceava ve Cernauti bölgelerine girdi. Sonra da Osmanlı Devleti'nin elinde bulunan Boğdan Voyvodalığı'na ait Bukovina'yı işgal etti¹⁸⁶. Yakında, Kırım'ı kendine ganimet olarak mâl etmek ümidini besleyen Rusya, Avusturya'nın bu tahrik edici ve hilebazlıkla yaptığı hareketlere karşı itiraz etmedi. Avusturya'nın İstanbul'da bulunan elçisi Thugut ise, İmparator II. Joseph'den aldığı talimat üzerine Bukovina'yı işgal ettiklerini, ancak Aralık ayında itiraf etti. Oysa burayı Osmanlı Devleti'nden istemek için senenin başında faaliyete geçmişti. Bir süre sonra Thugut, Avusturya Devleti'nin kuvvet kullanarak zorla girdiği topraklarda hak iddia

¹⁸⁴ Kemal Beydilli, 1790 Osmanlı-Prusya İttifakı (Meydana gelişi-Tahlili-Tatbiki), İstanbul 1984, s. 22.

¹⁸⁵ Ruslar'ın aşırı talepleri yüzünden 30 Mayıs 1772'de yapılan dokuz maddelik Yergöğü Mütârekesinden 19 Ağustos'ta Avusturya ve Prusya murahhaslarının mutavassıtlığı ile başlayan Faksoni görüşmelerinden hiçbir netice çıkmamıştı. Yine 1772'de tekrar başlatılan Bükreş görüşmeleri de iki devlet arasında silahlı mücâdelenin yeniden hız kazanması ile sonuçlandırılmıştı. Muhsinzâde Mehmed Paşa'nın sadareti sırasında iyice gelişen bu mücâdele 1774 yılına kadar başarısız bir şekilde sürdürüldü. Nihayet 21 Temmuz 1774 yılında imzalanan Küçük Kaynarca Andlaşması ile bu savaşa son verildi. Kemal Beydilli, 1790 Osmanlı-Prusya İttifakı (Meydana gelişi-Tahlili-Tatbiki), İstanbul 1984, s. 22, 23.

¹⁸⁶ Mustafa Nuri Paşa, Netayüç ül-Vukuat, (çev. Neşet Çağatay), c. III-IV, s. 91, 92. ; N. Iorga, Osmanlı Tarihi, c. V, (Çev. Bekir Sıtkı Baykal), Ankara 1948, s. 9. ; Edward Driuld, Şark Meselesi Bidayetten Zamanımıza Kadar, çev. Nafiz, İstanbul 1328, s. 84.

edebilmek için sinsi bir şekilde “İki devlet arasındaki sınırı mümkün olan en tabii şeklin verildiğini” ileri sürdü¹⁸⁷.

Bu olup bitti üzerine, Osmanlı Devleti ileri gelenleri, bir danışma kurulu topladılar. Devrin şeyhülislâmı İvaz Mehmed Paşa Zade İbrahim Beyefendi, Bukovina'nın Avusturya tarafından ilhakına karşı çıktı. Oysa öteki devlet adamları ne olursa olsun barış taraftarı idiler. Bu yüzden işleri kılıfına uydurmak, resmî bir görünüşe sokmak için İzzet Mehmed Paşa'nın sadrazamlığı sırasında eski İstanbul kadısı Ahmed Efendi ve Reisülküttab Raif İsmail Bey delege olarak atandı. Osmanlı delegesi ile Avusturya'nın İstanbul elçisi Baron von Thugut arasında yapılan, 8 Mayıs 1775 tarihli bir mukaddime, dört madde ve bir hâtıme olarak imzalanan antlaşma ile Avusturya'nın Lehistan (Polonya)'dan aldığı Galiçya ve Lodomirya eyaletlerine, Erdel ve Boğdan arazisinden gidip gelebilmeleri için, Bukovina ve çevresi, Avusturya'ya bırakıldı denildi¹⁸⁸.

Bu antlaşma gereğince¹⁸⁹;

1- Lehistan'a ait iken bu defa Avusturya Devleti'nin eline geçmiş bulunan Galiçya ve Lodomirya vilayetleri, Erdel memleketinin yanında bulunuyordu. Bu sebeple buralara Avusturya İmparatoru'nun ve İmparatoriçesi'nin kolaylıkla gelip geçebilmesi gerekli olduğundan, aradaki dostluğa dayanarak bir taraftan Turla nehri, Pokuçya, Macar, Erdel kıyıları ile bir yandan da bildirildiği üzere, yerinde görülüp açıklanacak sınırlar ile sınırlanmış bölgeleri Osmanlı Devleti, Avusturya Devleti'ne teslim edecekti. Öyle ki: Belirtilen hududun içine giren yerler, bundan sonra sürekli olarak tam mülkiyet üzere Avusturya Devleti'nin tasarrufunda kalacaktı. Bundan dolayı iki devletin memleketini ayırarak kesin olarak sınırlandırmak için, gerek Osmanlı Devleti ve gerek Avusturya Devleti taraflarından muhaddidler (sınır çiziciler) tayin olunacaktı. Söylenmiş olduğu üzere iki tarafın muhaddidleri, Erdel kıyısından Hotin arazisine varıncaya kadar Avusturya Devleti'nin elçisi aracılığı ile takdim edilen ve Osmanlı Devleti tarafından da kabul edilen haritayı geçerli

¹⁸⁷ Iorga, a.g.e., c. V, s. 10, 11.

¹⁸⁸ BOA. CH, Nr. 1469. ; Mustafa Nuri Paşa, a.g.e., c. III-IV, s. 92.

¹⁸⁹ BOA. Nâme-i Hümayûn Defteri, Nr. 9, s. 57, 58. ; Mu'âhedât Mecmû'ası, c. III, s. 142-145. ; BOA. CH, Nr. 1469.

tutmaları kararlaştırılmış olup, adı geçen haritanın düzeltilmiş iki sureti çıkartılıp bir sureti Osmanlı muhaddidlerine, bir sureti de Avusturya muhaddidlerine verilecekti. Bunlar, yani iki devletin muhaddidleri, Erdel kıyısında bulunan Tesla İmpuçniya adlı sudan başlayarak Kandremi ve İstulpikani, Kapokodrolni, Suçava, Siret, Çernoviç adlı karyeleri izleyerek kuşatıp, Prut nehrinin ötesinde Çernoviç arazisinden Avusturya hududuna girecekler, Çernanta önünden Hotin arazisine varıncaya dek belirtilen haritaya uyularak ve işaret edilen civara tecavüz etmemek üzere bundan sonra kuşku ve şüphe uyandırması mümkün olan yeni çekişmelerden kaçınıp, sınır belirlemeye uygun olan mahalleri seçip, en uygun hududu gereği gibi çizeceklerdi. Hotin arazisinin Çernoviç kazasına sınır olduğu yerden öte tarafı, yani Turla'ya varıncaya kadar olan araziler iki tarafın rızasıyla şu şekilde çizilecekti: Çernoviç sınırından Turla nehrine varıncaya kadar olan araziler, Hotin arazisi hariç Avusturya'nın tasarrufunda kalacaktı. Avusturya Devleti'nin memurlarının belirlediği hududa rağmen, Osmanlı Devleti muhaddidleri de hududu gözden geçirecekler, Hotin Kalesi'ne ait olan araziye eskiden olduğu gibi Osmanlı Devleti sınırlarına dahil edeceklerdi. Buna Nemçe Devleti muhaddidleri tarafından müdahale edilmeyecekti.

2- Osmanlı Devleti'nin Avusturya Devleti'ne bıraktığı yukarıda belirtilen araziye Avusturya Devleti tarafından kale yapılmayacaktı.

3- Eflâk ve Boğdan hudutları olan Erdel memleketlerinin nihayetinde vâki bazı mahaller, Eflâk ve Boğdan ahalilerinin zaman zaman meydana gelen saldırıları dolayısıyla sınır ihlâl edilip birkaç seneden beri kartal¹⁹⁰ nişanlarıyla tekrar Erdel'e ilhak olunmuştu. Bu araziye iki devletin de rızası ile şöyle nizam verildi: Sözü edilen elçi tarafından takdim olunan haritada yazılı ve çizili; Avusturya Devleti tarafından konulan kartal nişanlarıyla sınırlandırılmış olan hudutlara, antlaşmada belirtildiği üzere riayet edilmesi ve belirlenen kurala aykırı davranılmaması hususu, Eflâk ve Boğdan voyvodalarına Osmanlı Devleti tarafından bildirilecekti.

¹⁹⁰ Avusturya İmparatorluğu'nun nişanıdır. Sınırlar Avusturya İmparatorluğu'nun kartal nişanıyla tahdit edilmekte idi. Uzunçarşılı, Osmanlı Tarihi, c. IV/1, s. 427.

4- Tuna nehrinin sol kıyısında vâki Ada Kalesi'nin karşısında bulunan eski İrşove kasabası tarafı, iki tarafın mülklerine karışmıştı. Avusturya Devleti tebası gerek lazareto (karantina, beklenen yer, sığınak yeri) ve gümrük kurallarına gerek başka önemli şeylere zarar verdiklerinden dolayı, İrşove Kasabası'ndan ve ona bitişik dil gibi araziden Osmanlı Devleti'nin el çekmesini Avusturya Devleti istemişti. Osmanlı Devleti de komşuluk hukukunun korunması ve Avusturya Devleti'nin nizam ve asayişine zarar verilmemesi için, eski İrşove ahalsinin disiplin altına alınmasını taahhüt ettiğinden iki devlet arasındaki hududun eskisi gibi kalmasına karar verildi.

Bu antlaşma hususunda yorum yapan Iorga, *"Bu antlaşma ile Avusturya, büyük güzel, bereketli, çalışkan ve itaatli insanların oturduğu bir vilayeti bir damla bile kan dökmeksizin kazanıyordu."* demektedir. Bu arada Avusturya'nın İstanbul büyük elçisi Thugut'un da belirttiği üzere, Osmanlı nazırlarının en basit coğrafi malûmattan mahrum olmaları Avusturyalılar'ın bunu kendi lehlerine kullanmalarına imkan verdi. Avusturya İmparatoru'nun generali Barko, sınırları kendi bildiği gibi ve Avusturya'nın menfaatlerine en uygun şekilde tespit etti. Daha sonra Türk vükelâ meclisinin yapmış olduğu birçok toplantılardan sonra, Fransız elçisi de St. Priest'in dostça aracılığı sayesinde çok geçmeden Avusturya ile Osmanlı Devleti arasında uzlaşıldı. Sonra da 17 Mayıs 1776 senesinde adı geçen toprakların Avusturya'ya bırakıldığını bildiren bir antlaşma İstanbul'da tasdik edildi¹⁹¹.

¹⁹¹ N. Iorga, *Osmanlı Tarihi*, c. V, s. 10, 11. ; Bu Antlaşmadan *Mu'âhedat Mecmû'ası*, c. III, s. 145-150'de "4 Temmuz 1776 Tarihli Senedin Sureti" olarak bahsedilmektedir.

Bu antlaşmaya göre iki devlet arasındaki sınır şöyle belirlendi;

1- Hudut olan Erdel kenarında, Tezle İmpuçniya adlı sudan Mağre Kalolosu adlı dağa giden ve oradan Tebreledoş Dağı'nda üç hudut vaki olmağla, önceden yapılan büyük kartal nişanının sağ tarafına yeni baştan kartal kondu. Oradan Kandremi karyesini çevreleyen Lukac Dağı'nın ortasına, Popanevane Torloya, Sirbestur suyuyla Vâla-'arz suyunun toplandığı mahalle, kartal kondu. Oradan Saredorne'nin bütün çayırları Osmanlı Devleti tarafında kalıp Dalaneğra adlı mahal ki, Balkan kenarıyla buraya dahi kartal vazedildi. Oradan Balkan sırasıyla Yudolosi adlı yerin karşısında Neğredorne suyuna kartal vazedilerek Neğredorne suyunun yarısı Osmanlı Devleti'ne ve diğer yarısı Avusturya Devleti'ne bırakıldı. Neğredorne suyu, Pisteriçe suyu ile İdâme Deresi adlı mahal ki Dârve Dağı'ndan aşağıya inince buraya kartal vazolunarak mahall-i mezbûre değin Pisteriçe suyunun yarısı Osmanlı Devleti'ne ve diğer yarısı Avusturya (Nemçe) Devleti'ne verildi. Lâkin dere-i mezkûreden sonra külliye Pistoriçe suyu Osmanlı Devleti'nin oldu. Derenin sağ tarafı yani Köprüylü denilen yer Osmanlı Devleti tarafında olup, sol tarafı Dârve Dağı'na varıncaya kadar Avusturya İmparatoru'na verildi. Mezkûr dağın zirvesinde bulunan çatal kaya nişan kabul edildi. Oradan Üçüncü Köprülü adlı mahalle, Veroflikliyo Dağı'nın ortasından Aniloş Dâğı'nın başına Laboyaşen Dağı'nın ortasından İstolikâni adlı karyenin etrafıyla Varoniger-palasa'ya, Evyeçne Çumermeye, Kaladide-meyga Dağı'nın kenarına, Kaladide-mâre Dağı'na, kartal vazolundu. Oradan Rondo Dağı'nın ortasına, Vayçete-şovridi Dağı'nın ortasına, Evyeçte-i sâki Dağı'na, İplaşi Dağı'na, Depal-borgi adlı mahalle, Kapukodule'nin yukarı nihayetine kartal yerleştirildi. Oradan aşağı

F- 1784 SENEDİ VE AVUSTURYA'NIN KARADENİZ'DE TİCARET YAPMA İMTİYAZINI ELDE ETMESİ

1353'de Çanakkale Boğazı'nı aşırp Rumeli'ye ayak basan Osmanlı Devleti, Bizans'ı ortadan kaldırarak, Boğazlar'ın hâkimiyetini tamamen ele geçirdi. Bunun

doğru Moldova nehrine inerek sol tarafına, oradan bir miktar aşağıda Kapukoduleden Paye adlı karyeye gidecek yol kenarına, Mamoşil Deresi başına, Lukaçest Deresi başına kartal vazolundu. Oradan Samoş-mâre Deresi'yle gidip Zeharest Sunari'nin çevresiyle Lesbeteremin adlı mahalle kartal vazodildi. Oradan dere-i merkûm ile gidip Ponyest Deresi'ne kartal yerleştirildi. Oradan bir miktar mesafede yine dere-i mezkûreye bir kartal kondu. Oradan Ponyest karyesi Sunari'nin çevresi Osmanlı Devleti'nde kaldı. Oradan da Balponyest Dağı'nın üzerine, Samoş-meyk Deresine, Haramka adlı karyenin karşısındaki dere-i merkûmu geçip Ruşine deresine, buradan yukarı gidilerek Virovor ve Mûbroy-recî adlı Dağa bir kartal kondu. Oradan Mûrseti karyesi Sunari'nin çevresi Osmanlı Devleti tarafına verildi. Mûrseti Dağı'ndan Vâla-râkve Deresi başına kartal vazolundu. Buradan dere-i merkûme ile gidilip Seyli-sen adlı karyenin ancak hanelerini içine alan Balsasatları Suyu, Suçave nehrine mansıb olduğu mahalde kartal vazolundu. Buradan nehr-i merkûmun nısfı ile gelip Suçave karyesi yakınında Ermeni Manastır karşısında Meytuk köprüsü başına, buradan Meytuk Deresi'ni Dadilovi Deresi'yle birleştiren yerden Dadilo Deresi'nin menbaı olan mahalle, Drago-merte Manastır önünde bulunan Balkanda Kılafendesti adlı mahalle bir kartal yerleştirildi. Oradan Balkan sırtından başlanılarak çizilen düzgün bir sınır ile Eviçne Kılafendesti adlı mahalle, oradan karye-i merkûmu mahallesi karşısına, buradan doğru Putaşans karyesinin Sukhânesi yakınındaki Şecr-i kebîre ve bunun karşısındaki Şecr-i kebîre bir kartal kondu. Buradan gelip Nefrucne Deresi'ne kavuşan menbalar köşesine, Nefrucne Deresi Köprüsü'ne yakın mahalle, oradan dereyi geçip karşısında Balkan başında dört adet ağacın birine kartal vazolundu. Buradan Balkan sırtıyla Verpoli adlı karye bütün Sunari çevresiyle Osmanlı Devleti'ne verildi. Esiret-i Sunari Avusturya Devleti tarafında olmak üzere iki Sunarların ortasından çizilen sınır ile doğru Sirte nehrine varılırp bu mahalde dahi kartal vaz olundu. Buradan Siret nehri ile bir miktar aşağı gidilip Mevlenfise nehri, Siret nehrine mansıb olduğu mahalde eskiden vazolunan kartal itibar olundu. Oradan Seyneviç'e bir kartal vazodildi. Oradan Mevlenfise nehri Dorpasfe nehrine mansıb olduğu mahalle, oradan nehr-i merkûmun menbaı olan mahalleye yani Pirehuron karyesine yakın olan mahalleye, oradan Buda deresiyle Kantına Talhariylovi ortasına, Onoş nehrinin menbaı olan mahalle, Lukost karyesinin ortasında köprü başına bir kartal kondu. Karye-i merkûmdan Prut nehrine varınca yarısı Osmanlı Devleti'ne ve diğeri yarısı Nemçe (Avusturya) Devleti'ne verildi. Prut nehrine yakın mahalde Lukos-memûr Tınse üzerindeki köprü başına, oradan nehr-i mezbûr ile Prut nehrinin mansıb olduğu mahalle kartal vazolundu. İşte bu mahalle gelinceye kadar hudut çizilerek kartal naspedilmiştir. Bu mahalden Prut nehrini geçilerek Hotin ahalisinin ihbâr ve şehâdet eylediği üzere Turla nehrine gelinceye kadar hudut tayin edildi. Rakidne'nin Prut nehrine mansıb olduğu mahalle, Nevesiliçe karyesi yakınında Rakidne nehri üzerinde köprü başına, oradan Rakidne karyesi yakınında Cadede yolunda olan dere-i mezkûr köprüsü başına, oradan Prut ve Buve Deresi ortasında köprü başına, oradan dere-i mezkûrun menbaı olan mahalle ki Balkan içindedir, bu mahalde Şecr-i kebîre bir kartal vaz olundu. Oradan müceddeden açılan doğru Asl-ı cade yolu ile birleşen mahalde yeni yola karşı Şecr-i kebîre bir kartal yerleştirildi. Oradan Cade yolu ile Balkan ortasında Fulunfoyçeden gelen Asl-ı cade yolu ile İlle yolunun birleştiği mahalde Şecr-i kebîre, Fentate Sulede bulunan dikili taşın olduğu yere, bunun yakınında Cade yolu başında Şecr-i kebîre bir kartal yerleştirildi. Cade yolu hudut kabul edildi. Zeravenseden gelen küçük yol ile Cade'nin bulunduğu mahalde Şecr-i kebîre, oradan gerek yolun ve gerek Balkanın başında Şecr-i kebîre bir kartal vazodildi. Bu mahalle gelince bütün yolların nısfı ile Balkanın sağ tarafı Osmanlı Devleti'ne, diğeri yarısı yani sol tarafı Nemçe Devleti'ne ait olmak üzere hâric-i Balkanın sol tarafı ile Sazlı Dere'nin menbaına bir kartal koyuldu. Bir miktar aşağıda menbaı Sanya'ya, oradan Zeravenceden gelen küçük yol üzere yine dere-i merkûmeye, oradan Zervançedengi'den Cade yolunda Sazlı Dere üzerinde köprü başına, Kabrenbive ve Dobrenoviçe ve Sazlı Dere'nin toplandığı mahalle, oradan dere-i merkûmelerin suyu Garamenci Deresine mansıb olduğu mahalde bir kartal yerleştirildi. Oradan Zeravonçeden Beçverlofciye giden Cadede yolunda dere-i mezkûr kenarına, yine Zeravence'den giden Biçorlofci'ye sagir (küçük) yol üzere kartal vazolundu. Garamenci mahallesinde Sukehanesi'nin köşesine bir kartal yerleştirildi. Oradan Garamenci Deresi üzerinde olan kebir köprü başına, oradan Garamenci nehrinin Onot nehrine mansıb olduğu mahalle, Onot Deresi üzerinde olan kebir Cesrek başına, oradan Palamutka değirmanına Onot nehrinden tefrik olunduğu mahalle, Çermi Nibuk suyunun Onot nehrine mansıb olduğu mahalle, buradan Onot Deresi karşısında Boğdan mahallesi değirmenine Onot suyundan ayrıldığı mahalle, Palamutkadan Mütbekove gidecek yolda dere-i mezkûreye karşı olan yere, oradan Onot nehrinin Turla nehrine mansıb olduğu mahalle kartal vazolundu.

Böylece Osmanlı-Avusturya hududu, iki devletin murahasları tarafından tespit edildi.

neticesinde Karadeniz sahillerini, Kırım'da Kefe civarında Cenevizlilere ait yerleri ve özellikle Kırım Hanlığı'nı (1475) siyasî bünyesi içine alarak, Karadeniz'den Çanakkale Boğazı'na kadar olan geniş alanı kendi egemenlik sahası yaptı. Buraya hiçbir yabancı gücün serbestçe girmesine müsaade etmedi. Karadeniz bir Türk iç denizi oldu ve yabancı gemilerin serbestçe dolaşmalarına kapalı tutulması prensibi, Osmanlı Devleti'nin genel hukukunun esas kaidesi kabul edildi. Bundan sonra Boğazlar'dan geçiş ve Karadeniz'de ticaret yapabilme, ancak Osmanlı Devleti'nin ilgili devletlere verdiği hususi imtiyazlarla yani ahidnâmelerle (kapitülasyon) tanzim edildi¹⁹². Osmanlı Devleti toprakları başlıca Kızıldeniz, Karadeniz ve Akdeniz ile çevrili idi. Buna rağmen Ecnebi gemilerin faaliyet alanı sadece Akdeniz ile sınırlı tutuldu. Diğer iki deniz ise hemen hemen ekibi yalnız Müslüman olan gemilerin etkinlik alanı oldu¹⁹³. Bununla beraber Osmanlı Devleti, yüzyıllar boyu özen ve kıskançlıkla sürdürülen bu yasaklamasını ancak özel şartlar ve durumlarda istisnâi olmak üzere aştı. Meselâ, 1612'de ilk ahidnâmesini alan Hollanda'ya Karadeniz limanlarında serbest ticaret hakkı verdi. Yalnız bu hak hiçbir zaman kullanılmadı. 1612 tarihinden XIX. yüzyıla gelinceye kadar, Karadeniz'e girebilen tek Hollanda gemisi Willom Adriaense adlı bir kaptanın "Postillion" isimli gemisi oldu. Bu da o sıralarda Kalas'da bulunan, Sadrazam Köprülüzâde Fazıl Ahmed Paşa ile görüşmek üzere Hollanda elçisi Justinus Colyer'i taşıdığı için sağlanan geçiş izni ile idi (Temmuz 1674)¹⁹⁴.

3 Temmuz 1700'de yapılan İstanbul Antlaşması ile de, Azak Kalesi ve civarını ele geçiren Ruslar, gemileriyle Azak Denizi'nde sefer yapma hakkını elde ettiler. 1711 yılında Prut'ta büyük bir yenilgiye uğrayınca da, 1713 tarihli Edirne Antlaşması ile Azak'ı tekrar Osmanlı Devleti'ne iade etmek zorunda kaldılar. Böylece Karadeniz, bir Türk gölü olma özelliğini sürdürdü.

¹⁹² Kemal Beydilli, "Boğazlar Meselesi", T.D.V.İ.A., c. VI, İstanbul 1992, s. 266. ; Cenal Tukin, *Osmanlı İmparatorluğu Devrinde Boğazlar Meselesi*, İstanbul 1947, s. 10. ; Albert Howe Lybyer, "Osmanlı Türkleri ve Doğu Ticaret Yolları", *Tarih İncelemeleri Dergisi*, (Çev. Necmi Ülker), c. III, İzmir 1987, ss. 141-157, s. 149.

¹⁹³ Daniel Panzac, "XVIII. Yüzyılda Osmanlı İmparatorluğu'nda Deniz Ticareti", *Tarih İncelemeleri Dergisi*, c. IV, İzmir 1989, ss. 179-192, s. 179.

¹⁹⁴ Kemal Beydilli, "Karadeniz'in Kapalılığı Karşısında Avrupa Küçük Devletleri ve Mirî Ticâret Teşebbüsü", *Bellekten*, c. LV, sa. 214, Ankara 1991, ss. 687-755, s. 688.

1736 yılına gelindiğinde tarihi emellerine kavuşmak isteyen Rusya, Osmanlı Devleti'nin İran savaşları ile meşgul olmasından faydalanarak savaş ilan etmeden Azak Kalesi'ni kuşattı. İttifak yaptığı Avusturya ile birlikte Osmanlı Devleti'ne karşı savaşan Rusya, Azak Kalesi'ni ele geçirdi. Savaş sonunda yapılan Belgrad Antlaşması ile Azak Kalesi'nin yıkılması ve kalenin yer aldığı bölgenin kendilerince ve Osmanlı Devleti tarafından boşaltılması esasına dayanan hükmü kabul etti. Böylece Rusya'yı tekrar Karadeniz'den uzak tutmak mümkün oldu¹⁹⁵.

Bu savaşlar sırasında tavassut etmiş olan Fransa ise, Osmanlı Padişahı I. Mahmud'dan 1740 kapitülasyonlarını kopardı ve bunun 59. maddesi ile de Karadeniz'de ticaret yapma hakkını elde etti. Fakat hakikatte Fransız ticaret gemileri Karadeniz'e gidemeyip İstanbul'da durmak zorunda kaldı. Adı geçen denize gidip gelmelerine asla izin verilmedi. Fransa bu ruhsata ancak III. Selim zamanında, 1802'de Paris'te yaptığı barış antlaşması ile sahip oldu¹⁹⁶.

İngiltere de daha IV. Mehmed zamanında 1675 yılında, tecdit edilen ticarete dair ahidnamenin 29. ve 30. maddeleri gereğince Karadeniz'de ticaret, yapma hakkını ilk defa elde etmiş gibi görünüyor ise de, filiyatta bu devletin gemileri de İstanbul'dan öteye gidememişti. İngiltere de Karadeniz'de seyr ü sefer etme hakkını ancak Fransa'dan sonra XIX. yüzyılın başında sağlayabildi¹⁹⁷.

Rusya da diğer devletler gibi Karadeniz'de ticaret yapma arzusunda idi. Fakat XVII. Yüzyıla gelindiğinde Karadeniz'de ticaret Türk denizcileri tarafından ve Osmanlı tekneleriyle yapıldığı için bu emeline ulaşamadı. Rusya, I. Petro'nun İstanbul'a görevli olarak gönderdiği Galiçi'nin de yazdığı gibi Osmanlı padişahının Karadeniz'i kendi evi gibi bildiğini, yabancıların girmesine müsaade etmediğini, haremde kapalı bir bakire olan iç denize diğer devlet gemilerinin girmesine müsaade etmektense, muharebeyi tercih ettiğini bildiği halde¹⁹⁸ yine de Karadeniz'e inmek için önceden olduğu gibi Osmanlı Devleti ile savaşmaya devam etti. 1739 Belgrad Antlaşması'yla ilk defa Osmanlı gemileriyle olmak şartıyla ticaret yapabilme

¹⁹⁵ Kemal Beydilli, "Boğazlar Meselesi", T.D.V.İ.A., c. VI, İstanbul 1992, s. 266.

¹⁹⁶ Cemal Tükin, a.g.e., s. 13. ; Mübahat S. Küttükoğlu, "XIX. Yüzyılda Trabzon Ticareti", Tarih Boyunca Karadeniz Bildirileri I, Samsun 1988, ss. 97-131, s. 98.

¹⁹⁷ Cemal Tükin, a.g.e., s. 13, 14. ; Rusya-Avusturya-İngiltere-Fransa devletlerini Sardinya, Danimarka, İspanya gibi diğer Avrupa devletleri takip etmiştir. Mübahat S. Küttükoğlu, a.g.m., s. 98.

hakkına sahip oldu. Bundan sonra da mücadelesini sürdüren Rusya, Karadeniz'e serbestçe çıkmaya ve ticaret yapmaya sahip olan ilk devlet oldu¹⁹⁹. 1768'de başlayan Osmanlı-Rus savaşı sonunda 21 Temmuz 1774'de imzalanan Küçük Kaynarca Antlaşması'yla²⁰⁰ Karadeniz'de ticaret yapma hakkı elde ederek²⁰¹ ticaret ve deniz taşımacılığında Osmanlı tekeline son verdi²⁰². Rusya'ya aynı zamanda Boğazlar'dan geçme hakkı da tanındı. Böylece II. Bayezid zamanından bu yana üç yüzyıl gibi bir süre Türk gölü olarak kalan Karadeniz, bu özelliğini kaybetmeye ve Boğazlar, devletlerarası hukukun konusu olmaya başladı²⁰³. Buna rağmen, Rusya'nın Kırım'ı almasına kadar Karadeniz kapalı deniz statüsünde olmaya devam etti. Karadeniz sahillerine yerleşmeye başlayan Ruslar, Osmanlı Devleti ile 22 Haziran 1783 tarihinde 81 maddelik bir Ticaret Antlaşması yaparak geniş hak ve imtiyazlar elde etti²⁰⁴. Böylece Rus tüccarları, Osmanlı memleketleri dahilinde diğer Avrupa ülkeleri tüccarlarıyla aynı hak ve imtiyazları elde ettiler. Rusya ve Osmanlı Devleti arasındaki karşılıklı ticarî ilişkiler Karadeniz ticaretinin gelişmesine sebep oldu²⁰⁵. Rusya'yla ticaret antlaşması yapmak zorunda kalan Bâbiâli bir yıl sonra da İngiltere, Fransa ve Avusturya'nın müdahaleleri üzerine Kırım'ın Rusya'ya ilhakını kabul etmek zorunda kaldı (1784)²⁰⁶. Böylece Büyük Petro'nun temelini attığı ve II. Katerina'nın devam ettirdiği güneye, yani Karadeniz ve Boğazlar yolu ile Akdeniz'e inme politikası büyük ölçüde gerçekleştirilmiş oldu. Bu tarihten itibaren Ruslar,

¹⁹⁸ Rene Piton, *Karadeniz ve Boğazlar Meselesi*, (Terc. Hüseyin Nuri), İstanbul 1325, s. 15, 16.

¹⁹⁹ İdris Bostan, "İzn-i Sefine Defterleri Ve Karadeniz'de Rusya ile Ticaret Yapan Devlet-i aliyye Tüccarları (1780-1846)", *M.Ü.F.E.F.T.A.D.*, c. VI, İstanbul 1990, ss. 21-43, s. 21.

²⁰⁰ Ayrıntılı bilgi için bk. Osman Köse, *1774 Küçük Kaynarca Antlaşması (Oluşumu-Tahlili-Tatbiki)*, Basılmamış Doktora Tezi, Samsun 1997. ; Mustafa Nuri Paşa, *Netayic ül-Vukuat*, c. III, İstanbul 1327, s. 56-70.

²⁰¹ Rene Piton, *Karadeniz ve Boğazlar Meselesi*, (Terc. Hüseyin Nuri), İstanbul 1325, s. 16.

²⁰² A. Üner Turgay, "Trabzon", *Doğu Akdeniz'de Liman Kentleri (1800-1914)*, (Çev. Gül Çağalı Güven), İstanbul 1994, s. 46.

²⁰³ Kemal Beydilli, "Boğazlar Meselesi", *T.D.V.İ.A.*, c. VI, İstanbul 1992, s. 266. ;

²⁰⁴ Kemal Beydilli, "Karadeniz'in Kapalılığı Karşısında Avrupa Küçük Devletleri ve "Miri Ticaret" Teşebbüsü", *Belleten*, LV/214, Ankara 1991, s. 688, 689. ; Osman Köse, *1774 Küçük Kaynarca Antlaşması (Oluşumu, Tahlili, Tatbiki)*, Basılmamış Doktora Tezi, Samsun 1997, s. 187-198.

²⁰⁵ Virginia Paskaleva, "Osmanlı Balkan Eyâletleri'nin Avrupalı Devletlerle Ticaretleri Tarihine Katkı (1700-1850)", *İ.Ü.İ.F.M.*, c. XXVII, sa. 1-2, İstanbul 1968, ss. 37-73, s. 57, 58.

²⁰⁶ Cemal Tukin, a.g.e., s. 57.

Osmanlı memleketlerinde yalnız kendileri için ticaret elde etmekle kalmıyorlardı. İstedikleri yabancılara da Rus bayrağı altında seyr ü sefer imkanı veriyorlardı²⁰⁷.

Kırım'ın bu şekilde Ruslar'ın eline geçmesi ve bunların Karadeniz'de tek başına ticaret yapma hakkına sahip olması üzerine Avusturya Devleti derhâl harekete geçti²⁰⁸. Zaten Nemçe İmparatorluğu, ilk olarak 28 Haziran 1615'de tadil edilen Zitvatorok Antlaşması'nın 9. ve 10. maddesi gereğince Osmanlı memleketlerinde serbestçe ticaret yapabilme müsaadesine haizdi. Bundan sonra 26 Ocak 1699 Karlofça Antlaşması'nın 14. Maddesi, 21 Temmuz 1718'de yapılan Pasarofça'nın 13. maddesi ve 6 gün sonra yapılan Pasarofça Ticaret Ahidnamesi gereğince, Avusturyalı tüccarlar ticaret yapma hakkını elde etmişler ise de bu müsaade hiçbir zaman Karadeniz'le ilgili olmamıştı. Yine 1739 Belgrad Antlaşması'nın 11. maddesi ve 1747 yılında tadil edilen Belgrad Antlaşması gereğince Avusturyalı tüccarlar Fransa, İngiltere ve Niederlande (Hollanda) Devletlerine tâbi tüccarların sahip olduğu müsaadeyle yetinmek zorunda kaldılar. Bunların hiçbir zaman Karadeniz'e çıkmalarına ruhsat verilmedi. Çünkü 1739 yılına gelindiğinde Bâbiâli hâlâ kara iç sularının dokunulmazlığını korumaya devam ediyordu²⁰⁹.

Buna rağmen Avusturya hükümet çevreleri, Türkiye ile olan ticarî ilişkilerinin Avusturya Kumpanyaları tarafından geliştirilmesini istiyorlardı²¹⁰. Çünkü 1774 yılına gelindiğinde Avusturya Brighenti, Willeshoven, Fires, Dellazia gibi Tuna'da faaliyet gösteren şirketlere sahipti²¹¹. Bu amaçla Baron von Fries, 1 Ağustos 1777'de Avusturya malları ile yüklü ilk gemiyi Karadeniz'e göndermişti. Yine Willeshovan kumpanyasına ait "Donau" adlı gemi, 1783 yılında Tuna üzerinden yolculuğa başlayıp Karadeniz'e kadar gidip oradan Kherson (Kerson)'a doğru yola çıkmıştı²¹². Bütün bu çaba ve faaliyetlerine rağmen Avusturya, Rusya gibi Karadeniz'de ticaret yapma imkanını sağlayan bir antlaşma yapamamıştı. Rusya'nın

²⁰⁷ Ali İhsan Bağış, "Ruslar'ın Karadeniz'de Yayılması Karşısında İngiltere'nin Ticarî Endişeleri", *Türkiye'nin Sosyal ve Ekonomik Tarihi (1071-1920)*, Yay. O. Okyar-H. İncelik, Ankara 1977, ss. 211-213, s. 211.

²⁰⁸ Cemal Tükin, a.g.e., s. 57.

²⁰⁹ Hans Halm, *Habsburgischer Osthandel im 18 Jahrhundert*, München 1954, s. 116. ; Ayrıntılı Bilgi için III. Bölümde yer alan "Ticari Faliyetler" kısmına bakınız.

²¹⁰ Virginia Paskaleva, "Osmanlı Balkan Eyâletleri'nin Avrupalı Devletlerle Ticaretleri Tarihine Katkı (1700-1850)", *İ.Ü.İ.F.M.*, c. XXVII, sa. 1-2, İstanbul 1968, s. 53.

²¹¹ Jean Duvernoy, *Le Regime International du Danube*, Grenoble 1941, s. 42.

Karadeniz’de ticaret hakkı elde etmesi ve Kırım’ı ilhakının Osmanlı Devleti tarafından tanınması üzerine cesaretlenen Avusturya, İstanbul’da bulunan elçisi vasıtası ile *“Belgrad Antlaşması’ndan bu yana Akdeniz ticareti ile meşgul olduklarını, Karadeniz’e geçmelerine müsaade edilmediğini, bundan böyle Nemçe gemilerinin Boğazlar yolu ile Karadeniz’e ve bu deniz ile Akdeniz arasında serbestçe seyr ü sefer etmelerine ruhsat verilmesini, ticaret bakımından da bazı müsaadelerde bulunulmasını bildiren”* 22 sayfalık taleplerini bildirdi. İstanbul’da bulunan Rus elçisi de aralarında yaptıkları ittifak gereğince Avusturya’yı destekledi. Osmanlı Devleti, Rus-Avusturya ittifakını da göz önünde bulundurmamak suretiyle bu talepleri kabul etmek zorunda kaldı. 8 maddelik bir ticaret antlaşması kaleme alınarak imza edilip Avusturya Devleti’nin elçisine verildi²¹³. Böylece Nemçe Devleti’nin tüccarları, Rusya’dan sonra Karadeniz’de ticaret yapma hakkına 24 Şubat 1784 senesinde aldığı bir senet ile sahip oldu. Böylece Osmanlı Devleti tarafından kabul edilmiş bu senetle, Avusturya gemilerine Tuna’dan Karadeniz’e geçme yasağı kaldırıldı. Avusturya için şimdiye kadar yürürlükte olan iki-üç aylık fermanlar artık süreklilik kazandı²¹⁴. Buna göre²¹⁵:

1- 1718 tarihinde imza edilen Pasarofça Ticaret Antlaşması’nın hükümleri, Belgrad Ahidnamesi’nin 11. maddesine esas kabul edildiği için geçerliliğini koruyacaktı.

2- Avusturya Devleti’ne tâbi tüccarlar, Osmanlı memleketine satmak amacıyla getirdikleri emtialar için bu malların idhâli veyahut nakli mahallerinde bir defaya mahsus %3 gümrük resmi ödeyecekti. Yine Osmanlı memleketinden satın aldıkları veya ihrâc edecekleri yasak olmayan mallar için de bir defa bir mahalde %3 gümrük resmi vereceklerdi. Avusturya tüccarının gerek idhâlen ve gerek ihrâcen olan

²¹² Virginia Paskaleva, a.g.m., s. 53.

²¹³ Cemal Tükin, a.g.e., s. 58. ; Hans Halm, *Habsburgischer Osthandel im 18. Jahrhundert*, München 1954, s. 144.

²¹⁴ Hans Halm, *Habsburgischer Osthandel im 18. Jahrhundert*, München 1954, s. 144. ; Jean Duvernoy, *Le Regime International du Danube*, Grenoble 1941, s. 43.

²¹⁵ BOA. Nâme-i Hümayûn Defteri, Nr. 9, s. 144, 145. ; Avusturya Devleti Teba’sının Memâlik-i Osmaniye’de Ticâretlerine Dâir Mevadd-ı ‘Ahdiye Mecnû’aları, Viyana 1846, s. 21-25. ; Ahmed Vâsıf Efendi, *Mehâsinü’l-Âsâr ve Hakâikü’l- Ahbâr*, (Yay. Haz. Mücteba İlgürel), Ankara 1994, s. 119-123. ; Mu’âhedât Mecnû’ası, c. III, s. 152-155. ; BOA. CH, Nr. 3595, Nemçeliye Verilen Ticâret Muahedesi Senedi’nin Sureti.

ticaretlerinden *masdariyye*²¹⁶, *kasabiye (kasabiyye)*²¹⁷, *reft* ve *bâc*²¹⁸ gibi vergiler talep edilmeyecekti.

3- Avusturya reayası ve tüccarı bütün malların idhâlinde ve memnuattan olmayan malların ihrâcında serbest olup kendilerine hırfet (san'at, meslek), şirket erbâbı, muhtekir (yolsuz kazanç elde eden, vurguncu, istifçi) ve sairler tarafından müdahale edilmeyecekti.

4- Avusturya Devleti reayası, yanlarında pasaportlarını bulundurmamak suretiyle ahidnamelerde belirtildiği üzere nehir, kara ve deniz yoluyla Osmanlı memleketine serbestçe gidip gelebileceklerdi. Ayrıca karada nehirde ve denizde uygun buldukları yerlere yanaşıp gereken gümrük resimlerini ödeyerek emtialarını ihrac edebilecekler, memnuattan olmayan malları satın alarak yükleyebileceklerdi.

5- Fransa, İngiltere, Niederlande (Hollanda) ve Rusya gibi en fazla müsaadeye mazhar olan devletlerin tüccarlarının sahip oldukları imtiyazlara Avusturyalı tüccarlar da sahip olacaklardı.

6- Avusturya reayası ve tüccarı, Avusturya bayrağı ve gemileriyle gerek nehir ve gerekse deniz yoluyla serbestçe geçebileceklerdi. Yukarıda belirtildiği üzere idhâl ve ihrâc edecekleri eşya için gerekli gümrük resmini bir kere ödeyeceklerdi.

7- Avusturya Devleti'nden diğer devletlere ve bu devletlerden Avusturya'ya deniz ve nehir yoluyla gidip gelen Avusturyalı tüccarlar, Osmanlı Devleti'ne tâbi sahil, boğaz ve haliçlerden ve bilhassa Karadeniz Boğazı'ndan her çeşit resimden muâf tutularak serbestçe geçebileceklerdi.

8- Akdedilen bu senedin maddelerinden birinde anlaşmazlık olması halinde, iki taraf dostça karara varacaklardı. Bu şekilde karar verilemez ise Avusturya

²¹⁶ Yabancı bir memlekette Osmanlı toprakları dâhilindeki herhangi bir şehir veya iskeleye getirilen ve orada satılan emtiadan alınan resme *masdariyye* denir. Mütâbahat S. Kütükoğlu, *Osmanlı-İngiliz İktisâdî Münâsebetleri*, c. I, Ankara 1974, s. 62.

²¹⁷ Osmanlı iskelelerine gelen hayvanlardan alınan resme *kasabiye* akçesi denir. Mithad Sertoğlu, a.g.e., s. 308.

²¹⁸ *Bâc*: Gümrük vergisi olan *bâc*'ın aslı farsça *baj* kelimesidir. Metbuun hükümdara vermek zorunda olduğu para ve hediye manasındadır ki *haraç* kelimesi de bu manayı ifade etmektedir. Fatih Sultan Mehmet'in kanunnamesinde ise aynı zamanda bir alış-veriş vergisi manasına gelmektedir. M.Fuad Köprülü, İ.A., "Bac", c. II, İstanbul 1979, ss. 187-190, s. 187. ; Mehmet Zeki Pakalın, a.g.e., c. I, s. 143. ; Midhat Sertoğlu, a.g.e., s. 29.

tüccarına, 1783 senesinde Rusya Devleti'yle akdedilen ticaret antlaşmasında²¹⁹ belirtildiği üzere davranılacak ve ortaya çıkan zorlukların dostça halledilmesi sağlanacaktı.

Üç yüz yıla yakın bir süre Osmanlı Devleti'nin tebaası dışındaki gemilerce nadiren kullanılan Karadeniz, bu antlaşma ile Avusturya İmparatoru'nun tebaasına da serbest oluyordu. Artık Avusturyalı tüccarlar, Avusturya bayrağı altında Karadeniz'de gemileriyle ticaret yapma hakkını elde ediyorlardı. Üstelik Avusturya Devleti'nden diğer devletlere ve bu devletlerden Avusturya'ya deniz ve nehir yoluyla gidip gelirken Osmanlı Devleti'ne tâbi sahil, boğaz ve haliçlerden ve bilhassa Karadeniz Boğazı'ndan geçtiklerinde hiçbir vergi ödemeyeceklerdi.

İşte bu olaganüstü müsaadeden geniş kitlelerin faydalanmasını kendisine amaç edinen Avusturya, elçisi vasıtası ile harekete geçti. Rusya'ya verilen 1783 Ticaret Antlaşması'nın Rusça-Türkçe-Fransızca-İtalyanca basıldığı gibi kendilerine bahşedilen 24 Şubat 1784 Senedi'nin de Almanca-Türkçe-Fransızca ve İtalyanca olmak üzere dört dile çevrilmesini istedi. Böylece 100 adet bastırdıkları 24 Şubat 1784 Senedi'nin suretlerini Levante'nin bütün liman bölgelerine ve büyük ticaret yerlerine dağıtacaklardı. Uzun zamandır amaçladığı senedi elde eden Avusturya sevinçliydi. Bu senedin ardından, Hans Halm'ın naklettiğine göre, "*Avusturya Eyaletlerinin Ticaret Alanındaki İlmi Tetkikleri*"²²⁰ adlı yazısını neşr eden Willeshoven Birliği'nin muhabiri J. M. Scweighofer şöyle diyordu: "*Bütün Avrupa eyaletlerinin gözleri artık şimdi ticaret alanına çevrilmiştir. Buna bağlı bütün üyelerin dikkati, iç ve dış ticaretin büyümesine çekiliyordu. Herkes ülkesinde Fabrika ve tekstili canlandırmaya çalışıyordu. Ticaret uğruna savaşlar veriliyordu. Barış antlaşmaları görünürde sadece ticaret muahedesi gibiydi.*" Hans Halm ise, bu konuda "*Senetler, kazanılmış bir savaşa değer ölçüde antlaşmalardı.*" demektedir²²¹.

1784 Senedini elde eden Avusturya İmparatoru II. Joseph bununla da yetinmiyordu. O, Osmanlı Devleti'nden İrşove'yi Bosna'yı, kendisine daha elverişli

²¹⁹ Avusturya Devleti Teba'sının Memâlik-i Osmaniye'de Ticâretlerine Dâir Mevadd-ı 'Ahdiye Mecmû'aları, Viyana 1846, s. 26-56. ; Ahmed Cevdet, Tarih-i Cevdet, c. II, İstanbul 1309, s. 329-391.

²²⁰ "Abhandlung von dem Kommerz der Österreichischen Staaten" Wien 1785.

bir hududu, hatta Küçük Eflâk'ı istiyordu²²². Bu isteğine kendince geçerli sebep de buluyordu. Avusturya sınırının kesin olarak saptanması için, bu yerlerin lüzumlu olduğunu belirtiyordu. Buna karşı Osmanlı nazırları *"bu kabil fedakârlıklara muvafakat etmektense gök kubbenin üzerlerine çökerek ezilmeyi tercih edeceklerini"* açıkladılar. Yine her zaman olduğu gibi ilgili araçlar araya girerek bu önemsiz toprak şeridinin feda edilmesini ve bu sefaletin örtülmesini ısrarla tavsiye ettiler. Bu araçların başında Fransız elçisi Choiseul-Gouffier geliyordu. Yunan dostu olarak tanınan bu diplomata, hükûmeti tarafından böyle bir yetki verilmemiş olduğu halde bu aracılığı yapıyordu. Oysa hükûmeti ona sadece Avusturya'nın istediği toprakların iyice keşfedilmesini ve böylece Bukovina'nın Avusturya'ya verilmesinde olduğu gibi bir dolandırıcılığın önüne geçilmesini Bâbîâli'ye tavsiye etmesi için görevlendirmişti. Avusturya, 1785 yılı başlarına gelindiğinde Osmanlı Devleti'ni hiç olmazsa Bosna'da iki kale ile on tahkimli mevkiyi bırakmaya razı edebileceğini umuyordu. Fakat Bâbîâli, Fransa'nın araya girmesi ile sadece bir miktar para ile Eflâk ve Boğdan'dan bir miktar arazi terkine razı olabilmişti. Bunun dışında muhtemel bir savaşa karşı hazırlık yapmaya başladı²²³. 1788 yılına gelindiğinde çıkan savaş yüzünden iki devlet arasındaki ilişkiler yeniden kesilecek, savaş sonunda yapılan Zıştovi Antlaşması ile tekrar iyi münasebetler kurulacaktır.

²²¹ Hans Halm, *Habsburgischer Osthandel im 18. Jahrhundert*, München 1954, s. 145, 146.

²²² Ahmed Vâsîf Efendi, *Mehâsinü'l-Âsâr ve Hakâikü'l-Ahbâr*, (Yay. Haz. Mücteba İlgürel), Ankara 1994, s. 163-167. ; Hammer, a.g.e., c. IX, İstanbul 1996, s. 39.

²²³ Hammer, a.g.e., c. IX, s. 39, 40.

İKİNCİ BÖLÜM

ELÇİLİK FAALİYETLERİ VE SOSYAL MÜNASEBETLER

A- AVUSTURYA DAIMİ ELÇİLİĞİ

1- İstanbul'da Avusturya Daimî Elçiliğinin Kurulması

Osmanlı Devleti ile Avusturya arasındaki ilk diplomatik münasebetler, 1527 yılında Kanunî Sultan Süleyman ve Ferdinand'ın birbirlerine mektup yazmalarıyla başladı²²⁴. Avusturya, ilk büyük elçi olarak Siegmund Weixelberger'i İstanbul'a 1528 senesinde gönderdi²²⁵. 1535'de Ferdinand'a gönderilen ilk Osmanlı elçisi ise Memiş Çavuş'tur²²⁶. Osmanlı Devleti 1793 senesine kadar hiç bir Avrupa devletinde daimî elçi bulundurmamıştır. Bunun sebebi, Osmanlı Devleti'nin hiçbir devleti kendisi ile eşit hakları hâiz muhatap kabul etmeyişi ve bunu diplomatik bir gelenek ve ilke olarak muhafaza etmesi olmalıdır²²⁷. Daimî elçi göndermeyen Osmanlı Devleti, zaman zaman gereklikçe fevkalâde elçiler göndermiştir. Önceleri bir padişah mektubu, yabancı krala gönderilecek ise Nâmeresân²²⁸ ve Çavuş adı verilen kimseler görevlendirilmekte idi. Bu memurlar, sadece kendilerine teslim edilmesi istenen mektupları vermekle mükellef idiler. Onun dışında herhangi bir diplomatik görevleri

²²⁴ Ali İbrahim Savaş, "XVIII. Asırda Osmanlı-Avusturya İlişkileri", *Askeri Tarih Bülteni*, yıl 17, sa. 32, Ankara 1992, ss. 23-54, s. 27.

²²⁵ Bertold Spuler, "1739 Belgrad Barış Antlaşmasına Kadar Avusturya Devleti Tarafından İstanbul'a Gönderilen Elçiler", (Çev. Ali İbrahim Savaş), s. 5. ; Savaş, a.g.m., s. 27.

²²⁶ Savaş, a.g.m., s. 27. ; Unat, *Osmanlı Sefirleri ve Sefaretnameleri*, Ankara 1987, s. 222.

²²⁷ Ali İbrahim Savaş, "Osmanlı Elçilerinin Sefaret Güzergâhları", *Toplumsal Tarih*, sa. 27, Mart 1996, ss. 54-62, s. 54. ; Ali İbrahim SAVAŞ, "Osmanlı Diplomasisinde "El-kâdimu yüzârü" Kaidesi", *Tarih Enstitüsü Dergisi (Prof.Dr. Münir Aktepe'ye Armağan)*, sa. XV, İstanbul 1997, ss. 431-456, s. 432.

²²⁸ Cülûsu ve buna benzer bir vak'ayı bildirmek için Padişah tarafından yabancı devlet hükümdarlarına yazılan mektubu götürmeye memur sefir hakkında kullanılan bir tabirdir. Mehmet Zeki Pakalın, *Osmanlı Tarih Deyimleri ve Terimleri Sözlüğü*, c. II, İstanbul 1983, s. 653.

yoktu²²⁹. Oysa Osmanlılar, Fevkalade elçiyi yabancı devletlerle siyasi temaslarda bulunmak, ihtilafı bir meselenin çözümünü sağlamak, harp ilanı, barış yapılması, dostluk teklifi gibi konuların halledilmesi için göndermiştir²³⁰. İstanbul'un Türkler tarafından fethedilişinden itibaren yabancı devletler, Osmanlı Devleti'nin aksine buraya daimî elçi ve maslahatgüzarlar tahsis etmişlerdir. Böylece devletlerini İstanbul'da temsil etme imkânı bulmuşlardır²³¹. Avusturya'ya İstanbul'da ilk daimî elçi bulundurma hakkı 1547'de imzalanan antlaşma ile tanınmıştı. Osmanlı Devleti ise bu sefir bulundurma işini, elçi statüsünden ziyade barış hükümlerinin garantisi için rehine olarak görüyordu²³². Kendisi Avusturya'da daimî elçi bulundurmaya 1795 yılında karar vermiş ve Viyana büyük elçiliğine eski Kethüda Kâtibi İbrahim Afif Efendi'yi seçmiştir²³³.

Nemçe ile Osmanlı arasında bazı konuların görüşülmesi ve karara bağlanması için, gerek Belgrad Antlaşması'ndan önce gerekse bu antlaşmada iki devletin birbirlerine büyük elçi göndereceğine dair şartların yer aldığını görmekteyiz. Antlaşmalarda iki tarafın elçilerinin de merasim²³⁴ ve rütbelerine itibar olunacağı, korunup gözetilecekleri, Avusturya elçilerinin, kapu kethüdalarının ve adamlarının istedikleri libası giyebilecekleri, diğer dost devletlerin kralları gibi bunların da bazı vergilerden muaf olacağı, ulakları ve adamları İstanbul'a ve buradan Beç (Viyana) canibine gidip geldiklerinde kendilerine yol emirleri verileceği böylece emniyet

²²⁹ Ali İbrahim SAVAŞ, "Osmanlı Diplomasinin Yapısal ve Siyasal Dönemleri Hakkında Bir İnceleme", *Askeri Tarih Bülteni*, sa. 41, Ankara 1996, ss. 1-17, s. 4.

²³⁰ Necdet Güngördü, "Osmanlılarda İlk İkamet Elçilikleri", *Askeri Tarih Bülteni*, yıl 12, sa. 32, Ankara 1987, ss. 35-41, s. 35.

²³¹ Ali İbrahim Savaş, "Osmanlı Elçilerinin Sefaret Güzergahları", *Toplumsal Tarih*, sa. 27, Mart 1996, ss. 54-61, s. 54. ; Faik Reşit Unat, *Osmanlı Sefirleri ve Sefaretnameleri*, Ankara 1987, s. 14.

²³² Ali İbrahim Savaş, "XVIII. Asırda Osmanlı-Avusturya İlişkileri", *Askeri Tarih Bülteni*, yıl 17, sa. 32, Ankara 1992, ss. 23-54, s. 27.

²³³ İlk daimi Türk büyük elçisi Yusuf Agah Efendi olup 21 Aralık 1793 tarihinde Londra'ya ulaşarak görevine başlamıştır. Mehmet Alaaddin Yalçınkaya, "Bir Avrupa Diploması Merkezi Olarak İstanbul 1792-1798 Dönemi İngiliz Kaynaklarına Göre", *Osmanlı*, c. I, ss. 660-675, s. 664. Ve "Osmanlı Devleti'nin Yeniden Yapılanması Çalışmalarında İlk İkamet Elçinin Rolü", *Toplumsal Tarih*, c. VI, sa. 32, İstanbul 1996, ss. 45-53, s. 46, 47. ; Ercümen Kuran, *Avrupa'da Osmanlı İkamet Elçiliklerinin Kuruluşu ve İlk Elçilerin Siyasi Faaliyetleri (1793-1821)*, Ankara 1988, 2. Baskı, s. 23.

²³⁴ İstanbul'a gelen yabancı elçiler belli bir protokol içinde kabul edilmekte idiler. Ayrıntılı bilgi için, Ali İbrahim Savaş, "Asitâne-i Sa'âdete Gelen Yabancı Elçilerin Resm-i Kabul Protokolleri", *Askeri Tarih Bülteni*, sa. 40, Ankara, Şubat 1996, ss.11-16, s. 12-16). ; Osmanlı elçilerinin yabancı ülkelerdeki kabul protokolleri için de yine (Ali İbrahim Savaş, "Osmanlı Elçilerinin Resm-i Kabul Protokolleri", *Tarih İncelemeleri Dergisi*, c. XI, İzmir 1996, ss. 111-124, s. 111-124)'e bakınız. ; Ayrıca (Mübahat S. Kütükoğlu, "XVIII. Yüzyılda Osmanlı Devleti'nde Fevkalâde Elçilerin Ağırlanması", *Türk Kültürünü Araştırmaları Dergisi*, Prof. Dr. Ercümen Kuran'a Armağan, yıl XXVII/1-2, Ankara 1989, ss. 199-231) bakınız.

içinde yolculuk yapmalarının sağlanacağı, tercüman istihdam edebilecekleri²³⁵ ibaresi de mevcut bulunmaktadır.

Osmanlı Devleti hiçbir devlette emsaline rastlanmamış bir uygulamayı elçilik konusunda da göstermiştir. Öyle ki ülkesine gelen yabancı devlet elçilerinin sınırdan içeri girdikleri andan itibaren dönüşlerine kadar bütün yaşelerini ve masraflarını III. Selim zamanına kadar herhangi bir itiraza sebep olmadan misafirperverlik göstergesi olarak temin etmiştir²³⁶.

1739 Belgrad Antlaşması'ndan sonra İstanbul'a Avusturya Devleti'nin büyük elçisi sıfatı ile Anton Korfiz, Graf Ulefeld (Ulfeldt) gelmiştir. Görevi, 18 Eylül 1739'da yapılan Belgrad Barış Antlaşması'nın tasdiknamesini teslim etmektir. Antlaşma'nın neticesinde Avusturya'ya gönderilen Osmanlı büyük elçisi ise Canibi Ali Paşa'dır²³⁷. Daha önceki antlaşmalarda olduğu gibi Belgrad Barışı ile de İstanbul'da elçi bulundurma hakkını elde eden Avusturya, bundan en iyi şekilde istifade etmesini bildi. 1740-1755 senesinde Heinrich von Penckler (Penkler)'i²³⁸ daimî elçilik görevine getirdi. 1755-1761'de asilzade Schwachheim'i, 1761-1766'da tekrar Heinrich von Penkler'i²³⁹ orta elçi, 1767-1769'da Bernard'ı önce maslahatgüzar akabinde orta elçi, 1769-1780'de Thugut asilzadesi (Johan Amedeus) Franz de Paula'yı maslahatgüzar tayin etti²⁴⁰.

2- Avusturya Elçiliğinin Görevleri

Evvela Avusturya elçisi iki devlet arasında yapılan antlaşmanın tasdiknamesini teslim etmekle görevliydi. Hatta Nemçe, 1739 Belgrad Antlaşması'nın tasdiknamesini Osmanlı hükûmetine teslim etmek için bizzat Anton Korfiz, Grof Ulefeld (Ulfeldt)'i büyük elçi tayin etmişti²⁴¹.

²³⁵Ekler kısmında yer alan Belgrad Antlaşması'nın 21. Maddesine bakınız.

²³⁶ Unat, a.g.e., s. 14,15.

²³⁷ Spuler, a.g.e., s. 31. ; Ali İbrahim Savaş, "Tahrîr-i Ahmed Merâmî Efendi (Azak Muhaddidi Ahmed Merâmî efendi'nin 1740/1741 Sınır Tespit Çalışmaları Hakkındaki Raporu)", *Belgeler, Türk Tarih Belgeleri Dergisi*, c. XVI, sa. 20'den ayrı basım, Ankara 1996, ss. 151-173, s. 152, 153.

²³⁸ Maria Theresia'nın kocası Çasar I. Franz'ın tahta çıkmasını tebliğ etmiştir.

²³⁹ 1766'da Çasar II. Josef'in tahta çıkmasını tebliğ etmiştir.

²⁴⁰ Spuler, a.g.e., s. 31, 32.

²⁴¹ Spuler, a.g.e., s. 31.

İkinci olarak ülkelerindeki taht değişikliğini Osmanlı Devletine bildireceklerdi. 1740-1755 seneleri arasında İstanbul'da daimî elçilik yapmış olan Hienrich von Penckler, Maria Theresia'nın kocası Çasar I. Franz'ın, yine 1761-1766'da orta elçilik göreviyle İstanbul'da bulunduğu sırada ise Çasar II. Josef'in tahta cülûsunu tebliğ etmiştir.

Avusturya Devleti'nin büyük elçisi, Avusturya İmparatoru'nun İstanbul'daki bir temsilcisi olarak Nemçe tebaasının Osmanlı memleketine yaptığı seyahatlerin emniyet içinde gerçekleştirilmesini sağlamakla da görevliydi.

Nemçe tebaasından olanların kutsal yerleri ziyaret, seyahat, ticaret veya bir musâlaha sebebiyle Osmanlı memleketlerinde buldukları müddetçe seyahatlerinin güven içinde temini ve gümrüklerde *cizye*²⁴², *harc*²⁴³, *avâid*²⁴⁴, *geçid* v.s. talep edilmemesi için bir arzuhâl ile Divân'a müracaat ederek yol kâğıdı almak elçilerin görevleri arasındaydı. Meselâ, 22 Eylül-1 Ekim 1740 senesinde beş Nemçe beyzadesi, bir tercüman, iki *yasakçı*²⁴⁵ ile seyahat amacıyla İzmir ve Sakız taraflarına gitmek isterler. Bu sırada Avusturya İmparatoru'nun büyük elçisi olan Grof de Ulfeld, Divân'a bir arzuhâl ile müracaat ederek bunların tehlikeli ve emin olmayan yerlerde korunmalarının istendiğini ifade edip kendilerine hücum edilmemesi, emin olmayan bölgelerden emniyet içinde geçebilmelerinin sağlanması, davarlarına ve adamlarına dokunulmaması, Ahidnâme-i hümayûn'a aykırı cizye, bâc, geçid v.s. istenmemesi için bir padişah emri rica eder. Bu hususun ahidnâmelerde de kayıtlı

²⁴² Osmanlı Devleti'ne önceki Türk-İslam Devletleri'nden intikal eden cizye, Hristiyan tebaadan korunmaları karşılığında alınan baş vergisidir. Vergiyi ödemekle mükellef tutulanlar, bedence ve zihince sağlam ve ödemek kudretine sahip ve reşid olan erkeklerdir. Kadın ve çocuklar ile ihtiyar erkekler harp etmekle mükellef olmadıkları için cizyeden muaf tutulurlardı. Ayrıca cizye mükelleflerinin ehl-i kitap olmasına dikkat edilir. Putperest ve mecusilerden cizye alınmazdı. C. H. Becker, "Cizyye", İ.A., c. III, İstanbul 1988, ss. 199-201, s. 199, 200. ; Süleyman Sûdi, *Defter-i Muktesid*, (Çev. Mehmet Ali Ünal), Isparta 1996, s. 43. ; Mithat Sertoğlu, *Osmanlı Tarih Lûgatı*, İstanbul 1986, sh.67.

²⁴³ Şer'i lisanda müslüman olmayan tebaanın ödemekle mükellef olduğu vergiyi harc (harac) denir. Bu vergiler iki türdür: Biri insanların şahsından alınan Harac-ı ruus veya baş vergisidir. Buna cizye de denir. Öbürü ise Harac-ı arazi, toprak vergisidir. Müslüman olmayan tebaa İslâmiyeti kabul ederse baş vergisinden kurtuluyordu fakat arazi haracını ödemeye devam etmek zorundaydı. Ebül'ulâ Mardin, "Harac", İ.A., c. V, İstanbul 1988, ss. 222-225, s. 222. ; Mithat Sertoğlu, *Osmanlı Tarih Lûgatı*, İstanbul 1986, s. 134. ; Mehmet Zeki Pakalın, *Osmanlı Tarih Deyimleri ve Terimleri Sözlüğü*, c. I, İstanbul 1983, s. 734.

²⁴⁴ Genellikle yürürlükte olan kanunlar dışında ihdas edilen bir takım gelirler hakkında kullanılan bir tâbirdir. Mehmet Zeki Pakalın, *Osmanlı Tarih Deyimleri ve Terimleri Sözlüğü*, c. I, İstanbul 1983, s. 112.

²⁴⁵ Sefarethanelelerin muhafazasına hükümet tarafından memur edilen yeniçerilere *yasakçı* denirdi. Bunlar yevmiyelerinden başka sefarethanelelerden de gayri resmî olarak dörder, beşer akçe yevmiye alırlardı. İsmail Hakkı Uzunçarşılı, *Osmanlı Devleti Teşkilatında Kapukulu Ocakları I*, Ankara 1988, s. 323, 324. ; Mithat Sertoğlu, a.g.e., s. 193, 361.

olduğu göz önünde bulundurularak büyük elçinin isteği doğrultusunda hareket edilmesi amacıyla Osmanlı Devleti tarafından İzmir ve Sakız taraflarındaki mahallî idareciler uyarılır²⁴⁶.

22 Eylül-1 Ekim 1740 senesinde de hava değişikliği için dört Avusturya beyzadesi, sekiz adamı ve bunların emniyeti için iki yasakçı İzmir ve Sakız taraflarına gideceklerdir. Talepleri üzerine Nemçe elçisi Grof de Ulfeld Divân'a müracaat eder ve yol *emr-i şerifi*²⁴⁷ alır²⁴⁸. Böylece bu kişiler ellerindeki yol kâğıtları gereğince, İzmir ve Sakız'a emniyet içinde gidip gelirler.

Yine 1748'de Avusturya elçisinin müracaatı üzere Osmanlı idaresi, Nemçeli bir rahip, dört müste'min²⁴⁹, sekiz nasraniye, bunların emniyeti için bir yasakçının İstanbul'dan Erdel canibine oradan Avusturya memleketine emniyet içinde gitmesini sağlamak için "izn-i sefine" verir²⁵⁰.

²⁴⁶ BOA. Nemçe Ahkâm Defteri, Nr. 58/2, s. 2, 3., hk. 3.

²⁴⁷ Bk. dipnot 258.

²⁴⁸ BOA. Nemçe Ahkâm Defteri, Nr. 58/2, s. 3, hk. 4.

17-26 Aralık 1743 senesinde kapu kethüdası arzuhâl gönderir. Avusturya tebaası Jojef Fetich adlı tabip İstanbul'dadır. O esnada Edirne'de bulunan Avusturya asıllı eşi de iki hizmetkârıyla İstanbul'a gelmek ister. Adı geçen tabibin zevcesinin ve hizmetkârlarının İstanbul'a sağ salim gelmesi için Osmanlı Devleti, Edirne mollasını, bostancıbaşını ve Edirne'den İstanbul'a gelinceye kadar yol üzerinde olan kadıları, zabıtları ve iskele eminlerini uyarır. BOA. Nemçe Ahkâm Defteri, Nr. 58/2, s. 30, hk. 100.

12-21 Temmuz 1744 senesinde Nemçe kapu kethüdasının gönderdiği arzuhâl üzere Osmanlı idaresi, İstanbul'da bir müddet ikâmet etmiş olan Padr Trinitari tabir olunur Avusturya rahiplerinden birinin iki müste'min hizmetkârıyla Rusçuk, Eflâk taraflarından Erdel vilâyetine gitmesine engel olunmaması için yol emr-i şerifi verir. BOA. Nemçe Ahkâm Defteri, Nr. 58/2, s. 32, hk. 108.

²⁴⁹ Osmanlı ülkesinde oturmalarına müsaade edilen yani kendisine amân veya korunma garantisi verilmiş yabancı devlet tebaasına denir. Müste'min olanlar İslâm diyarında bir seneden az oturacak olurlarsa "harbî", bir sene veya bir seneden fazla ikâmet eyliyecek ve yahut yerleşip kalacak olurlarsa "zimmî" sayılırlardı. Müste'minler harbiliklerini muhafaza ettikleri müddetçe cizye vergisi ödemezlerdi. Mehmet Zeki Pakalın, *Osmanlı Tarih Deyimleri ve Terimleri Sözlüğü*, c. II, İstanbul 1983. s. 631; Ahmet Özel, "Harbî", *T.D.V.İ.A.*, c. XVI, İstanbul 1997, ss. 112-114, s. 113, 114. ; Mithat Sertoğlu, *Osmanlı Tarih Lûgatı*, İstanbul 1986, s. 135.

²⁵⁰ BOA. Nemçe Ahkâm Defteri, Nr. 58/2, s. 65, hk. 204.

Yine 1748'de Avusturyalı iki tacir, iki papaz, elçi tarafından tayin olunan bir müste'min adam ve bunların beş müste'min hizmetkârı, emniyetleri için bir yasakçı İstanbul'dan Rusçuk ve Bükreş yolu ile Avusturya'ya gitmek isterler. Bu durum elçileri vasıtası ile Divân'a bir arzuhâl ile bildirilir. Bunların ellerine, gitmelerine engel olunmaması, kendilerine zarar verilmemesi, cizye, bâc, geçid v.s. bahaneler ile akçe talep edilmemesi hususunda, İstanbul'dan Avusturya hududuna varıncaya kadar olan kadılar ve naipleri uyarın yol emr-i şerifleri verilir. BOA. Nemçe Ahkâm Defteri, Nr. 58/2, s. 65, hk. 205.

Avusturya elçisinin Divân'a arzuhâl göndermesi sonucu Erdel reayası tüccarından Flori Veledi Konstantin adlı tacirin İstanbul'dan bazı emtia ve eşya satın alarak vilâyetine gitmesine müsaade eden yol kâğıdı verilir. BOA. Nemçe Ahkâm Defteri, Nr. 60/4, s. 13, hk. 43.

6-15 Eylül 1757 senesinde Nemçeli (Avusturyalı) bir rahip, bir Nemçeli, bir Hristiyan zevcesi, iki müste'min hizmetkârıyla İstanbul'dan Eflâk yoluyla Erdel'e gidecektir. Dolayısıyla İstanbul'dan Avusturya hududuna gidinceye kadar yolda gitmesine engel olunmaması, cizye, bâc, geçid v.s. talep edilerek rencide ve remide edilmemesi, himâyet ve siyânet olunması için elçiliğince ricada bulunulur. Osmanlı idaresi de yukarıda belirtildiği üzere Ahidnâme-i hümayûn'a uygun davranılması için yol emri şerifi yazar. BOA. Nemçe Ahkâm Defteri, Nr. 60/4, s. 19, hk. 73.

İşte Avusturya Devleti'nin elçileri, kapu kethüdarları, maslahatgüzarları hangi amaçla olursa olsun Nemçe tebaasının Osmanlı memleketlerindeki seyahatleri esnasında güvenli yolculuk yapabilmeleri için her zaman Osmanlı idaresine başvurmaktan çekinmemişlerdir. Öyle ki İmparator ve İmparatoriçeleri tarafından tayin edildikleri diplomatik görevlerini, Avusturya menfaatleri doğrultusunda siyasi faaliyetlerde bulunarak yapmışlar ve Avusturya tüccarının haklarını kurumuşlardır.

Avusturya elçilerinin bir vazifesi de, Nemçe tüccar gemilerinin Boğaz Hisarları'ndan geçmesine engel olunmaması için geçiş izni verilmesini bir arzuhâl ile Osmanlı idaresinden istemektir.

Meselâ, 21-30 Nisan 1757 senesinde Avusturya elçisi Divân'a bir arzuhâl gönderip, ticaret amacıyla Osmanlı memleketine gelen Rafeal adlı Nemçeli kaptanın Tartane tabir olunur gemisiyle vilâyetine gitmesine izin verilmesini padişah'tan rica eder. Bu istek ahidnâmelere uygun bulunarak izin verilir²⁵¹.

Yine 1758'de Avusturya elçisinin müracaatı üzerine Nemçe İmparatoriçesi'ne tâbi Trieste kapudanının vilâyetine gitmesi için izin verilir²⁵².

Nemçe elçisinin sütte-i saâdet'e gönderdiği mühürlü arzuhâl üzere Osmanlı idâresi, 14-23 Mayıs 1763'de Avusturya İmparatoriçesi'ne tâbi Erdel reayası tüccarından Mihael Aleks ve zevcesi Mariana ve ortakları Yorgi, Bogon ve Nikola adlı Nemçelilerin İstanbul'dan ziyaret için Kudüs canibine gitmelerine engel olunmaması, emniyet içinde yolculuk yapmalarının sağlanması, cizyedar olanlar ve sairleri taraflarından taarruz edilmemesi için ahidnâme gereğince yol kağıdı verir. BOA. Nemçe Ahkâm Defteri, Nr. 60/4, s. 111, hk. 432.

1766 senesinde de Avusturya elçisi gönderdiği arzuhâl ile Avusturya İmparatoriçesi'ne tâbi beyzadelerden General oğlu Kunta Eştâr Betrig adlı beyzadenin ziyaret ve bazı beldelere seyahat için İstanbul'dan İzmir'e ve oradan Kâhire-i Mısır'a gitmek istediğini Osmanlı idaresine bildirir. Belirtilen kişinin ve iki hizmetkârının İstanbul'dan İzmir'e oradan Kâhire-i Mısır'a gidip gelirken kendisine, giydiği libasına, bindiği davasına, yanında olan iki hizmetkârına zarar verilmemesi, ahidnâmeye aykırı cizye, bâc, geçid v.s. bahane ile akçe istenmemesi, lâzım olan yiyecek ve içeceklerin rızalarıyla satanlardan o günkü narh fiyatı üzerinden akçesiyle alınması ve güvenilir bir şekilde gidip gelmelerinin sağlanması için Devlet-i aliyye tarafından yol emri ve tenbihnâmeler verilmesi sağlanır. BOA. Nemçe Ahkâm Defteri, Nr. 60/4, s. 187, hk. 700.

1782 senesinde İbsala reayasından Çabaka Mevâsir Endo adlı Avusturyalı tacir, bir müste'min hizmetkârıyla bazı musâlaha için Erdel canibinden Niğbolu ve havalisine gelecektir. Bu kişinin güvenli yolculuk yapmasını sağlamak amacıyla Avusturya elçisi yine bir arzuhâl ile Osmanlı Devletine başvurur. BOA. Nemçe Ahkâm Defteri, Nr. 61/5, s. 18, hk. 165.

1-10 Nisan 1786 yılında iki Avusturya beyzadesi bir yasaçkı ve iki hizmetkârıyla İstanbul'dan İzmir'e gidip gelmek ister. Güven içinde yolculuklarının sağlanması hususunda Nemçe elçisi Divân'a müracaat eder. Mutat üzere emr-i şerif yazılmasını sağlar. BOA. Nemçe Ahkâm Defteri, Nr. 61/5, s. 94, hk. 726.

9-18 Mayıs 1787'de Avusturya maslahatgüzarının mühürlü arzuhâl göndermesi üzerine de İtalya reayasından Bavlo Françiya Revvabı adlı Nemçeli'nin bazı işlerini halletmek için İstanbul'dan Boğdan'a oradan Yaş kazasına varıncaya kadar herhangi bir mahalde ikânet etmesine ve yolculuğuna engel olunmaması, cizye talep edilmemesi için yol emri yazılır. BOA. Nemçe Ahkâm Defteri, Nr. 62/6, s. 29, hk. 135.

²⁵¹ BOA. Nemçe Ahkâm Defteri, Nr. 60/4, s. 16, hk. 57.

²⁵² BOA. Nemçe Ahkâm Defteri, Nr. 60/4, s. 34, hk. 138.

Avusturya elçisi 7-16 Kasım 1782'de, Trieste tüccar gemileri kaptanının bir gemisiyle Osmanlı memleketine getirdiği ve satın alıp götürdüğü emtia ve eşyasının ahidnâme gereğince gümrük resmi ödediğini, buna dair izn-i sefine emri yazılmasını talep eder. Mutat olduğu üzere Divân-ı hümâyûn tarafından adı geçen geminin kaptanına Boğaz Hisarları'ndan geçebilmesi için izin kağıdı verilir²⁵³. Bu istek daha sonraki yıllarda diğer Nemçeli kaptanlar için de devam eder²⁵⁴.

Bir başka görevi ise Osmanlı memleketinde, Avusturya tarafından konsolos veya konsolos vekili tayin olmayan bölgelerde ticaretle uğraşan tüccarlarının aralarında anlaşmazlıklar çıkarsa ya da herhangi şehirde gemi kaptanlarına birşey olursa bunu çözümlenmekti²⁵⁵.

Bunun yanında savaş sonrası yapılan antlaşma maddelerine dayanarak esir edilen Avusturyalılar'ın salıverilmesi ve ülkelerine gönderilmesiyle de vazifelidir²⁵⁶.

Hristiyan Avrupa tebaasının kutsal yerleri ziyaret ve âyinlerini icrâ, kiliselerini tamir etmelerine yardımcı olmak²⁵⁷ ve aynı zamanda tercümanlık hizmetinde bulunanlara Ahidnâme-i hümâyûn mucibince *berât-ı şerif*²⁵⁸ verilmesi için Divân'a müracaat etmek işi de yükümlülükleri dahilindeydi²⁵⁹.

3- Elçiliğin İhtiyaçlarının Temini Hususu

Elçileri, Osmanlı sınırından içeri girdikleri andan itibaren İslâmi emniyet telakkisine göre misafir kabul eden Osmanlı Devleti, yabancı ülkelere gelen elçilerin yiyecek, yatacak, at ve araba masraflarını önceden hesaplayarak bunların

Nemçe elçisi Aralık 1759'da da Alikorno gemileri kaptanının bir kıta gemisiyle Boğaz Hisarları'ndan geçip giderken engel olunmaması hususunda izn-i sefine emri verilmesini talep eder. BOA. Nemçe Ahkâm Defteri, Nr. 60/4, s. 55, hk. 226.

²⁵³ BOA. Nemçe Ahkâm Defteri, Nr. 61/5, s. 30, hk. 248.

²⁵⁴ BOA. Nemçe Ahkâm Defteri, Nr. 60/4, s. 55, 67, 84, 107, 118, hk. 227, 280, 333, 334, 424, 449.

²⁵⁵ Bu konuda geniş bilgi için "Konsolosluklar Açılması" kısmına bakınız.

²⁵⁶ Bu konuda geniş bilgi için "Savaş Esirleri" kısmına bakınız.

²⁵⁷ Bu konuda geniş bilgi için "Dini Meseleler" kısmına bakınız.

²⁵⁸ Bazı vazife, hizmet ve memuriyetlere tayin edilenlerin, vazifelerini icra salâhiyetini bildiren padişah emridir. Berât kelimesi yerine aynı zamanda berat-ı şerif, berat-ı 'alişân, nişân-ı şerif, nişân, hüküm, emr, menşur, fermân, biti de kullanılırdı. İsmail Hakkı Uzunçarşılı, "Berat", İ.A., c. II, İstanbul 1979, ss. 523-524, s. 523. ; Mehmet Zeki Pakalın, Osmanlı Tarih Terimleri ve Deyimleri Sözlüğü, c. I, İstanbul 1983, s. 205. ; Mithat Sertoğlu, Osmanlı Tarih Lûgatı, İstanbul 1986, s. 45.

²⁵⁹ Bu konuda geniş bilgi için "Avusturya Daimi Elçiliğine Tercüman Tayini Hususu" kısmına bakınız.

karşılanması konusunda hazırlık yapılması için sınırdan İstanbul'a kadar olan güzargâh üzerinde bulunan yerlerin sancak beyi, kadı, naip ve mütesellim gibi yetkililerine hükümler yazardı. Üstelik elçiyi sınırdan karşılamak üzere rütbesine uygun bir mihmandar tayin ederdi. Bunun üzerine elçiler yol boyunca geçtikleri yerlerin idarecileri tarafından karşılanır, kendilerine ikramda bulunur ve konaklama yerleri hazırlanırdı²⁶⁰. İşte misafirperver olan Osmanlı Devleti yabancı elçiler ülke sınırları içerisine girdiği andan dönüşlerine kadar onlarla ilgilenmiş ve her türlü ihtiyaçlarını karşılamaya çalışmıştır. 1665 senesinde Vasvar Antlaşması'ndan sonra İstanbul'a Avusturya'nın fevkâlâde sefiri olarak gelen Kont dö Lesli'ye günde yüzelli kuruş verip sofrasına ve ahırına her ne lâzımsa sağladı²⁶¹. Bunun güzel bir misaline Mustafa Nuri Paşa'nın Netayüç ül-Vukuat adlı eserinde rastlamaktayız. II. Mustafa zamanında Karlofça Barış Antlaşması dolayısıyla İstanbul'a gelecek olan Avusturya elçisi emrine günde 40 tavuk, 3 hindi, 10 kaz, 30 göğercin, 150 okka (192 kg.) un, 10 okka (12.8 kg.) meyve, 30 okka (38.4 kg.) sebze, 3 öküz, bir buzağı, 10 koyun, 50 kile (1.5 tona yakın) arpa, 10 kantar (560 kg.) saman, üç araba otluk, 30 *çeki*²⁶² (7500 kg.) odun, 110 okka (140.8 kg.) kömür, bir okka bahar (1.28 kg.) ve 150 *kuruş*²⁶³ gündelik harçlık bağlanmıştı²⁶⁴. Muvakkat (fevkâlâde) Nemçe elçisinin padişahın mülküne girdikten itibaren ülkesine geri dönene kadar yaptığı bütün yol masrafları ve saireyi karşılayan Osmanlı hükümdarı, daima İstanbul'da ikamet eden Nemçe maslahatgüzarı (kapı kethüdası)'nın ihtiyaçlarını da temin etmiştir. Yine daimî sefirlerin Osmanlı toprağına ayak bastığından itibaren İstanbul'a gelinceye kadar yol masrafları Osmanlı Devleti tarafından karşılanmış ve bu husus kanun haline dahi getirilmişti²⁶⁵. Bundan Osmanlı Devleti'nin cömertliğini açık olarak görebiliriz. O devirde dünyanın hiçbir yerinde ülkesine gelen elçilerin ihtiyaçları bu

²⁶⁰ Mehmet İpşirli, "Elçi", T.D.V.İ.A., c. XI, İstanbul 1995, ss. 3-15, s. 8, 9. ; Ayrıca bk. Ahmet Halaçoğlu, "Ereğli'de Rus Elçilik Heyetine Yapılan 1741 Tarihli Masraf Defteri", *Askeri Tarih Bülteni*, sa. 38, Ankara 1995, ss. 179-184, s. 182, 183.

²⁶¹ İsmail Hakkı Uzunçarşılı, *Osmanlı Devleti'nin Merkez ve Bahriye Teşkilâtı*, Ankara 1988, s. 277.

²⁶² Odun, kireç, taş, kum ve benzeri şeyleri tartmak için kullanılan eski ağırlık ölçüsüne çeki denir. Çeki=250 kg= 195 okka eder. Mehmet Zeki Pakalın, a.g.e., s. 340. ; Midhat Sertoğlu, a.g.e., s. 72. ; Mustafa Nuri Paşa, *Netayüç ül Vukuat*, (Sad. Neşet Çağatay), c. III-IV, s. 320.

²⁶³ XVIII. yüzyılın başlarında yani Karlofça Barış Antlaşması sıralarında kırk akçe değerinde idi ki o zamanlar bir altın altmış akçe ediyordu. Mustafa Nuri Paşa, a.g.e., s. 320.

²⁶⁴ Mustafa Nuri Paşa, a.g.e., s. 21.

²⁶⁵ İsmail Hakkı Uzunçarşılı, *Osmanlı Devleti'nin Merkez ve Bahriye Teşkilâtı*, Ankara 1988, s. 276, 277.

derece misafirperverlik hasleti ile karşılanmazken, Osmanlı Devleti tarafından eşine ve benzerine rastlanmıyacak şekilde temin edildiğini görmekteyiz.

Osmanlı Devleti bu davranışını III. Selim zamanına kadar devam ettirmiştir²⁶⁶. Ülkesine gönderilen elçilerin huduttan İstanbul'a gelinceye kadar her türlü masraflarını karşılayan Osmanlı Devleti, daimî elçileri burada ikâmetleri sırasında da korumuş, ihtiyaçlarının temini hususunda pek çok kolaylıklar sağlamıştır. Bunlar; vergilerden muaf tutulmaları, *narh*²⁶⁷ fiyatı üzerinden ihtiyaç duydukları maddeleri satın alabilmelerinin sağlanması, mahzenlerine nakil esnasında zarar ve ziyan verilmemesi, akçe istenilerek rencide edilmemeleri v.s. hususlardır.

Avusturya daimî elçilerinin ihtiyaçlarını temini hususu daha ziyade İslâm dinince yenilmesi (hanâzir), içilmesi (hamr) yasak olan fakat Hristiyanlara satılması memnuatdan olmayan maddeleri kapsamaktaydı. Adı geçen maddelerin elçiliklerce alınması belirli şartlara bağlanmıştı. Bunlara ayrıntılı şekilde aşağıdaki başlıklar altında değineceğiz.

a- Hamr (Şarap) İhtiyacının Temini

Avusturya (Nemçe) elçileri İslâm dininde içilmesi yasak edilen hamrı özel izne bağlı olarak temin ediyorlardı. Verilen ruhsat gereğince de senede bir defa belli bir miktar satın alabilme hakları vardı. Önce Nemçe elçisi bir arzuhâl ile *südde-i saâdet*'e²⁶⁸ hamr satın almak isteğini bildirerek izin isterdi. Ondan sonra çıkacak ruhsat sonucu kendilerine tanınan imtiyaz dahilinde şarap ihtiyaçlarını temin

²⁶⁶ Bâbîali, dış politikasının gereği olarak uyguladığı yabancı ülke temsilcilerine tayinat verme usulünden ilk defa İstanbul'a gelen İngiliz elçisi Robert Liston zamanında vazgeçmiştir. Hatta Robert Liston'un İstanbul'a gelmesinden önce Londra'ya hareket eden ve 21 Aralık 1793 tarihinde ulaşan ilk daimî elçimiz Yusuf Agah Efendi, İngilizler tarafından tayin teklif edilecek olursa kabul etmemesi için tenbih edilmiştir. Mehmed Alaaddin Yalçınkaya, "Bir Avrupa Diploması Merkezi Olarak İstanbul 1792-1798 Dönemi İngiliz Kaynaklarına Göre", *Osmanlı*, c. I, ss. 660-675, s. 664. ; Faik Reşid Unat, *Osmanlı Sefirleri ve Sefaretnameleri*, Ankara 1987, s. 15-17.

²⁶⁷ Bir mal veya hizmet için, ilgili resmî makamların tesbit ettiği fiata *narh* denir. Günümüzde, ancak ekmek, et, şeker, tekell maddeleri, petrol gibi muayyen bazı tüketim mallarına *narh* konduğu halde, Osmanlı idaresinde her türlü mal ve hizmet *narha tâbi* idi. Mûbahat S. Kütükoğlu, *Osmanlılarda Narh Müessesesi ve 1640 Tarihli Narh Defteri*, İstanbul 1983, s. 3.

²⁶⁸ Belgelerde geçen *Südde-i saâdet*, *Divân-ı hümâyûn* anlamında kullanılmıştır.

ederlerdi. Bu ruhsat senede bir defaya mahsus olmak üzere verilir ve miktar da yedi bin *medre*²⁶⁹ olarak belirtilirdi.

Meselâ, Avusturya'nın İstanbul büyük elçisi olan Grof de Ulfeld 1740 senesinde bir arzuhâl ile hamr satın almak isteğini Bâbâli'ye bildirir. Onun bu isteği uygun bulunur. Nemçe elçisi kendisinin ve adamlarının ihtiyaçları için İstanbul'a yakın adalardan ve mahallerden bir medresi on *vukiyye*²⁷⁰ olmak üzere akçesiyle yedi bin medre hamr satın almıştır. Aldığı bu hamrı Galata'da bulunan konağına nakletmek isteyen Ulfeld'in Galata voyvodası, ümenâ ve zâbitler tarafından gümrük, bâc, harc adı altında akçe talep edilerek nakline engel olunmaması için Divân'a müracaat eder. Bu durumda Osmanlı idarecileri Divân-ı Hümâyûn'da mevcut ahkâm defterlerine bakarak Avusturya elçisinin bu yıl içinde daha önce hamr satın alıp almadığını kontrol eder. Çünkü yapılan antlaşma mucibince yılda bir defaya mahsus olmak üzere yedi bin medreden fazla şarap almaları yasaktır. Daha önce belirtilen miktar hamr satın alınmadığı için hem satın almalarına müsaade edilir, hem de hanelerine nakletmelerine engel olunmaması için yol güzergâhında bulunan Galata voyvodası, ümenâ, ve zâbitleri uyaran emr-i şerîfler verilir²⁷¹.

Hamr satın alınması belli bir miktara ve senede bir defaya mahsus kılındığı için Nemçe elçileri her yıl Divân-ı hümâyûn'a başvurarak ihtiyaçları olan hamrı temin etmekte idiler. 1740 senesinde Divân'a başvurarak elçiliğin hamr ihtiyacını temin eden büyük elçi Ulfeld 1741²⁷² senesinde de aynı şekilde elçiliğin hamr ihtiyacını sağlamıştır. Bundan sonraki yıllarda da sefirler her yıl Divân'a müracaat ederek ihtiyaçları olan hamrı temin etmişlerdir²⁷³.

²⁶⁹ Osmanlı Devleti zamanında Rumeli'de kullanılan şıra ve şarap gibi sulu şeylere ait bir ölçektir. Miktarı kullanıldığı yere göre değişmekle birlikte on dört, on beş okka arasında idi. Mithat Sertoğlu, *Osmanlı Tarih Lûgati*, İstanbul 1986, s. 214.

²⁷⁰ Vukiyye: Okka adlı eski ağırlık ölçüsünün diğer ismi olup 400 dirhem = 1,2828 (1.283) kg. dan ibaretti. Midhat Sertoğlu, a.g.e., s. 186. ; Walther Hinz, *İslâm'da Ölçü Sistemleri*, (Çev. Acar Sevim), İstanbul 1990, s. 30. ; Vedat Eldem, *Osmanlı İmparatorluğu'nun İktisadi Şartları Hakkında Bir Tetkik*, Ankara 1994, s. 237.

²⁷¹ BOA. Nemçe Ahkâm Defteri, Nr. 58/2, s. 5, hk. 12.

²⁷² BOA. Nemçe Ahkâm Defteri, Nr. 58/2, s. 5, hk. 13, 14, 15.

²⁷³ BOA. Nemçe Ahkâm Defteri, Nr. 58/2, s. 16, 47, hk.52, 147.

b- Üzüm İhtiyacının Temini

Hamr satın alınmasının dışında Avusturya elçilerinin Divân'a başvurarak çıkan izin sonucunda üzüm aldıklarına da rastlamaktayız. Reçel, şarap ve pekmez yapımında kullanılan üzüm, Nemçe elçilerince genelde yaz ayı sonlarında yani Ağustos, Eylül aylarında satın alınır. Hamr gibi üzümün de yılda bir defa satın alınmasına ruhsat verilirdi. Satın alınan üzümler Avusturya elçisinin Galata'daki hânesine taşınırdı. Bunun için özel izin alınır. Böylece satın alınan üzümler hiçbir engelle karşılaşmaksızın nakledilebilirdi.

Meselâ, İstanbul'da oturan Avusturya elçisi Baron de Herbert Rankel, Eylül 1746 senesinde Divân'a bir arzuhâl göndererek kendilerinin ve adamlarının ihtiyaçları için iki yüz küfe²⁷⁴ üzümü satın alıp hânesine götürmek istediğini belirterek, zarar verilmemesi için emr-i şerîf ricâ eder. Divân-ı hümâyûn'da bulunan *ahkâm kayıtlarında*²⁷⁵ başvurulur. 1746 senesinde üzüm almadıkları tesbit edilerek bu yıl için bir defaya mahsus olmak üzere belirtilen miktar üzümün adalar tarafından alınabileceği, yalnız iki yüz küfe üzümü bir defada hanelerine taşımalarının gerekli olduğu bildirilir. Bu hususta yerel idareciler de uyarılarak belirtilen miktar üzümü satın alıp bir defada hanelerine taşımalarına engel olunmaması emredilir²⁷⁶.

Yine İstanbul'da oturan Büyük elçi, 1779 senesinde kendisi ve adamlarının ihtiyaçları için reçel ve pekmez yapmak üzere iki yüz küfe üzüm satın almak ister. Her yıl verile gelen emr-i şerîf mucibince belirtilen miktar üzümün akçeleriyle bir defaya mahsus iştirasına ve hanelerine nakledilmesine engel olunmaması, harc, avaid v.s. talep edilmemesi için Osmanlı hükûmeti tarafından Hassa bostancıbaşı ve Galata voyvodasına hitaben mutat üzere emr-i şerîf yazılır²⁷⁷. Osmanlı idaresi Nemçe elçisinin gerek hamr, gerekse üzüm satın almasını bir miktara bağladığı gibi hanelerine nakil işini de bir defaya mahsus kılmaktadır. Bunun sebebi fazla miktarda üzümün ve hamrın nakledileceği endişesi olsa gerektir.

²⁷⁴ Üzüm taşımaya yarayan kamıştan veya ağaçtan örülmüş sepete verilen addır.

²⁷⁵ Ahkâm Defteri, Divân-ı hümâyûn'dan çıkan hükümlerin kaydına mahsus olan defterlere genel olarak verilen addır. Mithad Sertoğlu, *Osmanlı Tarih Lügati*, İstanbul 1986, s. 10.

²⁷⁶ BOA. Nemçe Ahkâm Defteri, Nr. 62/6, s. 15, hk. 56.

²⁷⁷ BOA. A.DVN.DVE., Dosya Nr. 51, Vesika Nr. 37.

c- Hanâzir İhtiyacının Temini

Domuz anlamındaki hınzır'ın çoğulu olan hanâzirin ve karacanavar (yaban domuzu)'ın Müslümanlar tarafından yenilmesi yasak olup, Hristiyanlar tarafından yasak değil hatta önemli bir besin kaynağıdır. Avusturya elçisi hamr ve üzüm temininde olduğu gibi hanâzirin satın alınması için de, Divân'a müracaat ederek izin almak zorundaydı. Hanâzir genellikle İstıranca, Terkos ve Yanya'dan satın alınıyordu. Nemçe elçisi, kendisi ve adamlarının ihtiyaçları için pastırmalık olmak üzere senede sadece yüz elli baş domuz satın alabilecekti. Hanâziri satın alan Avusturyalı sefirler bunu Galata'daki hanelerine taşımaları esnasında ümenâ, bâcdar ve yasakçılar tarafından engel çıkarılmaması için izin istemekte idiler. Hamr ve üzüm nakli için ruhsat verildiği üzere ahkâm kaydına başvurularak bir defaya mahsus olmak üzere hanâzir satın alınmasına da izin verilmekte idi. Umumiyetle verilmemesi gibi bir durumla karşılaşılmamıştır. Hanâzir ve yaban domuzunun satın alınması işi ekseriyetle Eylül, Ekim, Kasım ve Aralık aylarında oluyordu²⁷⁸.

Meselâ, 12 Ekim-21 Ekim 1740 tarihinde Avusturya elçisi Grof de Ulefeld, elçilik mahiyetinin ihtiyaçları için pastırma yapılmak üzere Terkos, Galata gibi mahallerden hanâzir almak istediğini bir arzuhâl ile Divân'a bildirir. Divân'da durum görüşülür. Nemçe elçisinin kendi ve adamlarının ihtiyaçları için yüz elli baş hanâzir almasına müsaade edilir. Üstelik bu alım sırasında gümrük emînleri, bacdar ve yasakçılar tarafından rencide edilmemesi için kendilerine emr-i şerîf verilir²⁷⁹. Bu şekilde örnekleri çoğaltmak mümkündür. Yine 1756 senesinde Nemçe elçisi, Terkos, Yanya, İstıranca kazalarından akçesiyle yaban domuzu almasına müsaade edilmesini talep eder. Divân'dan elçiliğin ihtiyacı olan yüz elli baş karacanavarın satın alınmasına ruhsat verilir²⁸⁰. Elçilerin bu ihtiyaçlarını temini hususu hemen her yıl söz konusuydu. 3 Aralık 1783 tarihinde de aynı şekilde Avusturya elçisi, kendisinin ve adamlarının ihtiyaçları için yüz elli baş domuz satın alabilmek amacıyla Divân'a müracaat eder. Divân'da yapılan görüşme sonucu önceki yıllarda olduğu gibi hanâzir

²⁷⁸ BOA. Nemçe Ahkâm Defteri, Nr. 58/2, s. 4, hk. 8.; BOA. A.DVN.DVE, Dosya Nr. 49, Vesika Nr. 68.; BOA. Nemçe Ahkâm Defteri, Nr. 61/5, s. 11, hk. 80., s. 50, hk. 417., s. 87, hk. 675.

²⁷⁹ BOA. Nemçe Ahkâm Defteri, Nr. 58/2, s. 4, hk. 8.

²⁸⁰ BOA. A.DVN.DVE, Dosya Nr. 49, Vesika Nr. 68.

satın almalarına ruhsat verilir²⁸¹. Avusturya elçiliğine, ihtiyacı olan hanâziri satın alma ve nakliye işini bir defa da yapması hususunda ruhsat verilmekte idi. Bunda amaç belirtilen miktar domuzun dışında alım satımı önlemek olsa gerektir.

4- Avusturya Daimî Elçiliğine Tercüman Tayini Hususu

Tercüman, İstanbul'da bulunan yabancı elçilerin tercümanlık işini görenlere verilen ünvanıdır²⁸². Öyle ki, İstanbul'a gelen yabancı elçiler lâıykıyla Türkçe bilmedikleri için bunların yanına Türk-Müslüman tercümanlar verilmesi umumî bir kaide hâline gelmişti. XVIII. Yüzyıldan itibaren ise bu Türk-Müslüman tercümanların yerini Hristiyan Osmanlı reayasının aldığı görülmektedir. Bu durum elçiliklerde çalışan tercümanların hemen hemen hepsinin harçdan ve cizyeden muaf tutulmalarından kaynaklanmaktaydı. Bunların vergilerden muafiyetleri her devlet ile yapılan antlaşmalarda ayrı ayrı kaydedilmiştir²⁸³.

Her sefaretin bir kaç tane olan tercümanlarından birincisi siyasî işlerle görevliydi. Bunlar Osmanlı Devleti'ne takdimi icap eden muhtıra ve notaları Türkçe olarak yazardı. Ona ücreti sefaret tarafından verilen Osmanlı tebasından bir kâtip de yardım ederdi. Sefaretin diğer tercümanları ise gümrükler, mahkemeler ve diğer devlet dairelerindeki işleri takip ederdi. Doğu kıyafetinde gezen bu tercümanların hepsi berâtlı idi²⁸⁴. Avusturya Devleti, Osmanlı hükûmeti ile olan münasebetlerinde tercümanlık hizmeti için, genç elemanlar yetiştirmeyi düşünmüştür. Polonya kralı I. Sigismund 1621 yılında İstanbul'da bir enstitü kurmuştu. Fransa Kralı XIV. Lui de 1669-1670 yıllarında "Dil Oğlanları Enstitüsü"nü²⁸⁵ tesis etmişti. Avusturya hükûmeti de tercüman yetiştirmek için İstanbul'da bir enstitü kurdu. Viyana Şarkiyat Enstitüsü'nün de temelini oluşturan, Avusturya'nın kurduğu Dil oğlanları Enstitüsü'nün kesin olarak ne zaman kurulduğu hakkında malumat yoktur. Fakat böyle bir geleneğin de muhtemelen XVI. yüzyılın sonu ile XVII. yüzyılın ilk

²⁸¹ BOA. CH, Nr. 5301.

²⁸² Pakalın, a.g.e., s. 139.; Sertoğlu, a.g.e., s. 307.

²⁸³ Cengiz Orhonlu, "Tercüman", İ.A., c. XII/I, İstanbul 1979, ss. 173-181, s. 180.

²⁸⁴ Sertoğlu, a.g.e., s. 307.

²⁸⁵ Fransa'nın kurduğu "Dil Oğlanları Enstitüsü" hakkında ayrıntılı bilgi için bk. Frederic Hitzel, "Dil Oğlanları", *Toplumsal Tarih*, (çev. Aksel Tibet), c. IV, sa. 21, İstanbul 1995, ss. 37-43, s. 38, 39.

yarısında oluşturulduğu sanılmaktadır. Bu enstitüde ilk Dil Oğanı olarak Peter von Wollzogen yetiştirilmiştir. Yine Dil Oğanlarından olan Heinrich von Penkler 1719 yılında ilk önce Grof Virmond'un yanında çalışmıştı. Bu çalışması sırasında Avusturya'nın menfaatlerini Osmanlı Devleti'nde en iyi şekilde korumuş hatta Osmanlı'yı Avusturya Veraset savaşlarından uzak tutmayı dahi başarmıştı. 1621 yılında kurulmaya başlayan Dil Oğanları okulu, 1753 yılına kadar faaliyetini sürdürdü. Daha sonra bu işi Viyana Şark Akademisi üstlendi. Ulefeld'in İstanbul'dan ayrılmasından sonra burada temsilci olarak kalan Penkler, bu göreve memur edildiğine dair mektubu Sultan'a bizzat kendisi takdim etti²⁸⁶. Viyana'da Doğu Dilleri Akademisini kurmuş olan Avusturya, bu sırada aynı çabayı sarf eden İngiltere'ye göre de bir hayli başarılı oldu. Doğu Dilleri Akademisi kısa zamanda iyi tercümanlar yetiştirmeye başladı²⁸⁷.

Avusturya sefaretnâmesinde görev yapmak üzere atanan tercümanların işlerini yapabilmeleri için Osmanlı Devleti'nden berât almaları gerekmektedir. Berât verilmeyen tercümanın görevi onaylanmış sayılmazdı. Bu sebeple Avusturya sefirleri sefarete tayin ettikleri tercümanın görevini onaylatmak amacıyla durumu Divân'a bildiren bir arzuhâl yazar ve *berât-ı âlişân*²⁸⁸ rica ederlerdi. Ahidnâmelerde belirtilen hususlar gereğince padişah tarafından berâtın verilmesiyle tercüman berâtsiz olmaktan kurtulur berâtlı tercüman olurdu. Böylece berâtlı tercüman olmanın gerektirdiği tüm ayrıcalıklardan faydalanırdı. Kendisi, adamları, hizmetkârları, cariyeleri her türlü harac, *avâriz*²⁸⁹, kasabiyye akçesi, resm-i üserâ, gibi vergilerden muaf tutulurlardı. Tercümanlardan hiç kimse kul ve câriye istihdam ediyorsun diye gümrük resmi ve bâc talep edemezdi. Kendisine ait olan bağdan elde ettiği şıradan hamr emini, Galata voyvodası vesairleri fiçı akçesi talep edemezlerdi. Tercümanların

²⁸⁶ Ali İbrahim Savaş, "XVIII. Asırda Osmanlı-Avusturya İlişkileri", *Askeri Tarih Bülteni*, yıl 17, sa. 32, Ankara 1992, ss. 23-54, s. 36, 37. ; Ali İbrahim Savaş, "Genel Hatlarıyla Osmanlı Diplomasisi", *Osmanlı*, c. I, Ankara 1999, ss. 643-659, s. 646.

²⁸⁷ İiber Ortaylı, "Ottoman-Habsburg Relations, 1740-1770, And Structural Changes In The International Affairs Of the Ottoman State", *Türkische Miscellen*, Robert Anhegger, *Festschrift.Armağanı. Melanges*, c. IX, İstanbul 1987, ss. 287-298, s. 296.

²⁸⁸ Bk. dipnot 258.

²⁸⁹ Avarız, avâriz-ı divâniye veya tekâlif-i örfiyye, XVI. yüzyılın sonlarına kadar fevkalâde zamanlarda alınan ve miktarı Divân-ı hümâyun tarafından tespit edilen bir vergi türüdür. Tanzimat'ın ilânıyla birlikte kaldırılan bu vergiyi halk nakit, aynı ve hizmet olarak ödemekte idi. Ömer Lütü Barkan, "Avarız", *İ.A.*, c. II, İstanbul 1979, ss. 13-19, s.13 vd.

davaları kimin ile olursa olsun, ahidnâmelerde belirtildiği üzere Astâne-i saâdet'te²⁹⁰ görülürdü. Bazı hususların hâll edilmesi için bir yere gitmek istediklerinde gidiş gelişlerde kendisine, yanında olan adamlarına ve mallarına zarar verilmesi yasaklanmıştı. Üstelik ihtiyaçlarını narh fiyatı üzerinden satın alabilecekler ve kendilerine müdahale edilmeyecekti. Tehlikeli yerlerde de Müslüman gibi giyinip, silah kuşanabileceklerdi ve bu yüzden kadılar, beylerbeyiler ve başka bir kimse tarafından rencide edilmeyeceklerdi²⁹¹. Yani tercümanların dokunulmazlıkları söz konusuydu. İşte bu derece imtiyaza sahip olan Avusturya elçisinin tercümanları Maria Theresia döneminde genellikle yerli Hristiyan veya Yahudilerdi. Elçi Baron Nepker²⁹², tercüman Karabet oğlu Yacob (Jacob) ölünce Yasaac Franz (Isaac Franz)'ın oğlu Yakob Franz (Jacob Franz)'ı tercüman yapmak için Osmanlı Devleti'nden berât almıştı. Sonucusu da Selanikli bir Yahudiydi²⁹³.

Tercüman tayini hususu, genelde tercümanlık görevini yapan kişinin ölümü, görevden ayrılması gibi durumlarda görülürdü. Meselâ, kapu kethüdası de Penkler'in yanında tercüman olan Nikoloş adlı tercüman ölür. Yerine Papas oğlu Arutin tercüman tayin edilir. Nemçe kapu kethüdası tercüman tayin ettikleri Papas oğlu Arutin'e berât verilmesi için bir arzuhâl ile Divân-ı hümayûn'a müracaat eder. Osmanlı idaresi ahidnâmelerde belirtildiği üzere berât verilmesini uygun bulur²⁹⁴. Böylece ölen tercümanın yerine tayin edilen kişinin görevi onaylanmış olur ve böylece berâtsiz olmaktan kurtulur.

Bu tercümanların, XVIII. yüzyılın son yarısında ve özellikle Küçük Kaynarca Antlaşması'ndan sonra devletin içine düştüğü zaafıtan faydalandıklarını görmekteyiz. Mensup oldukları sefaretin menfaatine açıkça hizmet etmekten çekinmemişlerdir. Öyle ki Bâbîâli'yi ziyaret ederek Avrupa ahvalini istedikleri gibi bildirmişler,

²⁹⁰ Burada Astâne-i saâdet, Divân-ı hümayûn anlamında kullanılmıştır.

²⁹¹ BOA. Nemçe Ahkâm Defteri, Nr. 58/2, s. 18, 59, hk. 59, 96. ; BOA. Nemçe Ahkâm Defteri, Nr. 61/5, s. 72, hk. 559. ; BOA. CH, Nr. 663.

²⁹² Heinrich von Penkler.

²⁹³ İber Ortaylı, a.g.m., s. 296.

²⁹⁴ BOA. Nemçe Ahkâm Defteri, Nr. 58/2, s. 18, hk. 59, 60.

Yine Nemçe kapu kethüdası Penkler, Divân'a bir arzuhâl gönderir. Yanında tercümanlık yapan kişinin öldüğünü yerine Selânik'te oturan Franko Polvadin Amotole'yi tercüman tayin ettiğini, adı geçen kişiye ahidnâme gereğince berât-ı şerif verilmesini rica eder. Bu hususun halledilmesi için padişah tarafından emir gönderilir. BOA. Nemçe Ahkâm Defteri, Nr. 58/2, s. 29, hk. 96.

içlerinden bazıları casusluk dahi etmişlerdir²⁹⁵. Bu durumları tespit edildiğinde ise azledilmişlerdir. Çünkü Osmanlı Devleti, elçiliklerin ticaretlerinin artması ile beraber, elçilik ve konsolosluk işlerinin arttığı, günlük işler için Bâbîâlî'ye gidip gelmenin, deniz ve kara gümrük muamelelerinin zaman aldığı ve ellerindeki tercümanlarla bu işleri hâlledeemediklerini söylemeleri üzerine istedikleri kadar tercüman bulundurmalarına izin vermişti. Fakat bunların görevlerinin dışındaki işlerle meşgul olmalarını da yasaklamıştı. Buna rağmen XVIII. asrın ortalarından itibaren elçiliklerin yasakları ihmal etmeye başladıkları görülür. Osmanlı Devleti de bunların kontrol altında tutulmaları için ciddî tedbirler alır²⁹⁶.

B- AVUSTURYA'NIN OSMANLI MEMLEKETİNDE KONSOLOSLUKLAR AÇMASI

Ticarî ve siyasi işlerin yürütülmesinin iyi organize olmuş diplomatik temsilciler vasıtası ile yapılabileceğine inanan Avusturya hükûmeti, İstanbul'da açmış olduğu daimî elçiliğin yanı sıra diğer Osmanlı memleketlerinde de konsolosluklar açarak buraya konsolos veya konsolos vekili tayin etme işine önem vermiştir. Öyle ki Pasarofça Ticaret Ahidnâmesinin 5. maddesine²⁹⁷ 27 Mayıs 1747 Tarihli Temessük'ün 4. maddesine²⁹⁸ Avusturya, Osmanlı Devleti'nin sınırları içerisinde konsolos veya konsolos vekilleri tayin edebilir hususunu koydurmuştur. Sonra da bu antlaşma maddelerinin kendilerine verdiği imkanı en iyi şekilde değerlendirerek, Osmanlı ülkesinde ticaretle uğraşan diğer devletler gibi konsolosluklar açma işini ele almıştır. Böylece 1725'de Tunus ve Trablus'da, 1727

²⁹⁵ Sertoğlu, a.g.e., s. 307.

²⁹⁶ Cengiz Orhonlu, "Tercüman", İ.A., c. XII/I, İstanbul 1979, ss. 179-181, s. 180, 181; Ali İhsan Bağış, Osmanlı Ticaretinde Gayri Müslimler, Kapitülasyonlar-Berath Tüccarlar, Avrupa ve Hayriye Tüccarları (1750-1839), Ankara 1983, s. 28.

²⁹⁷ "Memâlik-i mahrûsemin Akdeniz yalılarında ve cezîrelerinde sâ'ir müste'min kralların her ne mahalde konsolos ve tercümanları var ise tüccâr tâ'ifesinin emn ve rahatlarıçün Devlet-i çarşariyeden dâhi Astâne-i sa'âdetimde mukîm olan elçileri ma'arifetleriyle konsolos ve tercümân ve sâ'ir maslahatgûzâr vaz'ı câ'iz olub yedlerine sened virile ve kadimden konsolos vaz' olunmayan iskelelerin birinde konsolos ve tercüman vaz'ı iktizâ iden elçileri vükelâ-yı Devlet-i 'Aliyye'me ilâm eyleyeler ve her ne mahalle ki konsolos vaz'ı iktizâ eyleye elçilerin 'arz ve i'lâmları mucibince müsâ'ade buyurulur ise yedine sened virilüp vardıkları mahallin hükkâm ve zâbitleri kendülere himâyet ve siyânet etmeleri içün tenbih oluna..." BOA. Ecnebi Defteri, Nr. 57/1, s. 63, hk. 122.

²⁹⁸ 27 Mayıs 1747 Tarihli Temessük'ün 4. maddesi için "ekler" kısmına bakınız.

senesinde de Cezâyir'de konsolosluklar açmak hakkını elde etti²⁹⁹. 27 Mayıs 1747 yılında Osmanlı Devleti ile antlaşma yapan Avusturya hükûmeti Cezâyirliiler'le de görüşmüş ve birkaç maddeyi içine alan senetler alınıp verildikten sonra Cezâyir'e konsolos nasbetmiştir. Cezâyir halkının süresiz korsanlık ederek geçinmesi ve bu davranışını devam ettirmesi Avusturyalılar'ı kızdırmış ve 1765 yılında konsolosluklarını kaldırmışlardır³⁰⁰.

Avusturya hükûmetinin Osmanlı memleketlerinde konsolosluklar açması bazı kurallara bağlanmıştır. Öyle ki Avusturya, eskiden konsolos, konsolos vekili ve tercüman tayin olunmayan iskelelerin birine konsolos vazetmek istediğinde önce Osmanlı Devleti'ne bildirecek, müsaade edilip ellerine senet verilir ise açabilecekti. Meselâ, 1780'lerden sonra Nemçe'nin Rayçeviç adlı başkâtipleri Eflâk ve Boğdan'a gelerek, burada bulunan voyvodalara Avusturya İmparatorluğu'na tâbi tüccarların işini görmek için yerleşip oturmak istediklerini bildirirlerdi. Voyvodalar durumu Osmanlı Devleti'ne bildirerek ne tür bir cevap vereceklerini sorarlardı. Osmanlı idaresi işi önce ağırdan almak ister, Nemçe elçisi, devleti tarafından aldığı emirle isteğini yenilerdi. Rayçeviç'in uzun süredir ticaret işlerini görmek için Eflak ve Boğdan'da ikamet ettiklerini, antlaşma gereğince beyler tarafından himaye edilip korunmasını bu yolda başka başka emirler çıkarılmasını talep ederdi. Burada dikkatin çekilmesi gereken nokta şudur. Avusturya, Rayçeviç'in konsolos olması için berat istemeyip antlaşma şartları gereğince voyvodalar tarafından himaye edilip korunma ve işlerine yardım edilmesi hususunda birer ferman çıkarılması istenmekte idi. Bu sırada Avusturya'nın Rusya ile birlik olmasını engellemek isteyen Osmanlı Devleti, konsolosluk berâtı istemeyen fermân çıkarılmasını isteyen bu talebi uygun buldu ve iki emr-i âli çıkardı³⁰¹.

Avusturya Devleti'nin doğrudan konsolos açmadığı bazı Osmanlı memleketlerinde konsolos vekilleri tayin ettiğini görmekteyiz. Bu kişiler Nemçe Devleti'ne tâbi tüccar ve reaya olabileceği gibi, o bölgede bulunan başka devletlerin konsolosları da olabilmekte idi. Meselâ, Mora ceziresinde vâki olan iskelelere gelip

²⁹⁹ Robert Mantran, "XVIII. Yüzyılda Osmanlı İmparatorluğunda Ticâretin Değişmesi", *Tarih İncelemeleri Dergisi*, (çev. Zeki Arıkan), c. III, İzmir 1987, ss. 159-175, s. 164.

³⁰⁰ Ahmed Cevdet, *Tarih-i Cevdet*, c. II, İstanbul 1309, s. 162.

giden Nemçe tüccarlarının işlerinin yürütülmesi ve halledilmesi için Balyabadre (Mora'daki Paleopatras)'de bulunan Hollanda'nın Nikola Pavlo adlı konsolosu Avusturya Devleti tarafından konsolos vekili tayin edilir³⁰².

Yine Kıbrıs cezaresinde İngiltere konsolosu olan Vakman'a Nemçe konsolos vekilliği görevini yapabilmesi için 13-22 Ekim 1749 senesinde emr-i şerif verilmiştir. Daha sonra Vakman vilâyetine gitmiş, yerine İngiltere konsolosu olan Timonyo Torez adlı İngiliz, Avusturya Devleti tarafından konsolos vekili tayin edilmiştir³⁰³.

Yanya, Karlılı, v.s. iskelelerine gidip gelen Nemçeli tüccarların işini görmek için berât verilerek konsolos tayin edilen Kalipo Toryandoli adlı Avusturyalı fenâ davranışlarından dolayı konsolosluktan azledilir. Yerine yine adı geçen mahallede bulunan Fransa konsolosu Pol, berât ile Nemçe konsolos vekili tayin edilir³⁰⁴.

Nemçeli ve Toskanalı tüccarların Avusturya Devleti'nin bayrak ve patentası ile Trablusşam iskelesine güven içinde gidip gelmelerinin yürütülmesini sağlamak amacıyla, adı geçen iskelede oturan İngiltere konsolosu olan Tomazo Kaylepso Reton adlı kişi konsolos vekili tayin edilir³⁰⁵. Görülüyor ki Avusturya Devleti, doğrudan konsolosluk açabildiği yerlere konsolos tayin etmiş, fakat konsolosluk açma hakkını elde edemediği vilayetlerde de o bölgede bulunan yabancı devletlerin konsoloslarını vekil tayin etmek suretiyle devletin ticari çıkarlarını garanti altına almıştır.

Osmanlı Devleti'ndeki çıkarlarını koruma ve yeni menfaatler elde etme çabasında olan Avusturya'nın, Doğu Akdeniz'in bazı yerlerinde kendilerine tâbi olan Toskanalı, Alikorno (Liurna)'lu tüccarlara da konsolosluk görevini verdiğini görmekteyiz. Meselâ, Avusturya Devleti'ne tâbi olan Alikorno tüccarından Givanni Aitone(?) adlı kişi Gianni Francesko Marbone yerine İskenderiye-yi Mısır'a konsolos tayin edilmiştir. Osmanlı Devleti ise Avusturya İmparatorluğu memleketlerinde resmen konsolos tayin etmemiştir. Bu meseleyi Nemçe memleketlerinde faaliyette

³⁰¹ Ahmet Cevdet, *Tarih-i Cevdet*, c. II, İstanbul 1309, s. 591, 592.

³⁰² BOA. *Nemçe Ahkâm Defteri*, Nr. 58/2, s. 65, hk. 206.

³⁰³ BOA. *Nemçe Ahkâm Defteri*, Nr. 60/4, s. 89, hk. 354.

³⁰⁴ BOA. *Nemçe Ahkâm Defteri*, Nr. 60/4, s. 89, hk. 355.

bulunan Slav asıllı Osmanlı tacirlerin kendi aralarında bir konsolos seçmeleri ile çözümlenmiştir³⁰⁶.

Osmanlı Devleti'nin berât vermesiyle tayinleri onaylanan konsolos ve konsolos vekillerinin görevleri şunlardı:

1- Avusturya Devleti bayrağı altında, bulunduğu bölgeye gelip giden tüccar ve kaptanların işlerinin yürütülmesini sağlamaktı. Bunları yapmakla yükümlü olan konsolos ve konsolos vekilleri tüccarlardan *konsoloto* adı verilen vergi almakta idiler. Buna Avusturya Devleti'ne tâbi tüccar sefinelerine binerek eşya yükleyen Osmanlı tebaası tüccarlarda dahildi. Öyle ki İngiltere-Fransa-Nederlande gemileri için verilen vergileri vereceklerdi. Eğer vergiyi ödemezler ise gemiye yükledikleri eşyanın gümrükten ihraç edilmemesi Fransa'ya verilen Ahidnâme-i hümayûnlar'da belirtilmiştir. Avusturya İmparatoru'na tâbi tüccar gemilerine Frengistan'dan mal yükleyip Mora Adası iskelelerine gelen buradan aldığı malları da yükleyerek Frengistan'a giden Osmanlı Devleti'ne tâbi tüccardan konsoloto resmi ister. Bu durumda bazı tüccarlar "*biz konsoloto resmi virmezüz deyu*" ödemek istemezler.

Konsolos vekili, olayı Avusturya elçisine bildirir. O da mühürlü bir arzuhâl ile Südde-i saâdet'e durumu haber verir. Divân'da konu görüşülür. Daha önce verilen ahidnâmeler gereğince Osmanlı Devleti tüccarının Avusturya tüccarına ait gemileri ile Frengistan'dan Mora'daki iskelelere, buradan Frengistan'a götürdükleri emtia ve eşyaları için gerekli olan konsoloto resminin konsolos vekiline tamamen ödenmesi hususunda emr-i şerîf yazılır (15-24 Nisan 1763)³⁰⁷.

2- Kendi görev yaptığı bölgeye gelen kaptanın ölmesi durumunda yerine yeni kaptan tayin etmektir. Eğer kaptanın öldüğü mahalde konsolos, konsolos vekili ve tercüman yok ise, bu görevi İstanbul'da bulunan Nemçe elçisi yerine getirmekte idi. Meselâ, Trieste tüccar sefâini kaptanlarından Konstantin Manbani adlı Nemçe kaptanı, İstanbul'dan Sakız'a geldiğinde ölür. Sakız'da ise Avusturya hükûmetinin tayin ettiği konsolos vekili yoktur. Ölen kişinin yerine İstanbul'da bulunan Nemçe

³⁰⁵ BOA. Nemçe Ahkâm Defteri, Nr. 60/4, s. 291, hk. 916.

³⁰⁶ İber ORTAYLI, "Ottoman-Habsburg Relations, 1740-1770, And Structural Changes In The International Affairs Of The Ottoman State", *Türkische Miscellen Robert Angegger Festschrift, Her. Bacque Grammont-Felleming-Gökberk Ortaylı*, Varia Turcica, IX, İstanbul 1987, ss.287-298, s. 295, 296.

elçisi kaptan atamak zorundadır. O da belirtilen gemide bulunan ikinci kaptan olan Encilo Nikolayı kaptan tayin eder³⁰⁸. İşte Avusturya Devleti'nin konsolosları, görevlerinin bilincinde olarak daima devletlerinin Osmanlı memleketlerindeki çıkarlarını korumuşlar ve yeni menfaatler elde etmek için gayret göstermişlerdir.

1- Avusturya Konsolosluğuna Tercüman Tayini

Sefarethanelerde olduğu gibi konsolosluklarda da sekreter, din görevlisi, katip Osmanlı tebaası olan görevliler, yeniçeriler ve çavuşlar görev yapıyorlardı³⁰⁹. Bundan başka Konsoloslukta konsolos veya konsolos vekili atanan kimselere yardımcı olunması için tercümanlar da bulunuyordu. Bu tercümanlar da aynı sefaret tercümanları gibi berât ile göreve getiriliyorlardı. Meselâ, 7-16 Kasım 1783 senesinde Avusturya Devleti tarafından İzmir'de bulunan konsolos vekili yanında Ceyozeyehir Veledi Nehbine adlı kişi berât ile tercüman tayin edilir³¹⁰. Konsoloslar gibi yanında çalışan tercümanlar ve hizmetkarlar da bir takım ayrıcalıklara sahiptiler. Meselâ, gidip geldiği mahallerde cizyedar olanlar cizye, diğerleri tekâlif veya başka bahaneler ile akçe talep etmeyecekler. Her ne sebeple olursa olsun rencide edilmeyecekler, dâima himaye edileceklerdi³¹¹. Yani elçilerin yanında görev yapan tercümanlar gibi konsoloslar yanında görev yapan tercümanların da dokunulmazlığı sözkonusuydu. Fakat onlar bu durumlarını zaman zaman suistimal etmişlerdir. Meselâ, 1765 yılında Selanik konsolosunun tercümanı olan Argiropulo, Hacı Yani adlı kişiden borç almıştır. Hacı Yani adlı kişi ölünce eşi bir süre sonra Argiropulo'dan borcunu ödemesini ister. Fakat Argiropulo ödeme niyetinde değildir. Alacaklı kadın, bu sırada mahalli yöneticilere başvurur ise de tercümanın dokunulmazlığı olduğu için bir şey yapılamaz. Nihayet alacaklının Divân'a şikayeti üzerine Osmanlı Devleti, Selanik mutasarrıfı ve kadiya borcun ödetilmesini bildiren

³⁰⁷ BOA. Nemçe Ahkâm Defteri, Nr. 60/4, s. 89, 107, hk. 354, 355, 422.

³⁰⁸ BOA. Nemçe Ahkâm Defteri, Nr. 60/4, s. 175, hk. 661.

³⁰⁹ Mehmet Alaaddin Yalçınkaya, "Bir Avrupa Diploması Merkezi Olarak İstanbul 1792-1798 Dönemi İngiliz Kaynaklarına Göre", Osmanlı, c. I, ss. 660-675, s. 671.

³¹⁰ BOA. Nemçe Ahkâm Defteri, Nr. 61/5, s. 50, hk. 413.

³¹¹ BOA. Nemçe Ahkâm Defteri, Nr. 60/4, s. 316, hk. 1001.

emr-i şerif göndererek³¹² meselenin halledilmesini sağlar. Bu gibi durumlarla karşılaşan Osmanlı Devleti, önce Avusturya sefaret ve konsolos tercümanlarını, imtiyazlarını suistimal etmemeleri için uyarırdı. Buna rağmen görevlerini hâlâ kötüye kullandıklarını tespit ettiğinde ise derhâl tercümanlık berâtlarını ellerinden alarak cezalandırırdı³¹³.

Konsolos vekili yanına tercüman tayin edilen kişiler, dokunulmazlıklarını kötüye kullandıklarında uyarıldıkları gibi bunlara haksızlık edenler de tespit edildiğinde derhâl tedbirler alınmakta ve tercümanlar korunmakta idi. Meselâ, Trablusşam iskelesinde mukim konsolos vekili yanına 9 Aralık 1776 senesinde bir tercüman tayin edilir. Bunun eline tercümanlık berâtı verilir. Bunda tercümandan, tercümanın hizmetinde bulunanlardan, oğullarından harac, avarız, kasabiyye akçesi gibi vergiler alınmaması yazılıdır. Fakat bazı musâlaha işlerinin yürütülmesi için fermân ile Halep'e giden tercümandan, burada bulunan Yahudi taifesi cemaat başısı, ahidnâme'ye ve berâta aykırı olarak harac, avâriz, tekâlif-i örfiyye v.s. ister. Zor durumda kalan tercüman, İstanbul'da bulunan Nemçe Devleti'nin orta elçisi Baron de Herbert Rankel'e durumu bildirir. Orta elçi de Divân'a haber verir. Osmanlı hükûmeti hemen Halep'te bulunan yahudi cemaat başısını ahidnâme'ye ve berât şartlarına aykırı davranmaması için bir emir ile uyarır.

Konsoloslukta işlerin aksamadan yürütülmesini önemseyen Osmanlı hükûmeti, tercümanın hizmetkarlarından (yardımcılarından) birisi herhangi bir sebeple öldüğünde derhâl yerine başka birinin atanmasına kolaylık göstermekte idi. Meselâ, Halep kazasına tâbi İskenderun iskelesinde tercüman olan Mavac Aron Veledi İbrale Muhan'ın hizmetkarı Kori Ebdal Veledi Ziyade ölür. Yerine Elbas Veledi Menri gönderilir. Her konsolos, konsolos vekili, tercüman ve bunların yardımcılarına verilen berât, derhâl bu kişiye de verilerek imtiyazlı olması sağlanır. Yani vergilerden muafiyet, emniyet içinde yolculuk yapmaları temin edilir³¹⁴.

³¹² İlber ORTAYLI, "Ottoman-Habsburg Relations, 1740-1770, And Structural Changes In The International Affairs Of The Ottoman State", *Türkische Miscellen Robert Angegger Festschrift, Her. Bacque Grammont-Flemming-Gökberk Ortaylı, Varia Turcica, IX, İstanbul 1987, ss.287-298, s. 296.*

³¹³ Kenan İnan, "Tercümanların Statüleri", *Tarih ve Toplum, c. XXVI, sa. 154, İstanbul 1996, ss. 196-201, s. 199, 201.*

³¹⁴ BOA. Nemçe Ahkâm Defteri, Nr. 61/5, s. 51, hk. 421, 423.

Yukarıda anlattıklarımızdan anlaşıldığı gibi, elçilerin yanında olanlar gibi konsolosların hizmetinde bulunan tercümanlar da müste'min statüsüne geçtikleri için bazı vergi ve hizmetlerden muaftılar³¹⁵. Bunlar ve yardımcıları harac, avâız, kasabiyye akçesi v.s. vergiler ödemiyorlardı. Herhangi bir sebeple hapsedilerek kendilerine ve evlerine zarar verilmiyordu. Bunların herhangi bir kimse ile davaları olduğunda Ahidnâme gereğince İstanbul'a havale olunuyordu. Bazı zamanda bir yere gitmek istediklerinde yolculukları ve konaklamaları esnasında kendilerine, davalarına, eşyalarına, yanında bulunan adamlarına hiç kimse tarafından zarar verilmiyordu. Nereye giderlerse gitsinler ihtiyaçlarını narh fiyatı üzerinden almalarına yardımcı olunuyordu. Tehlikeli bölgelerde Müslüman gibi giyinmelerine ve silah kuşanmalarına izin veriliyordu. Bu sebeple kadılar, beylerbeyiler ve başkaları tarafından rencîde edilmiyor, üstelik korunup himaye ediliyorlardı³¹⁶.

Devleti adına bir takım işleri yapmakla görevli olan konsolos, konsolos vekilleri ve tercümanların bazı ayrıcalıklarına yukarıda değinmiştik. Bunları sıralayacak olursak:

1- Nemçe Devleti'nin konsolosu, konsolos vekili ve tercümanları ve bunların hizmetinde bulunan yardımcılarını cizye, harac, avarız, tekâlif-i sâ'ire gibi vergilerden muaftılar.

2- Bunlar, sakin oldukları mahallerde alışılmış olduğu üzere dinî ayinlerini icra edebilecekler ve kendilerine müdahale edilmeyecekti.

3- Bunların, başkalarıyla üç bin akçeden fazla olan davaları kenar mahkemelerde dinlenmeyip İstanbul (Divân-ı Hümâyûn)'a havale olunacaktı.

4- Konsolos, konsolos vekilleri ve bunların yanında tercümanlık hizmetinde olanlar ve oğulları, hizmetkarları ve cariyeleri yerel idareciler tarafından korunup gözetilecekti³¹⁷.

³¹⁵ Cengiz ORHONLU, "Tercüman", İA., c. XIII/1, ss. 173-181, s. 180, 181. ; Ali İhsan BAĞIŞ, Osmanlı Ticaretinde Gayrimüslimleri, Kapitülasyonlar-Berath Tüccârlar, Avrupa ve Hayriye Tüccârları(1750-1839), Ankara 1983, s. 26.

³¹⁶ BOA. Nemçe Ahkâm Defteri, Nr. 60/4, s. 142, hk. 553. ; BOA. A.DVN.DVE, Dosya Nr. 50, Vesika Nr. 70. ; BOA. A. DVN.DVE, Dosya Nr. 51, Vesika Nr. 33.

³¹⁷ BOA. Nemçe Ahkâm Defteri, Nr. 58/2, s. 133, hk. 440. ; BOA. Nemçe Ahkâm Defteri, Nr. 61/5, s. 19, hk. 171.

İşte bu imtiyazlar sebebiyle bazı tüccarlar özellikle *zummi*³¹⁸ tüccarlar, müste'min tüccar statüsüne geçebilmek için elçilere ve konsoloslara rüşvet vererek tercümanlık statüsünü elde ettiler. Böylece elçiliklerin ve konsolosların himayesine girerek Osmanlı tebaalığından kurtuluyorlardı. Elçiliklerin ve konsolosların himayesine girerek tercümanlık statüsünü aldıkları andan itibaren de, Osmanlı tebaasının ödemek zorunda olduğu bir takım vergilerden kurtulmuş oluyorlardı. Bu durum sonucu sayıları bir hayli artan tercümanların asli görevlerinin dışında, her türlü işlerle meşgul olduklarını görmekteyiz. Zaten asıl gayeleri tercümanlık statüsünü kullanarak imtiyazlarından faydalanmaktı. Onun için daha önce yani tercüman olmadan önceki görevlerini (ticarî faaliyetlerini), zimmî tüccar iken ödemek zorunda kaldıkları vergiyi ödemeksizin devam ettiriyorlardı. Osmanlı Devleti, bu berât suistimali ile XVIII. yüzyılın ikinci yarısından itibaren ilgilenmeye başlar. Buna rağmen Avusturya, Eflâk ve Boğdan'da 1782 senesinde konsolosluk açtıktan sonra sayıları onbinlere varan Hristiyan reayayı himayesi altına almıştır. Bu yarışın içinde Küçük Kaynarca Antlaşması'ndan sonra Rusya da yer alır. Berâtların elçi ve konsoloslar tarafından büyük meblağlar karşılığında satılmasının önüne geçmek isteyen Padişah I. Abdülhamid, biran önce tedbirlerin alınması için devlet adamlarını uyararak 12 Mayıs 1786 senesinde bütün yabancı elçilik ve konsoloslukların yapmış oldukları suistimallerin önlenmesi için nota verdi. Bu nota şunları içeriyordu. İstanbul, Anadolu, Rumeli'de vazifelendirilen tercümanların kendilerine has bir kıyafeti giymek zorunda oldukları halde bunu uygulamadıkları bundan sonra bu kuralı yerine getirmeleri, elçi ve konsolosların kuyumculuk, sarraflık, çuka ticareti v.s. birçok ticarî işlerle uğraşanlara berât vermek teşebbüsünde bulunmamaları, bundan sonra ticaret işiyle uğraşanlara değil, gerçekten tercümanlık işiyle uğraşanlara berât verilmesi, aksi halde Bâbîâli'nin sert tedbirler alacağı ileri sürüldü. Bu isteğin yerine getirilmesi için de iki aylık bir zaman tanındı. Nota üzerine Rusya ve Avusturya elçileri böyle bir kararı tanımadıklarını söylerlerken Prusya ve İsveç elçileri de tercümanları vasıtasıyla sözlü olarak daha ayrıntılı bilgi istediler. Hollanda, Fransa, İspanya, İngiltere elçileri ise ortak hareket ettiler. Bunlar Osmanlı Devleti'nin bu konudaki notasını haklı bulduklarını, fakat kendilerinin tanınan

³¹⁸ Bk. dipnot 249.

tercüman adedi üzerine çıkmadıklarını iddia eddiler. Ne yazık ki elçilere tanınan süre bitmesine rağmen bir sonuca ulaşılamadı. I. Abdülhamid berât suistimali hususunun çözüme kavuşması için devlet adamlarını bir kez daha uyardı. Bütün bunlara rağmen berâtlı tüccarlık meselesi çözüme kavuşmamıştır. Hatta olay sonuçlandırılmadan 1787 senesinde Rusya ile 1788 senesinde de Avusturya ile savaşa girilmiş, bu mesele ile de 1789 tahta geçen III. Selim ilgilenmiş ve önemli kararlar almıştır³¹⁹.

C- SOSYAL MÜNASEBETLER

1- Savaş Esirleri

Her zaman bütün savaşlarda olduğu gibi 1736-1739 Osmanlı Avusturya Savaşında da şüphesiz her iki taraf çok sayıda esir almıştı. Bu bakımdan esirlerin serbest bırakılmasıyla ilgili konuların önceki antlaşmalardaki gibi 1739 Belgrad Barışı'nda da yer aldığını görmekteyiz³²⁰. Buna göre:

1- Her iki tarafın elinde olan esirler temessük tarihinden itibaren altmış bir gün içinde salıverilecekti.

2- Halkın ve Tatar taifesinin elinde bulunan esirlerden Hristiyan dininde olanlar münasip ve uygun ücretleri ödendikten sonra serbest bırakılacaktı. Esirleri kurtarmaya giden görevli, sahibi ile anlaşamaz ise o bölgede bulunan kadı, vâli v.s. aralarını bulacaktı. Eğer mümkün olmaz ise, esir sahibinin aldıkları bahaları şahitler vasıtasıyla veya yemin ettirmek suretiyle ispat ederek esirlerin kurtarılmasını sağlayacaktı.

3- Avusturya Devleti'nin elinde olan Müslüman esirleri kurtarmak için buraya tayin edilen Osmanlı büyük elçisi ilgilenecekti. Eğer Osmanlı Devleti tarafından esirleri kurtarmak amacıyla, birisi görevlendirilmez ise, Avusturya Devleti tarafından görevlendirilen kişiler Müslüman esirlere sahip çıkacaklar ve

³¹⁹ Ali İhsan Bağış, *Osmanlı Ticâretinde Gayri Müslimler, Kapitülasyonlar-Berâtlı Tüccârlar ve Hayriye Tüccârları (1750-1839)*, Ankara 1983, s. 26-38.

³²⁰ Bu konu ile ilgili ayrıntılı bilgi için "Ekler kısmındaki Belgrad Antlaşması'nın 10. Maddesine" bakınız.

onların salıverilmesini sağlayacaklardı. Bununla ilgili Nemçe ahkâm defterlerinde fazla hükümlere rastlamamaktayız. Fakat Avusturya'da olan bir Osmanlı esirinin salıverilmesi ile ilgili bir hüküm, durumu aydınlatması açısından önemlidir. Meselâ, 1759 senesinde oğlunun Nemçe memleketinde esir olduğunu haber alan validesi, salıverilmesini ümit ve istirhâm eder. Bu durum Nemçe Devleti'ne bildirilir. Bunun üzerine Avusturya Devleti, memleketinde olan tüm esirleri salıverdiğini, Toskana memleketinde bir ferd dahi bulunmadığını, ancak geçip giden günlerde bu türlü bir adamın Toskana memleketinde görüldüğü ihtimaliyle Avusturya İmparatoru'na tâbi bütün iskelelere ve Toskana'da bulunan Nemçe elçisine etraflıca incelenip araştırılması için tenbih kâğıdı gönderildiğini bildiriyor. Bunun üzerine gerek Toskana memleketinin zâbitanı ve gerek Kızılelma (Roma)'da oturan Avusturya elçisi tarafından yapılan dikkatli araştırma ve çalışma sonucu, böyle bir adamın olmadığı anlaşılmıştır. Buna rağmen Osmanlı Devleti'nin yüce rızalarına binaen bu hususun yeniden araştırılacağı ve adı geçen esirin teftişine memur kimselerin cevap mektuplarının Osmanlı Devleti tarafına gönderilceğini Nemçe elçisi, sadrazama yazar. Sadrazam da bu durumu padişaha bildirir³²¹.

4- Her iki tarafça da esirler salıverilme vakitleri gelene kadar hoşnut tutulacaktı.

a- Savaş Esirlerinin Bulunduğu Yerler

Esirler, toplu halde beylik zindanlarında bulunuyordu. Ayrıca asker taifesinin, devlet görevlilerinin, Osmanlı halkının, Tatar taifesinin ellerinde, özellikle Tuna sahillerinde vâki mahallerde, İstanbul'da, Beypazarı'nda, Rumeli, Vidin, Silistre, Varna, İsmail, Tuna sahillerindeki kazalarda, Sofya halkının elinde³²², Anadolu tarafındaki halkın yanında³²³, Kütahya'da oturan kişilerin elinde, Nemçe esirleri vardı. Mesela, 1762 senesine kadar, Kütahya'da oturan *dergâh-ı mu'alla*³²⁴

³²¹ BOA. A.DVN.DVE, Dosya Nr. 49, Vesika Nr. 81.

³²² BOA. Nemçe Ahkâm Defteri, Nr. 58/2, s. 4-7, 15, 17, 28, 39, hk. 9, 11,16, 18, 47, 57, 92, 93, 126.

³²³ BOA. A.DVN.DVE, Dosya Nr. 49, Vesika Nr. 55.

³²⁴ Osmanlı sarayı demektir. Midhat Sertoğlu, Osmanlı Tarih Lûgati, İstanbul 1986, s. 82.

*kapıcıbaşlarından*³²⁵ Mehmed adlı kişinin yanında iki Avusturyalı esir 23 seneden beri bulunmakta idi³²⁶.

Selanik'te oturanlardan Koloncu Mustafa Ağa'nın elinde de bir esir olduğu bilinmektedir. Beypazarı'nda oturan Hasan oğlu Mustafa Ağa'nın kız kardeşinin elinde, yine Beypazarı'nda İbrahim Beşe adlı kişinin elinde bir Nemçe esiri vardı. 13-21 Ağustos 1742 günü bu iki esirin yeri tesbit edildiğinde derhâl uygun bir ücret ile kurtarılması ve İstanbul'a getirilmesi için bir adam ve bir yasakçı görevlendirilir.

Yine 1743 (23 Temmuz-1 Ağustos)'e kadar Sofya sakinlerinden bir kimsenin elinde ise, Françesko Pervoder adlı Nemçelinin kızı dört seneden beri bulunuyordu³²⁷.

b- Esirlerin Serbest Bırakılması

Esirlerin serbest bırakılmasında etkili olan şey, yapılan antlaşmaya konulan şarta riayet eden Osmanlı hükûmetinin Anadolu ve Rumeli'ye gönderdiği fermanlardır. Avusturya tarafından da Padr Trinitari denen rahipler esirlerin kurtarılması işinde bizzat rol almışlardır. Yine kapu kethüdalarının görevlendirdiği adamlar da bizzat esirlerin bulunduğu kaza ve eyaletlere giderek makul olan ücretlerini verip, Osmanlı tebaasının elinde olan Nemçeli ve ona tâbi Macar ve Sırp esirlerini kurtarmakta idiler. Nemçeli esirleri kurtaran Padr Trinitari tabir olunur rahiplerin ellerine Osmanlı Devleti tarafından emr-i şerîf ve yanlarına da *Divân-ı hümayûn çavuşu*³²⁸ verilirdi³²⁹.

³²⁵ Kapıcıbaşı, kapıcıların âmirleri olup sarayın muteber hizmetlilerinden idiler. Başlangıçta sayıları iki iken sonra dörde ve XVII. yüzyılda on ikiye kadar çıkmıştır. En kıdemileri başkapıcı başı olup hepsinin âmiriydi. Kapıcıbaşların yüz akçe yevmiyeleri ve ondokuz bin akçelik arpalık tımarları vardı. Yevmiyeleri XVII. yüzyılda yüzelli akçe olmuştur. Taşra hizmetine çıkanlar dört yüz bin akçe ile Sancakbeyi olurlardı. Mithat Sertoğlu, a.g.e., s.173.

³²⁶ BOA. Nemçe Ahkâm Defteri, Nr. 60/4, s. 93, hk. 367.

³²⁷ BOA. Nemçe Ahkâm Defteri, Nr. 58/2, s. 4, 17, 28, hk. 9, 57, 93.

³²⁸ Asıl vazifeleri Divân günleri hizmet, mübaşirlik ve icra kuvvetlerine yardımcılık etmek olan bir sınıftı. Divân-ı hümayûn çavuşları, mühim bir fermanı eyaletlere götürdükleri gibi elçilikle yabancı devletlere gönderildikleri de olurdu. XVIII. yüzyılda bine yaklaşan sayıları ile on beş bölük itibar olunup, bunlara Dergâh-ı âli çavuşları da denirdi. Mithat Sertoğlu, a.g.e., s. 87, 88.

³²⁹ BOA. Nemçe Ahkâm Defteri, Nr. 58/2, s. 2, 39, hk. 2, 126, 127.

Anadolu tarafında bulunan esirlerin kurtarılması amacıyla da Osmanlı Devleti tarafından *mübaşir*³³⁰ler tayin edilmiştir. Mübaşirler ellerine görevli olduklarına dair aldıkları kağıtlarla Anadolu'yu dolaşırlar. Esirleri, sahiplerine bedellerini ödemek suretiyle kurtarırlardı. Mübaşirler, yeniçeri ocağı tarafından tayin olunan çavuşlar idi. Bunlar Avusturya elçisinin görevlendirdiği kişilere esirleri teslim ederlerdi³³¹.

Osmanlı hükûmeti esirleri kurtarmakla görevli kişileri de himaye etmekte idi. Öyle ki Padr Trinitari tabir olunan bir rahip, üç adamıyla Tuna kıyılarında bulunan Avusturyalı esirleri kurtarmak için yola çıkar. Osmanlı idaresi tarafından bu mahallerde bulunan idarecilere fermanlar yazılarak, Nemçe rahibi ve adamlarına zarar verilmemesi, kendilerinden cizye istenmemesi, zahireye ihtiyaçları olduğunda ise akçeleriyle alıverilmesi, buldukları bölgelerde Avusturyalı esirlere rastlandığında bunlardan fazla ücret talep edilmemesi, esirlerin kurtararak memleketlerine emniyet içinde gitmelerinin sağlanması hususunda yardımcı olunması belirtiliyordu.

Yine Padr Trinitari tabir olunur rahipler, Tuna kıyılarındaki mahallere giderek Nemçe esirlerini kurtarıp memleketlerine göndermeyi murat etmişlerdir. 1745 senesinde Avusturya kapu kethüdasının gönderdiği görevliler ve Divân-ı hümâyûn çavuşundan mahsus mübaşir tayin olunan kişi, Kırkkilise, Rusçuk, Niğbolu, Vidin kazalarındaki asker taifesi ve halkın elinde bulunan Nemçeli, Nemçe devletine tâbi Macar, Sırp esirlerini kurtararak memleketlerine gitmelerini sağlamışlardır³³².

c- Esirlerin Serbest Bırakılmasında Karşılaşılan Güçlükler

Devletin elinde olan esirler, antlaşmanın imzalanmasını müteakip hemen salıverilmekte idi. Buna karşı halkın elindeki esirlerin toplanılarak serbest bırakılmaları hemen olmuyordu. Birtakım problemleri de beraberinde getiriyordu. Esir sahipleri, esirleri için ücret almalarına rağmen bunları vermek istemezlerdi. Bu

³³⁰ Mübaşir, Tanzimattan evvel devletçe gördürülmesi lâzımgelen bir işin yapılmasına memur edilenler hakkında kullanılan bir tâbirdir. Mehmet Zeki Pakalın, *Osmanlı Tarih Deyimleri ve Terimleri Sözlüğü*, c. II, İstanbul 1983, s. 592.

³³¹ BOA. A.DVN.DVE, Dosya Nr. 49, Vesika Nr. 55. ; BOA. Nemçe Ahkâm Defteri, Nr. 60/4, s. 93, hk. 367.

durumda esir sahiplerinin aldıkları ücretlerin kadı huzurunda şahitlerle veya esir sahiplerine yemin verilerek ispat edilmesi gerekiyordu. Eğer ispatlanırsa esirleri kurtarmak mümkün oluyordu.

Oysa halkın elinde olup İslâmı kabul etmemiş esirlerin, buldukları mahallerde Ahidnâme-i hümâyûn şartları gereğince serbest bırakılması bildirilmekteydi. Hatta emniyet içinde kara ve deniz yoluyla diledikleri şekilde vilâyetlerine gitmelerinin sağlanması, fermanlarla kadılara, *naiplere*³³³ ve beylerbeyilerine bildiriliyordu³³⁴.

Osmanlı memleketine esirleri kurtarmak amacıyla gelen Nemçeli müste'minler bunları memleketlerine götürürken birtakım güçlüklerle karşılaşmaları gerektir. Bunun için gerek elçileri gerekse kapu kethüdaları aracılığı ile Divân'a bir arzuhâl ile başvurarak, herhangi bir Osmanlı kazasına gelmeleri durumunda ihtiyaçlarının temininde ve güvenle seyahat etmelerinde problem olmaması, yolda ve konak yerlerinde rencide edilmemeleri için *yol emr-i şerîfi* rica etmekte idiler³³⁵. Osmanlı hükûmeti de ahidnâmelerde belirtildiği üzere yol emr-i şerîflerini vermekte idi. Zaten esirlerin salıverilmesi ile ilgili ahkâm defterlerini incelediğimizde, memleketlerine gitmekte olan esirlerin rencide edildiklerine dair bilgiye sahip değiliz. Bu da önceden alınmış olan tedbir sonucu problem çıkmadığını göstermektedir.

d- Esirlerin Memleketlerine Gönderilmesi

Serbest bırakılan esirlerin memleketlerine gönderilmeleri sözkonusuydu. Osmanlı Devleti yöneticileri esirlerin serbestiyetine gösterdiği titizliği bunların memleketlerine sağ salim gitmeleri hususunda da göstermekte idi. Bunun için de esirlerin bulunduğu kazalara vilâyetlere fermanlar gönderiyordu. Meselâ, 1-10 Kasım 1740 senesinde İstanbul ve Galata v.s. kadılarına, Üsküdar ve Haslar kazası

³³² BOA. Nemçe Ahkâm Defteri, Nr. 58/2, s. 6, 39, hk. 16, 126.

³³³ Naib, vekil demektir. Daha ziyade bir yere tayin olunan kadıların, kendileri gitmedikleri takdirde yerlerine gönderdikleri kimseye denirdi. Midhat Sertoğlu, a.g.e., s. 235, 236.

³³⁴ BOA. Nemçe Ahkâm Defteri, Nr. 58/2, s. 4,5, hk. 9, 11.

naiplerine fermanlar gönderiyor. Buldukları yerlerde halkın yanında İslâmiyeti kabul etmemiş esirler varsa salıverilmesi ve diledikleri vilâyetlere gitmelerinin sağlanması bildiriliyordu.

Esirler, kendilerini kurtaran Padr Trinitari tabir olunur rahiplerle olsun, başka görevlendirilen kişilerle olsun İstanbul'dan Rusçuk ve Bükreş oradan Avusturya Devleti'nin vilâyetlerine giderlerdi. Bunların yol esnasında yanlarına kılavuzlar verilirdi. Her türlü yol emniyetleri de sağlanırdı. Kendilerine, elbise ve mallarına zarar verilmemesi, ahidnâmeğe aykırı geçid akçesi ve cizye alınmaması için tüm tedbirler alınırdı. Böylece esirlerin sağ ve sâlim vatanlarına dönmeleri Osmanlı hükûmeti tarafından sağlanırdı.

Zaten esirleri kurtaran rahiplerin emniyeti için elçileri Osmanlı hükûmetinden Divân-ı hümayûn çavuşlarından bir çavuş tayin edilmesini isterlerdi. Meselâ, 8-17 Şubat 1741 senesinde Tuna kıyılarında bulunan esirleri kurtarmakla görevli Padr Trinitari rahipleri, Tuna sevâhilinde vâki yerleşim birimlerine gidecektir. Bu durumda Avusturya elçisi, Hristiyan rahibin emniyeti için Divân-ı hümayûn çavuşlarından bir çavuş tayin edilmesini talep eder. Osmanlı hükûmeti tarafından da adı geçen rahip ve kurtarılacak esirlerin Nemçe'deki vilâyetlerine emniyet içinde gitmelerinin sağlanması için Divân-ı hümayûn çavuşlarından Yusuf Çavuş görevlendirilir.

8-17 Mart 1742 senesinde İstanbul'dan kurtarılan iki Avusturyalı ile bir nasraniye (Hristiyan) esirin emniyetleri için bir yasakçı tayin edilir. Sonra bunlar, deniz yolu ile İstanbul'dan Rusçuk'a, Rusçuk'tan Eflak'a oradan da Erdel hududuna gönderilir.

24 Mayıs-2 Haziran 1744 senesinde de Nemçeli esirlerden kurtarılan 23 erkek ve kadın, görevlendirilen bir yasakçı ve bir adamla Rusçuk ve Eflâk cânibinden her türlü emniyetleri sağlanarak vilâyetlerine gönderilirler³³⁶.

³³⁵ BOA. A.DVN.DVE, Dosya Nr. 49, Vesika Nr. 54. ; BOA. Nemçe Ahkâm Defteri, No. 58/2, s. 47, hk. 151, 152.

³³⁶ BOA. Nemçe Ahkâm Defteri, Nr. 58/2, s. 4-7, 15, 32, hk. 11, 17, 18, 47, 107.

Avusturya Devleti'ne verilen ahidnâmelerde belirtildiği üzere yazılan yol kağıtlarının amacı, esirlerin yolculuk esnasında cizyadarlar v.s. kimseler tarafından cizye bâc, geçid istenerek rencide edilmesini önlemek, yolda konaklama esnasında ihtiyaçlarını satanlardan bedellerini ödeyerek o günkü narh üzerinden almalarını sağlamak, gitmelerine mani olunmamak, emniyet içinde yolculuk yapmalarını sağlamak idi³³⁷.

2- Dinî Meseleler

Ticarî alanda olsun konsolosluklar açılmasında olsun Avusturya'ya imtiyazlar tanıyan Osmanlı Devleti, bunu fazlasıyla dinî meselelerde de göstermiştir. Kendisi İslâmın koruyucusu olmasına rağmen diğer dinlerin de koruyuculuğunu üstlenmiştir. Bu himaye antlaşma metinlerine yansiyacak kadar da resmiyet kazanmıştır. Karlofça Antlaşması'nın 13³³⁸, Pasarofça Antlaşması'nın 11³³⁹, Belgrad Antlaşması'nın 9³⁴⁰ maddelerinde bunu açıkça görmek mümkündür.

23 Nisan-2 Mayıs 1745'de Nemçeli bir rahip ve arkadaşı iki rahip ellerine aldıkları emr-i şerif ve yanlarına aldıkları Divân-ı Hümayûn çavuşu ile Rumeli ve Tuna kıyılarından kurtardıkları kırk yedi erkek ve yedi Nemçe esiriyle İstanbul'dan Edirne'ye, Edirne'den Vidin canibine oradan Avusturya memleketine giderler.

Yine Temmuz 1746'da Avusturya kapu kethüdası Divân'a bir arzuhâl göndererek kurtarılan altı Nemçeli esiri, bir adamı ve emniyetlerini sağlayan bir yasakçı ile Erdel vilâyetine gönderileceklerini, bunların emniyet içinde yolculuk yapmalarının sağlanması için hüküm-i hümayûn rica eder. Osmanlı hükûmeti de yol emr-i şerfi verir.

7-16 Ekim 1746 senesinde de İstanbul'da bulunan Nemçe elçisi de Penkler, arzuhâl gönderir. Bu defa kurtardıkları dokuz Avusturyalı esirin ve görevlendirdiği iki adamının ve bunların emniyetini sağlamakla görevli bir yasakçının vilâyetlerine gitmek istediklerini bildirerek yol emr-i şerfi rica eder.

Alışılmış olduğu üzere yukarıda belirtilen kişilere yol emr-i şerfi yazılır. BOA. Nemçe Ahkâm Defteri, Nr. 58/2, s. 39, 47, hk.127, 151, 152.

³³⁷ BOA. A.DVN.DVE, Dosya Nr. 49, Vesika Nr. 54.

³³⁸ Karlofça Andlaşmasının 13. Maddesi: " Hz. İsa dininde olup Rim Papaya mensûb olan râhiblerin hakkında selâtin-pişin-i nısfet-âyin zamânı sa'âdetlerinde virilen 'ahidnâme-i mhümâyûnlarda mestûr ve mukayyed olan mevâdd ve mahsûsan ihsân ve 'inâyet olunan nişân-ı 'âlişân ve evâmir-i şerifenin mazmûnu ba'de'l-yevm dâhi mer'î tutulmak üzere taraf-ı hümayûndan te'kid oluna şöyle ki kiliselerini vaz'ı kadîmi üzere ta'mir ve termim ve idgeldikleri âyinlerin icrâya mûmâna'at olunmaya ve hilâf-ı şer'î şerif ve mugâyiri 'ahidnâme-i hümayûn akçe mutâlebesi ve gayri bahâne ile mezbûr râhibler her ne sınıfdan olursa rencide olunmayub himâye-i padişâhânemde asûde-hâl olalar ve müşârûn-ileyh Roma imparatorunun büyük elçisi Astâne-i sa'âdetime geldikde âyinlerine ve Kudüs-i şerif'de vâki' ziyâretgâhlarına mûte'allik siparişlerini i'lâm eyleye." BOA. Ecnebi Defteri, Nr. 57/1, s. 25, hk. 10.

³³⁹ Pasarofça Andlaşması'nın 11. Maddesi: " Hz. İsa dininden olup Rim papaya mensûb olan râhiblerin hakkında selâtin-pişin-i nısfet âyin zaman-ı sa'âdetlerinde virilen 'ahidnâmelerde mestûr ve mukayyed olan mevâdd ve mahsûsan 'inâyet ve ihsân olunan nişân-ı 'âlişân ve evâmir-i şerifenin muzmûnu ba'de'l-yevm dâhi mer'î tutulmak üzere taraf-ı hümayûnundan te'kid oluna şöyle ki kiliselerini vaz'ı kadîmi üzere ta'mir ve termim

Bunlara göre:

1- Eskiden beri icrâ ettikleri âyınlarını yapabileceklerdi.

Meselâ, 1744 senesinde Avusturya kapu kethüdasının gönderdiği arzuhâl'den öğrendiğimiz üzere, Françiskan adlı Lâtin rahipleri eskiden beri Sakız adasında oturmakta idiler. Burada Lâtin (katolik) mezhebinde olan müste'min taifesi ve konsolos vekili, dinlerinin gereği üzere ayin düzenlemekteydiler. Bunlara ne suretle olursa olsun müdahale edilmemesi babında Nemçe kapu kethüdası hükm-i şerîf rica eder. Bunun üzerine Osmanlı hükümeti ahidnâme ve ahkâm kayıtlarına müracaat ederek durumu inceler. Ahidnâmede, papaz mezhebinde, Trinitari, Vilâde ve Mahus tabir olunur papazlar ve ruhbanlara zulmedilmemesi, bundan başka karadan ve deryadan gidip geldikleri sırada oturdukları meskenlerine kimsenin zarar vermemesi, ayınlarını Lâtin dini üzere, yani kırâ'at-i incil-i şerîf ile icra eylediklerinde beylerbeyileri, kadılar ve o bölgedeki idarecilerin zarar vermemesinin belirtildiğini bildirirerek elçinin isteğini uygun bulur ve gereğinin yapılmasını sağlamak amacıyla fermân-ı alişân gönderir³⁴¹.

2- Kiliselerini eskiden olduğu üzere tamir edeceklerdi.

İstanbul'da oturan Avusturya Devleti'nin elçisi Baron de Penkler, Südde-i saâdet'e arzuhâl gönderir. Kendiliğinden çıkan yangında Galata harcında dört yol ağzında bulunan Avusturya Devleti'nin Padr Trinitari tabir olunur rahiplerinin kilise ve meskenlerinin yandığını ve Ahidnâme-i hümâyûn'da belirtildiği üzere tamir etmek istediklerini bildirirler. Osmanlı Devleti, Nemçe'ye verilen ahidnâme gereğince kilisenin yeniden yapılmasına ruhsat verdiğini, yalnız eskisinden daha geniş yapılmaması, içine öncekinden ziyade bir nesne eklenmemesini şart koşar³⁴².

ve idgeldikleri âyınların icrâya mütâmâ'at olunmıya ve hilâf-ı şer'î şerîf ve mugâyir-i 'ahidnâme-i hümâyûn akçe mutâlebesiyle ve gayri bahâne ile mezbûr râhibler her ne sınıfdan olur ise rencide olunmayub himâye-i pâdişâhanemde âsûde-hâl olalar ve müşârûnileyh Roma imparatorunun büyükelçisi Astâne-i sa'âdetime geldiklerine ve Kudûs-i şerîf'de vâki' ziyaretgâhlarına ve ba'zı yerlerde vâki' kiliselerine müte'allik siparişlerini i'lâm eyleye." BOA. Ecnebi Defteri, Nr. 57/1, s. 58, hk. 121.

³⁴⁰ Belgrad Antlaşması'nın 9. Maddesi için " Ekler kısmındaki Belgrad Antlaşması'nın transkribine" bakınız.

³⁴¹ BOA. Nemçe Ahkâm Defteri, Nr. 58/2, s. 31, hk. 102.

³⁴² BOA. Nemçe Ahkâm Defteri, Nr. 58/2, s. 100, hk. 397.

3-Rahipler (Padr Trinitari, Françeskan v.s) şer'i şerife yani İslam kanunlarına ve ahidnâmeğe uymayan taleplerle rencide edilmeyecekti.

Pasarofça sulhünden evvel ve sonra ihsan olunduğu üzere bütün rahipler ve Avusturya Devleti'nin Padr Trinitari tabir olunan rahipleri ahidnâmeğe aykırı olarak akçe istenip rencide edilmeyecek, Osmanlı memleketinde korunup gözetilecekti. Fakat Sakız'da oturan Lâtin rahipleri buraya gelen *muhassıllar*³⁴³, hakimler ve kaptanların kendilerinden akçe talep ettiklerini Kasım 1747 senesinde Divân'a bir arzuhâl ile bildirirler. Divândan Sakız'da oturan Lâtin rahiplerine ahidnâmeğe muhalif davranılmaması, akçe talep edilmemesi, ahidnâmenin şartları gereğince hareket edilmesi, korunup gözetilmeleri için Sakız naibine ve muhassılına ferman gönderilir³⁴⁴.

4-Avusturya Devleti'nin büyük elçisi İstanbul'a geldiğinde ayinlerini yapabilecekler, Kudüs-i Şerif'de bulunan ziyaretgahlarına, bazı yerlerde bulunan kiliselerine dair siparişlerini bildirebileceklerdi.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

TİCARÎ FAALİYETLER

A- 1739 BELGRAD ANTLAŞMASI'NA KADAR OSMANLI-AVUSTURYA TİCARÎ MÜNASEBETLERİ

Ticaret, bir başka beldeden ya da ülkeden getirdiklerini satan veya satmak üzere götüren tüccarın yaptığı işlemdir³⁴⁵. Bu durumun başlaması ve sürdürülebilmesi için her şeyden önce ticarî imtiyazların tanınması, antlaşmaların yapılması gerekmektedir. Osmanlı Devleti, Avusturya'ya ilk olarak 1567 tarihinde ticarî ayrıcalık tanımayı uygun görmesine³⁴⁶ rağmen Avusturya'nın 1615 tarihine kadar hâlâ Fransız bayrağı altında ticaret yaptığını bilmekteyiz³⁴⁷. Bu iki devlet 1593-1606 yılları arasında sürüp giden savaşı sona erdirmek için 11 Kasım 1606'da Zitvatorok Antlaşması'nı imzaladı³⁴⁸. XVII. yüzyılın başında 15 yıllık bir mücadele sonucu yapılan bu antlaşma Viyana'da 28 Haziran 1615'de tadil edildi³⁴⁹. Bu sulhün

³⁴³ Arapça tahsil edici demek olan muhassıl, devlete ait vergi ve resimleri tahsil ile mükellef olan memurlar hakkında kullanılan bir tâbirdir. Mehmet Zeki Pakalın, *Osmanlı Tarih Deyimleri ve Terimleri Sözlüğü*, c. II, İstanbul 11983, s. 569. ; Mithad Sertoğlu, a.g.e., s. 228.

³⁴⁴ BOA. Nemçe Ahkâm Defteri, Nr. 58/2, s. 57. hk. 183.

³⁴⁵ Özer Ergenç, "XVIII. Yüzyılda Osmanlı Sanayi ve Ticâret Hayatına İlişkin Bazı Bilgiler", *Belleten*, sa. 203, Ankara 1988, ss. 501-533, s. 501.

³⁴⁶ Yusuf Ziya İbreç, "Osmanlı Devleti'nin Dış Dünya İle Temasları Neticesi İktisadi ve İctimai Politikasında Oluşan Değişiklikler", *Türk Dünyası Araştırmaları*, sa. 58, Şubat 1989, ss. 117-135, s. 117.

³⁴⁷ Zeynep Diyarbekirlioğlu, *Osmanlı-Avusturya Gümrük Tarifeleri*, İ.Ü.E.F. Osmanlı Müesseseleri ve Medeniyeti Tarihi Kürsüsü Mezuniyet Tezi, İstanbul 1977, s. 8.

³⁴⁸ *Mufassal Osmanlı Tarihi*, Bir Heyet Tarafından Hazırlanmıştır, c. III, İstanbul 1959, s. 1721.

³⁴⁹ *Mufassal Osmanlı Tarihi*'nde 1615 senesinde tadil edilen andlaşmanın gün ve ayı 28 Haziran olarak belirtilmiş olmasına rağmen Hassinger'in makalesinde gün söylenmemekle birlikte ay olarak Temmuz geçiyor. Yani Temmuz 1615 tarihinde yenilendi deniliyor. Bu mu'âhede 9 Eylül 1615'de padişah tarafından, 1 Ocak 1616'da da imparator tarafından tasdik edilmiştir. Herbert Hassinger, "Die Erste Wiener Orientalische Handelskompagnie 1667-1683", *Vierteljahre für Soziale und Wirtschaftsgeschichte*, XXXVI/I, Stuttgart 1942, ss. 1-53, s. 6. ; *Mufassal Osmanlı Tarihi*, c. III, İstanbul 1959, s. 1773.

9³⁵⁰. ve 10³⁵¹. maddeleri iki devlet arasındaki ticarî ilişkileri belirlemekteydi. İşte Avusturya İmparatoru'na, İspanya Kralı'na ve Flandere vilâyetine v.s. vilâyetlerine tâbi tüccarlar böylece Fransa Devleti'nin bayrağı altında olmaksızın Nemçe İmparatorluğu bayrağı altında %3 gümrük resmî ve %2 konsolosluk resmî vererek Osmanlı memleketlerinde ticaretle uğraşma serbestiyetine kavuştular.

Avusturya Devleti, Sultan I. Ahmed'in 15 Haziran 1617 tarihli Avusturya tüccarlarına dair verdiği imtiyaz fermanı ile (denizcilikle meşgul olan devletlerin kapitülasyonlarının dahilinde) en önemli Doğu Akdeniz ülkelerinin limanlarında konsolosluklar açma hakkını elde etti. Fakat Avusturya iyi bir ekonomi politikası takip etmediği için bu antlaşmadan yeterince faydalanamadı³⁵².

XVII. yüzyılın ortalarına doğru Avusturya Mukim'i Schmid von Schwarzenhorn, Osmanlı Devleti ile düzenli ticarî ilişkiler kurabilme girişimlerinde bulundu. Üstelik Osmanlı topraklarındaki katolik azınlıkları Avusturya korumacılığı altına almak için çaba sarfetti. Fakat Venedikliler'in ve özellikle Fransızlar'ın karşı çıkmaları sebebiyle başarılı olamadı. Ancak elçi Leslie Mayıs 1665'de Tuna'ya yöneldi ve Ağustos 1665 yılında Osmanlı Devleti'nden iki ferman almayı başardı. Birisi Avusturya ticaretinin kolaylaştırılmasına, öteki ise Katolik din adamlarının serbestçe görev yapmalarına ilişkindi. Ticaretle ilgili ferman, Tuna üzerinden zayıf

³⁵⁰ “ Budur ki Sûdde-i sa'âdetimizden ve ol-cânibden tüccâr tâ'ifesi iki cânibe bazerganlık için varub gelstünler nihâyet serhad hâkimlerinden ve ümenâdan ellerinde tezkereler olub kangı semtden geçerler ise tezkerelerin gösterüb ol-serhaddin beyi yahûd emini ol tezkereye mühr ve yâhûd nişân atsun lâkin bu bahane ile rencideden akçe alınmasun ve bir yere gitdikde mahfûf yerlerden geçürmek için yanlarına kifâyet miktarı adamlar koşub sağ ve salim geçürstünler iki cânibe resm ve gümrük ve temessükden sonra kimesne rencide itmeyüb istedikleri yere vermek için kimesne mâni' olmaya.” Mu'âhedat Mecmû'ası, c. III, s. 75.

³⁵¹ “ Budur ki Roma imparatorunun vilâyetlerinde ve Avusturya ocağında olanlar hükûmetlerinde ve krallık yerlerinde tüccâr tâ'ifesi ki meta' ve nükûd ile memâlik-i mahrûseme gelmek istedikde Roma imparatoru bayrağı altında ve ellerinde temessükâtı olmayınca bu cânibe gelmelerine icâzet virilmiye eğer bayrak ve temessükâtsız getirlerse gemilerin ve meta' ve nükûdiyelerin Roma imparatoriyenin kapu kethûdası ve konsolosları girift idüb ol-cânibe bildirstünler ve Roma imparatoruna ve Avusturya ocağına ve İspanya kralına ve Flandere vilâyetine ve sâ'ir vilâyetlerine tâbi' tüccâr tâ'ifesi Roma imparatorunun bayrağı altında memâlik-i mahrûsemize gemi ve nükûd ve metâ' ile sağ ve sâlim gelüb gideler ve bey' eyledikleri metâ' larından yüzde üç gümrük virüb ve satın aldıkları meta'larından yine yüzde üç akçe gümrük vireler ve Roma imparatoriyenin kapu kethûdaları ve konsolos hakkı yüzde iki akçe vireler ve mezkûr bazerganların maslahatların Roma imparatoriyenin kapu kethûdaları ve konsolosları göreleler ve zikr olunan tüccârdan biri mürd olur ise Roma imparatoriyenin kapu kethûdaları ve konsolosları malların yazub girift eylesinler tarafımızdan beytü'l-mal dahl itmeye ve memâlik-i mahrûsemizde bazerganlar iskelede gümrüklerin edâ itdikden sonra virdikleri meta'dan bir dahi gümrük talep olunmıya ve bazerganlar mabeyninde ve sâ'ir kiminle bir da'va ve niza'ları olursa ol yerin kadıları dört bin akçeden ziyâde da'vâların dinlemeyüb Astâne-i sa'âdetimizde kadı'askerlerimiz huzurunda dinlene.” Mu'âhedat Mecmû'ası, c. III, s. 76.

³⁵² Herbert Hassinger, “Die erste Wiener orientalische Handelskompagnie 1667-1683”, Vierteljahre für soziale und wirtschaftsgeschichte, XXXV/I, Stuttgart 1942, ss. 1-53, s. 6.

bir ticareti başlattı fakat bu faaliyet Rusçuk'tan öteye gidemedi³⁵³. Buna rağmen Avusturyalılar İngiliz ve Fransızlar gibi Levant'ta faal bir rol oynamak üzere kumpanyalar kurmaya çalıştı³⁵⁴. 1667 yılında da ilk Levant Ticaret Kumpanya'sını kurmayı başardı³⁵⁵. Bu birlik 1683 yılına kadar varlığını sürdürdü³⁵⁶. Vâkıa bu iki devlet arasındaki siyasî münasebetler çok eski idi. Fakat aralarındaki ticaret buna paralel olarak gelişmemişti. Çünkü iki devlet arasındaki siyasî ilişkiler iyi değildi. İki ülke arasında siyasî münasebetler düzelince ticarî ilişki kurmak mümkün oldu. II. Viyana kuşatması sonucu imzalanan 26 Ocak 1699 Karlofça Antlaşması'nın 14. maddesi ile³⁵⁷ iki tarafın tüccarlarının önceden verilen ahidnâmeler gereğince korunup gözetilerek ticaretlerine devam edebilecekleri kabul edildi. Avusturya elde ettiği bu imtiyazı diğer bütün Batılı devletler gibi iyi kullanmasını bildi. Avusturya Devleti'nin tüccarları Osmanlı-Avusturya savaşına (1715-1718) kadar ticarî faaliyetlerini kendilerine tanınan birçok imkanları kullanarak devam ettirdiler³⁵⁸. Ancak bundan birşey çıkmadı³⁵⁹. Çünkü kısa bir süre sonra (1715-1718) iki devlet arasında yeniden savaş çıktı. İki ülke arasındaki ticaret ancak 21 Temmuz 1718'de Pasarofça Antlaşması'nın 13. maddesi ile mümkün olabildi³⁶⁰. 27 Temmuz 1718'de yapılan ek Ticaret Antlaşması'yla da³⁶¹ Avusturyalı tüccarlar, Karadeniz'e girmek şartıyla Tuna üzerinden seyr ü sefer yapabilme hakkını elde ettiler³⁶². Böylece

³⁵³ Robert Mantran, *17. Yüzyılın İkinci Yarısında İSTANBUL*, (çev. M. Ali Kılıçbay, Enver Özcan), c. II, Ankara 1990, s. 173, 174. ; Herbert Hassinger, a.g.m., s. 10.

³⁵⁴ Ahmet Zeki İzgüer, "Osmanlı İmparatorluğu Tarafından Avusturya'ya verilen Ticarî İmtiyâzlara Dâir", *Türk Dünyası Araştırmaları*, Ayrı basım, İstanbul Arşiv kütüphanesi, ss. 75-86, s. 76.

³⁵⁵ Ferdinand Tremmel, *Wirtschafts-und sozialgeschichte Österreichs*, Graz 1969, s. 274.

³⁵⁶ Ayrıntılı bilgi için bakınız. Herbert Hassinger, a.g.m., s. 1-53.

³⁵⁷ Osmanlı-Avusturya arasında akdedilen Karlofça Antlaşması'nın 14. maddesi için bakınız. Nurgül Bozkurt, *1699-1736 Tarihli Ecnebi Defterine Göre XVIII.Yüzyılın İlk Yarısında Osmanlı- Avusturya Münasebetleri*, Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, Samsun 1994, s. LI, 8. ; BOA. *Ecnebi Defteri*, Nr. 57/1, s. 26, hk. 10. ; *Avusturya Devleti Teb'asının Memâlik-i Osmaniye Ticâretlerine Dâir Mevadd-ı 'Ahdiye Mecmû'aları*, Viyana 1846, s. 4. ; *Mu'âhedat Mecmû'ası*, c. III, s. 99. ; Nihat Erim, *Devletlerarası Hukuku ve Siyasi Tarih Metinleri*, c. I, Ankara 1953, s. 32.

³⁵⁸ Nurgül Bozkurt, "XVIII. Yüzyılın Başlarında Osmanlı-Avusturya Ticarî Münâsebetleri", *Tarih İncelemeleri Dergisi*, c. XII, İzmir 1997, s. 185, 186.

³⁵⁹ Ali İhsan Bağış, *Osmanlı Ticâretinde Gayri Müslimler Kapitülasyonlar-Berath Tüccârlar Avrupa ve Hayriye Tüccarları(1750-1839)*, Ankara 1983, s. 12.

³⁶⁰ Osmanlı-Avusturya arasında akdedilen Pasarofça Antlaşması'nın 13 maddesi için bakınız. Nurgül Bozkurt, a.g.t., Samsun, 1994, s. 77. ; BOA. *Ecnebi Defteri*, Nr. 57/1, s. 59, hk. 121. ; *Mu'âhedat Mecmû'ası*, c. III, s. 108, 109. ; Nihat Erim, *Devletlerarası Hukuku ve Siyasi Tarih Metinleri*, c. I, Ankara 1953, s. 67, 68. ; Ali İhsan Bağış, a.g.e., s. 13.

³⁶¹ Osmanlı-Avusturya arasında akdedilen Pasarofça Ticâret Ahidnâmesi için bakınız. Nurgül Bozkurt, a.g.t., s. 81-87. ; BOA. *Ecnebi Defteri*, Nr. 57/1, s. 63-67. ; *Mu'âhedat Mecmû'ası*, c. III, s. 112-120. ; *Avusturya Devleti Teb'asının Memâlik-i Osmaniye Ticâretlerine Dâir Mevadd-ı 'Ahdiye Mecmû'aları*, Viyana 1846, s. 5-12.

³⁶² Ali İbrahim Bağış, a.g.e., s. 13. ; *Mu'âhedat Mecmû'ası*, c. III, s. 119.

Pasarofça Ticaret Ahidnâmesi ile Avusturya Devleti'ne bağlı bütün memleketler Osmanlı ülkesi içerisinde geniş ölçüde ticaret serbestiyetine kavuştu. Barut ve harp levazimatının dışında bütün yasak olmayan madde ve eşyaların alım satımını hiçbir engelle karşılaşmaksızın yapabilecek ve gümrük resmî olarak sadece %3'lük bir vergi alınacaktı³⁶³. Bu durum XVI. ve XVII. yüzyılda Fransızlara tanınan kapitülasyon imtiyazlarının³⁶⁴ Avusturya ve ona tâbi ülkeler için de teşmil edilmesi demektir³⁶⁵. Artık Osmanlı ülkesinde ticaret yapan İngiltere, Fransa gibi devletlerin yanında Avusturyalılar ortaya çıkıyordu. Öyle ki, Avusturya tüccarları Osmanlı memleketine gelip giderek ticaret hacmini belli ölçülerde artırmaktaydılar. Tabii bunda Osmanlı Devleti sınırları içerisinde ticaretle uğraşan Nemçe tüccarları ile ilgili olarak devletin yaptığı düzenlemelerin payı büyüktü. Bu düzenlemeler, Nemçe tüccarlarının can güvenliğinin devletin teminatı altında olması, getirdikleri ve alıp götürdükleri emtiadan çok cüz'ü bir miktar olan %3 gümrük resmî alınması, cizye, avâid, harc gibi vergilerin alınmaması, memleket içinde huzurlu dolaşmaları ve mallarını rahatça satmalarının sağlanması, hatta gidişte ve gelişte kendilerine, esvâb ve davarlarına zarar verilmemesi gibi hükümlerdi³⁶⁶. Böylece Avusturyalı tüccarlar Pasarofça Ticaret Ahidnâmesi ile kendilerini Osmanlı memleketinde öteki yabancılarla eşit konuma getiren kapitülasyonları elde etmiş oluyordular³⁶⁷. Osmanlı Devleti'nin tanıdığı bu imtiyazlar sayesinde Avusturyalı tüccarlar 27 Mayıs 1719 yılında Trieste, İstanbul ve Selanik'te şubeleri olan bir "Levant Avusturya Kumpanyası"ni kurdular. Bu kumpanya kurulduğu yıllarda iyi iş yapıyordu³⁶⁸. Viyana, Belgrad ve diğer yerlerde fabrikalar, yük merkezleri ve istediği büyüklükte gemi üsleri kurma hakkını elde etmesi, gümrük ile ilgili imtiyazlara haiz olmaları

³⁶³ Nurgül Bozkurt, a.g.t., s. XVII, 82. ; Mu'âhedat Mecmû'ası, c. III, s. 112-115. ; BOA. Ecnebi Defteri, Nr. 57/1, s. 63.

³⁶⁴ Necdet Kurdakul, Ticarat Andlaşmaları Ve Kapitülasyonlar, İstanbul, Mart 1981, s. 41-83. ; Mehmet Zeki Pakalın, Osmanlı Tarih Deyimleri ve Terimleri Sözlüğü, c. II, İstanbul 1983, s. 179.

³⁶⁵ Nurgül Bozkurt, a.g.t., s. XVII.

³⁶⁶ Nurgül Bozkurt, "XVIII. Yüzyılın Başlarında Osmanlı-Avusturya Ticarî Münâsebetleri", Tarih İncelemeleri Dergisi, c. XII, İzmir 1997, s. 186,187.

³⁶⁷ Robert Mantran, 17. Yüzyılın İkinci Yarısında İSTANBUL, (çevirenler. Mehmet Ali Kılıçbay, Enver Özcan), c. II, s. 174.

³⁶⁸ Ferdinand Tremel, Wirtschafts-Und Sozialgeschichte Österreichs, Graz 1969, s. 274. ; Jozef Dullunger, "Die Handelskompagnien Oesterreichs nach dem Oriente und nach Ostindien in der ersten Hälfte des 18. Jahrhunderts", Zeitschrift für Wirtschaftsgeschichte, 7/1900, ss. 46-83, s. 47. ; Robert MANTRAN, "XVIII. Yüzyılda Osmanlı İmparatorluğu'nda Ticâretin Değişmesi", Tarih İncelemeleri Dergisi, (çev. Zeki Arkan), c. III, İzmir 1987, ss. 159-175, s. 164, 165.

sebebiyle bu şehirleri gemi için yelken, halat ve demir üretimi yapılan bir monopol haline getirdiler. 1000 guldenden başlayan hisse senetleri vermek suretiyle ortaklarını oluşturan Levant Avusturya Kumpanyası, merkez olarak Viyana'yı seçmişti. Bu şirket o kadar iyi çalışıyordu ki yılda %8'lik bir kazanç elde ediyordu. Ancak bu parlak dönem fazla uzun sürmedi. Portekiz ile yapılan ticaretin sonucunda Venedik rekabeti ile karşılaşıldı. Fabrikalarda işler yolunda gitmemeye başladı. Bu arada daha ucuz çalışan Adriyatik ve Tuna altında bulunan Yunanlılar birçok zorluklar çıkartmaya başladılar. Bunlara karşı Tuna'da Pressburg ve Viyana iyi çalışabiliyordu. Yine de elde edilen kazançlar Levant Avusturya Kumpanyası'nın çöküşünü durduramıyordu. Böylece tekrar sermaye noksanlığı içerisinde olan birlik 1734 yılında iflas etti³⁶⁹. Daha sonra da Osmanlılara karşı girişilen ve genel olarak sonuçları Devlet-i aliyye lehine olan 1736-1739 savaşı, Avusturya'nın Pasarofça'da elde etmiş olduğu kazançların bir çoğunu yitirmesine ve kumpanyanın çöküşüne sebep oldu. Bundan sonra Avusturya yeni bir kumpanyaya ancak 1754 yılında Maria Theresia zamanında kavuştu³⁷⁰.

B-1739-1788 YILLARI ARASI OSMANLI-AVUSTURYA

TİCARÎ MÜNASEBETLERİ

21 Temmuz 1718 Pasarofça Ticaret Ahidnamesi sonrasında düzeliş gelişmeye başlayan Osmanlı-Avusturya ticarî ilişkileri, (1736-1739) savaşının başlamasıyla yeniden sekteye uğradı. 18 Eylül 1739 Belgrad Antlaşması'nın 11. maddesiyle³⁷¹ Avusturyalılar'a Osmanlılar'la ticaret yapma imkanı yeniden verildi. Yine 12. madde ile Avusturyalı tacirlerin Tuna nehri ve Osmanlı memleketi üzerinden İran'a gidip ticaret yapmalarına, %3 gümrük vergisi ödemek şartıyla izin verildi. Acem tüccarları da Avusturya İmparatoru'nun arazisinden Osmanlı memleketlerine geldiklerinde ve Acem memleketinden, Osmanlı ülkesine oradan

³⁶⁹ Ferdinand Tremel, a.g.e., s. 274, 275.

³⁷⁰ Robert Mantran, "XVIII. Yüzyılda Osmanlı İmparatorluğu'nda Ticâretin Değişmesi", *Tarih İncelemeleri Dergisi*, (çev. Zeki Arıkan), c. III, İzmir 1987, ss. 159-175, s. 164, 165. ; Jozef Dullinger, "Die Handelskompagnien Österreichs nach dem Orient und nach Ostindien in der ersten Hälfte des 18. Jahrhunderts", *Zeitschrift für Wirtschaftsgeschichte*, 1/1900, ss. 46-83, s. 71, 72.

Nemçe memleketine gitmek istediklerinde %5 oranında *reftiyye resmi*³⁷² vereceklerdi³⁷³.

Avusturya İmparatoru VI. Karl'ın ölümü üzerine yerine geçen kızı Avusturya İmparatoriçesi Maria Theresia ve onun zevci olan Avusturya İmparatoru Franz Stefan (Françesko) ile Osmanlı padişahı I. Mahmud arasında 27 Mayıs 1747 tarihinde yeni bir ahidnâme tanzim edildi³⁷⁴. Bu Antlaşmada 18 Eylül 1739 Belgrad Barışı'nın hükümleri aynen geçerliydi. Toskana Büyük Dükalığı, Hamburg ve Lübeck tüccarları da Avusturya Devleti'nin bayrak ve patentası altında ticaret edebileceklerdi³⁷⁵.

Avusturya 1784'de aldığı senetle de daha önceki imtiyazlarına yenisini kattı. Üstelik daha önce gerek Pasarofça Ticaret Ahidnamesi'nde yer alan ticaretle ilgili hükümler gerekse Belgrad Antlaşması'nın 11. maddesi geçerliliğini korudu³⁷⁶. Ayrıca Avusturya Devleti tüccarları kara veya deniz yoluyla Osmanlı Devleti'nin bütün eyaletlerinde pasaportlarını göstermek suretiyle alış-verişlerini yapabileceklerdi. Artık İngiltere-Fransa-Rusya gibi en fazla imtiyaza mazhar devletlerin tüccarlarına tanınan imtiyazlar, Nemçe tüccarları için de geçerli idi. Hassaten Avusturyalı tacirler bu senet ile Osmanlı Devleti'ne bağlı sahil, boğaz, ve haliçlerden bilhassa Karadeniz Boğazı'ndan hiçbir resim ödemeksizin geçebileceklerdi³⁷⁷. Bu ayrıcalık yani Karadeniz'de ticaret yapma imtiyazı ilk olarak 1774'de Küçük Kaynarca Antlaşması ile Rusya'ya verilmişti. 1784 Senedi ile de Avusturya'ya verildiğini görüyoruz Bundan sonra Avusturya tüccarlarının Karadeniz ve kıyılarında ticaretle meşgul olduklarını, hatta Rus iskelelerine uğrayarak mal ve emtia alıp sattıklarını görmekteyiz.

³⁷¹ Avusturya Devleti Teb'asının Memâlik-i Osmaniye'de Ticâretlerine Dâir Mevadd-ı 'Ahdiye Mecmû'aları, Viyana 1846, s. 13, 14. ; Ayrıca Ekler kısmına bakınız. Ek: 1, madde: 11.

³⁷² Bk. dipnot 75.

³⁷³ Avusturya Devleti Teb'asının Memâlik-i Osmaniye'de Ticâretlerine Dâir Mevadd-ı 'Ahdiye Mecmû'aları, Viyana 1846, s. 14. ; Ayrıca Ekler kısmına bakınız. Ek: 1, madde: 12.

³⁷⁴ BOA. Nâme-i Hümayûn Defteri, Nr. 8, s. 229-230, 236-241. ; BOA. Nâme-i Hümayûn Defteri, Nr. 1, s. 91-96. ; BOA. Nemçe 'Ahidnâme Defteri, Nr. 59/3, s. 2-7, 8-14, 15-23, 23-30.; Avusturya Devleti Teb'asının Memâlik-i Osmaniye'de Ticâretlerine Dâir Mevadd-ı 'Ahdiye Mecmû'aları, Viyana 1846, s. 15-17. ; Mu'âhedât Mecmû'ası, c. III, s. 135-142.

³⁷⁵ BOA. Nâme-i Hümayûn Defteri, Nr. 8, s. 231, 232, 236.

³⁷⁶ BOA. Nemçe Ahkâm Defteri, Nr. 61/5, s. 82, hk. 649.

1784 Senedi'yle birlikte Karadeniz'de ticaret yapma müsaadesini elde eden Avusturya tüccarları memleketlerinden satın aldıkları emtiaları Osmanlı memleketine getirmekteydiler. Yalnız burada satmayarak doğru Karadeniz'de vâki Rusya memleketi iskelelerine götürerek satarlardı. Tabii bu faaliyetleri Osmanlı Devleti'nin verdiği izin ile mümkün oluyordu. Meselâ, 22-31 Mart 1786 senesinde Trieste tüccar gemileri kaptanlarından Nemçeli bir kaptan Trieste iskelesinden gemisine 146 varil ham sirke, 4 varil kuru üzüm, 4 varil kuş üzümü, 2 varil taban inciri, 12 sandık eşribe (şarap) 2 sandık Beç camı, 2 sandık şurup yükleyerek İstanbul'a gelir. Mallarını burada satmayarak doğru Karadeniz'de vâki Rusya memleketi iskelelerine götürmek ister. Bunun için kendisine alışılmış olduğu üzere izin verilir.

Aynı şekilde başka bir Triesteli kaptan, 11-20 Nisan 1786 senesinde memleketinden gemisine 130 varil ham sirke, 20 sandık ve 15 varil kükürt, 20 varil arak (ispirto, rakı), 4 sandık hırdavat ve şayak yükler. İstanbul'a gelir. Burada mallarını satmayarak doğru Karadeniz'de bulunan Rusya memleketi iskelelerine götürür³⁷⁸.

Avusturyalı tüccarlar kendi memleketine ait iskelelerden mal yükleyip Rusya'da sattıkları gibi Fransa'ya ait iskelelerden ve Akdeniz iskelelerinden mal satın alıp Rusya limanlarına götürmekte idiler. Meselâ, 29 Nisan- 8 Mayıs 1787 senesinde Trieste tüccar gemileri kaptanlarından Maykıl Nadlone adlı Nemçe kaptanı bu defa Trieste ve Fransa'ya tâbi iskelelerden gemisine 50 varil ve 30 sandık eşribe, 150 varil ve 20 sandık ham sirke efrenci, 100 sandık meyve-i ter (taze meyve) yükleyerek İstanbul'a gelir. Getirdiği malları Osmanlı memleketinde satmayarak doğru Karadeniz'de vâki Rusya memleketi iskelelerine götürmek istediğinden kendisine izin verilir³⁷⁹.

³⁷⁷ Bu konu ile ilgili Birinci Bölümde yer alan "1784 Senedi ve Avusturya'nın Karadeniz Ticareti" adlı konuya ve Ekler kısmında "1784 Senedi'nin 7. Maddesine" bakınız. ; BOA. Nemçe Ahkâm Defteri, Nr. 61/5, s. 62, hk. 492.

³⁷⁸ BOA. Nemçe Ahkâm Defteri, Nr. 61/5, s. 94, 95, hk. 725, 729.

³⁷⁹ BOA. Nemçe Ahkâm Defteri, Nr. 62/6, s. 28, hk. 129.

Trieste tüccar gemileri kaptanlarından Françesko Fosnem adlı Nemçe kaptanı da gemisine Osmanlı Devleti'nin Akdeniz'de bulunan iskelelerinden 307 kantar meyve-i huşk (kuru meyve, kuru yemiş), 30 kantar kuru incir yükler. Astâne'ye gelir. İcap eden gümrük resmini öder. Adı geçen malları satmak için Osmanlı Devleti'nden izin alarak doğru Rusya iskelelerine gider. BOA. Nemçe Ahkâm Defteri, Nr. 61/5, s. 87, hk. 673.

Nemçeli bir kaptan 29 Nisan 8 Mayıs 1787'de Trieste iskelelerinden gemisine 36 *denk*³⁸⁰ yazı kâğıdı, 8 sandık şekerleme, 70 varil ham sirke, 30 sepet şehriye, makarna v.s. yükler. Osmanlı memleketine gelir. Burada ihraç etmeyerek Rusya iskelelerine gitmek ister. Mutat üzere izn-i sefine verilir³⁸¹.

Rusya memleketi iskelelerine mal satmak için giden Nemçe kaptanları, buradan da mal satın alıp Osmanlı memleketi üzerinden ülkelerine dönmekte idiler. Aynı zamanda Akdeniz tarafına ve Akdeniz'den İskenderiye-i Mısır'a, Osmanlı memleketi üzerinden Avusturya Devleti'ne tâbi Galiçya iskelesine, Fransa'ya tâbi Marsilya iskelesine gitmekte idiler.

Meselâ, 4-13 Kasım 1785 senesinde Avusturya İmparatoru'na tâbi Nemçeli bir tacir Rusya memleketinde vâki Kerson³⁸² adlı iskeleden bir miktar emtia ve eşya satın alarak gemisine yükler. Turla nehri ile memleketine gider³⁸³.

Yine Nemçe tacirlerinden bir kaptan Rusya memleketi iskelelerinden gemisine 3 sandık şampanya, 1 *kantar*³⁸⁴ pastırma, 30 kantar meyve-i huşk (kuru meyve), 1 varil katran, 1 varil Fransa eşribesi (Fransız şarabı) yükler. Karadeniz-Turla nehri ve Avusturya İmparatoru'na tâbi Galiçya iskelesine gider.

³⁸⁰ Bir denk= 0.8775 gram. Mithad Sertoğlu, *Osmanlı Tarih Lûgatı*, İstanbul 1986, s. 82.

³⁸¹ 9-18 Mayıs 1787 senesinde de Nemçeli bir kaptan Trieste iskelesinden gemisine 55 varil, 10 sandık emtia-i mütenevvia (çeşitli mallar), 12 varil, 55 sepet makamayla birlikte şehriye ve on iki varil ham sirke, 5 varil badem ve 400 sandık limon yükler. Osmanlı memleketine gelir. Burada satmayarak Karadeniz'de vâki Rusya memleketi iskelelerine götürür.

Avusturyalı bir kaptan da 9-18 Mayıs 1787'de gemisine Karadeniz'de vâki Osmanlı memleketi iskelelerinden 234 varil ham sirke yükler. Gümrüğünü gümrük eminine öder. Sonra bu malları Karadeniz'de vâki Rus iskelelerinde satmak ister. Osmanlı Devleti her zaman olduğu gibi yine izin verir.

Yine 27 Mayıs 5 Ağustos 1787'de Nemçeli bir kaptan Osmanlı Devleti'nin Akdeniz'de vâki iskelelerinden gemisine 80 varil ham sirke yükler. İstanbul'a gelir. Mallarını burada satmayarak Rusya iskelelerinde satmayı arzu eder. Bu hususta kendisine mutat üzere izin verilir. BOA. *Nemçe Ahkâm Defteri*, Nr. 62/6, s. 28, 29, hk. 130, 131, 134, 138.

³⁸² Kherson (Cherson); Rusya'da Karadeniz kıyısında 1778 yılında kurulan bir liman şehridir. Georg Stadtmüller, *Geschichtliche Ostkunde*, München 1953, s. 104.

³⁸³ BOA. *Nemçe Ahkâm Defteri*, Nr. 61/5, s. 86, hk. 671.

³⁸⁴ Eski ağırlık ölçütlerinden biri olup 44 okka yani 56,4444 kilograma bedeldi. Bazı yerlerde bu miktar değişirdi. Mithad Sertoğlu, a.g.e., s. 171. ; Vedat Eldem, *Osmanlı İmparatorluğu'nun İktisadi Şartları Hakkında Bir Tetkik*, Ankara 1994, s. 237, 238.

Nemçeli bir kaptan Eylül 1786'da Rusya iskelesi olan Kerson'dan gemisine 5250 *kile*³⁸⁵ hınta (buğday) yükler. Karadeniz canibinde satmayarak doğru Fransa'ya ait Marsilya iskelesine götürür.

Triesteli kaptanlardan Hebakma Melkiyodi adlı Nemçeli 1-10 Ocak 1787'de Rusya iskelelerinden olan Kerson'dan satın aldığı 10 bin kile hınta ile Karadeniz canibinden doğru Fransa'ya ait olan Marsilya iskelesine gitmek için Osmanlı Devleti'nden ruhsat ister. Bunun üzerine konu incelenip izn-i hümâyûn verilir³⁸⁶.

Nemçeli tacirler, Rusya memleketinde satacakları malı Tuna nehri yolu ile Kalas veya Sünne Boğazı'na getirirlerdi. Buradan başka bir gemiye yükledikleri mallarını Karadeniz'de bulunan Rusya iskelelerine götürdükleri gibi Akdeniz iskelelerine de götürmekte idiler. Meselâ, Avusturya Devleti'ne tâbi Nemçe reyası tüccarından Ratko Vebeç adlı bir Nemçeli tacir, memleketinden bir miktar hınta satın alır. Avusturya İmparatoru'nun gemilerine yükleyerek Tuna nehri yolu ile Kalas yahut Sünne Boğazı taraflarına gelir. Burada mallarını Karadeniz'e gidip gelen Nemçe tüccar gemilerine nakleder. Sonra da bu malları Akdeniz canibine götürür³⁸⁷.

Nemçeli bir tacir memleketinden bir miktar hınta satın alır. Avusturya İmparatoru'nun gemisine yükleyerek başına da bir tacir görevlendirir. Tuna nehri yolu ile Kalas ve Sünne Boğazı taraflarına gelinir. Buraya gelince Karadeniz'e gidip gelen Nemçe tüccar gemilerine yükleyerek Karadeniz tarafına götürmeyi arzu eder³⁸⁸.

³⁸⁵ Bir cins hububat ölçüsü olan kile, muhtelif yerlerde muhtelif kıymette olur ve birbirini tutmazdı. Aynı memleketler arasındaki alışverişlerde aradaki fark İstanbul kilesine nazaran tashih olunurdu. İstanbul'da, buğdayda kile 20 okka yani 25,656 kg olarak hesaplanırdı. Kile'nin dörtte biri şinik diye anılırdı. (Kile=2 yarım=4 şinik=8 kutu veya ölçek). Walther Hinz, *İslâm'da Ölçü Sistemleri*, (çev. Acar Sevim), İstanbul 1990, s. 51. ; Midhat Sertoğlu, a.g.e., s. 187. ; Vedat Eldem, a.g.e., s. 237.

³⁸⁶ BOA. *Nemçe Ahkâm Defteri*, Nr. 62/6, s. 15, 19, hk. 58, 84. Bir başka Triesteli kaptan Kerson iskelesinden gemisine 10 bin kile hınta, 100 varil enfiye yükler. Karadeniz canibinden hareket ederek Akdeniz'de bulunan İskenderiye-yi Mısır'a gitmek ister. Osmanlı Devleti tarafından kendisine ve mallarına zarar verilmemesi için emr-i şerif yazılır. BOA. *Nemçe Ahkâm Defteri*, Nr. 61/5, s. 80, hk. 637.

³⁸⁷ BOA. *Nemçe Ahkâm Defteri*, Nr. 62/6, s. 16, 57, hk. 60, 61, 62, 63, 268.

³⁸⁸ BOA. *Nemçe Ahkâm Defteri*, Nr. 62/6, s. 30, hk. 139.

1- Gümrük Resmi ve Ortaya Çıkan Problemler

a- Gümrük Resmi

Gümrük, Lâtince ticaret manasına gelen commerciumdan alınmış olup, Osmanlı Devleti'nden Ecnebi devletlere ve Ecnebi devletlerden Osmanlı Devleti'ne ihrâc ve ithâl kılınan emtia ve eşya üzerlerinden alınan bir nev'i ticaret vergisidir³⁸⁹. Osmanlı Devleti, Avusturya ile yaptığı 1615 Antlaşması'nın 10. maddesiyle Avusturya İmparatoru'na, Avusturya Ocağı'na, İspanya Kralı'na ve Flandr vilâyetine v.s. vilâyetlerine tâbi tüccar taifesinin Avusturya Devleti'nin bayrağı altında Osmanlı memleketinde ticaret yapabileceğini kabul ediyordu. Buna karşılık sattıkları ve satın aldıkları metallerinden %3 gümrük resmi ödemesi şartı getiriyordu. Bu imtiyaz daha sonra Avusturya ile yapılan 1699 Karlofça Antlaşması, 1718 Pasarofça, 27 Temmuz 1718 Pasarofça Ticaret Ahidnâmesi ve 18 Eylül 1739 Belgrad Antlaşması'yla da tanınmıştır. Hatta 27 Mayıs 1747 Tarihli Avusturya'ya verilen ahidnamenin 2. maddesinde³⁹⁰ de aynen kabul edilmiştir:

- Avusturya bayrağı altında ticaret yapan tüccar, Osmanlı memleketlerine getirdikleri veya buradan alıp götürdükleri emtiadan bir defaya mahsus bir mahalde %3 gümrük resmi ödeyecekti.

- Osmanlı Devleti, dost olduğu devletlerin (İngiltere, Fransa, Netherlende) tüccarlarına tanıdığı imtiyazları Avusturya Devleti'nin tüccarına da tanıyacaktı.

- Gümrük eminleri, Avusturyalı tüccarlardan halk arasında rayic olan miktardan fazla baha, isterlerse bu verilmeyip sadece %3 hesabı üzere aynı eşya verilecekti. Gümrük eminleri de bu durumda aynı eşya almak istemeyerek akçe almakta ısrar etmeyeceklerdi.

- Avusturya Devleti'nin tüccarı İstanbul'da satın alıp gemilerine yüklediği eşyalarının gümrüğünü bir defaya mahsus İstanbul'da ödeyecekti. Ödediğine dair gümrük eminleri tarafından ellerine eda tezkeresi verilecekti. Her zaman olduğu gibi tüccarlar Boğaz hisarlarına vardıklarında, eda tezkerelerini gösterecekler ve

³⁸⁹ Süleyman Sûdi, *Defter-i Muktesid*, (Yayına hazırlayan: M. Ali Ünal), Isparta, 1996, s. 188, 189.

³⁹⁰ 27 Mayıs 1747 Tarihli Temessük'ün 2. maddesi için Ekler kısmına bakınız. Ayrıca BOA. Nâme-i Hümayûn Defteri, Nr. 8, s. 232, 236, 237.

yollarından alıkonulmayacaklardı. Yine Avusturya Devleti'nin tüccarı, gemileriyle getirdikleri malların gümrüğünü ödeyip eline eda tezkeresi aldıktan sonra emtiasına el konulmayacaktı. Başka bir iskeleye gidip malını orada satmak isterse engel olunmayacaktı. Bir defa gümrüğü verilmiş emtiadan da tekrar gümrük talep edilmeyecekti.

- İki tarafın tüccarları getirdikleri ve götürdükleri eşyalarının gümrüklerini ödmeden eşyalarını gümrükten kaçırırlar ise, yakalandıklarında ceza olarak iki kat gümrük alınacaktı.

- İki tarafın tüccarları ellerinde bulunan altın, gümüş akçelerinden dolayı gümrük vermeyeceklerdi.

- Avusturya Devleti'ne tâbi tüccarlar Osmanlı Devleti'nin iskelelerine gelip, memnuattan olmayan eşya ve emtia satın alıp gemilerine yükledikten sonra gümrüğünü tamamen gümrük eminine ödeyecekti. Karşılığında ellerine gümrük eminerince eda tezkeresi verilerek yollarından alıkonulmayacaktı.

- Avusturyalı tüccarlar Osmanlı memleketinden satın aldıkları malları Osmanlı tüccar gemilerine yükleyip, yine Osmanlı iskelelerine çıkarıp satmak istediklerinde %3'den ziyade gümrük talep edilerek rencîde edilmeyecekti.

Osmanlı Devleti'nden 1784'de senet almayı başaran Avusturya, daha önceki antlaşmalarda olduğu gibi memnuattan olmamak şartıyla ithal ve ihraç edecekleri malları için bir defaya mahsus %3 gümrük resmi ödeyerek, Avusturya bayrağı altında deniz ve nehir yoluyla serbestçe ticaret yapabileceklerdi.

Yukarıda da söylediğimiz gibi, ahidnâmelerde tüccarların faaliyetleri bir kurala bağlanıyor ise de uygulamada böyle olmuyordu. Sınırdan Osmanlı memleketine giren Nemçe tüccarları, Avusturya'nın vilâyet ve kazasında satmayıp doğru İstanbul'a getirip burada satmak istediklerinde, bu eşyalar için sınırda bulunan Eflâk, Rusçuk, Varna iskelelerinde görev yapan gümrük eminerine %3 gümrük resmi ödemek zorunda değillerdi. Fakat İstanbul'a geldiklerinde eşyalarının gümrüğünü İstanbul gümrük eminine ödemek zorundaydılar. Meselâ, 1743 yılında Nemçeli bir tacir bir müste'min hizmetkârıyla memleketinden İstanbul'a satmak için

mal getirmektedir. Bu malın gümrüğünü Eflâk, Rusçuk, Varna caniblerinde ödemeyip İstanbul'a geldiğinde burada bulunan gümrük eminine ödemiştir³⁹¹.

Yine İstanbul'dan mal alıp memleketine götürmek isteyen tüccarlar da ahidnâmelerde belirtilen %3 gümrük resmini İstanbul gümrük eminine ödeyerek ellerine eda tezkeresi alırlardı. Böylece İstanbul dışındaki iskelelerde gümrük ödemek zorunda kalmazlardı. Sadece eda tezkerelerini göstermeleri yeterli olurdu. Meselâ, 1756 yılında Erdel reayası tüccarından Dimitri ve Yanaki adlı Nemçeli tacirler iki müste'min hizmetkârlarıyla İstanbul'dan bazı emtia ve eşya satın almışlardır. İcap eden gümrüğünü İstanbul gümrük eminine tamamen ödeyerek, ellerine eda tezkeresi almışlar. Sonra bahren Varna, Rusçuk, Yergöğü, Eflak memleketlerinden Erdel'e gitmişlerdir³⁹².

Osmanlı yönetimi, ülkesine gelen tüccarların can ve mal güvenliği ile de yakından ilgilenmekte idi. Meselâ, 1742 yılında Habeş adlı Nemçe tüccarının yanında bulunan bir adamı ve emniyetleri için yanlarında bulundurdukları bir yasakçı ile Nemçe diyarından İstanbul'a bir miktar civa getirip satmayı arzu eder. Yalnız kendilerine zarar verilmemesi için kapu kethüdarları aracılığı ile emr-i şerif rica eder. Osmanlı Devleti tarafından adı geçen tüccar ve adamlarının emin ve güvenilir yolculuk yapmaları için hiç birşeyden kaçınılmaz. Güzergâh boyunca bulunan muhafızlara, naiplere ve kadırlara emri şerif yazılır. Yolda, menzil ve konak yerlerinde tüccarlara ve adamlarına dokunulmaması, davarlarına zarar verilmemesi tebliğ edilerek emniyet altına alınır³⁹³.

³⁹¹ BOA. Nemçe Ahkâm Defteri, Nr. 58/2, s. 30, hk. 99,101.

³⁹² BOA. Nemçe Ahkâm Defteri, Nr. 60/4, s. 9, hk. 25.

8-17 Ağustos 1784 senesinde tacirler, İstanbul'dan satın alıp gemilerine yükledikleri sahtiyan, 7 sandık eşya ve frenk bezi ve ibrişimin %3 gümrük resmini İstanbul gümrük memuruna ödeyerek, ellerine eda tezkeresi alırlar. Sonra bu malların Karadeniz'de vâki iskelelere götürmek isterler. Bu durumda Divân-ı hümâyûn tarafından tüccara ahidnâmede belirtildiği üzere %3 gümrüğünü ödediği emtialarını Karadeniz iskelelerine götürmesine engel olunmaması için ferman verilir.

Yine 7-10 Ağustos 1785 senesinde Toşkana Yahudi reayası tüccarından bir tacir İzmir'de ikâmet etmektedir. İzmir'e deniz ve kara yoluyla getirdiği, memnuatdan olmayıp satın alıp götürdüğü emtia ve eşyasının ahidnâme gereğince lâzım gelen gümrüğünü bir defa, bir mahalde %3 olarak verir. Bunun dışında İzmir yakınlarında gidip geldiği mahallerde cizyedar taraflarından cizye, bazıları tarafından da bâc, geçid, tekâlif-i örfiye talebiyle rencide edilmemesi bildirilir. BOA. Nemçe Ahkâm Defteri, Nr. 61/5, s. 65, 80, hk. 522, 536.

³⁹³ BOA. Nemçe Ahkâm Defteri, Nr. 58/2, s. 15,17, hk. 48, 56.

Tüccarlar mallarını satmak için gerek Osmanlı memleketine geldiklerinde, gerekse mal satın alıp ülkelerine dönerlerken gümrük eminelerine cizye, bâc, geçid, avaid, *hediye*³⁹⁴, kasabiyye, reft, v.s. adı altında vergi vermek zorunda değillerdi. Bu durum mahallî idarecilere sadır olan fermân-ı alişân ile sürekli bildirilmekte idi³⁹⁵. Öyle ki 1746 yılında Avusturyalı bir tacir dört müste'min hizmetkârı ve bir yasakçısı ile memleketinden İstanbul'a satmak için billur (gayet parlak ve şeffaf (saydam) taş veya pek saf ve temiz beyaz cam, kristal)'dan yapılmış bir miktar şişe, evâni (kapkacaklar, kaplar) getirmeyi arzu eder. Osmanlı yöneticileri bu tacirin ahidnâmelerde belirtilen %3 gümrük resmini İstanbul gümrük eminine ödemesinin dışında adı geçen eşyâdan Belgrad, İrşove, Niğbolu, Vidin, Rusçuk, Tekfur Dağı v.s. mahallerde Ahidnâme-i hümâyûn'a aykırı mükerrer gümrük, cizye, bâc, geçid, v.s. vergiler istenmemesini yerel yöneticilere sık sık hatırlatmakta idi³⁹⁶. Tabî bu hatırlatmanın kaynağı ise tüccarların şikayetlerini kapu kethüdaları ya da elçilerine bildirmeleri, elçilerinin de durumdan Osmanlı yöneticilerini haberdar ederek önlem almalarını istemelerinden kaynaklansa gerektir.

3-13 Ocak 1785 senesinde Enriko Baron de Kavidos adlı Nemçeli tacir ortağıyla memleketinden bazı emtia ve eşya satın alır. Bunları Selanik ve Siroz havalilerine gelerek satmayı arzu eder. Getirdiği emtianın ve eşyanın Ahidnâme-i hümâyûn mucibince gereken %3 gümrük resmini ödeyecektir. Bunun dışında satın alıp memleketine götürdüğü mallar için de aynı şart söz konusudur. Tacirin getirdiği ve alıp götürdüğü penbe (pamuk) ve rişte-i penbe (pamuk ipliği) v.s. emtialar için ayrı bir vergi ödemesi söz konusu değildir. Hatta Osmanlı hükûmeti, kendilerinden cizye, bâc, geçid ve reft gibi vergiler istenmemesi, kara ve deniz yolu ile gidip gelmelerinin emniyet içinde olmasını yayınladığı emr-i şeriflerce sağlamaktaydı³⁹⁷.

³⁹⁴ Önceden vaadedilmeden veya ümit verilmeden ve karşı taraf da ummamak şartıyla iş olduktan sonra takdim olunan şeylere hediye denir. Mamafih, hediyeler gittikçe rüşvet rengini aldığı için Tanzimat'tan sonra bu iş de nizam altına alınmış ve hediyeler yasak (Altın, gümüş ve bunlardan yapılan kıymetli eşya, çubuk takımı, şal, kumaş, kürk, köle, cariye, binek hayvanı v.s.) ve yasak olmayan (Üzüm, kavun, karpuz, yaş meyvalar, çiçek, şekerleme ve tathlar, yoğurt, tereyağı, süt, kuzu, av hayvanları, kütmes hayvanları vesair kuşlar) adıyla ikiye ayrılmıştır. Mehmet Zeki Pakalın, *Osmanlı Tarih Deyimleri ve Terimleri Sözlüğü*, c. I, İstanbul 1983, s. 794, 795. ; Mithad Sertoğlu, *Osmanlı Tarih Lûgatı*, İstanbul 1986, s. 148, 149.

³⁹⁵ BOA. Nemçe Ahkâm Defteri, Nr. 58/2, s. 30, 38, 46, 51, 55, hk. 99, 124, 146, 164, 174. ; Nemçe Ahkâm Defteri, Nr. 61/5, s. 73, hk. 560.

³⁹⁶ BOA. Nemçe Ahkâm Defteri, Nr. 58/2, s. 47, hk. 149.

³⁹⁷ BOA. Nemçe Ahkâm Defteri, Nr. 61/5, s. 73, hk. 560.

Bu emr-i şerîfler Osmanlı memleketlerine gelerek, ticaret ile uğraşan hemen hemen tüm tacirlerin ahidnâmelerde belirtilen haklarını korumak için sadır oluyordu.

İstanbul'a gelen Avusturyalı tacirler satmak üzere getirdikleri malların gümrük resmini ödedikten sonra bunları isterlerse hemen satmayıp kendi mahzenlerine nakledebiliyorlardı. 1746 senesinde Nemçe tüccarından İvan Nikola adlı tacir iki müste'min hizmetkârıyla Erdel tarafından İstanbul'da satmak üzere revgân-ı sâde (sade yağ), asel ve don yağı getirmiştir. İcap eden gümrüğünü de İstanbul gümrük eminine ödemiştir. Sonra bu eşyalarını kendi mahzenine nakletmiş ve kendisine hiçbir şekilde müdahale edilmemiştir³⁹⁸.

Mallarını İstanbul'da satmak için gelen tacirler %3 gümrük resmini ödedikten sonra bazen başka bir şehirde satmayı tercih ediyorlardı. Bu durumda gümrüğü ödenmiş maldan tekrar gümrük alınması problemiyle karşılaşabiliyordu. Bunu önlemek isteyen Osmanlı idaresi, gümrüğü alınmış maldan tekrar gümrük istenmemesini sık sık hatırlatıyordu. Yorgi Leder adlı tacir bir müste'min hizmetkârıyla İstanbul'dan Bursa'ya satmak için bir miktar billur, evâni götürmek ister. Adı geçen tacirin Bursa'ya gidinceye kadar olan yol güzergâhında kendisine, hizmetkârına, bindiği davarına, libaslarına zarar verilmemesi, Ahidnâme-i hümayûn'a aykırı cizye, bâc, geçid alınmaması hatta gümrük alınmış emtiasından tekrar gümrük istenmemesi belirtilir³⁹⁹.

İstanbul'a gelen Avusturyalı tacirler bazen buradan değil de Osmanlı memleketinin başka yerinden mal satın alıp ülkelerine götürmekte idiler. Bu durumda emtia satın aldıkları bölgenin gümrük eminine gümrük vergisini ödeyerek ellerine eda tezkeresi alıyorlardı. Meselâ, 15-24 Eylül 1786 senesinde Avusturya İmparatoru'na tâbi Erdel reayası tüccarından bir tacir, önce İstanbul'a gelir. Sonra İzmir'e giderek memnuatdan olmayan emtia ve eşya alır. Ahidnâme gereğince lâzım gelen gümrük resmini İzmir gümrük eminine eda eder. Eline eda tezkeresi alır. Bu durumda Divân-ı hümayûn, yol güzergâhında bulunan idarecileri, tacirden tekrar

³⁹⁸ BOA. Nemçe Ahkâm Defteri, Nr. 58/2, s. 46, hk. 146.

³⁹⁹ BOA. Nemçe Ahkâm Defteri, Nr. 58/2, s. 39, hk. 128.

gümrük istememeleri, cizye, bâc, geçid, *ispenç*⁴⁰⁰ masdariyye, kasabiyye ve reft, mutalebesiyle rencide etmemeleri hususunda uyarır⁴⁰¹.

b-Gümrük Resmi Tahsili Hususunda Problemler (Mükerrer Gümrük)

Gümrük resmi bölümünde anlattıklarımızdan da görüldüğü üzere Osmanlı Devleti, ülkesine mal satmak ve almak için gelen tüccarlara Ahidnâme-i hümayûn'da belirtildiği gibi sadece bir defaya mahsus %3 gümrük resmi vermesini şart koşturmuştur. Onun dışında tüccarın faaliyetini kolaylaştıracak her türlü imkanı tanımıştır⁴⁰². Buna rağmen vergi hususunda bir takım güçlüklerle karşılaşılmasını önleyememiştir. Öyle ki, herhangi bir iskelede gümrük resmi ödendiği halde diğer bir iskelede hiç ödenmemiş gibi tekrar gümrük talep edildiği vakidir. Meselâ, Nemçe diyarından İstanbul'a getirilip burada satılacak malların gümrüğünün antlaşma gereğince İstanbul dışında bir yerde ödenmemesi ve alınmaması sadece İstanbul'da ödenmesi gerekmekteydi. Hatta Mart 1748 ve Temmuz 1750 tarihli hükümde bu durum açıkça belirtilmiştir. Erdel tüccarından İvan Nikola adlı tacir Nemçe diyarından bir miktar revgân-ı sâde (sâde yağ) ve don yağı ve zahâir (zahireler) getirip bunları İstanbul'da satmak ister. Başka bir Osmanlı memleketine götürmeyi düşünmez. Bu durumda ise adı geçen kişinin mallarının gümrüğünü İstanbul'da ödemesi gereklidir. Buna aykırı bir durumun ortaya çıkmaması için tacirin geçeceği yol güzergâhında bulunan Eflâk hududu, Niğbolu, Rusçuk, Silistre, İbrail, Varna gümrük eminleri tenbihlenir⁴⁰³. 1759 yılı Temmuz sonları Ağustos ayı başlarında Avusturyalı tacirlerden biri beş müste'min ortağı ve bir tercümanı ile İstanbul'da satmak için bir miktar Kanarya tuyuru (kuşlar) getirecektir. Adı geçeninin başka taraflarda satmayıp doğru İstanbul'da satmak için getireceği tuyurundan ahidnâmeye aykırı Belgrad, İrşove, Fethü'l-islâm, Vidin, Rusçuk, Varna, v.s. mahallerde gümrük talep edilmemesini sağlamak için elçileri aracılığı ile Divân'dan emr-i şerîf rica

⁴⁰⁰ Çift hakkı veya boyunduruk hakkı da denilen ispenç resmi, evli olsun, bekar olsun, toprak sahibi olsun veya arazisi bulunmasın, bülûğa ermiş her Hristiyandan alınır. Mehmet Zeki Pakalın, *Osmanlı Tarih Deyimleri ve Terimleri Sözlüğü*, c. II, İstanbul 1983, s. 58.

⁴⁰¹ BOA. Nemçe Ahkâm Defteri, Nr. 62/6, s. 15, hk. 59.

⁴⁰² BOA. Nemçe Ahkâm Defteri, Nr. 60/4, s. 5, hk. 13. ; BOA. A.DVN.DVE, Dosya Nr. 51, Vesika Nr. 24.

⁴⁰³ BOA. Nemeçe Ahkâm Defteri, Nr. 58/2, s. 60, 92, hk. 192, 297.

olunur⁴⁰⁴. İstanbul'a mallarını satmak için gelen tacirlerin haklarını korumaya yönelik bu çeşit tedbirler Osmanlı Devleti tarafından hemen her dönemde alınmış ve mahallî yöneticiler sürekli uyarılmıştır. Tabii bunda tacirlerin karşılaştıkları zorlukları elçi ve kapu kethüdalarına şikâyet etmeleri onların da Osmanlı Devleti'ne durumu arz etmelerinin rolü olsa gerektir⁴⁰⁵.

Tüccarlar mallarını satmak için İstanbul'a gelip %3 gümrük resmini ödeyip ellerine de eda tezkeresi aldıktan sonra, birden bire fikirlerini değiştirip mallarının bir kısmını İstanbul'da değil de başka vilâyetlerde satmayı arzu ettikleri zaman, tüccarlar mallarının gümrüğünü önceden ödedikleri için tekrar diğer bir mahalle gittiklerinde gümrük vermek zorunda değillerdi. Kendilerinden vergi istendiğinde ellerindeki eda tezkeresini göstermeleri yeterli olacaktı. Fakat bazen buna o yörenin idarecilerinin ehemmiyet vermeyip ikinci kez gümrük aldıkları olmuştur. Osmanlı Devleti, bunu önlemek amacıyla ahidnâmelerde belirtildiği üzere emr-i şerîfler neşrederek tüccarların ikinci kez gümrük ödeyip mağdur duruma düşmelerini engellemeye çalışmıştır. Öyle ki 1748 yılında Nemçe tüccarından şişeci üç tacir İstanbul'a billur ve şişe getirirler. İcap eden gümrüğünü İstanbul gümrük eminine öderler. Elleri de eda tezkeresi alırlar. Sonra eşyalarının bir miktarını Edirne, Tekfur Dağı, İslimye, Irus, Karınabad, Yanık, Üzence illeri ve Kahto civarlarında satmak için giderler. Üç Nemçeli tacir adı geçen kazalara geldiklerinde Ahidnâme-i hümâyûn'a mugayir mükerrer gümrük, cizye, bâc, geçid v.s. adı altında ikinci kez gümrük istenerek rencide edilmemeleri için, Divân tarafından ellerine fermânlar verilmiştir⁴⁰⁶.

Osmanlı memleketine mal getirip satan Nemçeli tacirler, beraberlerine emtia ve eşya alarak geri dönerlerdi. Tüccarlar İstanbul'dan aldıkları emtianın gümrüğünü İstanbul gümrük eminine ödemek mecburiyetinde idiler. Ülkelerine dönerlerken bazı mahallerde veya hudutlarda hiç ödenmemiş gibi tekrar gümrük talep edildiği görülmekteydi. Bunu çözüme kavuşturmak isteyen Osmanlı yönetimi, mahallî

⁴⁰⁴ BOA. Nemçe Ahkâm Defteri, Nr. 60/4, s. 46, hk. 193.

⁴⁰⁵ BOA. Nemçe Ahkâm Defteri, Nr. 60/4, s. 61,165, 213, 296, 317, hk. 259, 629, 754, 928, 1004.

⁴⁰⁶ BOA. Nemçe Ahkâm Defteri, Nr. 58/2, s. 65, hk. 203.

Bir Nemçeli tacir bir miktar emtia ve eşyasını satmak için 4-13 Kasım 1785'de İstanbul'a gelir. Ahidnâme-i hümâyûn'da belirtilen gümrük resmini İstanbul gümrük eminine eda eder ve eline eda tezkeresi alır. Mallarını bu tarafta satmayıp Bursa, İzmir, Sakız ve sahillerinde vâki kaza ve iskelelerine gider. Ahkam

idarecilere fermanlar gönderiyor, Ahidnâme-i hümâyûn'da belirtilen şartların yerine getirilmesini sağlamaya çalışıyordu. Meselâ, 5-14 Kasım 1756 tarihinde Avusturya İmparatoru'na tâbi Erdel reayası tüccarından Hristo Veledi Dimitri adlı tacir İstanbul'dan bazı emtia ve eşya alır. İcap eden gümrüğünü İstanbul gümrük eminine ödeyerek eline eda tezkeresi alır. Sonra iki müste'min hizmetkârıyla Nemçe diyarına gider. Adı geçen tacir mükerrer gümrük, hediye namıyla akçe istenilerek bazı mahallerde ve Varna'da ahidnâmeye aykırı rencide edildiğini bildirir. Tacirin maruz kaldığı bu durumun ahidnâme hükümlerine uygun olmadığı belirtilerek, tacirin İstanbul'da gümrüğünü ödediği emtia ve eşyasından Varna'da v.s. mahallerde Ahidnâme-i hümâyûn'a aykırı mükerrer gümrük, hediye, cizye, bâc, geçid v.s. istenilerek rencide edilmemesi, emniyet içinde Avusturya-Osmanlı memleketi arasında ticaretini yapabilmesini sağlamak amacıyla emirler verilir⁴⁰⁷.

Tüccarlar memleketlerinden getirdikleri malları İstanbul'a gelmeden başka bir mahalde satmak istediklerinde, gümrük resmini İstanbul gümrük eminine değil, malı satacağı yere en yakın hudutta bulunan gümrük eminine ödemek zorundaydı. Meselâ, 1742 yılında Osmanlı memleketine gelen Avusturyalı bir tacir, memleketinden Rumeli'nde satmak üzere bir miktar billur, şişe ve evâni getirir. Rumeli'ye gelmeden önce Belgrad'a döndüğünde lazım gelen emtiasının gümrüğünü, yani ahidnâmelerde belirtilen %3 gümrük resmini gümrük eminine tamamen öder ve eline eda tezkeresi alır. Bundan sonra da başka bir mahalde tekrar gümrük ödemek zorunda kalmazdı⁴⁰⁸.

deFTERlerine göre buralarda tacirden tekrar gümrük alınmaması için tacirin eline Osmanlı yerel idarecilerini uyararak bir ferman verilmiştir. BOA. Nemçe Ahkâm Defteri, Nr. 61/5, s. 86, hk. 670.

⁴⁰⁷ BOA. Nemçe Ahkâm Defteri, Nr. 60/4, s. 13, hk. 42.

Erdel reayası tüccarlarından bir tacir İstanbul'dan bir miktar emtia ve eşya satın alır. Lâzım gelen gümrüğünün tamamını İstanbul gümrük eminine öder ve eline eda tezkeresi alır. Sonra iki müste'min hizmetkârıyla vilâyeti canibine gitmek üzere hareket eder. Osmanlı memleketinde ticaretle uğraşan her tüccara olduğu gibi gümrüğünü ödeyip eline eda tezkeresi alan Nemçe tüccarından da başka mahallerde tekrar gümrük talep edilmemesi, menzil ve yollarda kendisine ve iki hizmetkârına dokunulmaması, cizye, bâc, geçid, akçe mutalebesiyle rencide ve remide edilmemesi bildirilir. BOA. Nemçe Ahkâm Defteri, Nr. 60/4, s. 40, hk. 170.

Yine 1765 yılı Mayıs ayında Erdel reayası tüccarından Nemçeli bir tacir Astâne'den bazı emtia ve eşya satın alır. Ahidnâme gereğince gerekli gümrüğü İstanbul gümrük eminine öder ve eline belgesini alır. Sonra mallarını Penoyat adlı zimminin sefinesine yükler ve hududa gitmek murat eder. Aynı şekilde tacir mesfurun gemiye yüklediği gümrüğü ödenmiş emtiasından hududa gidene kadar mükerrer gümrük talep edilmemesi, hediye, cizye, bâc, geçid istenmemesi mahallî idarecilere hatırlatılır. BOA. Nemçe Ahkâm Defteri, Nr. 60/4, s. 175, hk. 662.

⁴⁰⁸ BOA. Nemçe Ahkâm Defteri, Nr. 58/2, s. 16, hk. 53.

Ahidnâme-i hümâyûna göre, Avusturya Devleti'nin bayrağı ve patentasıyla ticaret yapan tüccarların memleketlerinden getirdikleri ve Osmanlı topraklarından alıp memleketlerine götürdükleri metalleri için, sadece %3 gümrük resmi ödemek zorundaydılar. Bunun dışında bir yükümlülükleri olmadığı gibi rahatça Osmanlı Devleti'nin her köşesinde ticaret yapabiliyorlardı. Buna rağmen çok az da olsa gümrük konusunda birtakım problemlerle karşı karşıya kalıyorlardı. Nemçeli tacirlerin ellerine ödedikleri gümrük için, gümrük memurlarınca eda tezkeresi veriliyordu. İkinci bir gümrük istenmesi durumunda gümrük eminlerine, eda tezkeresi gösterilmek suretiyle tekrar vergi ödenmesi hususu ortadan kalkıyordu. Fakat bazı gümrük eminlerinin tacirlerin ellerinde bulunan eda tezkerelerini önemsemeksizin mükerrer gümrük aldıklarını görmekteyiz. Meselâ, Nemçe reayası tüccarından Selanik'de oturan Çata Giryakof adlı tacirin bu defa Venedikli tüccarın gemisiyle bir miktar emtia ve eşyası gelmiştir (Aralık 1778). Ahidnâme-i hümâyûn şuru muhibince %3 hesabı üzere tamamen vergileri ödenmiştir. Daha fazla ödenmesi ve alınması gerekmezken Selanik gümrükçüsü ziyade gümrük namıyla 48 guruş, 16 pareyi ahzetmiştir. Tacirin şikayeti sonucu, 48 guruş, 16 pare'nin ahzedildiği gümrükçünün verdiği tezkereden de açıkca anlaşıldığı için tamamen tahsil edilerek sahibine teslim edilmiştir⁴⁰⁹.

Ahidnâmede belirtildiği üzere Nemçe diyarından doğru İstanbul'a gelen emtiaların gümrüğü başka mahallerde alınmayacaktı. İstanbul'a geldiklerinde İstanbul gümrük eminince alınacaktı. Ancak buna hudutlarda vesair yerlerde bulunan bazı memurların riayet etmeyerek, gümrük resmi aldıkları ve tüccarların ellerine eda tezkeresi verdikleri görülmektedir. Bazen de tüccarların nakit paralarının alındığı da olmuştur. İstanbul'a gelen tacir evâmîr-i şerifte belirtildiği üzere asıl İstanbul gümrük eminine gümrük ödemek zorundaydı. Bu durumda tüccarlara adeta zulüm ve cefa edilmiş oluyor diye düşünen Osmanlı idaresi, hudutta ve başka yerlerde bulunan gümrük eminlerini ahidnâme-i hümâyûna aykırı gümrük almamaları için uyarmıştır. Meselâ, 1756 yılı Temmuz ayında İstafani ve ortağı Sansarya adlı Nemçeli tacirler bazı emtia ve eşyalarıyla İstanbul'a hareket etmişlerdir. Bunların getirdikleri malların gümrüğü Ahidnâme-i hümâyûn muhibince İstanbul gümrükçüsü tarafından alınması

⁴⁰⁹ BOA. Nemçe Ahkâm Defteri, Nr. 60/4, s. 341, hk. 1087.

gerekirken, Belgrad'a geldiklerinde, gümrük emini vergi namıyla 101 guruş akçelerini, 32 guruş kıymetli bir top sim şerid, (gümüş şerit), 16 guruş kıymetli bir top sim şerid, 45 guruş kıymetli bir top beyaz bezlerini alır. Ellerine de eda tezkeresi verir. Sonra Vidin'e gelirler. Vidin gümrük emini de geçid nâmıyla 12 guruşlarını alır. Durumdan haberdar olan Osmanlı hükûmeti derhâl Belgrad ve Vidin muhafızları ve mollalarına emr-i şerîf yazar. "Evâmir-i aliyye"ye aykırı olarak gümrükçülerin aldıkları meblağın tacirlere istirdat ve teslim edilmesini bildirir.

Buna benzer bir olay Mart 1757 yılında da olmuştur: Avusturyalı bir tacir ve ortağı, bazı emtia ve eşya satmak üzere memleketlerinden İstanbul'a hareket etmişlerdir. Belgrad'a geldiklerinde eşyalarını burada satmadıkları halde Belgrad gümrükçüsü gümrük namıyla 101 guruş nükad akçe, 32 guruş ve 16 guruş kıymetli iki top sim şerid, 45 guruş kıymetli bir top beyaz *kirbâs*larını (bez; kumaş, keten ve pamuk bez) toplam 194 guruşlarını ahzeder. Ellerine de eda tezkeresi verir. Sonra Vidin'e geldiklerinde geçid namıyla burada da 12 guruşlarına el koyulur. İstanbul'a geldiklerinde eşyalarının icap eden gümrüğünü İstanbul gümrük eminine tamamen öderler ve ellerine de eda tezkeresi alırlar. Bu durumda Ahidnâme-i hümâyûn'a aykırı iki defa iki mahalde gümrük alınmıştır. Belgrad gümrükçüsünün ahidnâmeye aykırı olarak aldığı meblağı ödemesi için emir verilir. Fakat vermek istemeyen Belgrad gümrükçüsü aldığını önce inkar eder. Sonra da vermemek için bazı masarif-i lazimeye sarf olunmuştur diyerek bahaneler ileri sürer. Tekrar emr-i şerîf sadır olur ve Belgrad gümrükçüsüne aldığı meblağ ödettirilir. Vidin gümrükçüsünün aldığı 12 guruş ile toplam 194 guruşlarına el konulan tacirlere ahidnâme gereğince hepsi kusursuz iade ettirilir⁴¹⁰. Bir daha böyle bir olayla karşılaşılması için Nemçeli tacirlerin memleketlerinden İstanbul'a satmak için emtia ve eşya getirirlerken, yol üzerinde bulunan gümrükçülerin özellikle de Eflâk ve Boğdan gümrükçülerinin

⁴¹⁰ BOA. Nemçe Ahkâm Defteri, Nr. 60/4, s. 9, 15, hk. 26, 50.

Yine Kasım 1748'de Pavlo adlı Nemçeli tacir memleketinden Astâne'de satmak için kanarya tuyuru (kuşlar) getirecektir. Belgrad'a geldiğinde adı geçen tacir kanarya tuyurunu burada satmadığı halde Belgrad gümrükçüsü gümrük namıyla cebren 20 guruş alır. Eline de 20 guruş aldığını bildiren eda tezkeresi verir. Sonra İstanbul'a gelen tacir ahidnâmeler gereğince gereken gümrüğünü İstanbul gümrük eminine öder. Bu durumda tacir mükerrer gümrük ödemiş oluyordu. Daha sonra tacirin bu durumu şikayet etmesi üzerine derhâl Belgrad muhafızı vezire ve mollasına fermân-ı alişân gönderilerek Belgrad gümrükçüsünün evâmir-i şerîfe aykırı olarak aldığı 20 guruşu, tacirin geri alabilmesi için yardımcı olunması, ayrıca rencide edilmemesi, bir daha ahidnâmeye aykırı davranılmaması emredilmiştir. BOA. Nemçe Ahkâm Defteri, Nr. 58/2, s. 70, hk. 222.

Ahidnâme-i hümâyûn'a aykırı gümrük, hediye v.s. talep etmemeleri amacıyla Osmanlı hükümeti tarafından sık sık uyarıldıklarını görmekteyiz.

İşte “memâlik-i mahrûse”ye ticaret amacıyla gelen tacirleri korumayı ve haklarını teminat altına almayı kendisine görev saymış olan Osmanlı yönetimi, tüccarların yolları üzerinde bulunan mahallî idarecileri mükerrer gümrük almamaları için sık sık tenbihlemekte idi. Özellikle de hediye, *toprak bastı*⁴¹¹, cizye, bâc, ispenç v.s. talep edilmemesi için Eflâk ve Boğdan memleketleri yöneticileri bu konuda uyarılmakta idi⁴¹². Buna rağmen gerek Eflak ve Boğdan gerekse ahar mahallerin yöneticilerinin mükerrer gümrük aldıkları hatta müste'min tüccardan bazen palamar akçe (halat akçesi), cizye dahi istedikleri görülmektedir. Meselâ, 1746 yılında Nemçe tüccarından, Edirne'de ikâmet üzere olan bir tacir, dört müste'min hizmetkârıyla billurdan yapılmış şişe ve evâni ile Edirne, Filibe, Sofya, Niş, Vidin, İrşove, Rusçuk, Silistre, İsmail, İbrail, Niğbolu, Kalas adlı mahallerde ticaretle uğraşmaktadır. Belirtilen eşyanın ahidnâme-i hümâyûn gereğince lazım gelen gümrüğünü bir defaya mahsus bir mahalde ödemiş ve eline eda tezkeresi almıştır. Sonra yukarıda isimlerini zikrettiğimiz mahallerin bazılarında, gümrüğü alınmış eşyadan ahidnameye aykırı mükerrer gümrük ve Palamar (halat) akçe v.s. istenerek rencide edilmiştir. Durum Divân-ı hümâyûn'a şikâyet edilir. Tacirin oralarda sattığı eşyalarının gümrüğünü bir defaya mahsus olmak üzere daha önce başka bir mahalde ödediği, bu sebeple gümrük alınmış eşyasından mükerrer gümrük ve palamar akçesi, cizye, geçid, v.s. talep edilerek rencide edilmemesi, o yöre idârecilerine fermân-ı alişân ile bildirilir⁴¹³.

Yine Nemçeliye verilen Ahidnâme-i hümâyûn'da Avusturya Devleti'nin konsolos ve tercümanları, kendi reayalarından olan tüccar ve işgüzarları ve bunların işlerini yapan hizmetçilerinin cizye, tekâlif-i saire talebiyle rencide edilmemeleri belirtilmiştir. Ama 1761 yılı Ekim sonları Kasım ayı başlarında Avusturya Devleti'ne tâbi Toşkana Yahudi reayalarından olan Godil Veledi Rafael ve Hayem Veledi

⁴¹¹ İstanbul'da iskelelerden, derbentlerden ve sair geçit yerlerinden geçişlerde sürülerden alınan vergi hakkında kullanılan bir tâbirdir. Müruriyye demek daha münasip olan bu resme aynı zamanda geçit resmi, selâmet akçesi (resmi), halk dilinde de toprak (ayak) bastı parası denilirdi. Bu vergi Tanzimat'tan sonra kalkmıştır. Mehmet Zeki Pakalın, *Osmanlı Tarih Deyimleri ve Terimleri Sözlüğü*, c. III, İstanbul 1983, s. 153. Midhat Sertoğlu, *Osmanlı Tarih Lûgatı*, İstanbul 1986, s. 9.

⁴¹² BOA. Nemçe Ahkâm Defteri, Nr. 60/4, s. 111, 296, 317, 333, hk. 431, 928, 1004, 1065.

⁴¹³ BOA. Nemçe Ahkâm Defteri, Nr. 58/2, s. 46, hk. 144.

Evrâm adlı tacirler, ticaret amacıyla İzmir'de ikamet etmekte idiler. İzmir'de cizyedar olan kişi bu iki tacirden cizye namıyla bir miktar akçe almıştır. Müste'min tacirler durumu İzmir'de bulunan konsoloslarına bildirerek *cizyedar*⁴¹⁴ şikayetçi olurlar. Cizyedar kendisini müdafaa eder ise de haksızlık ettiği ortaya çıkar. Bu durumda cizyedar olan kişi, tacirlere verdiği cizye kağıtlarını alarak cizye namıyla aldığı meblağı geri öder⁴¹⁵.

Ahinâme-i hümâyûnda ticaret ve ziyaret amacıyla Nemçe hududundan İstanbul'a, İstanbul'dan dahi Kudüs'e gitmek isteyen Avusturya Devleti'nin reayalarından cizye, bâc, geçid v.s. akçe istenerek rencide edilmemeleri belirtilmektedir. Genelde bu kurala uyulduğunu, ahidnâmeye aykırı davranılmadığını görüyoruz. Yalnız arada bir istisnalar da yok değildi. Meselâ, Avusturya İmparatoriçesi'ne tâbi Erdel reayası tüccarından üç tacir, dört müste'min hizmetkarlarıyla ticaret ve ziyaret amacıyla 1761 senesinde Kudüs'e giderler. Yafe iskelesine geldiklerinde buranın gümrükçüsü kendilerinden *gaffar* nâmıyla akçe talep eder. Onlar da ellerinde bulunan emr-i âli'yi göstererek burada gaffar akçesinin zikir olunmadığını söyleyip ödemek istemediklerini belirtirler. Bu durumda Yafe iskelesi gümrükçüsü gaffar akçesi namıyla tacirlerin 48,5 guruşlarını almadan Kudüs-i şerîf'e gitmelerine ruhsat vermez. O anda istedikleri yere gidebilmeleri için 48,5 guruşu ödeyen tacirler, daha sonra durumu elçilikleri aracılığı ile Osmanlı hükûmetine şikâyet ederler. Osmanlı hükûmeti, Yafe iskelesi gümrükçüsünün ahidnâme hilafına aldığı 48,5 guruşu İslâm kanunlarına göre tamamen tahsil ettirerek Kudüs taraflarında bulunan Nemçe konsolos vekiline gönderir. Bu arada bu gibi durumların tekrar etmemesini isteyen Osmanlı hükûmeti, emr-i şerîf ile bu şekilde ziyaret amacıyla gidip gelen Avusturya reayasından, ahidnâmeye aykırı akçe talep edilmemesi için yerel idarecileri uyarır⁴¹⁶. Bu gibi durumların mahalli idarecilerin ve yöneticilerin Ahidnâme-i hümâyûn'da belirtilen şartları yeterince bilmediğinden ya da uymak istemediğinden kaynaklandığını sanıyoruz. Nemçeli tacirler karşılaştıkları problemlere o anda işlerini halletmek gayesiyle ses çıkarmıyorlardı. Yalnız memleketlerine döndüklerinde hemen durumu elçiliklerine ve kapu kethüdalarına

⁴¹⁴ Cizyedar, cizye'yi tahsile memur olan kimseye denir. Midhat Sertoğlu, a.g.e., s. 68.

⁴¹⁵ BOA. Nemçe Ahkâm Defteri, Nr. 60/4, s. 84, hk. 332.

bildirip şikayetçi olmakta idiler. Elçiler de durumu bir arzuhâl ile Divân'a bildirirlerdi. Bu durumda hükûmet derhâl Divân-ı hümâyûn'da bulunan kayıtlara müracaat edip problemi çözerdi.

2- Avusturyalı Tüccarların Yol Güzergâhları

1739 Belgrad Antlaşması sonrasında, Osmanlı Devleti'nin coğrafyasına baktığımızda hâlâ geniş topraklara sahip olduğunu görmekteyiz. Bu yüzden Osmanlı memleketlerinde ticaret yapan tüccarlar ülkeye giriş ve çıkışlarını bir noktadan değil çok değişik yerlerden yapmakta idi. Buna ek olarak 1784 Senedi sonrasında Karadeniz'e girme hakkını elde eden Avusturya, Osmanlı Devleti'ne bağlı sahil Boğaz ve haliçlerden bilhassa Karadeniz Boğazı'ndan rahatça geçip gidebilmiştir. Öyle ki mal alıp satmak için İstanbul'a gelmek isteyen Avusturya Devleti'ne tâbi tüccarlar Nemçe diyarından Belgrad-Vidin-İrşove Rusçuk taraflarından doğru İstanbul'a, Eflak hududundan Niğbolu-Rusçuk-Silistre-İbrail-Varna yolundan doğru İstanbul'a, Erdel canibinden- Eflak-Rusçuk-Niğbolu İbrail-Silistre-Varna'dan İstanbul'a⁴¹⁷, Nemçe diyarından Belgrad-Vidin-Rusçuk-Varna-İstanbul'a gelerek emtia ve eşyasını satmakta idiler. Deniz yolunu tercih eden Nemçeli tüccarlar ise Trieste iskelesinden İstanbul'a⁴¹⁸ geliyorlardı. İstanbul'a gelen Avusturyalı tüccarlar burada faaliyetlerini icra ettikten, satın aldıkları malların gümrüklerini ödedikten sonra Nemçe'ye gitmek üzere İstanbul'dan deniz yoluyla Varna'ya oradan Rusçuk-Eflak-Erdel'e, İstanbul'dan bahren Varna'ya oradan Yergöğü Rusçuk-Eflak taraflarından Erdel diyarına⁴¹⁹, İstanbul'dan deniz yolu ile Varna'ya oradan Rusçuk-Yergöğü-Eflak memleketlerinden Erdel diyarına, İstanbul-Varna-Ziştovi-Rusçuk-Yergöğü-Vidin-Belgrad-Eflak-Boğdan yollarıyla Nemçe diyarına, İstanbul'dan Eflak-Boğdan-Erdel diyarına, Varna-Ziştovi-Rusçuk-Siroz-Yergöğü-Vidin- Belgrad-Eflak-Boğdan yollarıyla Erdel diyarına, Varna-Rusçuk-İbrail-Ziştovi-Vidin- İslimye-

⁴¹⁶ BOA. Nemçe Ahkâm Defteri, Nr. 60/4, s. 90, hk. 357.

⁴¹⁷ BOA. Nemçe Ahkâm Defteri, Nr. 58/2, s. 38, 60, 92, hk. 124, 192, 297.

⁴¹⁸ BOA. Nemçe Ahkâm Defteri, Nr. 60/4, s. 16, 61, hk. 59, 259.

⁴¹⁹ BOA. Nemçe Ahkâm defteri, Nr. 58/2, s. 30, 70, hk. 98, 221.

Siroz-Yergöğü-Eflak-Boğdan yolundan Erdel diyarına⁴²⁰, İstanbul'dan Edirne-Silistre-Ruşçuk-Ziştovi-Yergöğü-Kalas-Tulca-İsmail-Eflâk-Boğdan taraflarından vilâyeti tarafına⁴²¹, Silistre-Ruşçuk-Ziştovi-Yergöğü-İsmail Geçidi-Hotin-Kalas-Eflak-Boğdan yollarıyla Avusturya'ya⁴²², Varna-Ziştovi-Ruşçuk-Yergöğü-Kalas-İbrail-İsmail Geçidi-Eflak-Boğdan yollarıyla Nemçe vilâyetine⁴²³, Silistre-Ruşçuk-Ziştovi-Yergöğü-Kalas-İsmail Geçidi-Eflak-Boğdan-Hotin taraflarından Avusturya memleketine⁴²⁴, Varna-Silistre-Ruşçuk-Ziştovi-Yergöğü-Fülele-Tulca-İbrail-İsmail-Eflak-Boğdan-Hotin taraflarından vilâyeti tarafına, Edirne-Ruşçuk-Ziştovi-Yergöğü-Kalas-Tulca-İsmail-Eflak-Boğdan taraflarından vilâyetine⁴²⁵, Varna-Silistre-Ruşçuk-Ziştovi-Yergöğü-Kalas-Tulca-İsmail-Eflak-Boğdan-Hotin taraflarından memleketlerine⁴²⁶ Varna-Silistre-Ruşçuk-Ziştovi-Yergöğü, Kalas, Tulca, İsmail, Eflâk, Boğdan ve Hotin'den vilayetlerine⁴²⁷ gitmekte idiler. 1784 Senedi ile Karadeniz'de ticaret yapma hakkını elde eden Avusturyalılar Osmanlı Devleti'ne bağlı sahil, boğaz ve haliclerden de serbestçe geçebilme hakkını elde ettiler. Böylece deniz yolunu kullanarak İstanbul'dan Trieste iskelesine, Selanik'ten Alikorno'ya⁴²⁸, Nemçe memleketinden Tuna nehri vasıtası ile Kalas veya Sünne Boğazı oradan Karadeniz'e ve burada vâki Kerson iskelesine⁴²⁹, Nemçe-Tuna nehri-Karadeniz-İstanbul-Akdeniz-Frengistan canibine, Nemçe diyarından Tuna nehri-Kalas-Sünne Boğazı-Karadeniz-Boğazları geçerek Akdeniz'e⁴³⁰, Kerson iskelesinden-Karadeniz-Boğazlar-Akdeniz-İskenderiye-yi Mısır'a, Kerson iskelesi-Turla nehri-Nemçe memleketi, Rusya'ya ait Kerson iskelesi-Karadeniz-Turla nehri-Avusturya Devleti'ne tâbii Galiçya iskelesi⁴³¹, Rusya memâlikine tâbii Kerson iskelesi-Karadeniz-Fransa'ya ait Marsilya iskelesine⁴³², Rusya memleketine tâbii Nifanoberof

⁴²⁰ BOA. Nemçe Ahkâm Defteri, Nr. 60/4, s. 9, 111, 152, 165, 213, hk. 25, 431, 605, 629, 754.

⁴²¹ BOA. CH, Nr. 6283.

⁴²² BOA. Nemçe Ahkâm Defteri, Nr. 60/4, s. 333,359, hk. 1065,1153.

⁴²³ BOA. Nemçe Ahkâm Defteri, Nr. 61/5, s. 41, hk. 343.

⁴²⁴ BOA. A.DVN.DVE, Dosya Nr. 51, Vesika Nr. 50. ; BOA. Nemçe Ahkâm Defteri, Nr. 61/5, s. 50, hk. 418.

⁴²⁵ BOA. Nemçe Ahkâm Defteri, Nr. 61/5, s. 65, 80, hk. 524, 638.

⁴²⁶ BOA. Nemçe Ahkâm Defteri, Nr. 62/6, s. 56, hk. 263.

⁴²⁷ BOA. CH, Nr. 5685.

⁴²⁸ BOA. Nemçe Ahkâm Defteri, Nr. 60/4, s. 16, 27, hk. 56, 104.

⁴²⁹ BOA. Nemçe Ahkâm Defteri, Nr. 61/5, s. 62, hk. 492.

⁴³⁰ BOA. Nemçe Ahkâm Defteri, Nr. 62/6, s. 15, 16, hk. 57, 60, 62, 63.

⁴³¹ BOA. Nemçe Ahkâm Defteri, Nr. 61/5, s. 80, 86, hk. 631, 671, 672.

⁴³² BOA. Nemçe Ahkâm Defteri, Nr. 62/6, s. 15,19, hk. 58, 84.

iskelesi-Karadeniz-Osmanlı memleketi-Akdeniz-Nemçe memleketine⁴³³, Rusya memleketine tâbii Kabilbirun iskelesinden Sakız ve İzmir'e⁴³⁴, Akdeniz iskelelerinden gemiye yükledikleri mallarını buradan Karadeniz'e ve burada bulunan Rusya memleketi iskelelerine⁴³⁵, Trieste ve Fransa'ya ait olan iskelelerden Osmanlı memleketine gelip, oradan Karadeniz'de vâki Rusya memleketi iskelerine⁴³⁶, Trieste-Osmanlı memleketi-Karadeniz-burada vâki Rusya memleketi iskelelerine⁴³⁷ olmak üzere Nemçeli tacirler ticarî faaliyetlerini yürütürken gittikleri ülke ve iskelelere göre çok çeşitli yol güzergâhlarını kullanmakta idiler⁴³⁸.

3- Tüccarların Osmanlı Memleketine Satmak İçin Getirdikleri ve Alıp Götürdükleri Mallar

Avusturyalı tüccarların Osmanlı memleketine satmak için getirdikleri malların türü, çoğu zaman ahkâm defterlerine kayd edilmemiş olmasına rağmen bazı hükümlerde de malların ne olduğu ayrıntılı bir şekilde belirtilmiştir. Genellikle Civa⁴³⁹, billur, şişe, evânî⁴⁴⁰, kanarya tuyuru (kuşlar)⁴⁴¹, revgân-ı sâde (sâde yağ), asel (bal), don yağı, zehâir (zahireler)⁴⁴² ve ağnamdan (koyunlar)⁴⁴³ bahsedilmektedir. Osmanlı memleketinden alıp götürdükleri malların ne olduğu hususunda ise ayrıntılı bilgi bulmak mümkün değildir. Hükümlerde sadece Nemçeli tüccarların Osmanlı memleketinden emtia ve eşya satın alıp, ahidnâmelerde belirtilen %3 gümrük resmini gümrük memurlarına ödeyip, memleketlerine gitmek üzere hareket ettikleri belirtilmektedir⁴⁴⁴. Buna rağmen Avusturya'nın, sanayisinin ihtiyacı olan ipeği, tiftiği, yünü ve pamuğu büyük ölçüde Osmanlı memleketlerinden aldığını

⁴³³ BOA. Nemçe Ahkâm Defteri, Nr. 61/5, s. 87, hk. 674.

⁴³⁴ BOA. Nemçe Ahkâm Defteri, Nr. 62/6, s. 17, hk. 81.

⁴³⁵ BOA. Nemçe Ahkâm Defteri, Nr. 61/5, s. 87, hk. 673.

⁴³⁶ BOA. Nemçe Ahkâm Defteri, Nr. 62/6, s. 28, hk. 129.

⁴³⁷ BOA. Nemçe Ahkâm Defteri, Nr. 61/5, s. 94, 95., hk. 725, 729.

⁴³⁸ Avusturya Devleti'ne tâbii tüccarların yol güzergâhları ile ilgili harita tezin sonundadır.

⁴³⁹ BOA. Nemçe Ahkâm Defteri, Nr. 58/2, s. 15, 17, hk. 48, 56.

⁴⁴⁰ BOA. Nemçe Ahkâm Defteri, Nr. 58/2, s. 16, 32, 38, 39, 46, 47, 51, 65, hk. 53, 105, 124, 128, 144, 149, 164, 203. ; Nemçe Ahkâm Defteri, Nr. 60/4, s. 40, hk. 169.

⁴⁴¹ BOA. Nemçe Ahkâm Defteri, Nr. 58/2, s. 32, 47, 70, hk. 106, 150, 222. ; BOA. Nemçe Ahkâm Defteri, No. 60/4, s. 46, hk. 195. ; BOA. A.DVN.DVE, Dosya Nr. 51, Vesika Nr. 38.

⁴⁴² BOA. Nemçe Ahkâm Defteri, Nr. 58/2, s. 46, 60, 92, hk. 146, 192, 297.

⁴⁴³ BOA. Nemçe Ahkâm Defteri, Nr. 60/4, s. 61, 79, 110-111, 118, hk. 258, 316, 430, 450.

bilmekteyiz⁴⁴⁵. Öyleki Avusturyalı tüccarlar Osmanlı pazarlarından memnuattan olmayan her türlü malı ve sanayileri için gerekli hammaddeyi alıp ülkelerine götürmekte idiler.

4- Nemçeli Tüccarların Kendi ve Osmanlı Memleketinden Satın Alıp Rusya'ya Götdükleri ve Buradan Aldıkları Mallar

Osmanlı Devleti'nden 1784 Senedini almayı başaran Avusturya'nın ticarî faaliyet alanı, buna paralel olarak değişiklik gösterdi. Öyle ki daha önce memleketinden getirdiği malları Osmanlı memleketinde satan ve %3 gümrük resmi ödeyen tüccarlar artık Osmanlı Devleti'ne tâbi sahil, boğaz ve haliçlerden ve bilhassa Karadeniz Boğazı'ndan geçerek başka bir ülkede satmak istedikleri malları için, her çeşit resimden muaf tutularak serbestçe geçebilme hakkını elde ettiler. Tabii bu Avusturya'ya, 1784 Senedi ile Karadeniz'de, boğazlarda ve haliçde ticaret yapma hakkının verilmesi ile mümkün oldu. Meselâ, 22-31 Mart 1786'da Triesteli bir tüccar, gemisine yüklediği 146 varil ham sirke, 4 varil kuru üzüm, 4 varil kuş üzümü, 2 varil taban inciri, 12 sandık eşribe (şarap), 2 sandık Beç camı, 2 sandık şurup ile İstanbul'a gelir. Mallarını bu tarafta yani Osmanlı memleketi iskelelerinin birinde ihraç etmeksizin doğru Karadeniz'de bulunan Rusya memleketi iskelelerine götürür⁴⁴⁶. Bunun gibi Nemçe'ye tâbi tüccarlar Trieste ve başka bir Nemçe

⁴⁴⁴ BOA. Nemçe Ahkâm Defteri, Nr. 60/4, s. 5, 40, 359, hk. 13, 170, 1153. ; BOA. Nemçe Ahkâm Defteri, Nr. 61/5, s. 10, 40, 41, 65, hk. 75, 339, 343, 524.

⁴⁴⁵ İlber ORTAYLI, "Ottoman-Habsburg Relations, 1740-1770, And Structural Changes In The International Affairs Of The Ottoman State", *Türkische Miscellen Robert Anhegger Festschrift, Her. Bacque Grammont-Flemming-Gökberk-Ortaylı, Varia Turcia, IX, İstanbul 1987, ss. 287-298, s. 293.*

⁴⁴⁶ BOA. Nemçe Ahkâm Defteri, Nr. 61/5, s. 94, hk. 725.

9-18 Mayıs 1787 senesinde Triesteli bir kaptan gemisine yüklediği 55 varil, on sandık emtia-i mütenevvi'a, 12 varil, 55 sepet makarna ve şehriye, 12 varil ham sirke, 5 varil badem, 400 sandık limon yükleyerek Osmanlı Devleti'ne gelir. Mallarını burada satmayarak Karadeniz'de bulunan Rusya memleketi iskelelerinde satmak arzusuyla hareket eder.

Yine aynı tarihte başka bir Triesteli tüccar gemilerine yüklediği 40 varil, 30 sandık (Sandıklara eşribe doldurulmuş şişe konduğunu tahmin ediyoruz.) eşribe, 200 sandık Ceneviz limonu, 40 varil limon suyu, 50 varil emtia-i mütenevvi'a, 6 varil, iki sandık badem, 5 sandık hırdavat yüklü gemileri ile önce İstanbul'a gelir. Oradan Karadeniz'de vâki Rusya memleketi iskelelerine gider. BOA. Nemçe Ahkâm Defteri, Nr. 62/6, s. 28, 29, hk. 131, 132.

30 Mayıs 1787 günü Nemçe kapudanlarından Antonyo Natali adlı kupudan sefinesi ile getirdiği mallarını geldiği Akdeniz iskelelerinde satmayıp Karadeniz'de vâki Rusya memleketi iskelelerine götürmeyi arzu eder. Divân'dan bu konuda izin ister. Avusturya Devleti'ne verilen 1784 Senedi mucibince mallarını Moskov iskelelerine götürmesine ruhsat verilir. BOA. Ali Emiri, I. Abdülhamid, Nr. 1916.

iskelesinden gemilerine yükledikleri malları Osmanlı ülkesini transit geçit olarak kullanıp, doğru Karadeniz'de bulunan Rus iskelerine götürmekte idiler.

Rusya memleketine giden tüccarların genellikle yazı kağıdı, şekerleme, ham sirke, şehriye, makarna, eşribe, ham sirke efrenci, meyve-i ter (taze meyve), pirinç, şeker, cam, tabak⁴⁴⁷, gibi çeşitli maddeleri götürerek sattıklarını görmekteyiz. Öyle ki Avusturya Devleti'ne bağlı olan Triesteli tacir buradan gemisine 130 varil ham sirke, 15 varil kükürt, 20 varil arak (rakı), 4 sandık hırdavat ve şayka ile önce İstanbul'a gelir. Mallarını burada ihraç etmeyerek doğru Rusya memleketi iskelerine gider⁴⁴⁸.

Aynı zamanda Osmanlı iskelelerinden de emtia ve eşya alan Avusturyalı tüccarların, bunları Rusya iskelelerinde sattıklarını görmekteyiz. Meselâ, 27 Temmuz-5 Ağustos 1787 senesinde Nemçeli bir kaptan Osmanlı Devleti'nin Akdeniz'de bulunan iskelelerinden satın aldığı 80 varil ham sirkeyi başka bir Osmanlı memleketinde satmayarak Karadeniz'de bulunan Rusya iskelelerine götürmek için alışılmış olduğu üzere Divân'dan izin ister. Yine 9-18 Mayıs 1787 senesinde Triyeste tüccar gemileri kaptanlarından bir Nemçeli kaptan Osmanlı memleketlerinden satın aldığı 28 varil ham sirke, 44 varil limon, 1 varil Kâhire efrenci, 1 varil sirke, 20 boğça duhan (tütün), vesairleri gemisine yükler. Karadeniz'de bulunan iskelelerde satabilmek için Kalas iskelesine gitmek murat eder. Bu hususda kendisine ruhsat verilir⁴⁴⁹.

Rusya memleketi iskelelerinde mal satan tüccarlar, buradan da mal alıp ülkelerine götürmekte idiler. Meselâ, 3-13 Ocak 1785'de Nemçeli bir kaptan, Rusya'ya tâbii Kerson iskelesinden güherçile, anason, beyaz fasulye, darı, hinta v.s. alarak Karadeniz canibinden doğru İzmir'e gitmek isteyerek Divân-ı hümâyûn'dan izin talep eder. Seyr ü seferine engel olunmaması için izin verilir⁴⁵⁰.

⁴⁴⁷ BOA. Nemçe Ahkâm Defteri, Nr. 62/6, s. 28, 31, hk. 129, 130, 143, 144.

⁴⁴⁸ BOA. Nemçe Ahkâm Defteri, Nr. 61/5, s. 95, hk. 729.

⁴⁴⁹ Yine 1787 senesinde Nemçeli bir tüccar gemisine Osmanlı Devleti'nin Akdeniz iskelelerinden 234 varil ham sirke yükler. Ahidnâmelerde belirtilen gümrük resmini ödeyerek Karadeniz'de bulunan Rusya memleketi iskelelerine götürmek için izin ister. Osmanlı idaresi normal prosedürü uygulamak suretiyle her zaman olduğu gibi izin verir. BOA. Nemçe Ahkâm Defteri, Nr. 62/6, s. 29, hk. 133, 134, 138.

⁴⁵⁰ Yine 7-16 Ağustos 1785 senesinde Nemçeli tüccar, Kerson iskelesinden 10 bin kile hinta, 100 varil enfiye alarak Karadeniz canibinden doğru İskenderiye-yi Mısır'a nakletmeyi arzu eder. Osmanlı idaresinden Akdeniz tarafına gitmesine engel olunmaması amacıyla izin ister. Antlaşma şartları gereğince alışılmış olduğu üzere emr-i şerif yazılır. Kasım 1785'de Nemçeli bir kaptan Kerson iskelesinden 3 sandık şampanya, 1 kantar

6-15 Ağustos 1787 senesinde Trieste tüccar gemileri kapudanlarından Nemçeli bir kaptan gemisine yüklediği 3885 kile hinta, 56 balya 130 kantar yapağı, 488 adet sahtiyan (Tabaklanmış cilalı deri ve umûmiyetle keçi derisi) ile İstanbul'a gelir. Trieste iskelesine gitmek murat ettiği için Akdeniz tarafına geçmesine izin verilmesini talep eder. Osmanlı hükûmeti tarafından "izn-i sefine" verilir⁴⁵¹.

Yukarıda verdiğimiz misallerden de anlaşılacağı üzere Karadeniz, Akdeniz, Osmanlı Devletine tâbi boğazlarda serbestçe dolaşma hakkı elde eden Nemçe tüccarları, Rusya iskelelerinden aldıkları malları kendi memleketlerinin iskelelerine götürdükleri gibi Fransa'ya ait Marsilya iskelesine dahi gidip satmakta idiler. Bununla da kalmayıp kendi memleketlerinden satın aldıkları malları, Tuna nehri yolu ile Kalas'a getiriyorlardı. Burada bulunan gemilere mallarını yükleyerek Osmanlı memleketine, Akdeniz'e hatta Fransa'ya ait Marsilya iskelesine taşıma imkanını elde ediyorlardı. Meselâ, Avusturya Devleti'ne tâbi bir kaptan Nemçe memleketinden satın aldığı 6300 kile hinta ile Tuna nehri vasıtasıyla önce Karadeniz'e sonra İstanbul'a gelir. Mallarını bu tarafta ihraç etmeyerek Frengistan canibine gitmek ister. Akdeniz'den Frengistan tarafına gidebilmesi için Divân-ı hümâyûn tarafından izin verilir⁴⁵².

pastırma, 30 kantar meyve-i huşk (kuru meyve), 1 varil katran, 1 varil Fransa eşribesi satın alır. Karadeniz'den Turla nehri yolu ile Roma İmparatoru'na tâbi Galiçya iskelesine hareket eder. BOA. Nemçe Ahkâm Defteri, Nr. 61/5, s. 73, 80, 86, hk. 561, 637, 672.

⁴⁵¹ 6-15 Ağustos 1787'de Trieste tüccar gemileri kapudanlarından bir kaptan, Rusya memleketi iskelelerinden 12100 kile hinta ile Karadeniz'e oradan Trieste iskelesine gitmek murat eder. Osmanlı Devleti tarafından alışılmış olduğu üzere izin verilir.

Nemçeli bir kaptan gemisine Rusya'nın Kerson iskelesinden 7800 kile hinta, 24 balya yapağı yükleyerek İstanbul'a gelir. Gemisinde olan malları İzmir iskelisine nakl için Akdeniz tarafına gitmek istediğini Divân-ı hümâyûn'a bildirerek ruhsat ister. Mutat olduğu üzere izin verilir.

Yine Triesteli tüccar Rusya iskelelerinden gemisine 7000 kile hinta, 84 varil revgân-ı şem (mum yağı), 52 balya kendir, 42 top kirbâs (bez, kumaş, keten ve pamuk bez.) yükleyerek önce İstanbul'a gelir. Mallarını Fransa'ya ait Marsilya iskelesine götürmek istediğinden dolayı Osmanlı hükûmetince Akdeniz tarafına gidebilmesi için izin verilir.

4-13 Eylül 1787'de Triesteli bir tacir Rusya'ya tâbi Kerson iskelesinden gemisine 10 bin kile hinta yükler. Karadeniz canibinden Osmanlı memleketine gelir. Hintaları burada satmayarak doğru Avusturya Devleti'ne ait olan Alikorno iskelesine götürmek ister. Bu hususla ilgili kendisine izin verilir. BOA. Nemçe Ahkâm Defteri, Nr. 62/6, s. 55, 56, 58, hk. 258, 259, 261, 262, 271.

⁴⁵² 8-17 Haziran 1787 senesinde de Trieste tüccar gemileri kapudanlarından bir kaptan, Tuna nehrine gelen hamuleden yüklediği hinta ile Osmanlı memleketine gelir. Mallarını burada satmayarak doğru Marsilya iskelesine gider. BOA. Nemçe Ahkâm Defteri, Nr. 62/6, s. 15, 31, 32, hk. 57, 151, 155.

5- Avusturyalı Tüccarların Yolculuk Mevsimi

Nemçeli tüccarlar her mevsim ticaret amacıyla Osmanlı memleketine gelmekte idiler. Bu gelişin kış mevsiminde yani Aralık-Ocak-Şubat aylarında az olmasına rağmen, ilkbahardan itibaren arttığını görmekteyiz. Bu faaliyet yaz mevsiminde yoğunlaşmakta, bu yoğunluk aşağı yukarı Kasım sonlarına kadar devam etmekteydi. Tüccarların taşıdığı malın cinsini tesbit etmek için 1780 öncesi ahkâm defterleri kaydına baktığımızda genelde satmak için getirdikleri ve satın aldıkları malın cinsi belirtilmemekle birlikte bazı hükümlerde Avusturya memleketinden getirilen emtia ve eşyanın cinsi açıkça yazılmıştır. Bu tüccarların yaz seferlerini yaparken taşıdıkları malın cinsine baktığımızda civa, billur, revgân-ı sade, asel, don yağı, billur, bilurdan yapılmış şişe, evânî⁴⁵³ getirdiklerini görüyoruz. Bunun yanında Erdel tacirlerinin Nemçe diyarından Eflâk'a, satmak için ağnam⁴⁵⁴ getirdiğine de rastlamaktayız. Sonbaharda ise duhan (tütün)⁴⁵⁵ ve kanarya "tuyuru"nun alım satımını yaptıkları biliniyor. Ayrıca tüccarların ilkbahar seferlerini incelediğimizde, yaz mevsimine göre getirip götürdükleri malların cinsinde pek bir değişiklik yoktur⁴⁵⁶.

Yalnız Avusturya'ya verilen 1784 Senedi ticarî faaliyet alanına değişik bir boyut getirmiştir. Öyle ki kendi ülkesinden nehir ve kara yolunu kullanmak suretiyle Osmanlı memleketine gelen tüccarlar, artık Karadeniz'e çıkma hakkına sahip oluyorlardı. Bunu değerlendiren Nemçeli tüccarlar Rusya limanlarından aldıkları malları Osmanlı ülkesine getirmekte, burada bazen mallarını satmakta, bazen de satmayarak Boğazlar ve Akdeniz vasıtasıyla Avrupa iskelelerine hatta Fransa iskelesine götürmekte idiler. 1780 öncesi ahkâm defterlerinde ticaret malının cinsi üzerinde pek durulmadığına değinmiştik. 1780 sonrası kayıtlara baktığımızda ise Rusya iskelesinden alınıp Avrupa iskelelerine götürülen, Avrupa ve Osmanlı iskelelerinden alınarak Rusya iskelesine götürülen malın miktarı ve nev'i açıkça belirtilmiştir. Rusya memleketine ait Kerson iskelesinden kalkıp Karadeniz, Boğazlar, Akdeniz'i geçerek Avrupa iskelelerine giden oradan tekrar kalkıp Akdeniz,

⁴⁵³ BOA. Nemçe Ahkâm Defteri, Nr. 58/2, s. 15, 16, 46, 47, hk. 48, 53, 146, 149.

⁴⁵⁴ BOA. Nemçe Ahkâm Defteri, Nr. 60/4, s. 61, hk. 258.

⁴⁵⁵ BOA. A.DVN.DVE., Dosya Nr. 49, Vesika Nr. 21.

Osmanlı memleketi ve Rusya'ya giden tüccarların yaz ve sonbahar mevsimlerinde hinta taşıdıklarını görmekteyiz⁴⁵⁷. Bununla birlikte her mevsim bu tahılın gemilere yüklendiği bir gerçektir. İkbahar ve yaz aylarında da değişik emtia ve eşyaların taşındığını da bilmekteyiz. Meselâ, 9-18 Mayıs 1787 senesinde Triesteli bir kaptan, Trieste iskelesinden gemisine on sandık çeşitli mal, 55 sepet makarna ve şehriye, 12 varil ham sirke, 5 varil badem, 400 sandık limon yükler. Bunları Rusya memleketi iskelelerine götürür. Yine 27 Temmuz-5 Ağustos 1787 senesinde Nemçeli bir tüccar, Osmanlı Devleti'nin Akdeniz'de bulunan iskelelerinden gemisine 80 varil ham sirke yükler. Bunları satmak için Rusya'ya gider. 29 Mayıs-7 Haziran 1787'de Triesteli bir tüccar, Trieste iskelesinden yüklediği sirke ve pirinci Karadeniz'de bulunan Rusya memleketine götürür. Başka bir Triesteli tüccar ise Ağustos 1787 senesinde Rusya iskelesinden gemisine 7 bin kile hinta, 84 varil şem-i revgân (mum yağı), 52 balya kendir, 42 top kirbas yükleyerek Fransa'ya tâbi Marsilya iskelesine götürür. 6-15 Ağustos 1787 senesinde de Triesteli tüccar Rusya'ya ait Kerson iskelesinden gemisine yüklediği 7800 kile hinta ve 24 balya yapağı ile İzmir'e gitmek ister⁴⁵⁸. Bu tür misalleri çoğaltmak mümkündür.

6- Nemçeli Tüccarların İkamet Yerleri

Kendilerine aman verilmiş anlamında müste'min olarak adlandırılan Nemçeli tüccarlar Galata'da oturlardı⁴⁵⁹. XVIII. yüzyılda Galata, İstanbul'un karşısında, yarım milden daha az bir mesafede, surla çevrili bir kasaba idi. Burası Müslüman İstanbul'un karşısında bir kâfir kentiydi. Ancak XVI. yüzyıldan itibaren Türkler ve diğer müslümanlar buraya gelerek yerleşmeye başlamışlar. Sayıları da giderek artmıştı. Buna rağmen Galata'da hala Ermeni ve Rum, Perşembepazar'ı tarafında da Avrupalılar çoğunlukta idiler. Kasabada bir miktar Yahudi de vardı. Ama bunların da

⁴⁵⁶ BOA. Nemçe Ahkâm Defteri, Nr. 58/2, s. 38, 39, 51, 70, hk. 124, 128, 164, 222.

⁴⁵⁷ BOA. Nemçe Ahkâm Defteri, Nr. 61/5, s. 80, hk. 637. ; Nemçe Ahkâm Defteri, Nr. 62/6, s. 15, 16, 17, hk. 58, 60, 64, 72.

⁴⁵⁸ BOA. Nemçe Ahkâm Defteri, Nr. 62/6, s. 19, 28, 29, 31, 56, hk. 84, 131, 138, 143, 261, 262.

⁴⁵⁹ BOA. Nemçe Ahkâm Defteri, Nr. 61/5, s. 73, hk. 563. "Roma İmparatoruna tâbi' Nemçe re'âyâsı tüccârından olub vacibü't-ticâre Galata'da meks ve ikâmet üzere olan Hansi ve Nemuni adlı Nemçeli tâcirlerin Rusiya memalikine..."

sayıları Türkler gibi azdı⁴⁶⁰. Deniz ticareti sayesinde yaşayan Galata'dan çıkıldığında mezarlıklarla buradan ayrılmış olan Pera'ya gelirdi. Pera (Beyoğlu) kasabası, tepe ve iki yamak üzerine kurulmuştu. XVII. yüzyılda İstanbul'da oturan Lehistan ve Ragusa elçisi hariç, Hristiyan elçiler burada ikamet ederlerdi. Fransız elçisi Pera'da güzel ve büyük bir sarayda otururdu⁴⁶¹. Yine XVIII. yüzyılda hemen bütün Avrupalılar buraya yerleşmişlerdi. Üstelik elçilikler de bu mahalde idiler⁴⁶².

Nemçeli tüccarların ticarî faaliyetlerini icra ederken o şehir ve kasabalarda ikamet etmeleri mümkün olmakla birlikte, Nemçe Ahkâm Defterinde rastlanan iki hükümde Selanik'te⁴⁶³ ve Medine-i İzmir'de konakladıklarını öğrenmekteyiz⁴⁶⁴. *"İzmir bugün ister deniz, ister karayolu ile olsun, Levantın önemli bir ticaret merkezidir. Buna ek olarak Avrupa'dan Asya'ya ve Asya'dan Avrupa'ya giden bütün ticarî mallar için en doğal bir liman durumundadır."*⁴⁶⁵ diyen Necmi Ülker'in alıntı yaptığı Jean Baptiste Tavernier adlı bir Fransız seyyahı, XVIII. asırda İzmir'in önemli bir ticaret merkezi olduğunu en güzel şekilde ifade etmiştir. Dolayısıyla bu derece gelişmiş bir ticarî merkez olan İzmir'de, Nemçeli tüccarların ticarî faaliyette bulunması ve ikâmet etmeleri tabîî görünmelidir.

7- Nemçeli Tüccarların Daha Çok Ticarî Faaliyette Buldukları Osmanlı Vilâyetleri

Osmanlı Devleti'nin payitaht şehri olan İstanbul XV. asrın ikinci yarısından itibaren uluslararası ticaretin önemli bir merkezi olmuştur diyen Yusuf Ziya İbrec bunu;

⁴⁶⁰ Robert Mantran, 17. Yüzyılın İkinci Yarısında İSTANBUL, (çev. Mehmet Ali Kılıçbay, Enver Özcan), c. I, Ankara 1990, s. 70, 71. ; P.Ç.İncicyan, XVIII. Asırda İSTANBUL, (Tercüme ve Notlar: HRAD D. Andreasyan), 2. Basım, İstanbul 1976, s. 100, 101.

⁴⁶¹ Jean Thevenot, 1655-1656'da TÜRKİYE, Tercüman 1001 Temel Eser, (çev. Nuray Yıldız), İstanbul 1978, s. 75.

⁴⁶² P.C. İncicyan, a.g.e., s. 109.

⁴⁶³ BOA. Nemçe Ahkâm Defteri, Nr. 60/4, s. 59, hk. 244.

⁴⁶⁴ BOA. Nemçe Ahâm Defteri, Nr. 61/5, s. 80, hk. 636. "Roma İmparatoruna tâbi' Toşkana yahudi re'âyâsı tüccârından olub vacibü't-ticâre Medine-i İzmir'de meks ve ikâmet üzerek olan Musa Veledi Salim adlı bir nefer tâcir Medine-i İzmir'e berren ve bahren gettirdüğü emti'a ve eşyasından"

⁴⁶⁵ Necmi Ülker, " XVII. ve XVIII. Yüzyıllar İpek Ticâretinde İzmir'in Rolü ve Önemi", Bekir Kütükoğlu'na Armağan, İstanbul 1991, ss. 327-341, s. 328, 329.

“1-Ticarî imtiyaz alan ülkelerin vatandaşları Türklere uygulanan kanunlara tâbii olmuyorlardı.

2- Vergi ödeme mükellefi değillerdi.

3- Bu ülkelerin vatandaşlarının, evleri ve dükkanları bütün saldırı ve rencide edici davranışlar karşısında koruma altında idi.

4- Bu ülkelerin ticaret erbabı, diplomatik dokunulmazlığa sahip idiler. Bu kişilerin tutuklanmaları, sadece vatandaşı buldukları ülkelerin diplomatik temsilciliğinin emri ile mümkün olabiliyordu.” diye sıraladığı sebeplere bağlamaktadır.

Bu imkanların her geçen gün biraz daha ecnebi devletlerin tüccarları lehine artırılması, onların Osmanlı memleketine dolayısıyla da İstanbul'a gelip ticaret yapma arzularını kamçulamıştır. XVIII. yüzyıla baktığımızda İstanbul'un büyük bir merkez olma durumunu koruduğunu görüyoruz. Öyle ki 1739'da Avusturya ile Belgrad Antlaşması'nın imzalanmasının ardından bu devletin tüccarları Karlofça ve Pasarofça Antlaşmaları ve Pasarofça Ticaret Ahidnâmesi'nden sonra olduğu gibi Osmanlı memleketine özellikle de İstanbul'a gelip ülkelerinden getirdikleri malları burada satmışlardır. Buradan satın aldıkları emtia ve eşyaları da ülkelere götürmüşlerdir. Tabii bu faaliyetleri esnasında kendilerine ahidnâmelerle yüklenen bir takım sorumlulukları da yerine getirmişlerdir. Meselâ, 11-20 Kasım 1740 senesinde Avusturya Devleti'ne tâbi Erdel tüccarından bir tacir, iki müste'min hizmetkârıyla İstanbul'a gelir. Akçesiyle bazı emtia ve eşya alır. Ahidnâme gereğince gümrüğünü eda ederek vilâyetine geri döner⁴⁶⁶. Bu örnekleri çoğaltmak

⁴⁶⁶ BOA. Nemçe Ahkâm Defteri, Nr. 58/2, s. 4, hk. 10.

14-25 Mart 1745'de ise Nemçeli bir tacir, beş müste'min hizmetkârıyla Nemçe diyarından Belgrad-Vidin-İrşove-Ruşçuk güzergâhını izleyerek doğru İstanbul'a gelmiş ve burada satmak için bir miktar billur evâni getirmiştir. BOA. Nemçe Ahkâm Defteri, Nr. 58/2, s. 38, hk. 124.

7-16 Mart 1780 tarihinde de Nemçeli bir tacir İstanbul'dan bazı emtia ve eşya satın alır. Ahidnâme-i hümâyûn mucibince vergisini gümrük eminine öder. Nemçe diyarından dahi memâlik-i mahrusse'ye eşya götürmek üzere Silistre-Ruşçuk-Zıstovi-Yergöğü-İsmail Geçidi-Hotin-Kalas-Eflak-Boğdan taraflarından vilâyeti tarafına gider. BOA. Nemçe Ahkâm Defteri, Nr. 60/4, s. 359, hk. 1153.

Yine 11-20 Haziran 1746 yılında ise Nemçe tüccarından İvan Nikola adlı tacir, iki müste'min hizmetkârıyla Erdel tarafından İstanbul'a bir miktar revgân-ı sâde, asel ve don yağı v.s. getirmek ister. Divân-ı hümâyûn tarafından kendisine, doğru İstanbul'a getireceği eşyasından yol üzerinde bulunan idareciler tarafından ahidnâmeye aykırı cizye, bâc, geçid v.s. istenilerek rencide edilmemeleri için emr-i şerif verilir. BOA. Nemçe Ahkâm Defteri, Nr. 58/2, s. 46, hk. 146.

mümkündür. Diğer bütün ecnebi tüccarlar gibi İstanbul'a gelen Nemçeli tüccarların da %3 gümrük resmini ödedikten sonra, mallarını burada satmayıp başka bir vilâyette satmaları mümkündür. 13-22 Mayıs 1745 senesinde Nemçe tüccarından Yorgi Leder adlı tacir, bir nefer müste'min hizmetkârıyla İstanbul'dan Bursa'ya bey için bir miktar billur evâni götürür⁴⁶⁷.

Ticaret amacıyla İstanbul'a gelen Nemçeli tacirlerin %3 gümrük resmini ödedikten sonra, mallarını burada satmak istememeleri veya satamamaları durumunda başka bir Osmanlı vilâyetinde satmaları mümkündür. Meselâ, Nemçeli bir tacir memleketinden bazı emtia ve eşya ile İstanbul'a gelir. Ahidnâmede belirtilen şartlar gereğince gümrük resmini İstanbul gümrük eminine öder. Eline eda tezkeresi alır. Malları burada satılmadığından 4-13 Kasım 1785 senesinde Burusa, İzmir, Sakız sahillerinde vâki kaza ve iskelelere gider⁴⁶⁸.

Nemçeli tacirler ticarî faaliyetlerini İstanbul'a gelmeden başka vilâyetler de de yapmakta idiler. Meselâ, 26 Mayıs-5 Haziran 1742 yılında Nemçeli bir tacir, billur şişe ve evâni ile Nemçe diyarından Belgrad'a gelir. İktiza eden gümrük resmini Belgrad gümrük eminine öder. Eline eda tezkeresi alır. Sonra Rumeli'de satmak üzere o tarafa gider⁴⁶⁹.

16-25 Ekim 1747'de Avusturya Devleti'ne bağlı Erdel'in Yahudi tüccarından Yasef Konfino ve ortağı Rafael adlı tacirler, bir nefer müste'min hizmetkârlarıyla İstanbul'da satmak için bir miktar eşya getirirler. İstanbul'dan da bazı emtia ve eşya satın alıp gereken gümrüğünü ödeyip Eflâk hududundan vilâyetlerine dönerler. BOA. Nemçe Ahkâm Defteri, Nr. 58/2, s. 55, hk. 174.

12-21 Kasım 1748'de Nemçe tüccarından Pavlo adlı tacir, Nemçe diyarından İstanbul'a satmak için bir miktar kanarya tuyuru (kuşlar) getirir. BOA. Nemçe Ahkâm Defteri, Nr. 58/2, s. 70, hk. 222.

Mayıs 1756'da Avusturya Devleti'ne tâbi Erdel reayası tüccarından Dimitri ve Yanaki adlı tacirler, iki müste'min hizmetkârıyla İstanbul'dan bazı emtia ve eşya satın alırlar. İcap eden gümrüğünü öderler. Elleri eda tezkeresi alırlar. Sonra da Varna-Ruşçuk-Yergöğü-Eflâk memleketlerinden Erdel diyarına giderler. BOA. Nemçe Ahkâm Defteri, Nr. 60/4, s. 9, hk. 25.

4-13 Mayıs 1783'de Avusturya Devleti'ne tâbi bir tacir, bu defa Nemçe diyarından bir miktar kereste satın alır ve sefinesine yükler. Bunu Osmanlı memleketinin başka bir köşesinde değil de doğru İstanbul'a getirip burada satmak ister. BOA. Nemçe Ahkâm Defteri, Nr. 61/5, s. 41, hk. 342.

7-16 Kasım 1783 Avusturya Yahudi reayası tüccarından Nemçeli bir tacir, İstanbul'da bazı emtia ve eşya satın alır. Ahidnâme-i hümâyûn şurutu mucibince gümrük resmini İstanbul gümrük eminine öder. Eline eda tezkeresi alır. Nemçe diyarından dahi memâlik-i mahruseye satmak için eşya getirmek üzere bir müste'min hizmetkârıyla Silistre-Ruşçuk-Zıstovi-Yergöğü-Kalas-İsmail Geçidi-Eflak-Boğdan-Hotin taraflarından vilâyeti canibine gider. BOA. Nemçe Ahkâm Defteri, Nr. 61/5, s. 50, hk. 418.

⁴⁶⁷ BOA. Nemçe Ahkâm Defteri. Nr. 58/2, s. 39, hk. 128.

⁴⁶⁸ BOA. Nemçe Ahkâm Defteri. Nr. 61/5, s. 86, hk. 670.

29 Nisan-9 Mayıs 1748'de Nemçe tüccarından şişeci üç tacir, İstanbul'a billur ve şişe getirirler. Gereken gümrüğünü İstanbul gümrük eminine öderler. Elleri eda tezkeresi alırlar. Sonra adı geçen eşyanın bir miktarını Edirne, Tekfur dağı, İslimye, İrus, Karınabad, Yanık, Üzençe illeri ve Kaht ve civârlarına satmak için o taraflara giderler. BOA. Nemçe Ahkâm Defteri, Nr. 58/2, s. 65, hk. 203.

⁴⁶⁹ BOA. Nemçe Ahkâm Defteri. Nr. 58/2, s. 16, hk. 53.

8- Deniz Kazaları ve Kazaya Uğrayan Ticarî Emtia

27 Mayıs 1747 tarihli Antlaşma'nın 4. maddesinde her ne kadar "Avusturya tüccar gemileri deryada fırtınaya tutulduklarında o bölgede bulunanlar ile Osmanlı Devleti'ne bağlı sefain (gemiler) reisleri yardım edecekti. Kazaya uğrayan ticaret gemisindeki emtianın kurtarılması, korunması ve sahibine iadesi amacıyla yaptıkları hizmet için münasip bir ücret istenecek ziyade talep edilmeyecekti. Eğer gemi batarsa taşıdığı eşyanın başka birinin eline geçmesi engellenecekti. Bu mallar tüccarların bağlı bulunduğu konsoloslara teslim edilecekti."⁴⁷⁰ diye yer almasına rağmen uygulamada aksaklıkların olduğunu, fakat sonunda ahidnâme hükümlerinin, Divân'ın ilgilenmesiyle yerine getirildiğini görüyoruz. Meselâ, Avusturya Devleti'ne bağlı Toskana tüccar gemisi kaptanlarından Peyaço Korsî adlı Nemçeli kaptan, 9-18 Haziran 1767 senesinde fırtınaya tutulur ve İbsara(?) adlı limana iltica eder. Buradayken Ülgün(?) ahalisinden Sinan Reis adlı kişi, adı geçen gemiyi eşyasıyla birlikte gasp eder. Kaptan, gemisinin kurtarılması için faaliyete geçer. Bunun için de önce İbsara ahalisi ile müzakere eder. Sinan Reis'e gemiyi salıvermesi karşılığında, elçi tarafından verilen defter gereğince geminin salıverilmesinin bedeli olarak tesbit edilen elli bin iki yüz yedi guruşu öder. Sinan Reis de Ahidnâme şartlarında belirtildiği üzere, gemiyi bütün mal varlığı ile birlikte sahibine geri verir⁴⁷¹.

Yine 1786 yılında Anavari limanında demir atmış olan gemi fırtınaya tutulmuştur. Geminin içinde bulunan mühimmat *Balyabadra*'da⁴⁷² ikâmet eden Nemçe konsolos vekiline teslim olunmuştur. Yalnız adı geçen geminin bin guruşluk tahta keresteleri, v.s. Anavari kasabası sakinlerinden bir zımmi tarafından istimlâk edilmiştir. Bu durumda adı geçen konsolos belirtilen eşyayı geri ister. Zımminin gasp ettiği bütün eşyalar Divân tarafından yazılan bir emr-i şerîf ile konsolos vekiline teslim edilir⁴⁷³.

⁴⁷⁰ BOA. Nâme-i Hümayûn Defteri, Nr. 8, s. 233.

⁴⁷¹ BOA. Nemçe Ahkâm Defteri, Nr. 60/4, s. 197, 198, 199, hk. 729.

⁴⁷² Türkler'in Pelyiopatras'a verdikleri ad. Mora'da eski Patras kasabasının adıdır. Şimdiki Patras, eski Patras'ın iskelesiydi. Midhat Sertoğlu, a.g.e., s. 33.

⁴⁷³ BOA. Nemçe Ahkam Defteri, Nr. 62/6, s. 28, hk. 128.

9- Ticaret Yollarının Güvenliği, Tüccarların ve Yolcuların Mal ve Eşyalarının Gasp Edilmesi

Belgrad Antlaşması'nın 11. maddesinde, “*leb-i deryada vâki olan Ülgünlü ve sair ol tarafta olan kıla ahalisi, Osmanlı Devleti'ne tâbi olan iskelelerde korsanlığa çıkmayacak ve tüccar sefinelerine zarar vermeyecekti. Korsanlığa çıkacak olan sefineler kaldırılacak ve korsan sefinesi kurulmasına engel olunacaktı. Bunlardan her ne zaman olursa olsun sulh u salâha aykırı davranıp zarar verenlerin, bu hareketleri önlenecek ve verdikleri zararlar ödettirilecekti. Esir eyledikleri insanlar esirlikten kurtarılacak ve bu şekil eşkiyalara diğerlerine ibret olması için şer'en lâzım gelen cezalar tertip olunacaktı.*”

16. maddesinde ise “*İki tarafta da gizli ve ale'l-gaflle çeteler işletilmesi, reayanın rencide edilmesi yasaklanıyordu. Bu yasalara uymayanlara, ahidnâmeye muhalif davrananlara buldukları yerlerde yapmış oldukları suçta göre gerekli cezaları verilecekti. Gasp ettikleri bir eşya var ise, bunlar ihtimam ile buldurulacak ve sahiplerine eksiksiz iade ettirilecekti. Bu konuda ise cümle zabıtlar ve iş erleri haberdar edilecekti*”⁴⁷⁴ denmesine rağmen yine de eşkiyalık hareketine rastlamaktayız.

Osmanlı memleketine gidip gelen Avusturyalı tüccardan, hâlâ Temeşvar Kalesi genereli Enkisof'un bâzergân (tacir) başısının hizmetkârı Marko Veledi Yano adlı kişi, refikası İyan ile 8-17 Nisan 1750'de Temeşvar'dan Vidin canibine giderler iken Vidin'e yakın mahallerde beş nefer zimmi taciri katl ve üzerlerinde mevcut bulunan binbeşyüz adet Macar altını, dörtyüz guruşluk akçesini gasp ederler. Avusturya Devleti'nin elçisi Divân'a arzuhâl göndererek şikayetlerini belirtir. Osmanlı Devleti de Belgrad muhafızı olan vezir Mehmed Paşa'ya hüküm gönderir. Ahidnâme-i hümayûn'da belirtildiği üzere davranmayanların buldukları yerlerde yakalanıp hapsedilerek haklarından gelinmesi, gasp olunan eşya her ne ise ihtimam ile buldurulup sahiplerine verilmesi bildirilir. Ayrıca bu şekilde kendi hallerinde

⁴⁷⁴ BOA. Nâme-i Hümayûn Defteri, Nr. 7, s. 522. Ayrıntılı bilgi için Eklerde yer alan “Belgrad Antlaşması” kısmına bakınız.

olmayıp haydutluk edenlere ahidnâmede belirtildiği üzere hareket edilmesi tenbihlenir⁴⁷⁵.

7-16 Mayıs 1760'da ticaret amacıyla Selânik'te oturan Cuziya Gamra adlı Nemçe Devleti'nin taciri eşya satın almak istemektedir. Yanına aldığı Baba Süleyman adlı bir yasakçı ile Siroz kazasına bağlı Penkoslek adlı karyeye gider. Buraya mal almaya geldikten sonra yanında bulunan yasakçıyı Selânik'e gönderir. Yasakçı tacirin ortağı olan Pezo Gamra adlı tacirden akçe getirecektir. Pezo Gamra adlı tacirden bir miktar altın, akçe ve bir sim (gümüş) saat alarak Siroz'un Pankoslek karyesine gelmek üzere yola çıkar. Siroz'un Meksan adlı karyesi yakınlarına geldiğinde yedi yol kesen haydut (kutta-i tarik) yasakçıyı katl ederler. Yanında bulunan meblağ-ı mezkûreye de el koyarlar. Bu yedi hayduttan dört tanesinin Ferhat Ağa oğlu Osman'ın yanında hizmette oldukları, Avusturya elçisi tarafından haber verilir. Sadrazam, çuhadarlarından Hüseyin'i mübaşir tayin ederek gasp edilmiş eşyanın tahsil edilmesini ve sahibine verilmesini söyler. Bu sırada yapılan tahkikat sonucu adı geçen yasakçının Siroz'da olduğu öğrenilir. Sözü edilen davanın Siroz'da görülmesi istida edilir. Fakat bu sırada adı geçen tacir Selanik'te bulunmaktadır. Yasakçı Baba Süleyman dahi Selanik ahalisindedir. Osman Bey ise dizlerindeki ağrı ve sızı sebebiyle rahatsızdır. Yasakçı Baba Süleyman hayatta ve sağlam olduğu için mübaşir ile Selanik'e gönderilir. Burada meclis-i şer'le suçlunun kim olduğu ortaya çıkarılacaktır. Yasakçı Baba Süleyman, mübaşirin maarifetiyle Selanik'e gönderilir. Kendisine akçe teslim eden tacir ile mahkemede yüzleştirilerek, durumun aydınlatılıp Devlet-i aliyye'ye bildirilmesi için emir gönderilir⁴⁷⁶.

14-23 Mart 1775 senesinde ise, Ülgünlü Sinan Reis Nemçe'ye tâbi Toskanalı bir tacirin gemisini Basra limanında ahzedip mallarına ve parasına el koyar. Adı geçen kaptanın gemisinin salıverilmesi için Basra ahalisiyle müzakere eder. Sinan Reis'e geminin salıverilmesi için toplam elli bin ikiyüz yedi guruş verir. Reisin gasp ettiği gemiyi, nukut ve eşyayı geri vermediği Nemçe elçisi tarafından verilen defter

⁴⁷⁵ BOA. Nemçe Ahkâm Defteri, Nr. 58/2, s. 88, hk. 282.

⁴⁷⁶ BOA. Nemçe Ahkâm Defteri, Nr. 60/4, s. 59, hk. 244.

mucibince öğrenilir. Bundan sonra Nemçeli'ye verilen ve Divân-ı hümâyûn'da bulunan Ahidnâme-i hümâyûn kaydına müracaat olunur⁴⁷⁷. Buna göre:

“Leb-i deryâda vâki Ülgünlü ve sâ'ir ol tarafta kılâ' ahalisi Devlet-i 'Aliyye'me tâbi olan iskelelerden min-ba'd korsanlığa çıkmayub ve tüccar sefinelerine bir dürlü zarar isabet itdirilmeyüb ve o makûle fırkate ve sâ'ir korsan sefineleri ref' ve kurulmasından men' oluna. Şöyle ki her ne vakit içlerinde sulh u salaha muğayir vaz' ve harekete cesaret eder olur ise nehb ü gâret eyledikleri emvâl ve eşyâ taraflarından istirdâd olub zararları tazmîn ittirile ve esir eyledikleri kimesneler dahi esirlikten istihlas olunub bu makule eşkiyanın sâ'ire mucib-i 'ibret için şer'en lâzım gelen cezaları tertib ve muhkem haklarından geline” diye yazılı olduğu üzere merkûm Sinan'ın kötülük yaptığı aşikâr olub gerek bunun ve gerek Ülgünlü eşkiyasının yaptıkları şeriata uygun değildir. Haklarından gelinmesi, Osmanlı Devleti ile musafat üzere olan Nemçe Devleti'ne tâbi kaptanın gasp olunan geminin ve içindeki malların mezbûr Sinan'dan mutlaka tahsil edilmesi, kendisinin de hapsedilerek Devlet-i aliyye'ye gönderilmesi bildirilir⁴⁷⁸. 15 Eylül 1782 senesinde de Nemçeli bir tacir gemisiyle Üstende(?) limanından Osmanlı Devleti'nin Akdeniz'de bulunan bazı iskelelerine uğrayarak oradan İstanbul'a emtia getirecektir. Tacir, adı geçen iskelelere uğrayarak İstanbul'a gelmesi esnasındaki yolculukları sırasında, Cezâyir-Tunus-Trablus ve Ülgünbar gemilerine tesadüf ettiklerinde Ahidnâme-i hümâyûn'a aykırı davranılmaması için Divân'dan emr-i şerîf rica eder. Adı geçen tacirin Akdeniz'de ve belirttiği iskelelerde gidip-gelmesine engel olunmaması ve himaye edilip korunması için Akdeniz'de bulunan Tunus-Cezâyir-Trablus ve Ülgünbar gemi kaptanlarına hitaben emr-i şerîf yazıldığını görmekteyiz⁴⁷⁹.

⁴⁷⁷ BOA. Nâme-i Hümâyûn Defteri, Nr. 7, s. 522.

⁴⁷⁸ BOA. Nemçe Ahkâm Defteri, Nr. 60/4, s. 261, hk. 841.

⁴⁷⁹ BOA. C.H, Nr. 8847.

Yine 19-28 Mayıs 1787'de Nemçe tüccarından bir tacirin iki müste'min adamı üzerine Milano ahalisinden altı yol kesen haydut (kutta-i tarik) hücum eder. Birini katl, birinin de yanında bulunan dört bin gurusunu ahzederler. Bu durum Nemçe Devleti'nin Astâne'de bulunan elçisi Baron de Herbert Rankel tarafından bildirilir. Osmanlı padişahının Vidin muhafızına emr-i şerîfi sadır olur. Bu altı haydudun Vidin sınırları dahilinde gasp eyledikleri dört bin gurusun ma'arifet-i şer'le istirdat edilmesi, kendilerinin de hapsedilmesi emredilir. BOA. Nemçe Ahkâm Defteri, Nr. 62/6, s. 30, hk. 140.

10- Ticarî Borç ve Alacaklar

Osmanlı ülkesine ticaret amacıyla gelen Nemçeli tüccarların bir takım borç ve alacak ilişkilerinin sözkonusu olduğunu görmekteyiz. Öyle ki Avusturya İmparatoriçesi Maria Theresia'nın hizmetinde olan Bonabart adlı kaptanın, Bükreş'te oturan Çuniya Arnod ve Karadova (Polonya'da)'da oturan Filuka ve Veyko adlı zımmiler zimmetlerinde 1632 guruşdan fazla olmak üzere alacağı vardır⁴⁸⁰. Defalarca istemesine rağmen çeşitli bahane ve illetler ileri sürerek ödememişlerdir. Bu durumda kaptan mağduriyetini devleti tarafına bildirerek alacağını tahsil etmesini talep eder. İstanbul'da bulunan Nemçe elçisi Baron de Penkler durumu bir arzuhâl ile Divân'a bildirir. Durum Divân'da görüşüldüğünde adı geçen kaptanın da Devlet-i aliyye reayasından olan Manalo Savo adlı zimmiye 1000 guruş borcu olduğu anlaşılır. Bu durumda alacaklı mesfura, kaptanın borcunu ödemesi, alacağının da borçlu mesfurlardan tereddütsüz tahsil edilip kendisine verilmesinin sağlanması, Eflâk voyvodasına bir emr-i şerîf ile bildirilir (8-17 Haziran 1749)⁴⁸¹.

Nemçe elçisinin arzuhâl ile bildirdiğine göre Petro Karyeri adlı tacir ticaret amacıyla Alikorno'dan İzmir'e gelip gider. İzmir'de ticaret amacıyla ikamet ederken Bergama voyvodası olan Arab-zâde Mehmed Ağa ile uzun süre alışveriş içerisindeydi. Aralarında cereyan eden alış-verişin hesabını yaptıklarında voyvodanın tacirden dört-beş bin guruş alacağı olduğu anlaşılır. Ancak tacir kazazede olur ve borcunu zamanında ödeyemez. Voyvoda alacağını tacirden isteme yerine şer'î şerîfe ve Ahidnâme-i hümâyûn şartlarına aykırı olarak İzmir'de oturan konsolos vekilinden talep eder. Bir süre sonra tacir voyvoda ile olan musalâhalarının yürütülmesi amacıyla yanına gelir. Bu durumda voyvoda yanına gelen tacire daha fazla itimat ederek mal ve para verir. Bundan başka taciri, bâzergân başısı yapar. Tüccar ve voyvoda aralarında anlaşmışlardı. Fakat daha önce tüccardan haber alamayan voyvoda, alacağını konsolosdan istemişti. Bu sebeple İzmir voyvodası, alacağını

⁴⁸⁰ Bunu elinde bulunan defter ve temesstik mucibince isbatlamaktadır.

⁴⁸¹ BOA. Nemçe Ahkâm Defteri, Nr. 58/2, s. 78, hk. 248.

ahidnâme-i hümâyuna aykırı muhatabının dışında konsolosdan ve başka kimselerden isteyemeyeceği hususunda bir emr-i şerîf ile uyarılır⁴⁸².

1768 senesinden beri bir kıta borç temessükleri gereğince, Petro Lenrado Venic adlı Avusturyalı tacirin Osmanlı reayasından olup, Boğdan memleketinde vâki Yaş kasabasında oturan iki nefer Ermeni bâzergânların (tüccar) zimmetlerinde 2500 guruş, temessüksüz ise 300 guruş; yine Boğdan memleketinde vâki Ponbeşan adlı mahalde oturan diğer bir Ermeni bâzergânın zimmetinde ise 3 kıta borç senedi mantukunca, bir kıtası 1210, bir kıtası 500, bir kıtası 100 Macar altını olmak üzere toplam 1800 Macar altını alacağı vardır. Defalarca talep eder. Fakat elde edemez. Tacir elçisi Baron de Herbert Rankel aracılığı ile Osmanlı Devleti'ne başvurur. Her zaman olduğu gibi adı geçenin Yaş kasabasında ve Ponbeşan adlı mahalde oturan toplam dört Ermeni'de olan alacağının tamamıyla tahsil edilmesi ve adaletin sağlanması için emr-i şerîf sâdır olur⁴⁸³.

11- Yabancı Uyruklu Tüccarlarla İlgili Divân'da Görülen Davalar

1747 Tarihli Temessük'de: *“Konsolos veya vekilleri veya tercümânları veyâ tüccarları veyâ itba'ından biriyle âhar kimesnenin da'vâsı zuhûr eylese 3000 akçeden ziyâde olan da'vâlar kenar mahkemelerde dinlenilmeyib sâ'ir müste'minlere kıyâsen da'vâları Astâne-i saâdet'e havâle oluna eğer tüccar-ı mesfûrun birbiriyle da'vâları zuhûr eder ise konsolosları ve tercümânları kendi adetlerince dinleye ve kimesne mâni olmaya. Gitmeye hazırlanmış olan sefînelerinde bulunan tüccarın biri ile âharın da'vâ ve niza'ı zuhûr eylediğinde yalnız adı geçen dava için sefîne-i merkûme yolundan alıkomulmayacaktır. Konsolosları, vekilleri veyâ tercümânları ma'arifetiyle acilen da'vâ karara bağlanacaktır. Adı geçen tüccarlarından birisi Astâne-i saadet'e getirilip burada mahkemeye çıkarılması lâzım geldiğinde*

⁴⁸² “... Roma İmparatoru'na tâbi konsolos ve tercümânları ve müste'min olan kendü adamları ve sâ'ir tüccârından birinde âhar kimesnenin alacağı zuhûr eyledikde zâbitleri ma'arifetiyle şer'le medyundan tahsil olunub böylece şer'i âhar kimesneden talep olunmıya deyu mestûr ve mukayyed bulunmağın ...” BOA. Nemçe Ahkâm Defteri, Nr. 60/4, s. 181, hk. 684.

⁴⁸³ BOA. C.H, Nr. 4005, Ekim 1781.

*tercümânlarda hazır edilecektir*⁴⁸⁴ diye belirtilmiş olmasına rağmen uygulamada antlaşma şartlarına riayet edilmediğini de görmekteyiz. Bu durumda Nemçe kapu kethüdası ve elçisi hemen Divân'a başvurur ve ahidnâme gereğince davaların İstanbul'da görülmesini talep ederdi. Meselâ, 7 Aralık 1755 tarihinde Nemçeli bir tacir İzmir'de hapsedilir. Delali Salem adlı müste'min tüccarın davası ahidnâme gereğince aslında İstanbul'da görülmesi gerekirken mahalline havale edilir. Bu durumda Nemçe kapu kethüdası Divân'a bir takrir ile başvurur. Söz konusu davanın ahidnâmelerde belirtildiği üzere Divân-ı âli'de görülmesini ister⁴⁸⁵. Her konuda olduğu gibi bu konuda da ahidnâmeler çerçevesinde hareket etmeyi kendine prensip kabul etmiş olan Osmanlı hükûmeti yukarıda belirtildiği üzere davanın görülmesini sağlar.

12- Osmanlı Ülkesinde Ölen Tüccarların Malları

Ahidnâme-i hümâyûn'da belirtildiği üzere Osmanlı memleketinde bir tüccar ölecek olursa onun emval ve eşyasına her ne suretle olursa olsun zarar verilmeyecek, ölen kişi tarafından almaya memur edilen kişilere verilecektir⁴⁸⁶. Nemçe Devleti'nin müste'min olan adamları, tüccarları mal alıp satarken işlerini rahatça yürütebilmek amacıyla kadıya vararak mallarını ve eşyalarını sebt-i sicil yani kaydettirmek ve eline *hüccet*⁴⁸⁷ almak zorunda idi. Sonra bir problem ortaya çıktığında, kadı sicillerine bakılmak suretiyle meselenin halledilmesi sağlanacaktı. Avusturya Devleti'ne verilen ahidnâmelerde bu şekilde davranılması özellikle belirtilmişti. Uygulamada bunun faydasına sıkça rastlanmıştır. 9-18 Mayıs 1787 senesinde böyle bir durum ile karşılaşmaktayız. Dimitri Mihaylovic adlı Nemçeli bir tacir, Belgrad'da ölür. Belgrad muhafızı adı geçen tacirin emvâl ve eşyasını veresesine teslim eder.

⁴⁸⁴ BOA. Nâme-i Hümâyûn Defteri, Nr. 8, s. 233. ; Ayrıca bu konuda ayrıntılı bilgi için Ekler kısmında yer alan "27 Mayıs 1747 Tarihli Temesük"ün maddelerine bakınız.

⁴⁸⁵ BOA. A.DVN.DVE, Dosya Nr. 49, Vesika No.56.

⁴⁸⁶ BOA. Nâme-i Hümâyûn Defteri, Nr. 8, s. 233. Ayrıca Ekler kısmında yer alan "27 Mayıs 1747 Tarihli Temesük"ün 4. Maddesine bakınız.

⁴⁸⁷ Arapça bir kelime olan hüccet, gerek bir hükmü ihtiva etmesi ve gerekse akid, ikrar (birinin başka birisinde olan alacağını haber vermesi), vasi tâyini gibi hukukî bir hâdiseyi tesbit gayesiyle olsun bir kadının huzurunda tanzim olunan vesikaya verilen isimdir. Mehmet Zeki Pakalın, *Osmanlı Tarih Deyimleri ve Terimleri Sözlüğü*, c. I, İstanbul 1983, s. 865. ; Mithad Sertoğlu, *Osmanlı Tarih Lûgati*, İstanbul 1986, s. 154, 155.

Teslimden sonra ölen kişinin nakit parasından, emtia ve eşyasından 8575 Florin, 52 Francelinin noksan olduğu anlaşılır. Ayrıca ölen kişinin veresesinin dahi Belgrad'da oturan isimleri bilinen kimseler zimmetlerinde 9815 guruş 18 *pâre*⁴⁸⁸ ve Niş, Filibe, Sofya v.s. mahallerde oturan kimseler zimmetlerinde de 2682 guruş 4 *pâre* toplam Hicri 1190 (Miladi 1776) senesinde verilen 12497 guruş 22 *pâre* alacak hakları vardır. Bunlardan sadece 4957 guruşun tahsil edildiği diğerlerinin tahsili hususunun ise tehir edildiği Nemçe Devleti tarafından kendisine bildirilir. Teslimden sonra kalan meblağın aynı şekilde icap edenlerden alıverilmesi amacıyla Avusturya maslahatgüzarı Osmanlı Devleti'ne başvurur. Osmanlı Devleti, Belgrad muhafızına adı geçen veresinin alacaklarının tahsili hususunda yardımcı olunmasını, mahkemeye çağırılması gereken borçluların çağırılarak ahidnâmelerde belirtildiği üzere meselenin halledilmesi, gerekirse Zemon kumandanıyla haberleşilmesi bildirilir⁴⁸⁹.

⁴⁸⁸ *Pâre*, Memluk sultanlarından el-Melik el-Muayyed tarafından Ocak 1414 yılında para islahatı sırasında darbetilmiş olup 1415'de tedavüle çıkarılan büyüğü 14 küçüğü 7 karat (yani bir ve yarım şer'i dirhem) ağırlığındaki iki sikkeden hafif olanıdır. Yarım dirhem ağırlığında olmasından dolayı Mısır'da nısif veya nısif fidda adı da veriliyordu. Osmanlılar, gümüşten akçeleri olduğundan ve standartları bundan farklı olduğundan, bu paraya önce arapça kıta daha sonra bunun farsça karşılığı olan ve parça anlamına gelen *pâre* adını verdiler. Suriye'de sadece misriyye adı verilen bu paraya Osmanlılar, Mısır'a izafetle Mısır *Pâresi* de demişlerdir. *Pâre* (=para), III. Ahmed zamanında akçenin yerini bir para ölçüsü olarak almış, yapılan düzenlemede ise 1 para=3 akçe, 1 kuruş=40 para etmiştir. Halil Sahillioğlu, "Osmanlı Para Tarihinde Dünya Para ve Maden Hareketinin Yeri", *O.D.T.Ü. Gelişme Dergisi*, 1978 Özel Sayısı, Ankara 1976, ss. 1-38, s. 9, 23, 24. ; Oğuz Tekin, "Osmanlı İmparatorluğu'nda Para", *Osmanlı*, c. 3, Ankara 1999, ss. 169-179, s. 174.

⁴⁸⁹ BOA. *Nemçe Ahkâm Defteri*, Nr. 62/6, s. 29, hk. 136.

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM

OSMANLI DEVLETİ'NİN HİMAYESİ ALTINDA "GARB OCAKLARI" İLE AVUSTURYA ARASINDA YAPILAN ANTLAŞMALAR

A-GARB OCAKLARI'NIN KURULUŞU VE İDARESİ

Cezayir'i 1516 senesinde İspanyollar'dan Barbaros'un ağabeyi olan Oruç Bey aldı. Oruç Bey, Yavuz Sultan Selim 1517 yılında Mısır'ı fethedince Kurdzade Muslihiddin Reisi padişaha göndererek gazasını tebrik ve tabiyetini arzetti. Bu arada Cezayir'de gazalarına devam ederken yerlilerle anlaşılan İspanyollar'ın Tlemsen'i geri aldıkları savaşta Ağustos 1518 yılında şehit oldu. Onun şehadetinden sonra kardeşi Hızır Reis yerini aldı⁴⁹⁰. Yalnız kalan Hızır Reis, Osmanlı desteğini güçlendirmek için adamlarından Hacı Hüseyin'i Cezayir halkının Ekim 1519 tarihli arıza'sı ve kırk esirle birlikte Osmanlı padişahına gönderdi. Afrika'da olup bitenleri öğrenen Yavuz Sultan Selim, Hızır Reis'e bir hattı-ı şerif göndererek Cezayir hakimi olarak tanındığını bildirdi. Ayrıca kendisine Anadolu'da gönüllü asker toplama imtiyazı tanınarak yeniçerilerle topçulardan oluşan 2000 kişilik bir yardımcı kuvvet gönderilmesi kararlaştırıldı. Böylece hutbenin padişah adına okunduğu Cezayir Osmanlı topraklarına katılmış oldu⁴⁹¹. Artık Osmanlı Devleti'nin Kuzey Afrika'da ve Akdeniz'de idare sâlahiyetine haiz bir kumandanı olan Barbaros Hayreddin Paşa Anadolu'dan istediği kadar asker toplayabilecek, devrin en büyük imparatorluğu olan Osmanlı Devleti'nin maddi ve manevi kaynaklarından yararlanabilecekti⁴⁹². Barbaros'un Osmanlı Devleti'nin hizmetine girmesi düşmanlarını telaşa düşürdü ve ona karşı harekete geçmelerine vesile oldu. Tunus ve Tlemsen beyleri ittifak yaptılar.

⁴⁹⁰ Aziz Samih İltis, *Şimali Afrika'da Türkler*, İstanbul 1936, c. I, s. 74-82.

⁴⁹¹ Şerafettin Turan, "Barbaros Hayreddin Paşa", *T.D.V.İ.A.*, c. V, İstanbul 1992, ss. 65-67, s. 66.

⁴⁹² Enver Ziya Karal, "Barbaros Hayreddin Paşa", *İ.A.*, c. II, İstanbul 1979, ss. 311-315, s. 312.

1524 yılında Cezayir Tunus hükümdarının eline geçti fakat 1525'de Barbaros Hızır tarafından geri alındı⁴⁹³.

1533'de Kanuni Sultan Süleyman'dan aldığı davet üzerine İstanbul'a gelen ve beylerbeylik payesiyle Kapudan-ı deryalığa tayin edilen Barbaros Hayreddin Paşa, Tunus'u da 1534'de Beni Hafis hanedanının elinden aldı. Ertesi yıl Alman imparatoru V. Karl'ın Tunus'u geri alarak Mulay Hasan'ı tahtına oturtmasına rağmen Vezir Piyale Paşa ile Kaptan-ı Derya Kılıç Ali Paşa'nın kumandasındaki donanmanın yaptığı sefer sonunda Eylül 1574'de Tunus tekrar Osmanlı Devleti'ne katıldı⁴⁹⁴.

Trablusgarb 1551 senesinde Kaptan-ı derya Sinan Paşa ile Turgut Reis taraflarından fethedilmiştir. Önce Trablusgarb beylerbeyliğine Murad Paşa tayin edilir, onun 1556'da vefatı üzerine Turgut Reis, paşa ünvanıyla beylerbeyi yapılır⁴⁹⁵.

Kılıç Ali Paşa'nın 1587'de vefatına kadar tek beylerbeylik halinde yönetilen Trablusgarb Ocakları'na bundan sonra ayrı ayrı beylerbeyi gönderilmeye başlandı. Ancak Cezayir-Tunus-Trablusgarb Ocakları'nda yeniçeriler ile leventler arasında iktidar mücadelesi sürüp gitti. XVII. yüzyılın ikinci yarısından itibaren Osmanlı Devleti'nin gerilemeye başlamasıyla Mağrib'de mahalli yönetim eğilimleri güç kazandı. Cezayir Ocağı 1711 yılında İstanbul'dan kendilerine gönderilen paşayı beylerbeyi olarak tanımayarak kendi seçtikleri dayının beylerbeyliğinin padişah tarafından onaylanmasını sağladılar. Benzer durumu askerler, 1705'den itibaren Tunus'da 1712'de de Trablusgarb'da uyguladılar. Artık Garb Ocakları Osmanlı Devleti'ne tâbiyetlerini inkar etmeseler de batılı devletlerle doğrudan anlaşma yapabiliyorlar, padişahın gönderdiği fermanları, çıkarlarına aykırı buldukları taktirde önemsemeye biliyorlardı. Buna rağmen aralarında anlaşmazlık çıktığında Osmanlı Devleti'nin hakemliğine başvuruyorlardı. Üstelik Osmanlı Devleti, Avrupa

⁴⁹³ Aziz Samih İler, a.g.e., c. I, s. 86-89. ; Şerafettin Turan, a.g.m., s. 66. ; Enver Ziya Karal, a.g.e., s. 312.

⁴⁹⁴ Aziz Samih İler, a.g.e., c. I, s. 98-103, 117-126. ; Necdet Öztürk, "Tunus'un Osmanlı Hakimiyetine Geçmesi", *Türk Dünyası Araştırmaları*, Sa. 52, Şubat 1988, ss. 103-113, s. 104-109. ; Ercüment Kuran, "Osmanlı Döneminde Mağrib Tarihi", *Osmanlı*, c. I, Ankara 1999, ss. 398-400, s. 398, 399.

⁴⁹⁵ Aziz Samih İler, a.g.e., c. II, s. 194-196. ; Ercüment Kuran, a.g.m., s. 399.

Devletleri'yle savaşa girdiğinde Ocak donanmaları hemen Kapudan Paşa'nın emri altında görev alıyorlardı⁴⁹⁶.

B- GARB OCAKLARI'NIN NEMÇE İLE SİYASİ VE EKONOMİK İLİŞKİLERİ

XVII. yüzyılda Osmanlı Devleti'nin içine düştüğü iç ve dış buhranlar sebebiyle Akdeniz'de ticaret yapan devletler, aynı zamanda özellikle Cezâyir ve Tunus ile de antlaşma yapmak zorunda kalmışlardı. XVIII. yüzyılda Osmanlı Devleti'yle muahede yapan Avusturya buna Garb Ocakları'nın Nemçe tüccar gemilerini rahatsız etmemesi hususunu içeren maddeler koydurtmuş olmasına rağmen ayrıca Cezâyir-Tunus ve Trablusgarb ile korsan gemilerinin Avusturya tüccar gemilerine zarar vermemesi için antlaşmalar yapmıştır.

1- Cezâyir İle Avusturya Arasındaki Temessük

8 Ekim 1748 tarihli bu ahidnâme, 18 Eylül 1739, Belgrad Antlaşması'nın 11. maddesi, 27 Mayıs 1747 Tarihli Antlaşma'nın 16. maddesi hükmünün bir gereği olarak hazırlanmıştır. Çünkü Belgrad Antlaşması'nın 11. maddesinde; Cezâyir, Tunus ve Trablus Ocakları'nın sulhün şartlarına ve kendileri ile müstakil olarak yapılmış olan antlaşma maddelerine aykırı harekette bulunmamaları belirtiliyordu⁴⁹⁷. Esasen 27 Mayıs 1747 Tarihli Antlaşma'nın 16. maddesine göre ise⁴⁹⁸, yapılan antlaşma Osmanlı Devleti tarafından Cezâyir, Tunus ve Trablus Ocakları'na bildirilecekti. Avusturya İmparatoru'nun gemileri, tüccar ve reayaları Cezâyir-Tunus ve Trablus Ocakları'na karşı emniyetle gidip-gelmelerinin sağlanması için Garb Ocakları Osmanlı Devleti'nin yaptığı antlaşmaya dahil edilecekti. Bu husus ya İstanbul'da müzakere edilecek ya da Osmanlı Devleti'nden Ocaklar tarafına bazı

⁴⁹⁶ Ercüment Kuran, a.g.m., s. 399. ; Sabri Hizmetli, "Türklerin Yönetimi Döneminde Cezayir'in İdaresi ve Kurumları, *Belleten*, c. LVIII, Sa. 221, Ankara 1994, ss. 71-117, s. 74-76.

⁴⁹⁷ Belgrad Antlaşması'nın 11. maddesi için "Ekler" kısmına bakınız.

⁴⁹⁸ BOA. A.DVN.DVE., Dosya Nr. 49, Vesika Nr. 16. Ayrıca 27 Mayıs 1747 Tarihli Antlaşma'nın 16. Maddesi için "Ekler" kısmına bakınız.

kimseler gönderilip Avusturya İmparatoru tarafından tayin olunan kimseler ile barış yapmalarına izin verilecekti.

İncelediğimiz 8 Ekim 1748 Tarihli Ahidnâmeye göre⁴⁹⁹;

Alikorno, Portakrad ve Fiyume limanlarında olan teknelerinden başka çeşitli gemilere Avusturya İmparatorluğu tarafından pasaport veya patenta verilir ise Cezâyir ile Nemçe arasındaki sulh fesh edilmiş olacaktı (Madde 1).

Seyr ü sefayın güvenliği hem Avusturya Devleti'nin bayrağını taşıyan gemiler için hem de o ülkenin tebası için geçerliydi. Avusturya reayası gemileri Cezâyir memleketi iskelelerine gidip geldiklerinde eskiden âdet olduğu üzere mallarından dolayı İngiliz ve Flemenk (Hollanda) tacirlerinin verdiği gibi %5 gümrük ödeyeceklerdi. Mallarını satamayıp başka bir yere götürmek istediklerinde tekrar gümrük istenmeyecekti. Kontrolden geçen erzaktan yani barut, kibrit, demir, tahta v.s. her türlü kereste, halat, zift, katran ve savaş için gerekli aletlerden hiç bir şey talep edilmeyecekti (Madde 2).

Cezâyir memleketinin gemileri Avusturya İmparatoru'nun tüccar gemileriyle karşılaştığında bu gemiye kürekçilerden başka iki adamın olduğu sandal gönderilecekti. Bu iki adam gemiye binecek, Avusturya Devleti'nin gemi reisine verdiği *pasaportayı*⁵⁰⁰ ve gemi reisinin Osmanlı Devleti'nden aldığı izin kâğıdını

⁴⁹⁹ BOA. Nemçe Ahidnâme Defteri, Nr. 59/3, s. 69-72, hk. 13.

⁵⁰⁰ Re'âyâ-yı Nemçeltü'n gemileri hâmil oldukları izin kâğıdı pasaportanın suretinin tercümesidir.

Üstünde şehrinin nişân ve tamgası

Beç'de olan Oriyandal Kumpanya ta'bir olunur nişân ve tamgası

Üstünde Kumpanya ta'bir olunur nişân ve tamgası

Cümle işbu pasaportayı nezzâreye selam gereği gibi ve bi-hasbû'l-iktizâ teftiş ve tefahhus olunub nâm limanında gütünde çıkan ve kapudanı nâm ve yükü tahmince Fiçı ve pâre top çeker ve yalnız işbu sefere ta'yîn tafr u ta'yîn ve me'mûr neferâtı olan nâm gemi kamu yolcuları ve emti'asıyla bir dürlü rencide ve ta'arruz olunmayub hâtura gelür gelmez bahâne ile tazmîn itdiği tarikden izlâl itmeyüb emnen ve salimen yollarına gitmeleri zirâ sefine-i mezkûr sâ'ir ecnebiyenin değil bizim re'âyâlarımızın olması mesfûr kapudan andan ma'lûm ve zâhirdir binâen 'alâ-zâlik işbu temessük bizim mührümüz ile memhûr ve cümle memâlik ve iskelelerimizde mahsûsâ müstakıl ve me'mûr olunan mübâşirlerin imzasıyla mûmzâ ve mühürleriyle mahtûm olunub tahrirâtı ve Roma İmparatoru hazretlerinin sancakları iki dürlü olub tûcâr gemilerinden olan sadur olub müşârûn-ileyh Roma İmparatoru nişân ve tamgaların köşesinde ve beylik gemilerinin dahî sarı ortasında nişân ve 'alâmetlerin göstereleler.

Mahruse-i Tunus gemileri dârende oldukları izin kâğıdı sûretini beyân ider.

Biz şevketlü ve Roma İmparatoru hazretlerinin tarafından mahruse-i Tunus'da mukim konsolos cümleten ve 'ale'l-infirâd veyâhud ber-vechile hâcetleri olanlarda iş'âr ve şehâdet ideriz ki

Topçeker ve yükü olan fiçı ve kapudan olan nâm ve hâlâ limânında donanmış nâm gemi mahruse-i Tunus Ocağı'nın itbâ'ından olub işbu hattımız ile ve imzâımız ile mukarrer ve tasdik eyledik tahrirâtı. BOA. Nâme-i Hümâyûn Defteri, Nr. 7, s. 117, 118.

kontrol ederek geri dönecekti. Tüccar gemisi de yoluna devam edecekti. Bu mühim hüküm kaçak ticareti önlemek için konmuştur (Madde 3).

Nemçe kralının korsan gemileri Cezâyir'in korsan ve tüccar gemileriyle karşılaşılırsa, her iki devletin de gemilerinde pasaportları varsa zarar verilmeyerek yollarına gitmelerine izin verilecekti. Gerek Nemçe gerek Cezâyir korsan gemileri antlaşmanın yapılmasından 15 aya değin geçecek sürede ellerinde pasaport bulunmayan tüccar gemilerine saldırmayacaklardı. Selametle yollarına gitmelerine izin verilecekti (Madde 4).

Avusturya gemisinde bulunan kaptanlar onların zabıt ve hâkimleri ve her türlü gemide bulunan kişiler zorla gemilerinden çıkarılarak Cezâyir gemisine bindirilip inciltilmeyecekti (Madde 5).

Avusturya İmparatoru ve reayası gemileri Cezâyir memleketi sahillerinde alabora olduğunda, malları ve rızıkları yağma edilmeyecek, malları korunarak bunlara her türlü yardım yapılacak hatta bunlardan gümrük bile alınmayacaktı (Madde 6).

Hiçbir Cezâyir gemisi Nemçe Devleti'nin düşmanlarıyla birlik olup korsanlık etmeyeceklerdi (Madde 7).

İmparator tüccarı Cezâyir'den aktarma⁵⁰¹ satın aldığıında, Cezâyir'de ve deryâda aktarma satın alan tüccara dokunulmayacak, yoluna gitmesine engel olunmayacaktı (Madde 8).

Tunus, Trablus veya gayri gemilerin, İmparator gemilerinin adamlarını ve erzaklarını Cezâyir memleketlerinde satmalarına izin verilmeyecekti (Madde 9).

İmparator korsan gemileri Cezayir memleketi iskelelerine ganimet eyledikleri aktarma veya rızık getirip satmak istediklerinde mani olunmayacaktı. Aynı şekilde memleketlerine götürmelerine de engel olunmayacak, öşr ve avâid istenmeyecekti. Zahire almak istediklerinde başkalarına satılan fiyattan verilecekti (Madde 10).

⁵⁰¹ Aktarma, Tuna muhafazasında kullanılan nehir gemisine verilen isimdir. Kürekle yürümektedir. İcabında donanmaya refakat ederdi. (Ayrıca düşmandan alınan ganimet tekneye de bu isim verilirdi.) Uzunçarşılı, *Osmanlı Devleti'nin Merkez ve Bahriye Teşkilatı*, Ankara 1988, s. 456. ; M. Ertuğrul Düzdağ, *Barbaros Hayreddin Paşa'nın Günlüğü*, Akdeniz Bizimdi, İstanbul 1988, s. 429.

Diğer yandan önemli olan bir madde ise, Avusturya Devleti'nin korsan gemileri Cezâyir limanında bulunduğu sırada gerek imparator ve gerek gayri kefereden bir esir, kaçıp korsan gemisine sığınırca Cezâyir hâkimi bu esiri talep edecekti. Adı geçen korsan gemisinin kaptanı firar eden esiri gemisinden çıkarıp Cezâyir hâkimine teslim edecekti. Esir kâfir yakasına gitmiş olsa bile Cezâyir'e getirilecekti (Madde 11).

12. Maddede ise Avusturya halkının Cezâyir'de alınıp satılmıyacağı belirtiliyordu. Nemçe İmparatoru, böylece tebasının Cezâyir pazarlarında alınıp satılmasını önlemiş oluyordu.

Diğer bakımdan çok önemli olan bir madde ise; Nemçe tacir ve reayasından bir kimse Cezâyir memleketinde ölecek olursa malına, rızkına, akçesine Cezâyir hâkimi ve başkası tarafından el koyulmayacaktı. Hayatta iken yerine vâsi tayin etti ise bütün varlığı o kişiye verilecekti. Eğer vâsi tayin etmemiş ise, Avusturya Devleti'nin *balyozu*⁵⁰² ölen kişinin akçesini, rızkını deftere kaydederek memleketlerinde olan hısım ve akrabası gelene kadar koruyacaktı (Madde 13).

Avusturyalı tacirler Cezâyir'de gönüllerinin istediği malı alabilecekler, istedikleri yere gidebileceklerdi. İmparator reayasından birinin borcu olur ise ödemeye gücü var ise başkasından talep edilmeyecekti. Gönüllü olarak borçluya bir kaç kişinin kefil olması sağlanacaktı (Madde 14).

Balyozlar ve sürekli ikâmet eden yabancılarla ilgili hükümler; bu ülkede herhangi bir sebeple bulunan Nemçe imparatorunun reayasından birinin, bir Müslüman veya Cezâyirli ile davaları olursa bu davaya bakacak tek merci Cezayir dayısıdır. Nemçe reayasının kendi aralarında davaları olur ise, imparator balyozu olan kişi davalara bakacaktı (Madde 15).

Nemçe reayasından bir kişi bir Müslüman ile kavga yaparak birbirlerini yaralarlar veya öldürürler ise ona göre ceza verilecekti. Ama bir imparator reayası bir

⁵⁰² Balyos ve Bailos imlaları ile de yazılmakta olan Balyoz, Venedik Cumhuriyeti'nin Osmanlı Devleti nezdinde bulurdurduğu elçiler için kullanılmakla birlikte zaman zaman diğer devletlerin sefirlerine ve hatta konsoloslarına da teşmil edilmiştir. Mahmut Şakiroğlu, "Balyos", T.D.V.İ.A., c. V, İstanbul 1992, ss. 43-47, s. 43.; M. Cavid Baysun, "Balyos ve Balyoz", İ.A., c. II, İstanbul 1979, ss. 291-295, s. 293.

Müslümanı öldürür ve kaçarsa bundan dolayı Cezayir'de bulunan imparator balyozuna baskı yapılmayacaktı (Madde 16).

Konsolosların ikâmetleri ve hukuki durumlarına gelince; İmparator balyozuna kim olursa olsun dokunulmayacaktı. Balyoz kimi dilerse tercüman tayin edecekti. Bir gemiye veya taşraya gitmek istediğinde mani olunmayacaktı. Dinlerinin gereğince ayin etmelerine izin verilecek, kendilerine lâzım bir papasın dahi görevlendirilmesi sağlanacaktı. Cezâyir memleketinde bulunan Nemçe esirlerinin dinlerinin gereği âyînlerini icra etmelerine engel olunmayacaktı (Madde 17).

Avusturya Devleti ile Cezâyir hâkimi arasında imzalanan senet bozulduğunda Nemçe balyozu ve reayasından olan kişilerin sağ salim memleketlerine gitmelerine izin verilecekti. Bunların mallarına ve hizmetkarlarına dokunulmayacaktı. Cezâyir'de bulunan balyoz ve reayasından olanlar gitmek istediklerinde mallarını ve hizmetkârlarını götürmelerine engel olunmayacaktı (Madde 18).

Avusturya reayasından bir kişi herhangi bir memlekete giderken ve gelirken kendisine, malına ve hizmetkârlarına Cezâyir gemileri tarafından zarar verilmeyecekti. Aynı şekilde Cezâyirli bir kimse Nemçe'nin düşmanı olan devletlerin birinin gemisinde bulunur ise bu kişilerin de mallarına, rızklarına, akçelerine; hizmetkarlarına zarar verilmeyerek dostluk yüzü gösterilecekti (Madde 19).

Avusturyalı bir kaptan Cezâyir önlerine geldiğinde balyozları tarafından geldiği Cezâyir hâkimine bildirilecekti. Sonra adı geçen kaptan, liman önünde demir atacaktı. Cezâyir hâkimi de adı geçen İmparator kralına hürmeten burçlardan 21 pâre top attıracaktı. Buna cevap olarak da kral gemisinden ol miktar top attırıp geminin molaları verilecekti (Madde 20).

Nemçe balyozu olan kimselerin, kendilerinden, mühimmat ve hediyelik eşyalarından gümrük talep edilmeyecekti (Madde 21).

Bundan sonra Cezâyir ile Nemçe arasındaki dostluğu bozmaya muhalif bir şey olur ise, hangi taraftan olursa olsun dostluğun bozulmasına fırsat verilmeyecekti (Madde 22).

Ahidnâmenin sonunda Yüce Allah'ın izniyle sulhumüz istikâmet bulmuştur. Ahidnâme yazılıp mühürlenerek Yeniçeri Kethüdası Mehmed, Cezâyir memleketinin valisi Mehmed Paşa tarafından onaylandı denilmektedir.

Böylece Nemçeli ve Cezayirli yolcuların seyahat güvenliği sağlanıyordu. Bununla birlikte Avusturya İmparatorluğu'nun bayrak ve patentasını taşıyan kişiler emniyet içinde yolculuk yapabileceklerdi. Üstelik bu husus, her iki tarafça da karşılıklı olarak geçerli idi.

Bu antlaşma daha sonra feshedilmiş tekrar Avusturya İmparatoru ve İmparatoriçesi'nin isteği üzerine 2-11 Haziran 1755 senesinde yenilenmiştir. Sadece Alikorno, Bortakrad ve Triyeste eyaletlerinin üç iskelesinde kırk adet gemisinden Erzbar(?) gemiye pasaport ve patenta verilmemek şartıyla, 1755 sulhünün evvelki gibi sulh olması amacıyla karşılıklı temessük imzalanmıştır⁵⁰³.

Nemçe Devleti ile Cezâyir arasında karşılıklı verilen temessüklerde korsanlık yapılmayacağına dair söz verilmesine rağmen, Avusturya İmparatorluğu'na bağlı tüccarlardan biri İstanbul ile Alikorno arasında sefer yapacak olsa elçileri aracılığı ile Osmanlı idaresine başvurup, Garb Ocakları ve başkaları tarafından kendilerine zarar verilmemesini talep etmekte idiler. Bu durumda Osmanlı Devleti, Divân'da bulunan ahkâm kayıtlarına başvurur. Nemçe'ye daha önce verilen ahidnâmelerde Cezâyir-Tunus-Trablus Ocakları'na v.s. tenbihi iktiza eden mahallere muhkem tenbih oluna ki bundan sonra barışa ve kendileri ile mahsusan yapılan antlaşma maddelerine aykırı hareket etmemeleri gerektiğinin belirtildiği görülerek burada belirtildiği üzere Avusturyalı tüccarlara Garb Ocakları'nın zarar vermemesini bildiren emr-i şerifler verirdi. Meselâ, 21-30 Nisan 1757 senesinde Nemçeli bir kaptan İstanbul'dan Alikorno cânibine gitmek istemektedir. Elçisi aracılığı ile Osmanlı Devleti'ne başvurarak seyr ü seferi esnasında Garb Ocakları ve diğer korsanlar tarafından zarar verilmemesini tenbihleyen bir emr-i şerif rica eder. Durum Divân'da görüşülür. Daha önce Nemçeli'ye verilen ahidnâmelerde, göz önünde bulundurularak, Garb Ocakları'nın Osmanlı ile Nemçe arasındaki sulhe ve kendileriyle müstakil olarak yapılan antlaşma maddelerine aykırı hareket etmemelerinin bildirildiği bir emr-i şerif

yazılır. Yine 20-29 Mayıs 1757 senesinde Nemçeli bir tacir, memleketi iskelelerinden İstanbul'a eşya getirmek ister. Elçisi aracılığı ile Divân'a başvurarak kendisine, adamlarına, mallarına Cezâyir-Tunus-Trablus Ocakları tarafından zarar verilmemesini tenbihleyen emr-i şerîf ricâ eder. Belirtildiği üzere himâyet ve siyânet edilerek rencîde edilmemeleri için emr-i şerif verilir. 13-22 Mart 1756 senesinde de Nemçeli bir tacir İstanbul'dan Alikorno'ya gidecektir. Elçisi aracılığı ile durumu Divân'a arz ederek yol güvenliği için bir emr-i şerîf ricâ eder. Osmanlı Devleti, Cezâyir Beylerbeyisi'nin bu tüccar ve gemisine dokunmaması için emr-i şerîf verir⁵⁰⁴.

2- Tunus İle Avusturya Arasındaki Temessük

XVII. yüzyılda bilindiği gibi Osmanlı Devleti bir takım iç ve dış buhranlara düşmüştü. Bu buhranlar sebebiyle Akdeniz'de ticaret yapan devletler, Osmanlı Devleti'yle yaptıkları antlaşmaya hüküm koydurmalarına rağmen, aynı şekilde özellikle Cezâyir ve Tunus ile de antlaşma yapmak zorunda kaldılar⁵⁰⁵. Bu durumun XVIII. yüzyılda da devam ettiğini görmekteyiz. Avusturya, Osmanlı Devleti'yle 1718 senesinde imzalamış olduğu Pasarofça Antlaşması'nın 13. maddesi hükmünün bir gereği olarak Tunus ile 8 Mart 1727 tarihli ahidnâmeyi imzalamıştır⁵⁰⁶.

1739 Belgrad Antlaşması'nın 11. maddesi 27 Mayıs 1747 Tarihli Antlaşma'nın 16. maddesi hükmünün bir gereği olarak da yine Tunus ile I. Mahmud (1730-1754) zamanında Tunus valisi Ali Paşa'nın rızasıyla sulh yapılmıştır. Buna göre⁵⁰⁷;

Her iki devletin de ceng gemileri, ticaret gemileri, bir tarafın korsan gemisiyle öbür tarafın ticaret gemisi birbiriyle karşılaştıklarında taarruz etmeyip sadakat ve muhabbet göstereceklerdi (Madde 1).

⁵⁰³ BOA.Nemçe Ahidnâme Defteri, Nr. 59/3, s. 73, hk. 14. ; BOA. A.DVN.DVE. Dosyaya Nr. 49, Vesika Nr. 51.

⁵⁰⁴ BOA.Nemçe Ahkâm Defteri, Nr. 60/4, s. 5, 16, hk. 11, 55, 59.

⁵⁰⁵ İdris Bostan, "Garb Ocaklarının Avrupa Ülkeleri İle Siyasi ve Ekonomik İlişkileri (1580-1624), Tarih Enstitüsü Dergisi, sa. 14, İstanbul 1994, ss. 59-86, s. 65.

⁵⁰⁶ İliber Ortaylı, "1727 Osmanlı-Avusturya Seyrüsefâin Sözleşmesi" A.Ü.S.B.F. Dergisi, XXVIII/3-4, Aralık 1973, ss. 97-110, s. 99.

Tunus'un korsan gemilerinin Nemçe memleketi arazisi üzerlerine korsanlık etmeleri yasaklanıyordu. Eğer Nemçe memleketi kıyılarına taarruz ederlerse konsoloslarına bildirilmesi, konsolosları aracılığı ile Tunus'a haber verilmesi Tunus idâresinin gerekli tedbiri alacağı taahhüt ediliyordu (Madde 2).

3. maddeye göre; Tunus'un korsan gemisiyle Avusturya İmparatoru'nun tüccar gemisi birbiriyle karşılaştıklarında, korsan gemisi tüccar gemisini çağıracaktı. O da fülkasını⁵⁰⁸ pasaport⁵⁰⁹ kontrolü yapılması için korsan gemisine gönderecekti. Bu pasaport gerçek bulunur ise tüccar gemisi salıverilecekti. Ya da korsan gemisi tüccar gemisine fülkasını göndermek istese iki adamını tayin edip bu iki adam bazergan (tacir) gemisinin pasaportasının doğruluğunu kontrol edecekti. Bazergan gemisinin hakikati öğrenilecekti. Böylece kaçak ticaret bir ölçüde önlenmiş olacaktı (Madde 3).

Tunus vilâyetinin ileri gelenleri Avusturya reayalarının gemilerinde bulduklarında misafir muamelesi görecekti. Aynı şekilde imparatorun halkı Tunus gemisine binse, düşmanları veya başkasının zarar vermesi önlenecekti (Madde 4).

İmparator reayasından olan tüccar ve misafirlerin tamamı düşman gemisinde bulunsalar ellerinde gerçek pasaport olduğu müddetçe kendilerine ve mallarına zarar verilmeyecekti (Madde 5).

Avusturya Devleti, Tunus'un düşmanı olan devletlerin tebasına pasaport vermeyecekti, verse de bu hükümsüz kabul edilecekti. Tunus'da olan imparatorun konsolosu ise pasaportayı sadece Tuna gemilerine verebilecekti (Madde 6).

Avusturya Devleti'ne tâbi gemiler Tunus sahillerinde parçalansa Tunus halkı gemiyi yüzdürmekte yardımcı olacaktı. Bu yardımlarının karşılığını yani ücretlerini alışılmış olduğu üzere konsolosları eliyle gemi sahibinden alacaklardı (Madde 7).

Avusturya Devleti'nin düşmanı Nemçe halkından birini esir ederek Tunus vilâyetinde satmaya kalkarsa buna izin verilmeyecekti (Madde 8).

⁵⁰⁷ BOA.Nemçe Ahidnâme Defteri, Nr. 59/3, s. 79, 80, hk. 17.

⁵⁰⁸ Fülk; Türkçe'de yaygın söylenişi fuluka ve filika'dır. Harp gemilerinde kütrek veya yelkenle yürütülen güvertesiz ufak gemilere verilen addır. Mehmet Zeki Pakalın, Osmanlı Tarih Deyimleri ve Terimleri Sözlüğü, c. I, İstanbul 1983, s. 628.

⁵⁰⁹ Pasaport, alâmet ve nişanlar o bölgeye tayin edilen konsoloslarca verilirdi.

Ticaret yapmak veya başka sebeplerle Tunus'da bulunan Avusturyalılar'ın aralarındaki davaya konsolosları çözüm getirecekti. Nemçeliler ile bir Müslüman arasında dava olursa paşa hazretleri huzurunda görülecekti. İmparator halkından biri bir Müslümana borçlu olarak kaçarsa, konsolos bu borçtan sorumlu tutulmayacaktı (Madde 9).

İmparator gemileri Tunus ve vilâyetlerine geldiğinde kiralanmak istenirse, rızaları ile ve konsolosun eliyle alışılmış olduğu üzere kiralanacaktı (Madde 10).

Tunus'da Nemçe tüccarlarından bir kimse ölürse malları veresesine kalacak, eğer verese yoksa mallarını konsolosu alacaktı (Madde 11).

Tunus'da Nemçeli, Nemçe memleketinde de Tunuslu'ya zarar verilecek olursa, hemen iki taraf arasındaki sulh bozulmayacaktı (Madde 12).

Herhangi bir sebeple Tunus ile Nemçe arasındaki sulh bozulur ise, Nemçe konsolosu ve imparatorun tüm halkı emniyet içinde tutulacaktı. Hangi gemi ile isterlerse mallarını ve eşyalarını alarak güven içinde memleketlerine gitmeleri için 6 aylık bir süre tanınacaktı. Kendilerine hiçbir suretle zarar verilmeyecekti. Tunus hâkiminin vekillerine de Nemçe aynı şekilde muamele edecekti (madde 13). Böylece konsolosların hukuki statüleri ve ikâmetlerine ilişkin durum açıkça antlaşma maddesinde belirtilmiş oluyordu.

Tunus'da bir köle Avusturya Devleti'ne ait gemilerden birine kaçarsa geri teslim edilecekti. Eğer kaçan köle Nemçe memleketine vasıl olmuş ise konsolos ya köleyi geri getirtecek ya da kıymetini verecekti (madde 14).

İmparatorun savaş gemileri kaçarak Tunus iskelesine, Tunus'un savaş gemisi de kaçarak Nemçe memleketi limanlarına geldiklerinde âdet üzere selamet topları atılacaktı (Madde 15).

Avusturya gemileri Tunus vilâyeti limanlarına demir attıklarında diğer devletlerin gemilerinin verdiği gibi ziyadesiz avâid vereceklerdi (Madde 16).

Müslüman esirleri düşman elinden bir yolunu bulup Avusturya İmparatoru'nun Alikorno vilâyetlerine gelirlerse, adı geçen esirler Tunus'a emniyet

içinde ulaştırılacaklardı. Nemçe İmparatoru'nun kaçan vatandaşından biri Tunus'a gelse korunup gözetilerek konsoloslarına teslim edilecekti (Madde 17).

Avusturya Devleti'nin ceng gemilerinin pasaportları İmparator tarafından verilecekti. Tüccar gemilerinin pasaportları ise Alikorno hâkimince verilecekti. Tunus'un korsan ve ticaret gemilerinin pasaportlarını ise Tunus'da olan Avusturya Devleti'nin konsolosu verecekti (Madde 18).

Yahudi ve Hristiyan halktan birisi Müslümanların malıyla Nemçe vilâyetine kaçarsa müslümanların malları zorla ellerinden alınacaktı. Aynı şekilde Müslümanlardan birisi Nemçe reayasından birinin malını alıp kaçarsa, onun da elindeki mallara el konularak sahibine verilecekti.

Antlaşmanın sonunda bahsedilen hükümlerin her iki tarafça da kabul edilerek imzalanıp mühürlendiği belirtiliyor.

Nemçe Devleti Osmanlı Devleti ile yaptığı Belgrad Antlaşması ve 27 Mayıs 1747 Tarihli Temessük ve Garb Ocakları'yla yapmış olduğu antlaşma maddelerine, Nemçe Devleti'ne tâbi ticaretle uğraşan ve uğraşmayanların seyr ü sefâyin (seyahat) güvenliğini temin edecek maddeler koydurmuş olmasına rağmen, yine de elçileri aracılığı ile her tüccarın güvenliğini garanti altına alacak emr-i şerîf almayı ihmal etmiyordu. Meselâ, 21-30 Ocak 1758 senesinde Nemçe elçisi Divân'a bir arzuhâl gönderir. Avusturya İmparatoru'na tâbi Alikorno tüccarı bir gemi ile Alikorno'ya gidecektir. Tunus-Cezâyir-Trablus Ocakları'nın seyr ü sefer yapacak olan kaptanın gemisine Ahidnâme-i hümayûn'a aykırı taarruz etmemeleri, emniyet içinde gitmelerinin sağlanmasını talep eder. Osmanlı Devleti her zaman olduğu gibi daha önceki ahidnâmelere başvurarak Tunus-Cezâyir-Trablus Ocakları'nın sulhe ve kendileri ile mahsusan yapılan antlaşmalara aykırı hareket etmemelerini bildiren emr-i şerîf yazar⁵¹⁰.

⁵¹⁰ BOA.Nemçe Ahkâm Defteri, Nr. 60/4, s. 27, hk. 104.

3- Trablusgarb İle Avusturya Arasındaki Antlaşma

Avusturya Devleti, Belgrad Antlaşması'nın 11. maddesi, 27 Mayıs 1747 Tarihli Antlaşma'nın 16. maddesine dayanarak Cezâyir ve Tunus ile ayrı bir antlaşma yapmıştı. Aynı şekilde Trablusgarb ile de antlaşma yapma gereğini duymuş ve 6 Ocak 1749 senesinde bir müsalaha imzalamıştır⁵¹¹.

Birinci maddeye göre Nemçe memleketi limanlarında ve Trablusgarb memleketi limanlarında korsanlık, adâvet ve husumet ortadan kaldırılacaktı. Antlaşmanın kabulünden itibaren her iki taraftan da zarar ve ziyan yapan olursa tamamıyla ödettirilecekti. Gemiler yağma ve çapul edilmeyecek, esir alınmayacaktı. Böylece her iki tarafça da seyr ü sefâyin güvenliği sağlanmış oluyordu.

Avusturya İmparatoru ve İmparatoriçesi, gemileri Trablusgarb'a getirip sattıkları mallar için %3 gümrük ödeyeceklerdi. Daha fazla istenmeyeceği gibi satamayıp tekrar gemiye yükledikleri mallarından gümrük talep edilmeyecekti. Alışverişlerine engel olunmayacaktı. Cenge dâir getirdikleri eşya (barut, demir, kurşun, âlât-ı harb, kereste, tahta, halat, yelken bezi v.s.) için gümrük talep edilmeyecekti.

Eğer tüccarlardan biri alış-veriş yaparken iflas edip firar ederse Nemçe balyozundan birşey talep edilmeyecekti.

Nemçeli olan Hristiyan ve yahudilerden birinin ölmesi durumunda mirası vâsisi varsa ona kalacaktı. Yoksa miras balyoza verilecek ve buna kimse engel olmayacaktı.

Eğer gemi alabora olursa kurtulan bütün eşya ve erzakları kaptanına teslim edilecekti. Bunun için kaptandan gümrük istenmeyecek, adamları esir edilerek rencide edilmeyecekti.

Nemçe'nin gemileri Trablusgarb önüne gelip demirlediklerinde diğer dost olan ceng gemilerine davranıldığı gibi hareket edilecekti (Madde 2).

Trablus korsan gemilerinin Nemçe memleketi limanları önlerinde korsanlık etmesi yasaklanacaktı. Tüccar gemileri fırtına şiddetinden, düşman tehlikesinden olsun, su, zahire, levazımat ihtiyacı sebebiyle olsun limanlara girdiklerinde ve

çıkmalarından 24 saat geçinceye kadar kale zabitanı korsan koyuvermiyecekti (Madde 3).

Trablus korsan gemileri denizde dolaşırken Nemçe sancağı taşıyan gemilerle karşılaştıklarında bunlardan pasaport isteyecekti. Bir fülkanın içine kürekçiler ve iki adam koyularak gemiye gönderilecekti. Bu kişiler gemiye binerek pasaportları kontrol edecekti Bu alametlerin Trablus'da oturan konsolosun elinde bulunan alametlerle aynı olması gerekmekte idi. Eğer aynı ise gemilerin yollarına devam etmelerine engel olunmayacaktı. Bunların zahire ve diğer eşyalara ihtiyaçları olursa yardım edilecekti (Madde 4).

5. maddede Nemçe Devleti'nin düşmanı olan gemilerin Trablusgarb limanlarına uğradıklarında, yakaladıkları Nemçeli esirleri çıkarıp satmayacakları, çıkarırlar ise limanda salıverileceği belirtiliyordu. Böylece Avusturya, halkını güven altına alıyor onun esir olarak Trablusgarb limanlarında satılmasının önüne geçiyordu. Yine 6. madde ile de Avusturya, halkının seyr ü sefâyin güvenliğini sağlıyordu. Öyle ki Nemçe reayası başka bir devletin bayrağı altında, Trablus v.s. gemilerde yolcu olarak bulunduğu esir edilmeyecekti.

Nemçe ile düşman olanların gemilerine Trablusgarb tarafından yardım edilmeyecekti. Düşmanların tahrik etmesiyle üzerlerine tekne gönderilmeyecekti. Nemçe'nin düşmanlarının Trablusgarb limanlarında gemi donatmasına izin verilmeyecekti (Madde 7).

Pasaport vermek için Trablusgarb'da Nemçe Devleti balyoz tayin edecekti. Bu balyoz Nemçe reayaları arasındaki davalara bakacaktı. Diğer devletlerin balyozlarına tanınan muâfiyet Nemçe Devleti balyozuna da tanınacaktı (Madde 8). Böylece balyozların hukuki statüleri belirleniyordu.

Nemçeli ile Müslüman arasında bir dava olursa Trablusgarb beylerbeyisi ve dayısı davaya bakacaktı. Eğer dava Trablusgarb'a tâbi başka yerlerde olursa o yerin hâkimi karar verecekti (Madde 9).

⁵¹¹ BOA.Nemçe Ahidnâme Defteri, Nr. 59/3, s. 75, hk. 16.

Nemçe reayasından biri bir Müslümanı öldürür ise, yakalandığında konsolosu tarafından himâye edilecekti. Suçu kesinlik kazandığında konsolos huzurunda cezalandırılacaktı. Eğer cürm sahibi yakalanamaz ise balyozdan talep edilerek mahkemeye çıkarılmak istenmeyecekti (Madde 10).

Yapılan antlaşmaya taraflardan herhangi bir kimse muhalefet edecek olursa haksızlığa uğrayan, durumu hâkimlere şikâyet ettiğinde gerçek ispat edilip haklı olanın hakkı korunacaktı (Madde 11).

Nemçe ve Trablusgarb gemileri birbirlerine zarar verirler ise rencide eden tarafın hakkından gelinecekti. Yağma edilen emval ve eşya iade edilecekti (Madde 12).

Avusturya Devleti ile Trablusgarb hâkimleri arasında imzalanan antlaşmanın bozulması halinde, Nemçe konsolosu ve halkının sağ salim memleketlerine gitmelerine izin verilecek ve mühlet olarak da 3 aylık süre tanınacaktı (madde 13). Bu madde ile konsolosların ikâmeti ve hukuki durumu açıkça belirlenmekteydi.

Trablus korsan gemileri denizde Nemçe gemileriyle karşılaştıklarında, sandal ile iki Nemçeli gelerek pasaportasını gösterecek ve sonra yollarına devam edeceklerdi. Alikorno, Portakarlo (Portakrad), Venedik körfezinde Fiyume, Tebriyalesito ve Senpapoloş iskelelerinde olan zabitler çeşitli cinste pasaporta verirler ise cezalandırılacaklardı (Madde 14).

6 aya kadar her iki tarafça da tasdik edilip, yürürlüğe gireceği belirtilen bu antlaşma Avusturya Devleti'nin murahhasları tarafından İtalyan lisanı ile yazılıp imza ve mühürlenerek, Trablusgarb tarafına Trablusgarb Ocağı zabitleri tarafından da imza ve mühürlenerek Avusturya tarafına verilir.

Öyle ki bu antlaşma imzalanmadan önce (15-24) Mart 1745 senesinde Nemçe kapu kethüdası Osmanlı Devleti'ne bir arzuhâl gönderir. Buna göre Trablusgarb Ocağı, Dubrovnik gemisini ahzetmiştir. İçinde bulunan Nemçe beyzadelerini ve bir rahibi esir etmişlerdir. Bunların salıverilmesine taraftar değillerdir. Mazeret olarak ise Nemçeliler ile bizim antlaşmamız yok demektedirler. Bu durumda Osmanlı Devleti Cezâyir-Tunus ve Trablus Ocakları Osmanlı memleketi olduğundan Osmanlı Devleti'nin Avusturya ile yaptığı Belgrad Antlaşması'nın 11. ve 27 Mayıs 1747

Tarihli Antlaşma'nın 16. maddelerinde belirtilen hususlara aykırı harekette bulunmamalarını tenbih eder. Trablusgarb Ocağı'nın ahzettiği gemiyi, içinde bulunan iki Nemçeli'yi ve bir rahibi bunların yanında bulunan eşya ve mallarının salıverilmesi, Trablusgarb Ocağı'nda bulunan Flemenk konsolosuna teslim olunmasını bildirir. Ayrıca bir daha Ahidnâme-i hümâyûn'a mugâyir harekette bulunmamaları için emr-i şerîf gönderir⁵¹².

6 Ocak 1749 senesinde Nemçe ile Trablusgarb arasında "seyr ü sefâin" sözleşmesi yapılmış olmasına rağmen, korsanlık hareketlerinin sona ermediğini görmekteyiz. Öyle ki (10-19) Kasım 1760 senesinde Avusturya İmparatoru'na tâbi Milano reayalarından bir rahip Kudüs'den vilâyeti tarafına gitmek için Akka iskelesine gelir. Burada Venedik gemisine biner. Gemi Kıbrıs adası yakınlarına geldiğinde Trablusgarb Ocağı'nın korsan gemisiyle karşılaşır. Korsan gemisi, Venedik gemisini zapt ederek, içinde bulunan rahibi, bundan başka gemide bulunan Avusturya İmparatorluğu ricaline hediye alınmış tesbih v.s. hediyelerle dolu sandığı da ele geçirerek Trablus'a naklederler. Bu durumu Nemçe elçisi, bir arzuhâl ile Divân'a bildirerek adı geçen rahibin ve hediyelerle dolu sandığın Ahidnâme-i hümâyûn ve Trablusgarb Ocağı ile yapılan antlaşma gereğince Trablusgarb'ta bulunan Nemçe konsolosuna verilmesini talep eder. Osmanlı hükûmeti Divân-ı hümâyûn'da bulunan Ahidnâme-i hümâyûn ve Trablusgarb Ocağı ile Avusturya Devleti arasında yapılan antlaşma şartlarına müracaat eder. "*Roma İmparatoru'nun yedinde patentası bulunan tüccar ve reayalardan biri hasbe'l-iktizâ Korsan sefinesinde bulunub sefine-i merkûme ahz ve korsanları esir olur ise mesfûr kimesne madamki korsanlıkda alakası olmıya esir olunmaya ve bundan böyle bir takrip ile tarafeyn reayası istirkâk olunmıya deyu Ahidnâme-i hümâyûn'da mestur ve eğer Nemçe reayası gayri sancak altında Trablus ve kezâlik gayri cins gemilerinde bulunur ise yolcu olmak şartıyla aralarında ceng ü kitâl olsa bile esir etmiyeler ve rızkların vireler kezâlik Trabluslular esir olmayub rızkların redd oluna*" diye belirtildiği görülür. Bu durumda Osmanlı Devleti, Ahidnâme-i hümâyûn şartları ve

⁵¹² BOA. Nemçe Ahkâm Defteri, Nr. 58/2, s. 38, 39, hk. 125.

Trablusgarb ile Nemçe arasında yapılan antlaşmalar mucibince hareket edilmesi ve alınan şeylerin geri teslim edilmesi hususunda emr-i şerif yazar⁵¹³.

4- Garb Ocakları İle Avusturya Arasındaki 8 Ağustos 1783 Tarihli Senet

Bu senedi Nemçeli'ye Osmanlı Devleti vermiştir. Cezâyir-Tunus-Trablusgarb Ocakları'nın Nemçe tüccar gemilerine zararı olmayacağına dair garanti sözüdür. Eğer zarar sözkonusu olursa, Osmanlı Devleti'nden tazmin ettirileceğinin taahhüdüdür. Her iki devlet arasındaki dostluk, muhabbet ve sulhün gereği olarak şu hususlarda anlaşılmıştır⁵¹⁴.

Avusturya İmparatorluğu'na ait olan bütün tüccar gemileri ve reayaları eskiden olduğu üzere bayrak ve patentleriyle emin ve güvenilir hiçbir engelle karşılaşmaksızın ticaret edebileceklerdi. Osmanlı Devleti'ne bağlı Garb Ocakları ve diğer bütün korsanların zarar ve ziyan vermeyeceğine dair Osmanlı Devleti kefil oluyordu (Madde 1).

Belgrad Antlaşması'nın 11. maddesinden başka diğer maddelerde belirtildiği üzere sulhe aykırı hareket eden olursa gasp eyledikleri bütün emvâl ve eşya geri alınarak zararları tazmin ettirilecekti. Bazı kimseleri esir etmişlerse salıvereceklerdi. Bu şekilde davranan eşkiyalara ibret vermek için şer' en lâzım gelen cezaları verilecekti. Buna Mağrib Ocakları da dahil edilmekteydi (Madde 2).

Bu senedin 3. maddesinde Osmanlı Devleti Garb Ocakları v.s. diğer Osmanlı korsanları Nemçe tüccar gemilerine zarar verdiklerinde, bu elçileri vasıtası ile bir arzuhâl ile bildirildiğinde korsanların gasp eyledikleri malların hemen geri verdirileceği, esirlerin de hemen salıverileceği, bunların hakkında şer' en lâzım gelen cezaların tertip edileceği kuvvetli bir şekilde tekrar taahhüd ediliyordu (Madde 3).

4. maddede ise kabul edilen şartlar uygulanmadığı takdirde, Nemçe Devleti'nin gasp olunan bütün mal ve eşyalarını elçileri vasıtasıyla Osmanlı Devleti'ne haber verdikleri andan itibaren 6 ay içinde tamamen nakit olarak Osmanlı

⁵¹³ BOA. Nemçe Ahkâm Defteri, Nr. 60/4, s. 67, hk. 282.

⁵¹⁴ BOA. Nemçe Ahidnâme Defteri, Nr. 59/3, s. 30.

hazinesinden ödeneceği bildiriliyor. Bunun hiçbir şekilde ihmal edilmeyeceği belirtiliyor. Böylece Avusturya hükümeti her türlü korsana karşı kendi reaya ve tüccarlarının can ve mal emniyetini sağlamış oluyordu. Bu senet iki devlet arasında karşılıklı olmayıp, Osmanlı Devleti tarafından Garb Ocakları ve diğer korsanların Nemçe reaya ve tüccar gemilerine karşı rencide edici faaliyetlerin olmayacağını bir garantisi şeklindedir. Artık Avusturyalı tacirler her türlü garantiyi almış şekilde faaliyetlerine devam edeceklerdi.

Sonuç olarak şunu diyebiliriz. Nemçe Devleti'nin Garb Ocakları'yla yapmış olduğu seyr ü sefain güvenliğini sağlayan bu ahidnâmeler, geçimlerini korsanlık ile sağlayan Cezâyir-Tunus-Trablus Ocakları'nın ekonomik yönden zarara uğramalarına sebep olmuştur.⁵¹⁵ Bu sebeptir ki Nemçe, Osmanlı Devleti ile yaptığı antlaşmaya maddeler koydurmuş olmasına, ayrıca Garb Ocakları'yla da antlaşmalar yapmış olmasına rağmen gemilerinin zapt edilmesinin, mallarına el konulmasının önüne geçememiştir. Bu durum Avusturya'nın elçileri vasıtası ile Osmanlı Devleti'ne şikâyet olarak arz edilmiş, Divân önceki ahidnâme kayıtlarına dayanarak durumu düzeltmek için sürekli gayret sarf etmiştir. Hatta 8 Ağustos 1783 senesinde, Garb Ocakları adına Nemçe'ye senet vererek meydana gelen zararları belli bir süre içerisinde dahi ödemeyi kabul etmiştir...

⁵¹⁵ İlber Ortaylı, "Ottoman-Habsburg Relations, 1740-1770, and Structural Changes In The International Affairs Of The Ottoman State", *Türkische Miscellen Robert Anhegger Festschrift, Her Bacque Grammont-Flemming-Gökberk-Ortaylı*, Varia Turcica, IX, İstanbul 1987, ss. 287-298, s. 291.

SONUÇ

1736'da başlayan Osmanlı-Rus Avusturya Savaşları'na ilk olarak İmparator VI. Karl'ın görevlendirdiği Kont Neipperg ile Veziriâzam arasında yapılan 1 Eylül 1739 sulh antlaşması ile son verildi. Osmanlı Devleti 18 Eylül 1739'da imzalanan Belgrad Antlaşması ile daha önce yani Pasarofça Antlaşması ile Avusturya'ya bıraktığı Belgrad Kalesi'ni geri aldı. Neipperg'in barış yapması sonucu savaş alanında müttefiksiz kalan Rusya da Hotin'i alıp Yaş ve Boğdan'a girmesine rağmen Fransa arabuluculuğu ve Avusturya'nın da telkinleri ile barışa yanaştı ve aynı gün Rus murahhası Cagnoni ile Veziriâzam arasında Osmanlı-Rus Antlaşması yapıldı. Böylece Avusturya ile uzun sürecek bir sulh dönemine giren Osmanlı Devleti, bunun sağlanmasında arabuluculuk yaparak önemli rol oynayan Fransaya, daha önce verdiği kapitülasyonları daimî olmak üzere bir kez daha yeniledi. Böylece Akdeniz'deki ticarî çıkarlarını garanti altına alan Fransa, Avusturya'yı köşeye sıkıştırarak anı bekledi.

Belgrad Barış Antlaşması'nı onaylayan İmparator VI. Karl, 20 Ekim 1740'da ölünce, yerine sağlığında kendisine tahtı temin ettiği kızı Maria Theresia geçti. Fakat bunu bazı Alman asilzâdeleri kabul etmeyerek tahtta hak iddia ettiler. Oysa İmparator VI. Karl, Alman prensleriyle ve komşu ülkelerle anlaşarak tahtı kızına temin etmek için ilan ettiği Pragmatische Sanktion (Ülkenin bölünmezliğini ve paylaşılmazlığını garantileyen kanun)'u tanımalarını sağlamıştı. Maalesef bu tedbiri bir işe yaramamış 20 Ekim 1740'da ölünce yerine geçen kızı Maria Theresia ve yönetimine karşı başta akrabalık bağları olan Bayern Arşidükü Karl Albert, Sardunya Kralı Karl Emanuel, Saksonya Prensi Friedrich August olmak üzere Prusya Kralı II. Friedrich ve İspanya harekete geçmişti. Bunlara karşı Maria Theresia, yanına İngiltere, Rusya ve Hollanda'yı alarak 1740-1748 yılları arasında 8 sene devam edecek bir mücadele verdi. Fransa'nın desteği ile 1745'de Avusturya İmparatoru seçilerek taç giyen Bayern Arşidükü Karl Albert'in oğlu Maxmilian Joseph 22 Nisan

1745'de Maria Theresia ile anlaşma yaparak Pragmatische Sanktion'u kabul ettiğini ve eşi Franz Stefan'ı Avusturya imparatoru olarak tanıyacağını bildirdi. Böylece Frankfurt'ta toplanan tüm elektörler Pragmatische Sanktion'u kabul ederek Maria Theresia'nın eşi Franz Stefan'ı Avusturya imparatoru olarak tanıyıp 4 Ekim 1745'de taç giydirdiler. Savaş sonunda Fransa ve Prusya da Pragmatische Sanktion'u kabul ettiler. Bu esnada Osmanlı Devleti, Maria Theresia'nın babası VI. Karl'ın sulhü çiğneyerek Rusya ile birlikte olup kendisine karşı savaşmasına rağmen Fransa ve Prusya teşvik ettiği halde mukabele etmedi. Üstelik I. Mahmud bir iyi niyet göstergesi olarak, kendi ülkesini ekonomik yönden de etkileyen Veraset Savaşları'nı sona erdirmek için savaşan devletlerin arasını bulmaya çalıştı. Bununla da kalmayıp daha Veraset Savaşları sonuçlanmadan, Belgrad Antlaşması'nın daimî olarak uzatılmasını isteyen Avusturya hükûmetinin bu isteğini dahi kabul edip Avusturya'ya ticarî imtiyazlar bahşetti.

Bu arada Veraset Savaşları'nın neticesinden muharip devletlerin hiçbiri memnun kalmadı. Bunun sonucunda Avrupa Devletleri kendilerini yeni bir savaşın eşiğinde buldular. Yalnız Fransa taraf değiştirerek bu defa Avusturya'nın yanında yer aldı. Prusya da Avusturya-Fransa-Rusya'ya karşı Osmanlı Devleti'ni yanına çekmek istedi ve 28 Eylül 1756'da Karl Adolf von Rexin'i İstanbul'a gönderdi ise de Sadrazam Koca Ragıb Paşa'nın ve Şeyhülislâm Veliyüddin Efendi'nin Prusya ile yapılacak bir ittifak antlaşmasının savaşa hazır olmayan Osmanlı Devleti için zararlı olabileceğini düşünmeleri sonucu tedbiri elden bırakmayan tavırları neticesinde başarısız oldu. Daha sonra da Prusya, Mayıs 1762 senesinde Rusya ile sulh yaparak mahvolmaktan kurtuldu.

Görülüyor ki, Osmanlı Devleti gerek Veraset Savaşları sırasında gerek Yedi Sene Harpleri'nde Avusturya'nın içinde bulunduğu zor durumdan faydalanma yoluna gitmedi. Oysa Osmanlı Devleti 1768 yılında Lehistan meselesi yüzünden Rusya'ya savaş açmak zorunda kalınca, Avusturya 1736-1739 Savaşı'nda başvurduğu siyasî manevrayı tekrar etmekten çekinmedi. Önce Osmanlı Devleti'ne yanaşarak Rusya'ya karşı 6 Temmuz 1771 günü gizli bir antlaşma yaptı. Fakat Prusya'nın araya girmesi ve Avusturya'nın gelişme hırsını Rusya'nın dışında Lehistan'da tatmin edilmesine imkan vermesi, II. Katerina'nın da bunu kabul etmesi

üzerine Osmanlı Devleti'ne sırt çevirerek, 1772 baharında, daha önce 11 Nisan 1762 yılında yapılan Rusya-Prusya antlaşmasına tamamlayıcı olarak katıldı ve Osmanlı Devleti ile yaptığı antlaşmayı önemsemedi. Bununla da yetinmeyen Avusturya, yaptığı ittifakın gereğini yerine getirmek için hududa kuvvet gönderdiğini ve bunun için bir hayli masraf ettiğini bildirerek 6 Temmuz 1771 Antlaşması'nda Osmanlı Devleti'nin kendisine vermeyi kabul ettiği yerleri istedi (1773). Bu istekleri yerine getirilmeyince de Boğdan Voyvodalığı'na ait Bukovina'yı işgal etti. Osmanlı Devleti bu olup bittiyi Rusya ile yaptığı savaşlarda zor durumda olmasından dolayı kabul etmek zorunda kaldı.

1768-1774 Osmanlı-Rus savaşına 21 Temmuz 1774'de yaptığı Küçük Kaynarca Antlaşması ile son veren Osmanlı Devleti, Rusya'ya Karadeniz'de ticaret yapma hakkı tanıdı. Daha önce bir Türk gölü olan Karadeniz'de ticaret yapma hakkı elde eden Rusya Karadeniz sahillerine yerleşmeye başladı ve Osmanlı Devleti ile 22 Haziran 1783 tarihinde 81 maddelik bir ticaret antlaşması daha yaparak geniş hak ve imtiyazlar elde etti. Ruslar'ın Karadeniz'de tek başına ticaret yapma hakkına sahip olması üzerine, gelişme hırsı olan Avusturya derhâl harekete geçti. Müttefiki Rusya'ya da güvenerek Belgrad Antlaşması'ndan bu yana Akdeniz ticareti ile meşgul olduklarını, boğazlardan geçerek Karadeniz'de de seyr ü sefer etmek istediklerini bildirdiler. Rus-Avusturya ittifakını gözönünde bulunduran Osmanlı Devleti Avusturya'ya 24 Şubat 1784 senesinde bir senet verdi. Böylece Avusturyalı tüccarlar memleketlerinden başka bir memlekete mal götürürken Osmanlı Devleti'ne bağlı sahil, boğaz ve haliçlerden ve bilhassa Karadeniz Boğazı'ndan hiçbir vergi ödemeksizin serbestçe geçebileceklerdi.

Osmanlı Devleti, kuvvetli olduğu zamanlarda ticarî hayatın canlılık kazanması amacıyla bahşettiği ticarî imtiyazları, XVIII. yüzyılda batılı devletlerin istekleri doğrultusunda karşılıklılık esası üzerine veriyordu. Üstelik ticarî ahidnâme verdiği devletlerin tüccarlarının emniyet içinde ticaret yapabilmeleri için getirdikleri mallarından sadece bir defaya mahsus %3 gümrük vergisi alınması, ihtiyaç duydukları yiyecek ve malların narh fiyatı üzerinden satılması, bir defaya mahsus alınan gümrüğün dışında cizye bac, geçid, mürûriyye vesair adı altında akçe talep edilmemesi, dini ayınlerini serbestçe yapabilecekleri, gemileri fırtınaya tutulup

alabora olduğunda o bölgede bulunan kadıların, idarecilerin ve halkın yardım edeceği ve mallarının yağmalanmayacağı, gümrük memurlarının ahidnamede belirtilen %3 resimden başka vergi almaları durumunda bunun iade ettirileceği gibi garantiler de veriyordu. Verilen bu imtiyazlar sonucunda Nemçeli tüccarlar Osmanlı Devleti'ndeki ticarî faaliyetlerini arttırmışlardır.

Ahidnâmeler ile Osmanlı Devleti'nden ticarî imtiyazlar elde eden Avusturya, diplomasî alanında da bir takım imkânlarla sahip olmuştur. Osmanlı Devleti, 1793 yılına kadar hiçbir Avrupa ülkesinde, 1795'e kadar da Avusturya'da daimî elçi bulundurmamıştır. Fakat kendisi diğer Avrupa Devletleri'ne olduğu gibi Avusturya'ya da 1547'de imzalanan antlaşmadan bu yana İstanbul'da daimî elçi bulundurmasına müsaade etmiştir. Sadece Avusturya ile savaş yaptığında aradaki diplomatik ilişkiler kesintiye uğramış fakat savaş sonunda yapılan antlaşmalar neticesinde, Avusturya tekrar İstanbul'a daimî elçi göndermiştir. Bununla da yetinmeyen Avusturya ihtiyaç hissettiği Osmanlı şehirlerinde konsolosluklar da açmıştır. Osmanlı idaresinin, konsolosluklar açmasına izin vermediği şehirlerde ihtiyaç dahilinde başka devletlerin konsoloslarını, kendisine bağlı tüccar ve reayayı konsolos vekili tayin etmiştir. Bunlar konsolosluk görevlerinin karşılığı, kendi devletinin bayrağı ve patentası altında ticaret yapan tüccarlardan belli bir miktar konsolosluk hakkı alarak kendilerine gelir temin etmişlerdir. Konsolosların her türlü hukukî hakları korunmuş ve garanti altına alınmıştır. Öyle ki bir konsolosun herhangi bir kimse ile davası olduğunda 3000 akçeden fazla olan davalara İstanbul'da Divân-ı hümâyûn'da görülmesi sağlanmıştır.

Daimî elçilere ve konsoloslara sefarethanelerinde ve konsolosluklarında işlerin yürütülmesi için tercüman istihdam etme hakkı da verilmişti. Bu tercümanlar ilk sıralar gayri müslim Osmanlı tebasından iken daha sonraları Avusturya kurduğu "dil oğlanları" enstitüsünde yetiştirdiği kimseleri tercümanlık hizmetinde kullanmıştır. Elçi ve konsolosların yanında tercümanlık yapacak kimseler padişah berâtı ile göreve getirilmekte idi. Ancak bunu kötüye kullandıkları tesbit edildiğinde derhâl tedbirler alınmakta ve haksızlık edenler uyarılmakta idi. Tercümanlar her türlü örfî tekâliften muaf olurlardı. Bu ayrıcalık kaşısında ticaretle meşgul olan bazı kimselerde tercümanlık berâtı almak istemişlerdir. Elçi ve konsoloslara rüşvet

vererek tercümanlık statüsünü elde etmişler ve böylece Osmanlı tebasının ödemek zorunda olduğu bir takım vergilerden kurtulmuşlardı. Tercümanlık statüsünü kullanarak imtiyazlarından faydalanmak isteyen bu kişiler asli görevleri olan tercümanlığın dışında her türlü işlerle meşgul olmuşlar, özellikle önceki görevlerini (ticarî faaliyetlerini), zımmî tüccar iken ödemek zorunda kaldıkları vergiyi ödemeksizin devam ettirmişlerdir. Bir süre sonra Osmanlı Devleti tarafından berât suistimali yapıldığı anlaşılmış ve XVIII. yüzyılın ikinci yarısından itibaren bunun önüne geçilmeye çalışılmıştır.

Osmanlı idaresi her türlü konuda gösterdiği titizliği savaşlar sonunda yapılan antlaşmanın akabinde, beylik zindanlarında, asker taifesinin, devlet görevlilerinin, Tatar taifesinin, halkın elinde bulunan esirlerin kurtarılması ve memleketlerine emniyet içinde gönderilmesi hususunda da göstermiştir. Anadolu ve Rumeli'ye fermânlar göndererek esirlerin antlaşma şartlarına uygun serbest bırakılmasını sağlamıştır.

Osmanlı Devleti bu titizliğini fazlasıyla dinî meselelerde de göstermiştir. Kendisi İslâm'ın koruyucusu olmasına rağmen diğer dinlerin de koruyuculuğunu üstlenmiştir. Avusturyalı elçi ve reayaya ayin yapma, kiliselerini tamir etme, kutsal yerleri ziyaret etme gibi imtiyazlar tanıyan Osmanlı yönetimi, buna antlaşma metinlerine yansiyacak kadar da resmiyet kazandırmıştır.

Verdiği ticarî imtiyazlar neticesinde daha çok Nemçeli tüccarın ülkesine gelmesine zemin hazırlayan Osmanlı yönetimi, bunların hukukî meselelerini de bir kurala bağlamıştır. Öyle ki ticarî faaliyetlerini icra eden Avusturyalı tacir ile Osmanlı vatandaşı arasında herhangi bir anlaşmazlık çıktığında bunun çözümü o bölgelerde bulunan kadılara bırakılmıştır. Dava görülürken de Avusturyalı tüccarın konsolos ve tercümanının bulundurulmasına dikkat etmiş, dava konusu 3000 akçeyi geçtiğinde ise mahallî kadıların bu davaya bakmaması, İstanbul'da Divân-ı hümâyûn'da görülmesini prensip kabul etmiş, hatta bunun ahidnâme maddelerinde yer almasını dahi sağlamıştır. Avusturyalı tüccarların kendi aralarındaki davaları ise konsolos ve tercümanlarının dinlemesi, konsolos, konsolos vekili ve tercümanların başka birisiyle davası olması, yine 3000 akçeyi geçmesi durumunda kenar mahkemelerde değil İstanbul'da dinlenmesi kabul edilmiştir.

Ayrıca Avusturyalı tüccarların borçları var ise önce kendileri sorumlu idi. Eğer kefilleri varsa onlar da sorumlu tutulabilmekte idi. Bu konuda başka bir tüccar veya konsolos sorumlu tutulamazdı. Yine Osmanlı memleketinde bir tüccar vasi tayin etmeden ölürse, malları varsa varislerine, yoksa konsolosuna teslim edilirdi.

Avusturya bütün bu imtiyazların yanı sıra Osmanlı Devleti'nin siyasî bünyesi içinde bulunan Trablusgarb Ocakları ile Belgrad Antlaşması'nın 11. maddesi, 27 Mayıs 1747 Tarihli Antlaşma'nın 16. maddesine dayanarak seyr ü sefâin sözleşmesi imzalamıştır. Buna rağmen Nemçe ile Trablusgarb arasındaki korsanlık hareketi önlenememiştir. Çünkü Avusturya ile Trablusgarb Ocakları arasında yapılan seyr ü sefâin güvenliğini sağlayan ahidnâmeler, geçimlerini korsanlıkla sağlayan Cezayir, Tunus ve Trablus Ocakları'nın ekonomik yönden zarara uğramalarına sebep olmuştur. Bunun neticesi antlaşmaları önemsemeyen Trablusgarb Ocakları korsanlık hareketlerine devam etmiş, Avusturya hükümeti de İstanbul'daki elçileri vasıtası ile sürekli şikayette bulunmuşlardı. Osmanlı Devleti de durumu düzeltmek için gayret sarfetmiş, hatta 8 Ağustos 1783 senesinde Garb Ocakları'nın Nemçe tüccar gemilerine zararı olmayacağına dair senet vererek, zararın sözkonusu olması durumunda altı ay içinde ödemeyi kabul etmiştir.

BİBLİYOGRAFYA**A- ARŞİV VESİKALARI****1- BAŞBAKANLIK OSMANLI ARŞİVİ**

Ali Emiri Tasnifi-I. Abdülhamid

İbnülemin Tasnifi-Hariciye

Cevdet Tasnifi-Hariciye

Hatt-ı Hümâyûn Tasnifi

Nâme-i Hümâyûn Defteri, Nr. 1

Nâme-i Hümâyûn Defteri, Nr. 7

Nâme-i Hümâyûn Defteri, Nr. 8

Nâme-i Hümâyûn Defteri, Nr. 9

Nâme-i Hümâyûn Defteri, Nr. 57/1

Nemçe 'Ahidnâme Defteri, Nr. 59/3

Nemçe Ahkâm Defteri, Nr. 58/2

Nemçe Ahkâm Defteri, Nr. 60/4

Nemçe Ahkâm Defteri, Nr. 61/5

Nemçe Ahkâm Defteri, Nr. 62/6

Divân-ı Hümâyûn Bâb-ı Asafî Belgeleri'nden Divân-ı Hümâyûn
Düvel-i Ecnebiye Kalemi (A.DVN.DVE)

Mühimme Defteri, Nr. 145

B- YAZMA ESERLER

Antakyalı Münif Efendi, **Zafernâme-i Münif**, Süleymaniye Kütüp., TY, Nr. 3655/3.

Ragıp Paşa, **Fethiye-i Belgrad**, Süleymaniye Kütüp., TY, Nr. 3655/2.

Subhi Mehmed Efendi, **(Sami-Şakir-Subhi) Tarihi**, Süleymaniye Kütüp., TY, Nr.634.

Subhi Mehmed Efendi, **Muzakerat-ı Sulhiyye Tarihçesi**, Süleymaniye Kütüp., TY, Nr. 2100.

Süleyman Halil Fehmi Efendi, **İzzi Tarihi**, İstanbul Üniversitesi Kütüp., TY, Nr. 6020.

C- MATBU ESER VE İNCELEMELER**1- MAKALELER**

BAĞIŞ Ali İhsan, "Ruslar'ın Karadeniz'de Yayılması Karşısında İngiltere'nin Ticarî Endişeleri", *Türkiye'nin Sosyal ve Ekonomik Tarihi (1071-1920)*, Yay. O. Okyar-H. İnalçık, Ankara 1977, ss. 211-214.

BARKAN Ömer Lütfi, "Avarız", *İ.A.*, c. II, İstanbul 1979, ss. 13-19.

BAYSUN M. Cavid, "Belgrad", *İ.A.*, c. II, İstanbul 1979, ss. 475-485.

BAYSUN M. Cavid, "Balyos", *İ.A.*, c. II, İstanbul 1979, ss. 291-295.

BECKER C.H., "Cizye", *İ.A.*, c. III, İstanbul 1988, ss. 119-201.

BEYDİLLİ Kemal, "Boğazlar Meselesi", *T.D.V.İ.A.*, c. VI, İstanbul 1992, ss. 266-269.

BEYDİLLİ Kemal, "Avusturya", *T.D.V.İ.A.*, c. IV, 172-177.

BEYDİLLİ Kemal, "Karadeniz'in Kapalılığı Karşısında Avrupa Küçük Devletleri ve Mîrî Ticâret Teşebbüsü", *Belleten*, c. LV, sa. 214, Ankara 1991, ss. 687-755.

BOSTAN İdris, “İzn-i Sefine Defterleri Ve Karadeniz’de Rusya ile Ticaret Yapan Devlet-i aliyye Tüccarları (1780-1846)”, **Marmara Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Türklük Araştırmaları Dergisi**, c. VI, İstanbul 1990, ss.21-43.

BOSTAN İdris, “Garb Ocaklarının Avrupa Ülkeleri İle Siyasi ve Ekonomik İlişkileri (1580-1624)”, **Tarih Enstitüsü Dergisi**, sa. 14, İstanbul 1994, ss. 59-86.

BOZKURT Nurgül, “XVIII. Yüzyılın Başlarında Osmanlı-Avusturya Ticarî Münâsebetleri”, **Tarih İncelemeleri Dergisi**, c. XII, İzmir 1997, ss. 183-196.

DULLINGER Jozef, “Die Handelskompagnien Österreichs nach dem Orient und nach Ostindien in der ersten Hälfte des 18. Jahrhunderts”, **Zeitschrift für Wirtschaftsgeschichte**, 7/1900, ss. 46-83.

ERGENÇ Özer, “XVIII. Yüzyılda Osmanlı Sanayi ve Ticâret Hayatına İlişkin Bazı Bilgiler”, **Belleten**, sa. 203, Ankara 1988, ss. 501-533.

HALAÇOĞLU Ahmet, “Humbaracı”, **T.D.V.İ.A.**, c. XVIII, İstanbul 1998, ss. 349-351.

HALAÇOĞLU Ahmet, “Ereğli’de Rus Elçilik Heyetine Yapılan 1741 Tarihli Masraf Defteri”, **Askeri Tarih Bülteni**, sa. 38, Ankara 1995, ss. 179-184.

HASSINGER Herbert, “Die Erste Wiener Orientalische Handelskompagnie 1667-1683”, **Vierteljahre für Soziale und Wirtschaftsgeschichte**, XXXVI/I, Stuttgart 1942, ss. 1-53.

HITZEL Frederic, “Dil Oğlanları”, **Toplumsal Tarih**, (çev. Aksel Tibet), c. IV, sa. 21, İstanbul 1995, ss. 37-43.

HİZMETLİ Sabri, “Türklerin Yönetimi Döneminde Cezayir’in İdaresi ve Kurumları”, **Belleten**, c. LVIII, sa. 221, Ankara 1994, ss. 71-117.

İBREÇ Yusuf Ziya, “Osmanlı Devleti’nin Dış Dünya İle Temasları Neticesi İktisadi ve İctimai Politikasında Oluşan Değişiklikler”, **Türk Dünyası Araştırmaları**, sa. 58, Şubat 1989, ss. 117-135.

İLGÜREL Mücteba, “III. Osman, III. Mustafa”, **Doğuştan Günümüze Büyük İslâm Tarihi**, c. XI, İstanbul 1993, ss. 147-165.

İLGÜREL Mücteba, "Türkler (Osmanlılar)", *İ.A.*, c. XII/II, İstanbul 1988, ss. 286-381.

İNAN Kenan, "Tercümanların Statüleri", *Tarih ve Toplum*, c. XXVI, sa. 154, İstanbul 1996, ss. 196-201.

İPŞİRLİ Mehmet, "Elçi", *T.D.V.İ.A.*, c. XI, İstanbul 1995, ss. 3-15.

İZGÜER Ahmet Zeki, "Osmanlı İmparatorluğu Tarafından Avusturya'ya verilen Ticarî İmtiyâzlara Dâir", *Türk Dünyası Araştırmaları*, Ayı basım, İstanbul Arşiv kütüphanesi, ss. 75-86.

KARAL Enver Ziya, "Barbaros Hayreddin Paşa", *İ.A.*, c. II, İstanbul 1979, ss. 311-315.

KÖPRÜLÜ M. Fuad, "Bac", *İ.A.*, c. II, İstanbul 1979, ss. 187-190.

KURAN Ercüment, "Osmanlı Döneminde Mağrib Tarihi", *Osmanlı*, c. I, Ankara 1999, ss. 398-409.

KÜTÜKOĞLU Mübahat S., "XIX. Yüzyılda Trabzon Ticareti", *Tarih Boyunca Karadeniz Bildirileri I*, Samsun 1988, ss. 97-131.

KÜTÜKOĞLU, Mübahat S., "XVIII. Yüzyılda Osmanlı Devleti'nde Fevkalâde elçilerin Ağırlanması", *Türk Kültürü Araştırmaları*, Prof. Dr. İsmail Ercüment Kuran'a Armağan, yıl XXVII/1-2, Ankara 1989, ss. 199-231.

LYBYER Albert Howe, "Osmanlı Türkleri ve Doğu Ticaret Yolları", *Tarih İncelemeleri Dergisi*, (çev. Necmi Ülker), c. III, İzmir 1987, ss. 141-157.

MANTRAN Robert, "XVIII. Yüzyılda Osmanlı İmparatorluğu'nda Ticâretin Değişmesi", *Tarih İncelemeleri Dergisi*, (çev. Zeki Arıkan), c. III, İzmir 1987, ss. 159-175.

MARDİN Ebül'ulâ, "Harac", *İ.A.*, c. V, İstanbul 1988, ss. 222-225.

ORHONLU Cengiz, "Tercüman", *İ.A.*, c. XII/I, İstanbul 1979, ss. 173-181.

ORTAYLI İlber, "Ottoman-Habsburg Relations, 1740-1770, And Structural Changes In The International Affairs Of the Ottoman State", *Türkische Miscellen*,

Robert Anhegger, Festschrift.Armağani.Melanges, c. IX, İstanbul 1987, ss. 287-298.

ORTAYLI İlber, "1727 Osmanlı-Avusturya Seyrüsefâin Sözleşmesi" A.Ü.S.B.F. Dergisi, XXVIII/3-4, Aralık 1973, ss. 97-110.

ORTAYLI İlber, "İkinci Viyana Kuşatmasının İktisadi Sonuçları Üzerine", Osmanlı Araştırmaları II, İstanbul 1981, ss. 195-202.

ÖZCAN Abdülkadir, "Humbaracı Ahmed Paşa", T.D.V.İ.A., c. XVIII, İstanbul 1998, ss. 351-353.

ÖZEL Ahmet, "Harbî", T.D.V.İ.A., c. XVI, İstanbul 1997, ss. 112-114.

ÖZTÜRK Necdet, "Tunus'un Osmanlı Hakimiyetine Geçmesi", Türk Dünyası Araştırmaları, sa. 52, Şubat 1988, ss. 103-113.

PANZAC Daniel, "XVIII. Yüzyılda Osmanlı İmparatorluğu'nda Deniz Ticareti", Tarih İncelemeleri Dergisi, c. IV, İzmir 1989, ss. 179-192.

PARMAKSIZOĞLU İsmet, "Karlofça", İ.A., c. VI, ss.346-350.

Paskaleva Virginia, "Osmanlı Balkan Eyâletleri'nin Avrupalı Devletlerle Ticaretleri Tarihine Katkı (1700-1850)", İ.Ü.İ.F.M., c. XXVII, İstanbul 1968, sa.1-2, ss. 37-73.

SAHİLLİOĞLU Halil, "Osmanlı Para Tarihinde Dünya Para ve Maden Hareketinin Yeri", O.D.T.Ü. Gelişme Dergisi, 1978 Özel Sayısı, Ankara 1976, ss. 1-38.

SAVAŞ Ali İbrahim, "XVIII. Asırda Osmanlı-Avusturya İlişkileri", Askeri Tarih Bülteni, yıl.17, sa.32, Ankara 1992, ss.23-54.

SAVAŞ Ali İbrahim, "Takrîr-i Ahmed Merâmî Efendi (Azak Muhaddidi Ahmed Merâmî Efendi'nin 1740/1741 Sınır Tesbit çalışmaları Hakkındaki Raporu)", BELGELER, Türk Tarih Belgeler Dergisi, c. XVI, sayı 20'den ayrı basım, Ankara 1996, ss. 151-173.

SAVAŞ Ali İbrahim, "Osmanlı Elçilerinin Sefaret Güzergahları", Toplumsal Tarih, sa. 27, Mart 1996, ss. 54-61.

SAVAŞ Ali İbrahim, "Avusturya Basınında Bir Osmanlı Elçisi", **Toplumsal Tarih**, sa. 41, Mayıs 1997, ss. 51-55.

SAVAŞ Ali İbrahim, "Asitâne-i Sa'âdete Gelen Yabancı Elçilerin Resm-i Kabul Protokolleri", **Askerî Tarih Bülteni**, sa. 40, Ankara 1996, ss. 11-16.

SAVAŞ Ali İbrahim, "Osmanlı Diplomasisinde "El-kâdimu yuzâru" Kaidesi", **Tarih Enstitüsü Dergisi (Prof.Dr. Münir Aktepe'ye Armağan)**, sa. XV, İstanbul 1997, ss. 431-456.

SAVAŞ Ali İbrahim, "Osmanlı Diplomasisinin Yapısal ve Siyasal Dönemleri Hakkında Bir İnceleme", **Askerî Tarih Bülteni**, sa. 41, Ankara 1996, ss. 1-17.

SAVAŞ Ali İbrahim, "Osmanlı Elçilerinin Resm-i Kabul Protokolleri", **Tarih İncelemeleri Dergisi**, c. XI, İzmir 1996, ss. 111-124.

SAVAŞ Ali İbrahim, "Genel Hatlarıyla Osmanlı Diplomasisi", **Osmanlı**, c. I, Ankara 1999, ss. 643-659.

ŞAKİR Ziya, "Karlofça Muahedesi", **Resimli Tarih Mecmuası**, c. III, sa. 32, İstanbul 1992, ss.1676-1678.

ŞAKİROĞLU Mahmut, "Balyos", **T.D.V.İ.A.**, c. V, İstanbul 1992, ss. 43-47.

TANSEL Salâhaddin, "Büyük Friedrich Devrinde Osmanlı-Prusya Münasebetleri Hakkında", **Bellekten**, c. X, sa. 37, Ankara 1946, ss. 133-165.

TANSEL Selâhaddin, "Osmanlı-Leh Münâsebetleri (1764-1768)", **A.Ü.D.T.C.F.D.**, c. IV, Ankara 1946, ss. 69-84.

TANSEL Selâhaddin, "1768 Seferi Hakkında Bir Araştırma", **A.Ü.D.T.C.F.D.**, c. VIII, sa. 4, Ankara 1950, ss. 477-536.

TEKİN Oğuz, "Osmanlı İmparatorluğu'nda Para", **Osmanlı**, c. III, Ankara 1999, ss. 169-179.

TURAN Şerafettin, "Barbaros Hayreddin Paşa", **T.D.V.İ.A.**, c. V, İstanbul 1992, ss. 65-67.

TURGAY A. Üner, "Trabzon", **Doğu Akdeniz'de Liman Kentleri (1800-1914)**, (çev. Gül Çağalı Güven), İstanbul 1994, ss. 45-73.

UZUNÇARŞILI İsmail Hakkı, "Berat", İ.A., c. II, İstanbul 1979, ss. 523-524.

ÜLKER Necmi, "XVII. ve XVIII. Yüzyıllar İpek Ticâretinde İzmir'in Rolü ve Önemi", Bekir Kütükoğlu'na Armağan, İstanbul 1991, ss. 327-341.

YALÇINKAYA Mehmet Alaaddin, "Osmanlı Devleti'nin Yeniden Yapılanması Çalışmalarında İlk İkamet Elçisinin Rolü", Toplumsal Tarih, c. VI, sa. 32, İstanbul 1996, ss. 45-53.

YALÇINKAYA Mehmet Alaaddin, "Bir Avrupa Diplomasi Merkezi Olarak İstanbul 1792-1798 Dönemi İngiliz Kaynaklarına Göre, Osmanlı, c. I, ss. 660-675.

YILMAZ Muammer, "Merzifonlu Kara Mustafa Paşa ve Viyana", Türk Dünyası Tarih Dergisi, Aralık 1992, ss. 13-28.

WAGNER Georg, "Osmanlı İmparatorluğu ve Avusturya", Türk Kültürünü Araştırma Enstitüsü Dergisi, (çev. Cemil Ziya Şanbey), yıl. III-IV-V-VI, Ankara 1966-1969.

2- KİTAPLAR

AHMED CEVDET, Tarih-i Cevdet, c. I, II, IV, VI, İstanbul 1309.

AHMED RESMÎ, Hülasatü'l-İ'tibar, İstanbul 1286.

AHMED VÂSİF EFENDİ, Mehâsinü'l-Âsâr ve Hakâikü'l- Ahbâr, (Yay. Haz. Mücteba İlgürel), Ankara 1994.

AKSAN Virginia, Ahmed Resmî Efendi, (Çev. Özden ARIKAN), TVYY, İstanbul 1997.

ANAFARTA Nigâr, Osmanlı İmparatorluğu İle Lehistan (Polonya) Arasındaki Münasebetlerle İlgili Tarihi Belgeler, İstanbul 1979.

ATSIZ Bedriye, Ahmed Resmî Efendi'nin Viyana ve Berlin Sefaretnâmeleri, Tercüman 1001 Temel Eser, İstanbul 1980.

Avusturya Devleti Teba'sının Memâlik-i Osmaniye'de Ticâretlerine Dâir Mevadd-ı 'Ahdiye Mecmû'aları, Viyana 1846.

BAĞIŞ Ali İhsan, Osmanlı Ticâretinde Gayri Müslimler, Kapitülasyonlar-Berath Tüccarlar, Avrupa ve HayriyeTüccarları (1750-1839), Ankara 1983.

BEYDİLLİ Kemal, Büyük Friedrich Ve Osmanlılar, İstanbul 1985.

BEYDİLLİ Kemal, 1790 Osmanlı-Prusya İttifakı (Meydana gelişi-Tahlili-Tatbiki), İstanbul 1984.

BOZKURT Nurgül, 1699-1736 Tarihli Ecnebi Defterlerine Göre XVIII. Yüzyılın İlk Yarısında Osmanlı-Avusturya Münâsebetleri, Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, Samsun 1994.

BRIAN-CHANİNOV N., Rusya Tarihi, (çev. Galip Kemali Söylemezoğlu), Ankara 1939.

CASSELS Lavender, The Struggle for the Ottoman Empire (1717-1740), Great Britain 1966.

ÇAPRAZ Hayri, 1740-1792 Osmanlı-Rus Münasebetleri, Yüksek Lisans Tezi, Isparta 1997.

DANIŞMEND İsmail Hami, İzahlı Osmanlı Tarihi Kronolojisi, c. II, III, IV, İstanbul 1971.

DIYARBEKİRLİOĞLU Zeynep, Osmanlı-Avusturya Gümrük Tarifeleri, İ.Ü.E.F. Osmanlı Müesseseleri ve Medeniyeti Tarihi Kürsüsü Mezuniyet Tezi, İstanbul 1977.

DRIULD Edward, Şark Meselesi Bidayetten Zamanımıza Kadar, çev. Nafiz, İstanbul 1328..

Dukakinzâde Feridun, 1736-1739 Türk-Avusturya-Rus Seferi, İstanbul 1928.

DUVERNOY Jean, Le Regime International du Danube, Grenoble1941.

Ebu Sehl Nu'mân Efendi, Tedbîrat-ı Pesendîde, (Yayına Hazırlayan. Ali İbrahim Savaş), Kırıkkale 1995.

ELDEM Vedat, Osmanlı İmparatorluğu'nun İktisadi Şartları Hakkında Bir Tetkik, Ankara 1994.

ERBAKAN Cevat, 1736-1739 Osmanlı-Rus ve Avusturya Savaşları.

ERİM Nihat, Devletlerarası Hukuku ve Siyasi Tarih Metinleri, c. I, Ankara 1953.

GITERMANN Valentin, Geschichte Ruslands, Zweiter Band, Frankfurt 1987.

GÜVENÇ Lütü, Osmanlı Devri, Osmanlı-Avusturya Harbi (1593-1606), Genelkurmay Başkanlığı Yayınları, Ankara 1985.

HALM Hans, Habsburgischer Osthandel im 18. Jahrhundert, München 1954.

HAMMER Baron Joseph Von Purgstall, Büyük Osmanlı Tarihi, c. VII, VIII, IX, İstanbul 1998.

HINZ Walter, İslâm'da Ölçü Sistemleri, (çev. Acar Sevim) İstanbul 1990.

HEYET, Mufassal Osmanlı Tarihi, c. II, III, IV, V, İstanbul 1958.

IORGA, Osmanlı Tarihi, c. V, (Çev. Bekir Sıtkı Baykal), Ankara 1948.

İLTER Aziz Samih, Şimali Afrika'da Türkler, c. I, II, İstanbul 1936.

İNCİCYAN P.Ğ., XVIII. Asırda İSTANBUL, (Tercüme ve Notlar: Hrad D. Andreasyan), 2. Basım, İstanbul 1976.

KOÇU Reşad Ekrem, Osmanlı Muahedeleri ve Kapitülasyonlar, İstanbul 1934.

KOÇUBİNSKİ A.L., Graf Andrey İvanoviç Osterman İ Razdel Turtsii: İz İstorii Vostoçnova Voprosa (Voyna Petn Let 1735-1739), Odessa 1899.

KÖSE Osman, 1774 Küçük Kaynaça Antlaşması (Oluşumu, Tahlili, Tatbiki), Basılmamış Doktora Tezi, Samsun 1997.

KURAN Ercümen, **Avrupa'da Osmanlı İnkâmet Elçiliklerinin Kuruluşu ve İlk Elçilerin Siyasi Faaliyetleri (1793-1821)**, Ankara 1988.

KURAT Akdes Nimet, **Rusya Tarihi**, Ankara 1993.

KURAT Akdes Nimet, **Türkiye ve Rusya**, Ankara 1990.

KURDAKUL Necdet, **Ticaret Andlaşmaları Ve Kapitülasyonlar**, İstanbul, Mart 1981.

KÜTÜKOĞLU Mübahat S., **Osmanlı-İngiliz İktisâdî Münâsebetleri**, c. I, Ankara 1974.

KÜTÜKOĞLU Mübahat S., **Osmanlılarda Narh Müessesesi ve 1640 Tarihli Narh Defteri**, İstanbul 1983.

MANTRAN Robert, **Osmanlı İmparatorluğu Tarihi**, (çev. Server Taninli), İstanbul 1995.

MANTRAN Robert, **17. Yüzyılın İkinci Yarısında İSTANBUL**, (çev. Mehmet Ali Kılıçbay, Enver Özcan), c. I, II, Ankara 1990.

Macar İskender-Ali Reşad, **Kapitülasyonlar**, İstanbul 1330.

Mecmû'a-i Mu'âhedât, c. III.

MUSTAFA NURİ PAŞA, **Netayic ül-Vukuat**, c. III, İstanbul 1327.

MUSTAFA NURİ PAŞA, **Netayic ül-Vukuat**, (çev. Neşet Çağatay), c. III-IV, Ankara 1992.

NEBİOĞLU Osman, **Bir İmparatorluğun Çöküşü ve Kapitülasyonlar**, Ankara 1986.

PAKALIN Mehmet Zeki, **Osmanlı Tarih Deyimleri ve Terimleri Sözlüğü**, c.I, II, III, İstanbul 1983.

PİTON Rene, **Karadeniz ve Boğazlar Meselesi**, (Terc. Hüseyin Nuri), İstanbul 1325.

ROİDER Karl, **Ausrias Eastern Questions**, Newjersey 1982.

Sadr-ı Esbak Kâmil Paşa, **Tarih-i Siyasî Devlet-i Aliyye-i Osmaniye**, c. II, Matba'a-i Ahmed İhsan, Sene-i Hicriye 1327.

SAVAŞ Ali İbrahim, **Der Gesandtschaftsbericht Des Mustafa Hatti Efendi über Die Gesandtschaftsreise Nach Wien**, zur Erlangung des Doktorgrades an der Philosophischen Fakultät der Universität Wien 1989.

SERTOĞLU Midhat, **Osmanlı Tarih Lûgatı**, İstanbul 1986.

SOREL Albert, **XVIII. Asırda Mesele-i Şarkıyye ve Kaynarca Muahedesi**, İstanbul 1911.

STADTMÜLLER Georg, **Geschichtliche Ostkunde**, München 1953.

STOYE John, **Viyana Kuşatması**, (çev. Selâhattin Atalay), İstanbul 1983.

SPULER Bertold, **1739 Belgrad Barış Antlaşmasına Kadar Avusturya Devleti Tarafından İstanbul'a gönderilen Elçiler**, Türk Tarih Kurumunda basılmak üzere teslim edilmiştir (çev. Ali İbrahim Savaş).

SÛDÎ Süleyman, **Defter-i Muktesid**, (Yayına hazırlayan: M. Ali Ünal), Isparta 1996.

Şem'dânî-zâde Fındıklılı Süleyman Efendi, **Târih-i Mür'î't-Tevârih I**, (Yay. Haz. M. Münir Aktepe), İstanbul 1976.

TEBLY Karl, **Dersaadette Avusturya Sefirleri**, (çev. Selçuk Ünlü), Ankara 1988.

THEVENOT Jean, **1655-1656'da TÜRKİYE**, *Tercüman 1001 Temel Eser*, (çev. Nuray Yıldız), İstanbul 1978.

TREMEL Ferdinand, **Wirtschafts-Und Sozialgeschichte Österreichs**, Graz 1969.

TUKİN Cemal, **Osmanlı İmparatorluğu Devrinde Boğazlar Meselesi**, İstanbul 1947.

UNAT Faik Reşit, **Osmanlı Sefirleri ve Sefaretnameleri**, Ankara 1987.

UZUNÇARŞILI İsmail Hakkı, **Osmanlı Tarihi**, c. II, IV/1, Ankara 1988.

UZUNÇARŞILI İsmail Hakkı, Osmanlı Devleti'nin Merkez ve Bahriye Teşkilatı, Ankara 1988.

UZUNÇARŞILI İsmail Hakkı, Osmanlı Devleti Teşkilatı'nda Kapukulu Ocakları, c. I, Ankara 1988.

ÜLKER Necmi, XVII. ve XVIII. Yüzyıllarda İzmir Şehri Tarihi I, İzmir 1994.

ÜSTÜN Cevad, 1683 Viyana Seferi, İstanbul 1941.

VANDAL Albert, Une Ambassade Française en Orient Sous Louis XV, Paris 1887.

YÜCEL Yaşar, Muhteşem Türk Kanuni İle 46 yıl, Ankara 1991.

YÜCEL Yaşar, SEVİM Ali, Osmanlı Klâsik Dönemin Üç Hükümdarı, Fatih-Yavuz-Kanuni, Ankara 1991.

ZINKEISEN Johan Wilhelm, Geschichte des Osmanischen Reiches in Europa. Bd.I-VII, Gotha 1854-1863.

ZÖLLNER Erich, Geschichte Österreichs, München 1990.

EKLER

EK 1: BELGRAD ANDLAŞMASI (18 Eylül 1739)⁵¹⁶

Evvelki madde

Belgrad kal'esi vilâdet-i hazret-i 'İsa'nın bin yediyüz onyediyedi senesinde Roma imparatoru tarafından istilâ olunub tahliye ve Devlet-i 'Aliyye' me çevre-i 'atika ve hâlâ mevcûd olan ta'mîrat ve ittisâlinde olan istihkâmlar ile teslîm oluna bundan ma'ada tersâne ve cebehâne mahzenler ve soltathaneler ve varoş şehrinde mevcûd beğlik ve 'avâm-i ebniyyeler Devlet-i 'Aliyye' me teslîm oluna kusûr kalan kal'ede ve şehirde cedîd olan istihkâmlar ve cidârlar ve şanslar ki nehr-i Tuna ve nehr-i Sava'nın karşusundadır. Sekirdim ve şiv yerlerine değın hedm olunalar şol vechile ki Devlet-i 'Aliyye' me teslîm olunan mahallere bir dürlü zarar isâbet itdirilmiye.

İkinci Madde

Kezâlik Sapaç ya'ni Bögürdelen kal'ası Devlet-i 'Aliyye' me teslîm oluna velâkin asliyeti ve Belgrad şurutuna tatbîk oluna ve bu iki kal'elerin derunlarında bulunan esliha ve top ve zehâ'ir ve cebehâne misüllü ve sâ'ir nakli kâbil-i nesnelere ve gerek Tuna ve Sava'da mevcûd olan ceng gemileri ve sâ'ir sefineleri Devlet-i 'aliyye' mde minvâl-i muharrer üzere virilen Belgrad ve Bögürdelen kal'elerinin mukâbili olmak üzerè Roma İmparatoru'nun tasarrufunda kala.

Üçüncü Madde

Sırp eyâleti ve bu eyâletin içinde vâki' Belgrad kal'esi Devlet-i 'Aliyye' me Roma İmparatoru tarafından teslîm olunub nehr-i Tuna ve nehr-i Sava iki devlet

⁵¹⁶ BOA. Nâme-i Hümâyûn Defteri, Nr.7, s. 519-524, 525-533., Mu'âhedât Mecmû'ası, c. III, s. 120-131.

eyâletleri beyninde hudûd ola ve Sırp eyaletlerinin hudûdları kezâlik Bosna tarafından Karloviçe nâm mahalde 'akd olunan mevadd üzere olalar.

Dördüncü Madde

Nemçe Eflâkı dağlarıyla Devlet-i 'Aliyye'me Roma İmparatoru tarafından teslîm oluna ve Nemçe çâsârı tarafından Eflâk'da binâ olunan Perişan şansı hedm ve müceddeden binâ olunmamak üzere Devlet-i 'Aliyye'me kezâlik teslîm oluna.

Beşinci Madde

İrşove'nin ada ve kal'esi ve Santa Elizabeta tesmiye olunan şansı min haysü'l-mecmu' Nemçe Eflâk'ının hudûduna vârinca Roma İmparatoru'nun tasarrufunda kala velakin şol istisna ile ki İrşove adasının karşusunda olan küçük ova Mehâdiye tarafından Zerne Irmağı ile ve bir tarafdandan nehr-i Tuna ile ve bir tarafdandan dahi Nemçe Eflâk'ının hududu olan ırmak ile ve bir tarafdandan dahî ada-i merkumenin karşusunda olan Temeşvar'ın ibtidaları olan dağlar ile mahdûd olub bir ırmaktan ol bir ırmağa varınca İrşove adası karşusunda olan dağlardan şuru' olunub bu mahalde olan fâsıla ile her mahalde zikr olunan iki ırmağa gelince mesâha olunub bir hat çekile ve bu hatt ile tefrîk olunan ova Devlet-i 'aliyyemin tasarrufunda kala ve şart olunmuşdur ki eğer Devlet-i 'Aliyye'm Zerne ırmağını temâmen 'atik İrşove kasabasının verâsından ve ittisalinden akıdur ise evvel vakitte 'atik İrşove'nin mahalli mülhak olan ârâzisinden mâ'adâ zikr olunan ittisâli hasebiyle Devlet-i 'Aliyye'min tasarrufunda ola velâkin şol şart ile ki mahalli merkûmede bir vakitte istihkam virilmeye ve bu suyun sapıtması için bir sene müddet virilüb mecrâsı icrâ olunmadığı halde zikr olunan 'atik İrşove Roma İmparatoru'na kala bundan başka hudûd-ı merkûmesi üzere Mehâdiye mahallinin istihkâmları Roma İmparatoru tarafına 'âid olmalarıyla Devlet-i 'Aliyye'm cânibinden bilâ te'hir hedm ve imparator müşârün-ileyh tarafından müceddeden binâ olunmıya bundan gayri nehr-i Tuna ve nehr-i Sava sevâhilinde karâr-dâde olan vechile Roma İmparatoru'na kalub ve hedm olunacak şanslar hedm olunub müşârünileyh tarafından müceddeden binâ olunmıya.

Altıncı Madde

Bâlâda karâr-dâde olan mevadd üzere istihkâmın hedmine mübâşeret olunub itmâmı için mümkün mertebede bilâ te'hir müdâvemet oluna bundan gayri esâs

mevâddında tasrîh olunduğu üzere Belgrad ser-'askeri vezirim Ali Paşa beşyüz mikdari âdemisi ile Belgrad şehrine dâhil olmağle yine meşrû olan şart üzere şehir-i merkûmun istihkâmları külliyyet ile hedm olunmaksızın ta'yîn olunan mahalden vezîr müşârünileyh ve zâbitânından mâ'adâsı şehir içine tecâvüz eylemeyeler ve kezâlik kal'enin hedmi için mürâ'at olunub hedm olunacak istihkâmları külliyyet ile olmıyalar ve esâs mevaddının imzâsı gününden sonra tarafeynde olan husumet bi'l-külliye mündefi' ola ve tarafeynin re'âyâsından cânib-i ahâr vergü talebinde olmıyalar ve kezâlik esâsın imzâsı gününden sonra bilmezlik ile dahî tarafeynden esârî ahz olunmuş ise bilâ-baha redd olunmak üzere henüz tenbîh olunmamış ise muhkem tenbîh oluna ve Mehâdiye tarafına me'mûr olanlardan ma'âdâ Temeşvar eyâletinde bulunan Devlet-i 'aliyyem 'askeri bilâ-te'hîr 'avdet ideler ve Mehâdiye semtine me'mûr olanlar dahî me'mûriyetlerini icrâ eylediklerinde bilâ-tevakkûf 'avdet ve bu esnâda Temeşvar eyâletinde bulunan Devlet-i 'aliyyem 'askeri Nemçe imparatorunun re'âyâsına bir dürlü te'addi eylemeye.

Yedinci Madde

Nehr-i Tuna ve nehr-i Sava sâhilleri bir taraftan Devlet-i 'Aliyye' me ve bir taraftan Roma İmparatoru'na 'âid olub ve bunlardan hâsıl olan îrâd gerek sayd-ı mâhinin her nev'inden ve gerek hayvânâtın suvarmak ve tarafeynin re'âyâsına bi'l-iktizâ râci' olan menfa'at-i sâ'ire müşterek olaki lâkin her taraf sayd-ı mâhî hususunda vasat nehri tevavüz eylemeye ve açıklar üzerinde olan su değirmânları tüccarın âmed-şüd ider sefînelerine mâni' olmamak üzere hudûdlarda vâki' zâbitânın ma'arifetleriyle münâsib görülen menfa'at ve suhûleti için cânibeyn re'âyâsının sefîneleri bilâ-mâni' ve mezâhim ve masraf suyun akındısına yukârü kendülere 'âid olan tarafeynin yedek çekmek münderic oldukda karşı taraflarından yedek çekmesi câ'iz ola ve nehr-i Tuna ve nehr-i Sava'da mevcûd olan ve müceddeden hudûs iden adalar münâzi'i fihâ olduklarından ötede musarrah olan maddenin mefhûmu üzere ta'yîn olunacak muhaddidlerin ma'arifetleriyle bu makûle adalar kangı tarafın sevâhiline akreb bulunurlar ise ol tarafa 'âid olalar ve hudûdların tahdîdi zikr olunan adalar temyîzi mâddesinde ta'yîn olunacak müddetde tarafeynden mesâha oluna ve

tarafeynde re'âyâsının suhûleti için hudûdların intihâsında mesken ve kurâ vaz' ve binâ olunması bilâ-mâni' câ'iz ola.

Sekizinci Madde

Devlet-i 'Aliyye'min zir-hükümünde olan Eflâk ve Boğdan ve sâ'ir yerlerin boyarları ve 'avâmi her ne rütbede bulunurlar ise ceng ve cidâlin vaktinde bu makûlelerde Roma İmparatoru'nun himâyesine dâhil olmuş var ise işbu müsâleha-i mübârekenin hürmetine maziye külliyyet ile ferâmuş ve cürmleri 'afv olunub yine sâ'ir re'âyâ gibi meskenlerine gelmek ve emlâklarına nâ'il ve sâkin olmak dilerler ise Devlet-i 'aliyyeme gelmek câ'iz ola ve ceng vaktinde itâ'atden rû-gerdân olan tarafeyn re'âyâsından ahar tarafa varmış bulunurlar ise her vechile 'afv olunub yerlerine ve yurdlarına varmaları câ'iz ola ve ba-husûs ceng esnasında Devlet-i 'Aliyye'me ve Nemçe devletine ilticâ iden Sırp ve Temeşvar re'âyâsının mâl ve canlarına bir dürlü te'addi olunmıya.

Dokuzuncu Madde

Hazret-i 'İsa dininde olan Frenk rahiblerinin hakkında selâtin pişîn nısfet âyîn-i zemân-ı sa'adetlerinde virilân 'ahidnâmelerde mestûr ve mukayyed olan mevadd ve mahsûsan 'inâyet ve ihsân olunan nişân-ı 'alışân ve evâmir-i şerifenin mazmûnu üzere gerek Pazorofça sulhünden evvel ve gerek andan sonra ihsân olunduğu vechile bi'l-cümle râhiblere ve bâ-husus esâri tahlisi için Roma imparatorunun Padr Trinitari ta'bîr olunan ruhbanlarına müsâ'ade buyurulan hususat ba'de'l-yevm dahî mer'î tutulmak üzere taraf-ı hümâyûnumdan te'kîd oluna şöyle ki kiliseleri mesâğ-ı ser'î müstedîm üzere ta'mîr ve termîm ve idegeldikleri âyînlerin icrâya muhâlefet olunmıya. Hilâf-ı şer'î şerîf ve mugâyîr 'ahidnâme-i hümâyûn akçe mutalebesiyle ve gayri bahâne ile Padr Trinitari ta'bîr olunan mezbûr râhibler ve sâ'irlerine rencîde olunmayûb himâye-i pâdişâhanemde âsûde-hâl olalar ve müşârünileyh Roma imparatorunun büyük-elçisi Âstâne-i sa'âdetime geldikde âyînlerine ve Kudüs-i şerîf'de vâki' ziyâretgâhlarına ve ba'zı yerlerde vâki' kiliselerine mü'teallik siparişlerini i'lâm eyleye.

Onuncu Madde

Mukaddema ve bu def'â vâki' olan ceng ve cidâl esnâsında tarafeynden âhz ve beylik zindanlarda mahbûs olan mîrî esirler bu mübârek sulh u salâh hürmetine halâs ümidinde olub ba'de'l-yevm esirler musibete kalmaları 'inâyet-i mekârim-i pâdişâhi ve 'âdet-i hasene-i şehriyâriye muvâfık olmamağle mu'tâd-ı kadîm üzere tarafeynden olan esirler tarih-i temessükden altmış bir güne değin bi'l-cümle azâd ve itlâk olunalar ve sâ'ir nâsda ve Tâtâr tâ'ifesinde bulunan esirlerden dahî nasâra dininde olanları münâsib vechile mümkün olan ma'kûl ve mu'tedil bahâ ile itlâk olunmak câ'iz ola ve esir sâhibi ile uzlaşılmayub nizâ vâki' oldukda hâkimü'l-vakt olanlar mâbeynlerin tevfiik ideler eğer mümkün olmaz ise aldıkları bahâları şuhûd ile isbât veyâhûd sâhiblerine yemîn teklifi ile zâhir oldukda edâ olunub itlâk olunalar ve sâhibleri zîyade akçe tam'ı ile üserâ tahlisine mâni' olunmıya ve Devlet-i 'Aliyye'min dahî Nemçe memleketine varacak büyük-elçisi varub anda esir aramak ve itlaklarına sa'y itmek husûslarında ihtimâm eyledikde ricâl ve zâbitan-ı Nemçe İslâm'dan olan esirlere takayyüd ideler ve andan mukaddem ve mu'ahhar bu madde için Devlet-i 'Aliyye'm tarafından mahsûs adamlar ta'yîn olunmadığı takdirce müşarünileyh çâsârın tarafından hâkim olanlar üsera fukarasına sahib çıkub ve bahâların vech-i meşrûh üzere ayıtlayub bahâları kendülere îsâl olunmak üzere o makûleleri serhadlere irsâl birle müslümân esirlerin tahlisine sa'y ve ihtimâm ideler ve bu vech üzere esirlerin halâsına tarafeynden merhamet ile takayyüd oluna ve esirlerin itlâkları vakti gelinceye dek bu aralıkda hoşhâl olmalarıçün her taraftan sa'y oluna.

Onbirinci Madde

İki devletin tüccâr ta'ifesi tarafeyn memâlikinde emnen ve salimen kendü hallerinde ticâret ideler müşarünileyh Roma İmparatoru'na tâbi' vilâyetlerin tüccâr ve re'âyâları her kangı milletten iseler berren ve bi'l-istiklâl kendü sefineleriyle bahren bu güne değin mu'tâd olan vech üzere bayrak ve patentasıyla Memâlik-i mahrûseme kendü hallerinde gidüb ve gelüb ve alış-virüş idüb ve bu güne değin virülegelen gümrüklerin virdiklerinden sonra bir dürlü rencîde ve remîde olunmayüb himâye olunalar ve sâ'ir Devlet-i 'Aliyye'mde bulunan müste'min tâ'ifesine bahusûs France ve İngiltere ve Nederlande milletlerine olan müsâ'ade Roma

imparatorunun tüccârına mebzûl ve mer'î olub bu güne menfa'at ve emniyyet ile müntefi' ve emîn olalar ve Roma İmparatoru'nun memâlikine râhî olan Devlet-i 'Aliyye'm re'âyâsı ve tüccârına dahî bu vechile mu'amele oluna ve Devlet-i 'Aliyye'm tüccârından Nemçe memleketlerinde ticaret idenler her halde mahmî ve mahrûs kılınalar. Cezâyir ve Tunus ve Trablus ocaklarına ve sâ'ir tenbihi iktizâ iden mahallere muhkem tenbîh ve te'kîd oluna ki min-ba'd sulh u salâhın şurûtu ve kendüler ile mahsûsan 'akd olunan mevadda mugâyîr bir dürlü hareketde bulunmayalar ve leb-i deryâda vâki' olan Ülgünlü ve sâ'ir ol-tarafda olan kıla' ahalisi Devlet-i 'Aliyye'me tâbi' olan iskelelerden min-ba'd karsanlığa çıkmayub ve tüccâr sefinelerine bir dürlü zarar isâbet itdirilmeyüb ve o-makûle gerek firkate ve sâ'ir korsan sefineleri ref' ve kurulmasından men' olunalar şöyle ki her ne vakitte içlerinde sulh u salâha mugâyîr vaz' ve harekete cesâret ider olurlar ise nehb ü garet eyledikleri bi'l-cümle emvâl ve eşyâ taraflarından istirdâd olunub zararları tazmîn itdirile ve esîr eyledikleri kimesneler dahî esirlikden istihlâs olunub bu makûle eşkiyânın sâ'irlere mucib-i 'ibret olmak için şer'en lâzım gelen cezaları tertîb ve muhkem haklarından geline.

Onikinci Madde

'Acem tüccârına dahî bu vechile karâr virilmiştir ki Roma imparatorunun re'âyâsı bâlâda tasrîh olunan gümrük üzere nehr-i Tuna ve Devlet-i 'Aliyye'm ârâzisinden 'Acem memleketine varub ticaret eylemeleri câ'iz ola ve 'Acem tüccârı dahî Roma İmparatoru'nun ârâzisinden Devlet-i 'Aliyye'm memleketlerine geldiklerinde ve 'Acem memleketinden Devlet-i 'Aliyye'm ârâzisinden Roma İmparatoru'nun memâlikine vürüd iden 'Acem tüccârı yüzde beş olmak üzere ve reftiye-i tesmiye olunan gümrüklerini edâ eylediklerinden sonra bir dürlü bahâne ile ziyâde nesne ile tekâlîf olunmayalar.

Onüçüncü Madde

Sulh u salâh eğerçi tarafeynden işbu ittifâk ve hüsn-i rızâ ile karâr-dâde olan şurût üzere 'akd olunmuşdur lakin cümle sınırlarda tasrîh olundığı üzere makbûl olan 'uhûd ve şurût için bir gün evvelce tarafeynden mücerreb ve mu'temed ve sulh u salâha hayr-hâh vekiller nasb ve bir aya dek ta'yîn olunub mâbeynlerinde ma'kûl ve münâsib gördükleri mahalde me'mûn'ü'l-gâ' ile tevâbi'ler ile bir yere gelüb imkânı

mertebe bir gün evvel ve bilâ-te'hîr tarafeynden ta'ahhüd olunduğu üzere 'alâim-i mu'ayyene ile arazisi temyîz ve tefrîk ve tahdîd ve mâbeynde karâr-dâde olan mevaddı kemâl-i ihtimâm ve müsâra'at ile icrâ ideler.

Ondördüncü Madde

Gerek hîn-i mükâleme-i sulhde işbu mevadd ile tarafeynden ta'yîn olunan gerek bundan sonra vakt ve zamânıyla tarafeynin vükelâsı ma'arifetiyle her mahalde kat' ve temyîz olunacak sınır ve hudûd ba'de'l-yevm kemâl-i hürmet ile mürâ'at olunub bir dürlü 'illet ve bahâne ile tebdîl ve tağyîr ve tevsî' ve tazyîk olunmıya ve kat' ve ta'yîn olunan hudûd tarafeynden tecâvüz olunmayûb birbirlerinin zabt ve tasarruflarına dahl ü taarruz itmeyeler ve tarafeynin re'âyâsı ahârın itâ'atına cebr ve bir dürlü harâc ve gerek ba'de'l-yevm ve gerek güzeşte mutâlebesiyle ve gayri hâtıra gelür-gelmez nesnelere bir vechile rencîde ve remîde olunmayub cümle nizâ'lar hak üzere def' oluna.

Onbeşinci Madde

Bu mevâdd'anın mevaddına müte'allik fimâ-ba'd da'vâ ve nizâ zuhûr eyledikde faslı için tarafeynden der-'akab bî-tam' ve bî-garaz 'âkıl ve mücerreb ve sulh u salâha hayr-hâh ve 'adedi beraber ademler ta'yîn ve 'askersiz ancak tevâbi'ler ile münasîb mahalle gelüb istimâ' ve hakk ve 'adl ve hakk-ı civâre ri'âyet ile tevffîk ve fasl ideler ve tarafeynin re'âyâsı âsûde-hâl olub bilâ-nizâ' ve bahâne geçinüb te'addiye cesâret itmeleri ve sulh u salâhın ri'ayeti için muhkem tenbîh oluna lakin tarafeyn vekilleri görüb fasl idemedikleri işler zuhûr eyledikde tanzimi ve itmâmı hususu Astânelere havâle ve bu makûle nizâ' mümkün mertebede müddet-i kalilede görilüb faslı imhâl ve te'hîr olunmaya ve birbirini meydan okumak ve birbirleriyle döğüşmek selef 'ahidnâmelerde men' olunmağle ba'de'l-yevm dahî men' olunub meydâna ve savâşa okuyanlar fesâde bâ'is olmalarıyla haklarından geline.

Onaltıncı Madde

Bade'l-yevm tarafeynden gizlü ve 'ale'l-gafle çeteler işletmek ve tecâvüz ile zabt u nehb ü gâret ve re'âyâyâ te'addi olunmak muhkem men' oluna mütenebbih olmayûb hilâf-ı 'ahd(nâme) hareket idenler buldukları yerlerde âhz ve hapis ve

mahallinde şer‘le cürmlerine göre iktizâ iden cezaları bilâ-amân icrâ ve haklarından geline ve gasb olunan eşyâ her ne ise ihtimâm ile buldurulub hakk ve ‘adl üzere sâhiblerine redd itdirile ve zâbit ve başbuğ ve cümle iş erlerine tenbîh ve te’kîd oluna ki müsâmahadan ihtirâz idüb sadâkat ve istikâmet üzere ihkâk-ı hakk eyleyeler işlemeyüb mütenebbih olmıyanlardan ‘azli iktizâ idenler ‘azil ve şer‘en katl icâb idenler katl olunub haklarından geline.

Onyedinci Madde

Devlet-i ‘Aliyye’ m ile Roma İmparatoru beynlerinde ‘akd olunan sulh u salâh ‘iyâzenbi’l-lâhi te‘âlâ husumete mübeddil olur ise enhârda ve ârâzilerde bulunan tarafeynin bi’l-cümle re‘âyâları her ne cinsden olurlar ise alış-virişlerin edâ ve eşyâları ile emnen ve salimen hudûdlarına dâhil olmalarıçün bilâ-te’hîr habir ve agâh olunalar.

Onsekizinci Madde

Tarafeyn re‘âyâsından müfsid ve ‘âsî ve bedhâh olanlar iki cânibden dahî kabul olunmayub bir vechile himâye olunmıya bu makule ehl-i fesâd ve çeteci ve gâretçi her kimin re‘âyâsı olur ise olsun her kangı toprakda bulunur ise müstehakk oldukları cezaları tertîb oluna ve ihtifâ’ iderler ise haberleri olunub zâbitleri agâh oluna ki haklarından geleler ve zâbit ve baş olanlar dahî bu misillü eşkiyânın haklarından gelinmekde ihmâl ve tekasül iderler ise mes’ûl ve mu‘ateb olub ‘azl ve hakkından geline ve ‘ulûfelü ve dirliklü ve kendü hallerinde olmayüb böyle şekâvet idenlerin te‘addileri külliyyet ile mündefi’ olmak için mutlaka hırsızlık ile ta‘ayyüş iden haydûd ve piribek dedikleri kuttâ’ tarîk saklanmayub ve beslenmeyüb gerek kendülerin ve gerek saklıyanların haklarından geline bu makûle fesâd-ı ‘âdet-i müstemirresi olanlar sonradan salâh suretin gösterir ise dahî i‘timâd olunmayüb sınırlardan ba‘id yerlerde iskân itdirile.

Ondokuzuncu Madde

Ceng esnasında Roma İmparatoru’nun itâ‘atından rû-gerdân olub Devlet-i ‘Aliyye’ me dühûl ve ilticâ iden çâkî ve sâ’ir Macar tâ’ifesi sınırlarda olan re‘âyânın ârâmiş ve istirahatine hâlel gelmemek için iskân olunacak yerler sınır ve hudûd câniblerinden ba‘id olmak üzere Memâlik-i mahrûsemin bir semtinde murâd

olunduğu vech üzere temkîn ve terfih olunalar ve zevcelerine mûmâna'at olunmıya ki zevcelerinin yanına gelüb ta'yîn olunan mahalde ma'an sâkin olalar.

Yirminci Madde

İşbu müsâleha ve mevadd'â ve dostluk ve müddetin mâbeynde istihkâm ve istikrârıçün tarafeynden büyük-elçiler ta'yîn olunub vardıklarında ve geldiklerinde merâsim-i mu'tâd üzere hüsn-i mu'âmele ile i'zâz ve ikrâm ve istikbâl ve tesyi' olunalar ve dostluk nişânesiçün hüsn-i ihtiyâre ta'lik olunub her tarafın şânına lâyük hedâyâ ile büyük elçilerin hareket günü mâbeynde mukaddem haberleşüb inşâ'allahü-te'âlâ mâhî âbâd'da Belgrad hudûdunda tarafeynden ri'âyet olunan resm-i kadîm üzere mübâdele olunub asitânelere vusûllerinde tarafeyne nâfi' ve dostluğa muvâfık olan ahvâli murad olunduğu üzere 'arz ve i'lâm itmeleri câ'iz ola.

Yirmibirinci Madde

Taraafeyn elçileri gelüb ve gidüb ve meks eylediklerinde kadîmü'l-eyyâmdan berü olugeldiği merâsim (kadim) ve rütbelerine ve i'tibâr olundukları minvâl üzere bundan böyle tarafeynden gözedile ve müşârünileyh Roma imparatoru tarafından gelen elçi ve kapu-kethüdâsı ve gayri ademları istedikleri libâsı giydiklerinde kimesne bir dürlü mâni' olmaya elçileri ve kapu-kethüdaları ve maslahatgüzârları sâ'ir Devlet-i 'Aliyye'min dostları olan kralların elçileri maslahatgüzârları gibi mu'af müselleme ve âsûde-hâl olub müşârünileyh Roma imparatorunun rütbesine ve tasaddidine göre 'âdet-i hasene-i şehriyâri olan resm üzere ri'âyet olunalar ve tercümanları istihdam eyleyeler ulakları ve gayri ademları Beç'den Astâne-i sa'adetime ve Astâne-i sa'adetinden Beç cânibine varub geldiklerinde kanûn-ı kadîm üzere yol emirleri virilüb emîn ve sâlim varalar ve geleler ve iktiza eyledikde kendülere mu'âvenet oluna.

Yirmiikinci Madde

İşbu şurût ve kuyûd karâr-dâde olduğu üzere tarafeynden mukarrer ve mü'ekked kılunub imzâ gününden otuz güne değin tasdiknâme gelüb Astâne-i sa'adetimde mukîm ve hâlâ ordu-yu hümâyûnumda mevcûd rütbetlü murahhas ve

mutavassıt olan Françe elçisinin vesatetiyle mübâdele olunmak üzere mâbeynde olan ta'ahhüd ve iltizâm bir vechile tehallüf itmek ihtimâli olmıya.

Yirmiüçüncü Madde

Bu terk-i cidâlin müddeti inşallahü-te'âlâ işbu yedi sene ola müddet-i merkume temâmında belki nısfında medd olunması tarafeynden murad olunur ise tekrâr imtidâdı söyleşile ve tarafeynden hüsn-i rızâ ile karâr-dâde olan mevadd cenâb-ı hilâfet me'âb ve ahlâf ve varise ile Roma imparatoru beyninde ve kezâlik ahlâf ve variseleri beyninde masûn ve mahfûz olub devletleri ve mülkleri (devletleri) ve karada ve deryâda olan vilâyetleri ve şehr ve varoşları ve re'âyâ ve berâyâları beynlerinde bilâ-tağyîr mer'î ve muhterem ola ve tarafeynin hâkimleri ve zâbitlerine ve ru'esâ-yı 'asker ve cengcilerine ve tevâbi' ve levâhiklerine bi'l-cümle tenbîh ve te'kîd oluna ki anlar dahî tafsîl olunan şurût ve kuyûd ve mevadd-ı 'uhûd muktezâsınca hareket ve sulh u salâha mugâyîr bir dürlü 'illet ve bahâne ile birbirlerine rencîdeden ihtirâz ve mücânebet eyleyeler ve min-ba'd te'addi eylemeyüb konşuluğu gereği gibi gözedeler ve sâ'ir tevâ'if-i Tatar dahî bu sulh u salâhı ve dostluk ve barışıklık hukukunu gereği gibi ri'âyet ve siyânet idüb müşârünileyh Roma imparatoruna tâbi' olan memleket ve re'âyâ-yı Kırım Hanları tarafından dahî bir vechile te'addi ve tecâvüz olunmıya gerek esnâf-ı 'asker ve gerek tevâif-i Tattardan bir ferd hilâf-ı 'ahidnâme-i hümâyûna ve mugâyîr 'ahd u misâk te'addiye cesâret ider ise cezası tertîb oluna ve esâs temessükleri ve işbu mevadd-ı şurutu imzâ olunub mührlendiği günden tarafeynden husûmet ve te'addi külliyyet ile ref' olunmağle min-ba'd re'âyâ-yı tarafeyn emn ü emân ve istirâhat ve itminân üzere olalar ve yevm-i mezbûrdan te'addiyât-ı kemâl-i takiyyed ile men' ve def' olunmak için sınırlarda olan hükkâm ve zâbitlere tenbîh ve te'kîd oluna lakin ba'id yerlerde olan hükkâma bu sulhun müsâra'atı üzere haberi irişdirilmek için otuz gün müddet ta'yîn olunub andan sonra tarafeynden her kim muhâlefet ider ise bâlâda tahrîr olunduğu üzere hakkından geline.

İmdi fimâ-ba'd mevadd-ı merkûme üzere tecdîd ve temhîd olunan sulh u salâh müstevcibü'l-felâh-ı mukarrer ve mu'teber tutulub yerleri ve gökleri ve cemî' mahlûkât ve 'âmme-i masnû'âtı ketm-i 'ademden ihtirâ' ve îcâd-ı ibyân-ı hazretullahi celle-şânenin ism-i şerifeyn yâd ve ûlû peygamberimiz hatimu'n-

nebiyyûn ve mihri'l-enbiyâ ve el-mürselin ceyb-i hüdâ Muhammedü'l-Mustafa sallallahu te'âlâ-'aleyh ve's-selem hazretlerinin mu'cizât-ı bâhirelerini îrâd idüb şîme-i kerime-i şehriyâran sadâkat-ı mu'tâd ve ka'ide-i merziyye-i tâcidârân vefâ'-i a'tiyâd üzere 'ahd ve misâk iderüz ki zikr olunan mevaddın şurût ve kuyûduna ve sulh u salâhın mevâsik ve 'uhûduna kemâl-i ri'âyet olunub mâdamki ol-câhibden hilâfına vaz' ve hareket sâdır olmya taraf-ı hümâyûn pâdişâhanemizden ve ahlâf-ı nısfet ittisâfınızdan ve vükelâ-yı 'âlî-makam ve mîrî-mîrân sâhibü'l-ihtişâm ve ümerâ-yı zi'l-ihtirâm ve 'umumen 'asâkir-i nusret irtisâmımızdan ve bi'l-cümle 'ubûdiyyetimiz ile şeref-yâb olan tevâif-i hüddâmdan bir ferd hilâfına müte'allik vaz' ve hareket eylemeye.

Sene İsneyn ve Hamsin ve Mie ve Elf

İşbu tasdiknâmenin aslı kîsesi ve heyyet-i mecmu'asıyla rikâb-ı hümâyûn tarafına virilüb iç hazinededir.

Bî-makam el-mahrûse-yi Konstantiniye

EK 2: 27 MAYIS 1747 TARİHLİ TEMESSÜK⁵¹⁷

Evvelki Madde

Devlet-i 'Aliyye ile Devlet-i İmparatoriye'ye tâb'i olan re'âyâlar beyinde berren ve bahren sulh u salâh ve dostluk dâ'imi ve 'ale's-seviye 'akd-ı ticâret karâr-dâde olub şöyle ki Roma İmparatoru'na tâbi' re'âyâlar ve bâ-husûs Hetroryâ ya'ni Toşkana'nın dükâlığı kebîri hükûmetinde olan iskeleler ve limân ve adaların re'âyâları ve kezâlik Hamburg ve Lübeck (Lübeck) şehirlerinin tüccârından haşmetlü çâsâr Bavkarın bayrak ve patentalarıyla Memâlik-i mahrûseye gelüb bey' ü iştirâ eylemekde ârzû-mend olanlar dâhil olalar ve bunların cümlesi her nev'i emti'â ve eşyâleriyle Memâlik-i Mahrûse-i 'Osmaniye'ye gelüb rızık ve metâlarını çıkarub alış-viriş ideler müşârün-ileyhin bayrak ve patentalarıyla Boroban tüccârları mahsûs kendü sefineleriyle Devlet-i 'Aliyye iskelelerine âmed-şüd idüb ve metâ'larını

çıkârub bilâ-mâni' emnen ve sâlimen çıkub gideler ve fırtına ve avâriz-ı sâ'ireden mutazarrır olan sefinelerinin akçeleri ile iştirâsı tarafeynden câ'iz ola.

İkinci Madde

Tarafeyn tüccârları gerek berren ve gerek bahren getürdükleri emti'adan bir def'ada bir mahalde ve yine hudûd-ı İslâmiyeden iştirâ idüb ve memnu'âtdan olmayub vilâyetlerine götürdükleri emti'adan bir def'ada bir mahalde yüzde üç hesâbı üzere resm-i gümrüklerin edâ eylediklerinden sonra bir dürlü rencîde ve remîde olunmayub ve Devlet-i 'Aliyye tarafından sâ'ir dost olan devletlerin tüccârları haklarında mebzûl tutulan müsâ'ade-i müşârün-ileyhin tüccârına mebzûl ve mer'î olub bu gûne menfa'at ve emniyyet ile müntefi' ve emîn olalar ve bu husûs Devlet-i 'Aliyye tarafından giden tüccâr haklarında dahî bu vechile mer'î ola müşârün-ileyhin gerek berren ve bahren gelen tüccârının gümrükleri alınmak iktizâ eyledikde gümrük ümenâsı ve mübassırlar emti'â ve eşyâlarına zîyâde bahâ tahmîn iderler ise eşyâlarının 'aynı ta'dad olunub yüzde üç hesabı üzere 'aynı eşyâ alalar bu husûsda ümenâ tâ'ifesi 'aynı eşyâ almam akçe alırım deyu tüccârı tazyîk ve ta'cîz eylemeyeler ve resm-i gümrük için beyne'n-nas râyic olan akçe alınub bir vechile cevri eylemeyeler ve Devlet-i müşârün-ileyhin tüccârı Astâne-i sa'âdetde iştirâ idüb sefinelerine tahmîl eyledikleri eşyâlarının bir def'ada resm-i gümrükleri Astâne-i sa'âdetde edâ idüb gümrük ümenâsından yedlerine tezkere aldıklarından sonra mu'tâd üzere yol ahkâmı ile Boğaz hisârlarına vardıklarında yollarından alıkonulmıya ve tüccâr-ı mezkûr sefineleriyle getürdükleri eşyânın bir def'ada gümrüklerin virdiklerinden sonra emti'ası fûruht olunmayub ahâr iskeleye gitmek iktizâ ider ise sâ'ir dost olan devletin tüccârı misillü nakli câ'iz ola ve gümrüklerin gümrük ünenâsına edâ eylediklerini müş'ir yedlerine tezkere virilüb bir def'ada gümrüğü virilmiş emti'adan tekrâren gümrük talep olunmıya ve tarafeyn getürdükleri ve götürdükleri eşyâlarının gümrüklerini edâ itmeksizin eşyâların gümrükden kaçırırılar ise âhz olunduklarından kânûn-ı kâdim üzere zecren iki kat gümrüklerin alalar ve tarafeyn tüccârı yedlerinde bulunan meskûk altun ve gümüş nukûd akçelerinden ve sâ'ir dost olan müste'min tâ'ifesi gümrük virmedikleri eşyâdan iyâb

⁵¹⁷ BOA. Nâme-i Hümâyûn Defteri, Nr. 8, s. 231-235, 235-241. ; BOA. Nemçe 'Ahidnâme Defteri,

u zehâblarında resm-i gümrük talep olunmıyca ve Devlet-i müşârün-ileyha ya tâbî' olan tüccâr Memâlik-i mahruse iskelelerine gelüb memnu'âtden olmayub vilâyetlerine götürmek için iştirâ ve sefinelerine hamîl eyledikleri emti'â ve eşyânın bi't-temâm resm-i gümrüklerin gümrük ümenâsına edâ eylediklerinden sonra gümrük eminleri tarafından virilecek edâ tezkerelerini virmede 'avk ve te'hîr ile yollarından alikonmıyalar ve müşârünileyhin tüccârı götürdükleri emti'â ve eşyâlarını Devlet-i 'Aliyye tüccârı sefinelerine vaz' ve tahmîl idüb Memâlik-i mahruse iskelelerine çıkardıklarında kendü mâl ve metâ'ı olduğu takdirce mücerred Devlet-i 'Aliyye tüccârı sefinesiyle gelmişdir deyu hilâf-ı 'ahd u misâk yüzde üçden ziyâde gümrük talebiyle rencîde olunmıyalar.

Üçüncü Madde

Devlet-i 'Aliyye ile müsâleha ve dostluk olan kralların müste'min tüccârı Memâlik-i mahrûse-i Devlet-i 'Aliyye'den alub vilâyetlerine gönderdikleri emti'â ve eşyâ-yı müşârün-ileyhin tüccârı dahi iştirâ idüb vilâyetlerine götürmek câ'iz ola ve cânibeynin memnu'âtdan olan eşyânın bey' ü iştirâsında millet-i sâ'ireye müsâ'ade olunduğu üzere tarafeyn tüccârının haklarında kezâlik mu'âmele oluna.

Dördüncü Madde

Memâlik-i mahrusenin Akdeniz yalılarında ve cezirelerinde sâ'ir müste'min kralların konsolos ve tercümanları bulunduğu yerlerde her müşârün-ileyhe tâbî' tüccâr ta'ifesinin emn ve rahatları ve emr-i ticâretin tezâyüd ve temşiyeti için müşârün-ileyh Astâne-i sa'âdetde mukîm elçi ve kapu-kethüdalarının ma'arifetleriyle konsolos veyâhüd Konsolos vekili veyâ tercümân vaz'-ı câ'iz olub yedlerine sened virile ve kadimden konsolos ve tercüman vaz' olunmıyan iskelelerin birinde konsolos ve tercümân iktizâ ider ise mûmâ-ileyhim Vükelâ-yı Devlet-i 'Aliyye'ye i'lâm eyleyeler ve her ne mahalde ki konsolos vaz'ı iktizâ eyleye mûmâ-ileyhin 'arz ve i'lâmları ile müsâ'ade buyurulur ise yedine sened virilüb vardıkları mahallin hükkâm ve zâbitlerine kendülerini himâyet ve siyânet eylemeleriçün tenbîh oluna ve Memâlik-i mahrûsenin her ne mahallinde Devlet-i müşârün-ileyhe tâbî' tüccârdan biri fevt olurise ânın emvâl ve eşyâsına vechen mine'l-vücûh dahl ve ta'arruz ve

vaz'ıyyed olunmayub taraflarından kabza me'mûr olanlara zabt itdirile ve işbu 'akd olunan sulh u salâh muktezâsınca Devlet-i müşârün-ileyhin konsolos ve tercümanları ve bi'l-cümle kendü re'âyâlarından olan tüccâr ve işgüzârları ve bunların hidmetinde bulunan hüddâmı cizye ve tekâlif-i sâ'ire talebiyle rencîde olunmıyalar Devlet-i müşârün-ileyhaya tâbi' konsolos ve tercümanları ve müste'min olan kendü adamları ve sâ'ir tüccâr Memâlik-i mahrûsede bey' ü şırâ ve ticâret ve kefâlet ve sâ'ir umûr ve husûslarında nizâ vâki' olmamak için kâdiya varub sebt-i sicil itdirüb hüccet ve ma'mûliye temessük alalar sonra nizâ' olur ise hüccet ve temessük ve sicill-i nazar olunub mucib-i şer'isi ile 'amel oluna ve vâlâ-i memleket ve mütesellim voyvodalar da'vâcınız vardır sizi habs ideriz deyu bi-vech-i te'addi itmeyeler meclis-i şer'i ihzârları iktizâ eyledikde konsolos veyâhûd tercümanları ma'arifetiyle ihzâr olunalar ve habsleri iktizâ eyledikde nefslerine kefil olurlarise kendüler habs eyleyeler ve bunlardan birinde âhar kimesnenin alacağı zuhûr eyledikde zabtları ma'arifetiyle şer'le medbûndan tahsîl olunub bi-vech-i şer'i âhar kimesneden talep olunmıya ve Devlet-i müşârün-ileyh tarafından vaz' ve ta'yîn olunan konsolos ve vekilleri ve tercümanları ve sâ'ir itba'ı ve tüccârı sâkin oldukları mahalde mu'tâd üzere âyînlerin icrâ ve âyînlerinin icrâsında mûmâna'at olunmıya ve konsolos veyâ vekilleri veyâ tercümânları veyâ tüccârları veyâ itbâ'ından biriyle âhar kimesnenin da'vası zuhûr eylese üçbin akçeden ziyâde olan da'vâları kenar mahkemelerde istimâ' olunmayub sâ'ir müste'minlere kıyâsen da'vâları Astâne-i sa'âdete havâle oluna eğer tüccâr-ı mesfûrunun biri biri ile da'vâları zuhûr ider ise konsolosları ve tercümanları kendü 'âdetlerince dinleye ve kimesne mâni' olmıya ve gitmeğe âmâde olan seffinelerinde bulunan tüccârın biri ile âharın da'vâ ve nizâ'ı zuhûr eyledikde mücerred da'vâ-yı mezkûre için seffine-i merkûme yolundan alıkonulmayub konsolosları veyâ vekilleri veyâ tercümanları ma'arifetiyle 'acilen da'vâya faysal virile ve tüccâr-ı mesfûrdan birinin Astâne-i sa'âdetde mahkemeye ihzârları iktizâ eyleye. Tercümanları hâzır olmadıkça ihzâr olunmıya ve müşârün-ileyhe tâbi' tüccâr her ne mahalle varırlar ise gerek vülât ve gerek kuzât ve gerek sâ'ir maslahatgûzarlar tarafından hediye talebiyle rencîde olunmıyalar.

Beşinci Madde

Müşârün-ileyhe tâbi' tüccar sefineleri Memâlik-i mahrusse iskelelerinin birine gelüb kendü halleriyle ticâretleriçün lenger-endâz oldukda ticâretlerine dâ'ir işlerini bitürünceye değin ikâmetlerine mümâna'at olunmaya ve kendü hüsn-i rızâlarıyla eşyâlarını ihrâc itmezler ise eline metâ'nızı çıkarın deyu ibrâm itmeyeler.

Altıncı Madde

Devlet-i çâsâriyeye tâbi' sefinelere deryâda fırtına müzâyaka virdikde Devlet-i 'Aliyye'ye tâbi' sefâyin re'isleri ve ahvâl-i deryâda mâhir ol-mahallin kurbunda bulunanlar mu'âvenet ideler ve mu'âvenet için ücret-i mu'tedileden ziyâde nesne talep olunmıya veyâ bi-emr-i hüdâ bu makûle sefine gark ve helâk olur ise karaya çıkan eşyasına âhardan tecâvüz olunmayub ol-havaliyye karîb bulunan konsoloslara bi't-temâm teslim oluna ve i'tidâlden ziyâde ücret nakline talep olunmıya ve iki devletin limân ve iskelelerinde tarafeyn düşmanlarının ceng sefinesi donatmak câ'iz olmıya ve eğer bu ma'kûle sefine donatmış bulunub veyâhûd düşmân sefinesi devletinin iskele ve limanlarının birinde meks üzere bulunur ise ahad-ı tarafeynin sefinesi çıkub gideli yirmidört sâ'at geçmedikçe hasmının sefinesinin 'azîmeti câ'iz olmıya ve limânlar içlerinde ve top altlarında tarafeynin sefâini emîn ve sâlim olalar.

Yedinci Madde

Malta korsanı ve izbandid tâ'ifesi ahyânâ Akdeniz sularında geşt ü güzâr itmeleriyle Devlet-i 'Aliyye'ye tâbi' re'âyâyâ îsâl-i hasâret iderler ise bu sebeb ile çâsâr müşârün-ileyhin kendü hallerinde olan tüccâr sefinelerine ta'arruz ve rencîde olunmıya.

Sekizinci Madde

Devlet-i 'Aliyye'ye tâbi' olan tüccâr tâ'ifesi Devlet-i Çâsâriye'ye tâbi' tüccâr sefinelerine süvâr olub eşyâ tahmîl iderler ise İngiltere ve Françe ve Netherlande sefinelerine süvâr olanların vire geldikleri rüsûmâtı bunlar dahî vireler ve dostâne mu'âmele oluna.

Dokuzuncu Madde

Devlet-i müşârün-ileyhin tüccâr sefinelerini mîrî eşyâ tahmîl ve 'asker nakli veyâhûd âhar husûs için âhz sadediyle rencîde itmeyeler.

Onuncu Madde

Tarafeynin ceng sefâyini rûy-ı deryâda biribiri ile mülâki olduklarında birbiriyle dostluk idüb zarar ve ziyân eylemeyeler.

Onbirinci Madde

Devlet-i müşârün-ileyhin tüccârından biri ticâret veyâhûd ziyâret için olugeldiği üzere bir mahalle gitmek murad iderler ise varub gelmek câ'iz ola ve iyâb u zehâblarında esnâ-yı tarîkde cizyedar olanlar ve sâ'ir kemesneler dahl u ta'arruz eylememek için yedlerine Devlet-i 'Aliyye tarafından yol emri ve tenbîhnâmeler virile.

Onikinci Madde

Devlet-i Çâsâriye tüccârı simsârlık için yahûdi tâ'ifesinden birini kendü hüsn-i rızâlarıyla mâdamki istihdâm itmeyeler taraf-ı devlet-i 'aliyyeden berât-ı 'alışân ile ba-şefî'i mucbir ile yahûdi tâ'ifesinden simsâr ta'yîn olunmıya ve mesfûrlardan birî simsârlık hizmetinde istihdâm itmediler deyu bilâ-mûcib garazen ihânet ve zarar u ziyân kasdında olurlar ise sâ'ire mucib-i 'ibret için muhkem haklarından geline.

Onüçüncü Madde

Devlet-i Çâsâriye tüccârından veyâhûd konsolos ve vekilleri itbâ'ından biri madamki kendü hüsn-i rızâsıyla tercümânları muvacehesinde kabûl-i islâm itmeye ba'zılarının garaz ve şerirlerine binâen bizim yanımızda kabûl-i islâm itdi deyu kavli-i mücerred ile ta'ciz olunmayub ve hüsn-i rızâsıyla islâma gelenlerin sâbit olmuş deyni var ise mâlından edâ oluna.

Ondördüncü Madde

Roma İmparatoru'nun yedinde patentası bulunan tüccâr ve re'âyâlardan biri hasbe'l-iktizâ korsân sefinesinde bulunub sefine-i merkûm âhz ve korsânları esir olur

ise mesfûr kimesne mâdamki korsanlıkda 'alâkası olmıya esir olunmıya ve bundan böyle bir takrîb ile tarafeyn re'âyâsı istirkâk olunmıya.

Onbeşinci Madde

İki devlet beyninde 'akd olunan sulh u salâh ve muhabbet ve vifâk pâyidar ve üstüvâr olub 'iyâzâllahu-te'âla ahlâfı re'âyâlarına vaktiyle ihbâr olunub her biri müsâlehâtlarına temşiyet ve alacaklarını alub vireceklerini virdikten sonra nefis ve mallarıyla emnen ve salimen hudûdlarına idhâl oluna.

Onaltıncı Madde

İşbu mevadd-ı mün'akide taraf-ı Devlet-i 'Aliyye'den Cezâyir ve Trablus ve Tunus Ocaklarıyla ihbâr olunub müşârün-ileyhin sefâyini ve tüccâr ve re'âyâlarının ocâğ-ı merkumun ile emniyet birle âmed-şüdleri husûsu vech-i nünâsib ile bast ve temhîd ve anlar dahî işbu mevadda idhâl olunmak için bu hususu yâ Astane-i sa'âdetde müzâkere veyâhûd der-'aliyyeden ocaklar cânibine mahsûs kimesne gönderilüb müşârün-ileyh düka-i kebir tarafından ta'yîn olunan kimesne ile müsâleha ve müsâleme-i mahsûsa 'akdina sa'y eylemeleri câ'iz ola.

Onyedinci Madde

İşbu sulh u salâh ve müsâfat ve müvâlât ve ticâreti hâvi 'akd ve karâr-dâde olan sâlifü'l-beyân mevadd-ı şurûtu tarafeynden ruhsat-ı kâmile me'mûr olanların imzâ ve mührleriyle mümzâ ve memhûr kılınmağın fimâ-ba'd hilâfete bir dürlü vaz' ve hareketine cevâz ve ruhsat virilmemek üzere zikri mesbûk-ı mevadd-ı mün'akidde temessükü imza olunduğu günden altmış gün müddetinde tarafeynden tasdiknâmeler ile te'kîd ve kabûl ve zikr olunan onyedi madde bilâ-tağyîr ve halel-i hıfz ve ri'âyet olunmak üzere tarafeynden ta'ahhüd olunub ve ruhsatnâmesi hasebiyle elçi-i mûmâ-ileyh lâtin hisânında kendü mühr ve imzâsıyla memhûr ve mümzâ temessük vermekle biz dahî velâdet-i mutlaka-i mahakkaka ve ruhsat-ı kâmile-i şâmile-i musaddıkamız hasebiyle lisân-ı Türkîde kendü mühr ve imzâmız ile memhûr ve mümzâ işbu temessük tahrir ve elçi-i mûmâ-ileyhe def' ve teslîm olundu tahriren fi-elyevmü'l-sâb'î 'aşr Fî-şehr-i Cemâziye'l-evveli - Sene sittin ve mi'e ve elf.

El-mütevekkil 'ale'l-allahü'l-mülkü'l-ekrem Elhaç Muhammedü'l-vezirü'l-a'zâmım.

EK 3: 8 MAYIS 1775 BUKOVİNA'NIN AVUSTURYA'YA VERİLMESİ

(7 Rebiyü'l-evvel 1189)⁵¹⁸

Madde-i ûlâ

Leh kralı ve cumhûrundan istihlâs birle bu def'â Devlet-i imparatoriyenin taht-ı tasarruflarında olan Galiçya ve Lodomirya vilâyetlerine Erdel memleketinin bilâ-fâsıla ittisâli suhûlet ile murûr u 'ubûr için icâb iden zarûret ve ihtiyâçlarına dâ'ir Roma imparatoru ve imparatoriçesi cenâb-ı haşmet-me'âblarına takdîmât-ı dostânelerine mürâ'ât ile şek ve şüpheden 'ârî levâzım-ı muhabbet ve dostu ve hüsn-i hemcivâriyi izhâr ve icrâ zımnında bir taraftan nehr-i Tuzla ve Pokuçya ve Macar ve Erdel kenârları ile ve bir taraftan dahî vech-i âtil-beyân üzere keşf ve tasrîh olunacak hudûd ile mahdûd ârâziyi Devlet-i imparatoriyeye ferâgat ve teslim eder şöyle ki hudûd-ı mersûmenin hâvî olduğu ârâzi-i merkûme ba'de-izîn 'ale'd-devâm mülkiyet-i tâmmeye üzere Devlet-i imparatoriyenin taht-ı tasarrufunda kala ve binâ'en- 'alâ hazâ devleteyn memâlikini tefrîk ve temyîz kat'ı ile tahdîd zımnında fimâ-ba'd i'tibâr olunacak hudûd fâsılayı ta'yîn ve tahsîs için gerek Devlet-i 'Aliyye ve gerek Devlet-i İmparatoriyye taraflarından muhaddidler nasb ve tesyîr oluna ve mârû'z-zikr tarafeyn muhaddidleri Erdel kenârından Hotin ârâzisine vârinca cânib-i imparatoriyeden elçi-i mûmâ-ileyh vesâtetiyile 'arz ve takdîm ve Devlet-i 'Aliyye cânibinden dahî kabûl olunan harîtay ma'mûl baha tutmaları karâr-dâde olub harita-i merkûmenin iki musahhah sûreti dahî Devlet-i İmparatoriyye'nin muhaddidlerine verile şöyle ki tahdide kıyâm eylediklerinde Erdel kenârında vâki' Tesla İmpuçniya nâm sudan şurû' olunub Kandremi ve İstulpikani Kapokodrolni ve Suçava ve Siret ve Çernoviç nâm karyeleri müte'âkiben ihâta birle Purut nehrinin ötesinde Çernoviç ârâzisinden dâhil hudûd-ı imparatoriyeye olacak Çernanta pîşgâhından Hotin ârâzisine

⁵¹⁸ Mu'âhedât Mecmû'ası, c. III, s. 142-145.

varınca harita-i mezbûreye mutâbakat ile ve işâret olunan havâliyi tecâvüz itmâmek üzere fimâ-ba'd irâd-ı şükûk ve şübehât ile muhtemel olan münaza'ât-ı müteceddeden ihtinâb zımında tefrîk sınıra müste'id olan mahalleri ihtiyâr elyak ve enseb olan vechile hudûd-ı mukarrereyi geregi gibi ta'yîn ve temyîz ideler ve Hotin ârâzisinin Çernoviç kazâsına müntehi olduğu mahalden öte tarafı ki Turla'ya varınca tahdid olunacak ârâzidir bu husûs için tarafeynin rızâsıyla bu vech üzere karâr virilmiştir ki mahal-i merkûmeden Turla nehrine varınca Hotin ârâzisinden hâric olmak üzere ve el-yevm Devlet-i İmparatoriyye me'mûrlarının vaz' eyledikleri hudûda kıyâs ile Devlet-i 'Aliyye muhaddidleri hudûd-ı mu'ayyene göstermek şartıyla Hotin kal'asına muhtas olan ârâzi kemâkân Devlet-i 'Aliyye tasarrufunda kalmasına Devlet-i İmparatoriyye muhaddidleri tarafından mu'ârıza ve mudâhale olunmıya.

Madde-i sâniye

Devlet-i 'Aliyye'nin Devlet-i İmparatoriyye'ye ferâgat ve teslim eylediği sâlifü'l-beyân mahdûd ve mu'ayyen ârâzi derûnlarında Devlet-i İmparatoriyye cânibinden kal'â inşâ olunmıya.

Madde-i Sâlise

Eflâk ve Boğdan hudûdları olan Erdel memleketlerinin intihâlarında vâki' ba'zı mahalleri Eflâk ve Boğdan ahâlilerinin 'ale't-tetrîc vukû'bulan te'addileri hasebiyle tecâvüz olunub birkaç seneden berü Kartal nişânlarıyla tekrâr Erdel'e ilhâk olunmuş ârâzi hususiçün ba'de-izîn vukû' muhtemel olan vücûh-ı mu'ârıza ve münâza'anın indifâ'i siyâkında Devlet-i İmparatoriyye tarafeynden matlûb olduğu vech üzere rızâ-yı cânibeyn ile şöyle nizâm virilmiştir ki elçi-i mûmâ-ileyh tarafından takdîm olunan haritada muharrer ve mersûm ve cânib-i imparatoriyyeden vaz' olunan Kartal nişânlarıyla tahdîd olunub olan buldukları vech üzere 'ale'd-devâm hudûd-ı mezkûreye ri'âyet ve hilâf-ı nizâm-ı mezkûr tecâvüz ve te'addiden mücânebet eylemeleri bâbında Eflâk ve Boğdan voyvodalarına Taraf-ı Devlet-i 'Aliyye'den iktizâ iden evâmir-i mü'ekkide ısdâr oluna.

Madde-i râbi'a

Nehr-i Tuna'nın sâhil-i yesârında vâki' Ada kal'asının karşusunda kâ'in 'atik İrşove kasabası cânibinde tarafeyn mülklerine ihtilâtı Devlet-i İmparatoriyye'nin gerek lazarato ve gümrük nizâmlarına ve gerek vücûh-i sâ'ireden hâlel virmekden hâli olmadığından nâşi kasaba-i merkûmeden ve ânâ muttasıl dil misüllü ârâzisinden Devlet-i 'Aliyye'nin kifâyed eylemesi husûsu gerçi Devlet-i İmparatoriyye tarafından takdîm olunmuş idi el-hâleti hazihi ba'de-izîn hukûk-ı hemcivâriyye ve Memâlik-i İmparatoriyye'nin nizâm ve asâyîşine mugâyir bi'l-cümle harekât nâ-sezâdan kemâl-i dikkat ve taharri ile ictinâb eylemeleri zımında 'atik İrşove âhalisinin zabt ve rabtlarını Devlet-i 'Aliyye ta'ahhüd itmekle iki devletin havâli-i mezbûrede vâki' hudûdu alan buldukları minvâl üzere kalmasına karâr virilmiştir.

Hâtime

Mevadd-ı erba'i mezkûrenin bu vechile 'akd ve temhîdi iki devletin beyninde mütekarrer olan vüfûr-i muhâdenet ve fart-i musâfât ve müvâlâtın istihkâm ve tevsîki ve devleteyn memâlikinin hudud ve sınırlarına da'ir hukûk-ı hemcivâri ve müvâlâta münâfi nizâ' ve cidâlin irtifa'ı ile sedd-i çeşme-i dâd-ı muhabbet kadîmenin 'urûz-ı tağayyürden vikâyesi iradesine mübteni olub fimâ-ba'd devleteynin ârâzi ve hudûdlarında bâ'is-i münâza'a-i hâlet kalmamağla balâda mezkur dört maddenin tafsîl olunduğu vech üzere sıdk ve hülûs ile mûra'ât-i vikayesiçün biz ki Devlet-i 'Aliyye-i dâ'imü'l-karâr ve saltanat-ı seniyye sermediyü'l-istimrârın vezîr-i â'zam ve vekîl-i mutlakınız şeh-r-yâr-ı kişver küşâ hüsrev-i 'adâlet-fermâ kuvvet-i bâzûyi hilâfet ve cevher-i şimşîr-i şevket ve salâbet şehinşâh-encam sipâh tâc-dâr-ı felek kadr ve cevza dergâh müstenidü'l-mülûk ve's-selâtin nâşiri'l-elviyetü'l-'adl fi-aktâri'l-'arzîn hâvi mîllete hami-i milleti'l-beyza mâhi-i zulmeti'l-bağzâ Sultânü'l-berrîn ve hâkânü'l-bahreyn Hâdimü'l-hameynü's-şerefeyn şevketlü kudretlü 'azimetlü muhabbetlü 'adaletlü veli-ni'ametim pâdişâhım efendim hazretlerinin taraf-ı hümâyûn celâlet makrûnlarından ruhsat-ı kâmilemiz hasebiyle işbu temessükü hâtimemiz ile temhîr ve tevsîm eylemişizdir ki Roma İmparatoru ve İmparatoriçesi müşârün-ileyhimânın müsteşârlarından murahhas ve orta elçisi mûmâ-ileyh Baron de Thugut devleti tarafından ruhsatnâmesine binâen mu'tâd üzere mûmzâ ve memhûr ve lisan-ı efrenci ile muharrer temessükü ile mübâdele oluna.

EK 4: 4 TEMMUZ 1776 TARİHLİ SENEDİN SURETİ(15 Cezâziye'l-evvel 1190)⁵¹⁹

Devlet-i 'Aliyye ebed-karîn ve saltanat-seniyye-i 'adâlet-mekîn ile müddet-i mümitde ve müsâfât-ı memdûdesi mu'teber olan hâla Roma İmparatoru ve imparatoriçesi cenâb-ı haşmet-me'ablarının Astâne-i sa'âdetde mukîm orta elçileri rütbetlü menziletlü Baron de Thugut Der-'aliyyeye memhûr takrîr 'arz idüb mefhûmunda Leh kralı ve cumhûrundan istirdâd birle elhâleti-hazihi Avusturya hânedânının mâlik olduğu Galiçya ve Lodomirya eyâletlerinin Erdel cânibinden suhûlet tarîk ile Boğdan ârâzisinden murûr ve 'ubûra ihtiyâclarını ve Erdel vilâyetleri kenârlarında iki devletin memâliki sınırlarının ba'zı mahallerde ta'yîn ve tebyîni zımnında Devleti tarafından ba'zı takdîmât-ı dostâneye me'mûr olduğunu inhâ ve Devlet-i 'Aliyye ile Devlet-i İmparatoriyye'nin kemâl-i safvet ve vikâf ve nihâyet-i hülûs ve ittifakına mebni ve muhabbet-i kadîmenin tevsîk ve te'kîdine mübteni irâdât-ı mersûmenin mükâleme ve tanzîmi bâbında ruhsât-ı kâmileleri olduğunu beyân itmekle iki ûlû devletlerin murahhasları bi'd-def'ât 'akd-ı mecâlis-i mükâleme ve takdîmât-ı dostâneleri der-miyân olunub hukûk-ı hemcivâri ve safvet-i müvâlât-ı dîrîneye mürâ'âten terzi-i tarafeyn ve tevâfuk-i cânibeyn ile dört maddeye karâr ve mülkiyet-nâme üzere tasarruflarında kâlacak ârâzi tasrîh ve mübâdele olunan temessüklerde tevzîh ve harita-i ma'mûl bahâ ile mahdûdlar ta'yîn ve keşf ve tebyîn için Devlet-i 'Aliyye ebedü'l-istimrâr taraf-ı bâhirü'ş-şereflerinden bizleri ve Roma İmparatoru ve İmparatoriçesi cenâb-ı haşmet-me'abları taraflarından murahhas mahdûdi rütbetlü menziletlü Vinhiçyus Baron de Barfo cenerâl intihâb ve irsâl itmeleriyle Devleteyn mahdûdları Baba nâm karyede mülâkat ve kâ'ideten muhaddeyn üzere me'mûriyet-nâmelerimizi ibrâz itdiğimizden sonra tahdîd-i kıyâm ve bir mikdârına nizâm ve ba'de şübhe ve ta'assür ve su'ûbet vuku' bulûb ber müddet-i ârâm olunub tekrâr Devleteyn murahhasları Astâne-i 'aliyyede 'akd-ı mecâlis-i mükâleme ve mevâdd-ı meşkûki bi'd-def'at dostâne müzâkere olunub

⁵¹⁹ Mu'âhetât Mecmû'ası, c. III, s. 145-150.

terâzi-i tarafeyn ile şurût-ı selase üzere karâr ve temşiyet ve mübâdele olunan temessük mucibince dahî tahdîd ve hitâm virdikleri mahâl ve mevâzi' ber-vech-i âtî zikr ve beyân olunur.

Evvela

Mübdâ-i hudûd olan Erdel kenârında vâki' Tezle İmpuçniya nâm sudan Mağre Kalolosu nâm dağına 'ubûr ve andan Tebreledoş dağında hudûd-ı selase vâki' olmağla mukaddemâ vaz' olunan kebîr kartal nişânının sağ cânibine müceddeden vaz' kartal andan Kandremi karyesi ha'târları ihâtasıyla Lukac dâğının nısfına vaz' kartal andan Popanevâne Torloya vaz' kartal andan Sirbestur suyuyla Vâla-'arz suyu müctemi' olduğu mahalle vaz' kartal andan Saredorne cümle çayırlarıyla Devlet-i 'Aliyye tarafında kalub Dalaneğra nâm mahalki Balkan kenârıyla ol-mahalle dahi vaz' kartal andan Balkan sırasıyla Yudolosi nâm mahall karşusunda Neğredorne suyuna vaz' kartal iden Neğredorne suyunun nısfı Devlet-i 'Aliyyenin ve nısf-ı âhiri Devlet-i İmparatoriyye'nin olmak üzere Neğredorne suyu Pisteriçe suyu ile idâme deresi nâm mahalki dâr ve dâğından aşâğı iner ol-mahalle vaz' kartal ve mahall-i mezbûre değin Pisteriçe suyunun Devlet-i 'Aliyye'nin ve nısf-ı âhiri Devlet-i İmparatoriyye'nin olub lakin dere-i mezkûreden sonra külliyyen Pistoriçe suyu Devlet-i 'Aliyye'nin olub ve derenin cânib-i yemini ki Köprüylü nâm karyedir. Bu cümle Devlet-i 'Aliyye tarafında olub cânib-i yebsâri dâr ve dâğına vârinca Devlet-i İmparatoriyye'nin olub ve mezkûr dâğın zirve-i a'lâsında kâ'in çatal kaya 'alâmet-i fâsıla i'tibâr olunub andan üçüncü Köprülü nâm mahalle vaz' kartal andan Veroflikliyo dâğın nısfından Aniloş dâğının bâşında Laboyâşen dâğının nısfından İstolikâni nâm karyenin ihata-i hünârleri birle Varoniger-palasa'ya vaz' kartal andan Eveyçe Çumerneye andan Kaladide-meyga dâğının kenârına vaz' kartal andan Kaladide-mâre dâğına kezâlik vaz' kartal andan Rondo dâğının nısfından Vayçeteşovridi dâğının nısfından Eveyçte-isâki dâğına andan İplâşi dâğına andan Depâl-borgi nâm mahalle kapu kodurlunun yukaru nihâyetidir. Anda dahî vaz' kartal andan aşâğı doğru Moldova nehrine inüb cânib-i yesârında vaz' kartal andan bir mikdâr aşâğıda kapu koduleden pâye nâm karyeye gidecek tarîk kenârına vaz' kartal andan Mamoşil deresi başına vaz' kartal andan Lukaçest deresi bâşına vaz' kartal andan Samoş-mâre deresiyle gidüb Zehârest Sunâri ihâtasıyla Lesbeteremin nâm mahalle

vaz' kartal andan dere-i merkûm ile gidüb Ponyest deresine vaz' kartal andan bir mikdâr mesâfede yine dere-i mezkûre vaz' kartal andan Ponyest karyesi Sonari ihâtasıyla Devlet-i 'Aliyye tarafında olub andan da Balponyest dâğı üzere vaz' kartal andan Samoş-meyk deresine gelüb anda dahî vaz' kartal andan Haramka nâm karyenin karşusunda dere-i merkûmi geçüb Ruşine deresine vaz' kartal andan yukaru gidülüb Virovor ve Mübroy-recî mâm dağa vaz' kartal andan Mürseti karyesi Sunari ihâtasıyla Devlet-i 'Aliyye tarafından olub Mürseti dâğından Vâla-râkve deresi başına vaz' kartal andan dere-i merkûme ile gidilüb Seyli-sen nâm karyenin ancak hânelerini ihâta iden balsatları suyu Suçave nehrine mansıb olduğu mahalde vaz' kartal andan nehr-i merkûmun nısfı ile gelüb Suçave karyesi ittisâlinde Ermeni Manastırı mukâbilinde Meytuk köprüsü başına bir kartal andan Meytuk deresini Dadilovi deresiyle müctemi' olub andan Dadilo deresinin menba'ı olan mahalle bir kartal andan Drago-merte manastırı pîşgâhında olan balkanda Kılafendesti nâm mahalle bir kartal andan balkan sırtıyla hatt-ı müstakim ile Eviçne Kılafendesti nâm mahalle bir kartal andan karye-i merkûmu mahallesi kârşusunda vaz' kartal andan tarik müstakim ile Putaşans karyesinin Sukhânesi ittisâlinde şecr-i kebîre bir kartal ve mukâbilinde tarîk-i ittisâlinde şecr-i kebîre bir kartal andan gelüb Nefrucne deresine mülâki olan menba'lar köşesine bir kartal Nefrucne deresi köprüsüne karîb mahalde bir kartal andan dereyi geçüb mukâbilinde Balkan başında dört 'adet ağacın birine vaz' kartal andan Balkan sırtıyla Verpoli nâm karye cümle Sunârî ihâtasıyla Devlet-i 'Aliyye tarafından olub ve karye-i esiret Sunariyle Devlet-i İmparatoriyye tarafından olmak üzere iki Sunarların ortasında doğru hattıyla nehr-i Sirte varilub bu mahalde dahi vaz' kartal olunub andan nehr-i Siret ile bir mikdâr aşâğı gidilüb Mevlenfise nehr-i Siret nehrine mansıb olduğu mahalde mukaddemâ vaz' olunan kartal i'tibâr olunub andan Seyneviç vaz' kartal andan Mevlenfise nehr-i Dorpasfe nehrine mansıb olduğu mahalde bir kartal andan nehr-i merkûmun menba'ı olan mahalleki Pirehuron karyesine karibdir ol-mahalle dahi bir Kartal andan Buda deresiyle Kantına Talhariylovi ortasında vaz' kartal andan Onoş nehrinin menba'ı olan mahalle dahi bir kartal andan Lukost karyesinin vesatında köprü başında bir kartal ve karye-i merkûmun nehri Pruta varınca nıfı Devlet-i 'Aliyye'nin ve nısfı âharı Devlet-i İmparatoriyye'nin olmak üzere Prut nehrine karîb mahalde Lukos me'mûr Tinse üzere köprübaşına bir kartal andan nehr-i mezbûr Prut nehre mansıb

olduğu mahalde vaz' kartal olunub işbu mahalle gelince temyîz hudûd ve nasb kartal olunub bu mahalden Prut nehrini geçüb tarafımızdan Hotin âhâlisi ihbâr ve şehâdet eyledikleri üzere nehr-i Turla'ya müntehi olunca ta'yîn hudûd eyledikleri Râkidne Prut nehrine mansıb olduğu mahalde bir kartal Nevesiliçe karyesi ittisâlinde râkidne nehri üzerinde köprü başına bir kartal andan Rakidne karyesi ittisâlinde tarîk Cadede olan dere-i mezkûr köprüsü başına bir kartal andan Prud ve Buve deresi vesatında köprü başına bir kartal andan dere-i mezkûrun menba'ı olan mahalleki Balkan içindedir bu mahalde şecr-i kebire vaz' kartal anda müceddeden açılan tarîk müstakimin asl-ı câde tarîk ile müctemi' olduğu mahalde cedîd tarîke karşı şecr-i kebîre bir kartal andan tarîk câde ile Balkan vesatında Fulunfoyçeden gelen tarîk asl-ı cade tarîk ille cem' olduğu mahalde şecr-i kebire bir kartal yine tarîk ile Fentate Sulede olan dikili taş muttasıl vaz' kartal ve kurbunda tarîk-i câde başında şecr-i kebire bir kartal ve tarîk-i câde hudûd-ı fâsıla olub Zeravenseden gelen sagir tarîk ile câddenin muhtemi' olduğu mahalde şecr-i kebîre bir kartal andan gerek tarîkin ve gerek Balkanın başında şecr-i kebîre bir kartal bu mahalle gelince cümle tarîkin nısfı ile Balkanın cânib-i yemini Devlet-i 'Aliyye'nin ve nısf-ı âharı ile cânib-i yesâr Devlet-i İmparatoriyye'nin olmak üzere hârc Balkanın cânib-i yesârı ile Sazlı derenin menba'ı oluna bir kartal bir mikdâr aşâğıda menba'ı Sanya bir kartal andan Zerâvenceden gelen sagîr tarîk üzere yine dere-i merkûmeye bir kartal andan Zervançedengiden tarîk câdede Sâzlı dere üzerinde köprü şasına vaz' kartal Kabrenbive ve Dobrenoviçe ve Sazlı dere-i cem' olduğu mahalde bir kartal andan dere-i merkûmelerin suyu Garamenci deresine mansıb olduğu mahalde bir kartal andan Zeravonçeden Beçverlofciye giden tarîk câdede dere-i mezkûr kenârına bir kartal ve yine Zeravençe'den giden Biçorlofci'ye sagîr tarîk üzere vaz' üzere vaz' kartal Garamenci mâhallesinde su kehânesi kurbunda köşesine bir kartal ve andan Garamenci deresi üzerinde olan kebîr köprü başına vaz' kartal andan Garamenci nehri Onot nehrine mansıb olduğu mahalde vaz' kartal andan Onot deresi üzerinde olan kebîr Cesrek başına bir kartal andan Palamutka değirmânına Onot nehrinden tefrîk olunduğu mahalle bir kartal andan Çerni Nibuk suyu Onot nehrine mansıb olduğu mahalle vaz' kartal andan Onot deresi Karşusunda Boğdan mahallesi değirmânına Onot suyundan tefrîk olduğu mahalle bir kartal andan Palamutkadan

Mütbekove gidecek tarîkde dere-i mezkûreye karşı vaz' kartal andan Onot nehri Turla nehrine mansib olduğu mahalle vaz' kartal kılınmıştır.

Vech-i meşrûh üzere Astâne-i 'aliyyede devleteyn murahhaslarının iki def'a mübâdele eyledikleri temessükler ve esâs olan harita-i ma'mûl bahâ mucibince teslimiye me'mûr olduğu mübeyyin olub ve taraflarından dahi ihtiyâr olunan işbu hudûdu iş'âr ve beyân ve bi-nehmade hudûd fasl olmak müsted'âsınca vaz' kartal ile tefrîk mevâzi' 'ale'l-esâmi lisân-ı talban üzere tahdîdnâme tahrîr ve taraflarından 'ayn-ı mütercim olan temessük ile mübâdele olunmak kâ'ide-i kadime-i mer'iyyeden olduğuna binâen bizler ki Devlet-i 'Aliyye ebedü'l-istimrarın muhaddidi olduğumuz ecilden hâlâ Roma imparatoru ve imparatoriçesi cenâb-ı haşmet-me'ablarının rütbetlü menziletli murahhas muhaddidlerine işbu mühr ve imzâmız ile mümza ve mahtûm temessükü yedlerine teslim ve tevdi' ve mu'tad üzere sâlifü'-beyân lisân-talyâni ile muharrer muhaddid mûmâ-ileyhin mümzâ ve memhûr temessükü ile mübâdele olunmuştur.

EK 5: 24 ŞUBAT 1784 SENEDİ

(2 Rebiyü'l-ahir 1198)⁵²⁰

Evvelki Madde

Binyüzotuziki senesinde Pozofcada imza olunub marü'z-zikr Belgrad 'ahidnâmesinin onbirinci maddesine esâs ittihâz olunan ticâret mu'âhedesi muktezâsı bi'l-cümle Memâlik-i Devlet-i 'Aliyye'de Nemçe devletinin tüccâr ve re'âyâsı hakkına mer'i ve mu'teber tutula ve bu bâbda edna-i mertebe inhirâf veyâhûd mugâyiret vukû'una cânib-i Devlet-i 'Aliyye'den ruhsat ve cevâz gösterilmiye. Nehren ve bahren ticâret husûsunda işbu senedin altıncı maddesi muktezâsı üzere hareket oluna.

⁵²⁰ Mu'âhedât Mecmû'ası, c. III, s. 152-155.

İkinci Maadde

Nemçe tüccâr ve re'âyâsı tarafından edâsı lâzım gelen resm-i gümrük husûsunda Devlet-i 'Aliyye mu'âhedât-ı kadimesini bu def'â tecdiden beyân ider ki Nemçe tüccârının Memâlik-i Devlet-i 'aliyyeye bey' için idhâl idecekleri bi'l-cümle emti'alarının yâ idhâli veyâhûd nakli mahallerinde yalnız bir def'â yüzde üçden ziyâde resm-i gümrük edâ itmeyeler ve kezalik Memâlik-i Devlet-i 'Aliyye'den iştirâ ve ihrâç idecekleri memnû'atdan olmıyan emti'a için yalnız bir def'â ve bir mahâlde yüzde üç resm-i gümrük edâ ideler şöyleki Nemçe tüccârının vech-i meşrûh üzere gerek idhâlen ve gerek ihrâcen olan ticâretleri her ne güne sâ'ir tekâlifden ve 'ale'l-husûs masdariyye ve kasabiyye ve bid'at ve resm-i haramiyye ve reft ve bâc ve yasak kulu vesâ'ir tekâlifden sâlim ola. Marû'z-zıkr Pozarofça ticâret 'ahidnâmesinde bunlara dâ'ir tertîbât gerçi tevzîh ve tasrîh olunmuş bulunub ancak murûr-ı ezmân ile işbu nizâmname Memâlik-i Devlet-i 'Aliyye'de ve 'ale'l-husûs Eflâk ve Boğdan memleketlerinde 'adet-i müstefireden hâric nice hâlât-ı arz olduğu elçi-i mûmâ-ileyh tarafından beyân olunmak hasebiyle nizâm-ı mezbûrun Memâlik-i Devlet-i 'Aliyye'de ba'de-izîn kâmilen mer'î tutulması için Devlet-i 'Aliyye bu mahalde nizâm-ı mezkûru resmen te'yîd ider.

Üçüncü Madde

Nemçe re'âyâsı ve tüccârı cemî'-i emti'anın idhâlinde ve bâlâda zıkr olunduğu vech üzere memnû'atdan olmıyan emti'anın ihrâcında ve bey' ve şırâsında serbestiyetnâme ile serbest olub hırfet ve şirket erbâbı ve muhtekir ve sâ'irleri her kîm ise 'alenen ve hafiyeten ednâ-i mertebe mevâni' irâsı bey' ve şırâ husûsunda tevâbi' Devlet-i 'Aliyye'den ta'zîb ve te'addi-i vuku' ve kezâlik Devlet-i 'Aliyye tüccâr ve re'âyâsından biri Nemçe tüccârından ba'zı emti'a ve eşyâ iştirâ eyledikde bu bahâne ile esnâf-ı muhtekirler taraflarından kat'an dahl u ta'arruz zuhûru tecvîz olunmıya ol-ecilden bi'l-cümle Memâlik-i Devlet-i 'Aliyye'de âmed-şüd veyâhûd meks iden Nemçe re'âyâsı hakkında ne-vechile mu'âmele iktizâ eylediğini beyân-ı siyâkında eyâlât-ı Macâr ve sevâhil hükkâmına ve zâbitânına ve gümrük ümânasına hitâben işbu senedin icrâsı kat'ı el-müfâd evâmir-i 'aliyye-i akide ile tenbîh oluna ve Nemçe Devleti'nin elçi ve konsolos ve kârgüzârları ve hudûd kumândanları agâh

olub muktezâsı üzere 'âmil olmalarıçün evâmir-i 'aliyye-i mezkûrenin sûretleri Nemçe devletine i'tâ oluna.

Dördüncü Madde

Nehren ve bahren ticâret husûsunda eyâlât vâlileri ve hükkâm ve zâbitânına sir güne şek ve şüphe 'ârz olmamasıçün Devlet-i 'Aliyye beyân ider ki 'ahidnâmeler muktezâsınca Nemçe re'âyâsı ve tüccârının bi'l-cümle Memâlik ve eyâlât-ı Devlet-i 'Aliyye'de pasaportalarıyla berren ve bahren serbestiyet üzere keşt ü güzâr ve ticâret eylemeleri ve karada ve bahrda ve nehrde münâsib gördükleri mahalde yânaşub lâzımgelen rüsûmâtı edâ ile emti'alarını ihrâc ve memnû'âtdan olmıyanlarını tathmîl itmeleri câ'iz ola.

Beşinci Madde

Sâ'ir müste'min tâ'ifelerinin ve 'ale'l-husûs Françe ve İngiltere ve Netherlande ve Rusyalu'nunve ziyâde müsâ'ade olunan sâ'ir mülk bu âna dek ve bundan böyle mütemenni' oldukları müsâ'adât ve müsâlemât ve münâfi' ticâreti bilâ-istisnâ Nemçe Devleti'nin dahî Belgrad 'ahidnâmesi ve Pozofca (Pasarofça) ticâret mu'âhedesini muktezâları ve iki devlet beyninde derkâr olan safvet-i kâmile lâzımesince kendü re'âyâsı ve tüccârı haklarında iddi'âya istihkâkını Devlet-i 'Aliyye te'yîd ider.

Altıncı Madde

Marü'z-zikr Pozorofça ticâret 'ahidnâmesinde münderic olan istisnâ mâni' olmıyarak Nemçe re'âyâsı ve tüccârının nehrden bahre ve bahrden nehre Nemçe bayrağı ve sefine ve ta'ifesiyle li-ecli't-ticâre serbestiyet üzere mürûrları câ'iz ola ve bâlâda zikr olunduğu üzere idhâl ve ihrâc idecekleri eşyâ için bir def'â lâzım gelen resm-i gümrüklerinden gayri bir nesne edâsına mecbûr olmıyalar.

Yedinci Madde

Nemçe diyârından düvel-i sâ'ireye ve düvel-i sâ'ireden Nemçe diyârına Nemçe bayrağıyla bahren ve nehren gelüb giden Nemçe re'âyâsı ve tüccârının Devlet-i 'Aliyye'ye tâbi' sevâhil ve Boğâz ve Haliçlerden ve bâ-husûs Bahr-ı siyâh Boğazından her güne rüsûmdan mu'âf olarak serbestiyet üzere mürûrları ve

emti'alarını âhar ecilleri cebr ve cefâ ve ezâdan ve hüsn-i rızâlarıyla esnâ-yı râhde bey' için çıkardıkları emti'anın resm-i gümrüğünden mâ'adâ her güne teklîfden sâlim olalar ve zikr olunan tüccâr sefineleri Rusya tüccârına ruhsat virilen sefinelerden kebîr olmıya ve zikr olunan Nemçe tüccâr ve re'âyâsı Devlet-i 'Aliyye'nin dost sahibi olan Nemçe devletine tâbi' olmaları hasebiyle eyâlât-ı Devlet-i 'Aliyye'den hîn-i mürûrlarında haklarında dostâne mu'âvenet ve muzâheret oluna ancak nehren seyr iden Nemçe tüccâr ve sefinelerinin bahrda seyr ve güzâre ekseriyâ sâlih olmıyacakları mülâhaza olunmağla zikr olunan sefinelerin bahre yakın mahallere vusûllerinde derûnlarında bulunan emti'anın bahr-ı siyâha işliye gelen âhar sefinelere vaz' ve tahmîl câ'iz ola ve emti'anın bu vechile âhar sefinelere vaz' ve tahmîl câ'iz ola ve emti'anın bu vechile âhar sefinelere vaz' ve tahmîl için bir dürlü resm mutâlebesinden bahs olunmıya.

Sekizinci Madde

İşbu senedin maddelerinden bir maddesinin ve bâ-husûs memnû'âtdan olan emti'anın veyâhûd Pozarofça ve Belgrad 'ahidnâmelerinde mûnderic ticâret şerâitinin muktezâları icrâsı husûsunda bir su'ubet 'ârz olduğu takdirde bir güne su'ubetin terâzi-i cânibeyn ile dostâne ve muhkâne tesvîyesine Devlet-i 'Aliyye tarafından rızâ-dâde oluna kaldığı bu vechile faysal virilmesi kâbil olmadığı sûretde geçen sene Rusya devletiyle 'akd olunan ticâret mu'âhedesinin tertîbatına tatbikan ve Nemçe tüccârına tevfikân zikr olunan su'ubetin dahî dostâne tesviye ve fasl-ı hatem olunmasına Devlet-i 'Aliyye râzı olur.

EK 6: CEZÂYİR-İ GARB OCAĞI İLE ROMA İMPARATORU**ARASINDA 'AKD OLUNAN MÜSÂLAHA TEMESSÜKÜ SURETİ**(8 EKİM 1748)⁵²¹**İbtidâ faslın kavlı u karârı oldur ki**

İşbu binyüzaltmışbir senesinde hâlâ imparator Toşkana'nın taht-ı hükümetinde olan Alikorno ve Portugal ve Fiyume eyâletlerinin mutasarrıfı olan dostumuz imparator Toşkana pâdişâhım hazretleriyle ocağımız mahrûse-i Cezâyir-i garb'da sahibü'd-devle olan sa'adetlü Muhammed Paşa hazretlerinin re'y ve 'asker ağası ve kul kethüdası ve erbâb-ı divân ve cümle 'asker-i mansûr ve cânibeynin re'âyâları ittifâkıyla bu sulh u salâhımız metîn ve muhkem olub sabit olmuştur. Ba'de'l-yevm bâlâda zikr olunan üç beldelerinin limanlarında olan teknelerinden gayri ecnâs-ı muhtelifenin sefinelerine pasaporta veyâ petanta virilür ise mâbeynimizde olan sulhumuzu fesh idüb ve 'akdımızı tağyîr ider. Fî 15 Şevvâl-Sene 1161 (8 Ekim 1748)

İkinci faslın kavlı ve karârı oldur ki

İmparator kralı dostumuzun gemileri gerek büyük ve gerek küçük ve kezâlik anların hükümetinde olan re'âyâsının gemileri mahrûse-i Cezâyir iskelesi veyâhûd taht-ı hükümetinde olan iskelelere vardılar ise 'âdet-i kadîmi üzere rızklarından ötürü sandıklarında sâ'ir İngiliz ve Flemenk bazerganlarının viregeldiği ve anlara gümrük yüz guruşda beş guruş gümrük alına ziyâde talep olunmıya ve bir dahî budur ki satılmıyan rızkların yine gemiye koyub götürmek murâd itdiklerinde bir kimesne anlardan bir şey talep eylemeye ve mezbûr iskelelerde bir kimesne anları incidüb alıkomıyalar ve dahî konturebanda(?) (kontrolde) olan erzâkdan ki ya'ni barût ve kibrit ve demür ve tahta ve her ne dürlü kereste ki gemi yapmağa lâyük ola halât ve zift ve katran ve ufk-ı ceng âleti ve cemî'-i harb-i cenge lâzım ve müstehâk olan şeylerden Cezâyir hâkimi anlardan bir şey talep eylemeye. Fî 15 şevvâl - Sene 1161 (8 Ekim 1748)

⁵²¹ BOA. Nemçe Ahidnâme Defteri, Nr. 59/3, s. 69-72.

Üçüncü faslın kavlı ve karârı oldur ki

İmparator kralı dostumuzun gemileri gerek korsan ve gerek bâzergân ve kezâlik Cezâyir'in korsan ve bâzergân gemileri rûy-ı deryâda birbirlerine râst gelürler ise aramakdan ve birbirlerini inciltmekden berî olub ve ri'âyet ve hürmet ile birbirlerinden ayrılıb yollarına gitmeden bir kimesne bir kimesneye mâni' olmya ve bir budur ki içlerinde her kangı cins olur ise olsun yolcu oldukda rızkları malları ve esbâblarıyla her ne cânibe giderler ise birbirin incidüb bir şeylerini almıyalar ve bir yere götürmiyeler ve eğlendirmeyeler ve hiçbir vechile birbirlerine zarar ve ziyân itmeyler. Fî 15 şevvâl - Sene 1161 (8 Ekim 1748)

Dördüncü faslın kavlı ve karârı oldur ki

Mahrusee-i Cezâyir'in gemileri imparator bâzergânı gemilerine rast geldiklerinde gerek büyük ve gerek küçük imparator hükm eylediği yerlerden taşra gelürler ise yalnızca bir sandal gönderile. Kürekçilerden gayrı ancak iki adam ile gideler ve gemiye vardıkda iki ademdan gayrı gemiye girmiyeler. Zikr olunan gemi re'isinin izn ü icâzeti ola. Ol-vakt kralın pasaportosun gösterdikde gemiye varan sandal hizmetini 'ale'l-'acele kâmil idüb döne ve bâzergân gemisi dahî yoluna gide ve bir dahî budur ki imparator kralın korsan gemileri Cezâyir'in korsan veyâhüd bâzergân gemilerine rast gelürler ise eğer mezkûr gemilerde Cezâyir hâkiminin yedinden veyâhüd Cezâyir'de olan imparator konsolosundan mezkûr gemilerde pasaporto bulunur ise ol-vakt zikr olunan gemiye bir kimesne bir şeyine dokunmayub selâmet ile yoluna gide ve bir dahî budur ki mahruse-i Cezâyir korsan gemileri gerek büyük ve gerek küçük sulh için virilecek pasoportalar tarihinden ve sulhumuz tarihinden onbeş aya değin yedinde imparator pasaportosu bulunmıyan imparatorlulara dokunmayub yolundan alıkonmıyalar ve kezâlik imparator kralının korsan gemileri Cezâyir gemilerine dahî rast gelürler ise bu minvâl üzere onbeş aya değin seferlerine mâni' olmyalar selâmet ile yollu yollarına gideler. Fî şevvâl - Sene 1161 (8 Ekim 1748)

Beşinci faslın kavf ve kararı oldur ki

Hiçbir Cezâyir gemisi kapudanlarından veyâhûd anların zâbit ve hâkimlerinden olan kimesneler imparator gemilerinden cebren çıkarub kendü gemilerine veyâhûd sâ'ir yerlere hiç berşeyden ötürü sorub ve sual ve cevri ve cefâ eylemeyeler her ne cins kimesne olursa imparator gemisinde bulundukda ebeden incitmeyeler.

Fî 15 şevvâl- Sene 1161 (8 Ekim 1748)

Altıncı faslın kavf ve kararı oldur ki

İmparator kralının gemilerinden veyâhûd ânın hükmünde olan re'âyâsının gemilerinden Cezâyir hükm eylediği memleketlerin yalılarında başdan kara olub paralansa aslen ve kat'an kendü malların ve erzâkların hiçbir kimse birşeylerin alub yağma ve ganîmet itmeyeler ve Cezâyir'in taht-ı hükmünde olan yerlerde bu minvâl üzere bir iş zuhûr ider ise mümkün oldukça alâ-kadr-it-tâka çalışub mu'avenet idüb dostluğu icrâ ideler ve rızkların korumağa imdâd ideler. Fî 14 şevvâl - Sene 1161 (7 Ekim 1748)

Yedinci faslın kavf ve kararı oldur ki

Hiçbir gemi Cezâyir gemilerinden gerek büyük ve gerek küçük Cezâyir hâkiminin izn ve icâzeti ile imparator kralına düşman olan memleketlerden donanub imparatorlu üzere korsanlık itmeyeler. Fî 15 Şevvâl - Sene 1161 (8 Ekim 1748)

Sekizinci faslın kavf ve kararı oldur ki

Bir imparator bâzergânı mahrûse-i Cezâyir'den bir aktarma satun alsa veyâhûd deryâda korsanlık iden Cezâyir re'islerinden bir gemi ganîmet idüb mezkûr geminin kupûdanı veyâhûd re'isi bir imparator bâzergânına aktarmasını satsa gerek Cezâyir'den ve gerek deryâda re'isden olsun yedinde bu minvâl üzere satun aldığına aktarmayı alan bâzergâna dokunmayûb selâmet ile yoluna gitmeden mâni' olmıya. Fî 15 Şevvâl - Sene 1161 (8 Ekim 1748)

Dokuzuncu faslın kavlı ve kararı oldur ki

Eğer Tunus ve Trablus vesile(?) veyâhûd gayriler aslen ve kat'â imparator gemilerinin gerek büyük gerek küçük ne ademlarına ve ne erzâklarını Cezâyir hükm eylediği vilâyetlerde götürüb satmağa ve cevâz virüb satdırmıyalar. Fî 15 Şevvâl - Sene 1161 (8 Ekim 1748)

Onuncu faslın kavlı ve kararı oldur ki

Eğer imparator korsan gemileri Cezâyir'de veyâhûd Cezâyir hükmünde olan iskelelere aktarma veyâhûd ganîmet eyledikleri rızkı götürürler ise hiçbir kimesne mâni' olmayub ganîmetlerini gönülleri ne diler ise işleyeler ya'ni satmakda ve yine getürmekde ve bir dahî budur ki imparator korsan gemileri asla bir vechile 'öşr ve 'avâ'id virmeyeler ve bir dahî budur ki eğer zahire için bir şey almak isterler ise sâ'ir kimesnelere virdikleri bahâyı vireler. Ziyâde tâleb eylemeyeler. Fî 15 Şevvâl - Sene 1161 (8 Ekim 1748)

Onbirinci faslın kavlı ve kararı oldur ki

İmparator kralı dostumuzun korsan gemileri mahruse-i Cezâyir önüne gelüb demür bıraktıkda mahruse-i Cezâyir'den gerek imparator ve gerek gayri kefereden eğer bir esir kaçub korsan gemisine firaren vüsûl bulub ve Mahruse-i Cezâyir hâkimi mezbûr kaçan esiri taleb eyleye ve taleb olundukda mezbûr korsan gemisinin kapudanı dahî elbette gemisinden ol-firâr iden esiri çıkarub Cezâyir hâkiminin huzuruna vire ve eğer kaçan esir dövilmeyüb kâfir yakasına dahî varır ise ol-geminin kapudanı tekraren tutub Cezâyir'e getürmek kavli üzere kat'-ı kelâm ve meşrût olunmuşdur. Fî 15 Şevvâl - Sene 1161 (8 Ekim 1748)

Onikinci faslın kavlı ve kararı oldur ki

Şimdiden sonra imparator kralının ra'iyyesi Cezâyir hükm eylediği yerlerde ne alınur ve ne satılır ve ne esir olur sebeblü ve gerek sebebsiz ve bir budur ki imparator kralı ile barışık olduğundan ötürü gönlü olmayınca esirler geri kurtarılmaya husûs-ı mezbûr için kendüsü murâd eylediği zamanda olur meğer ki esirlerinin hısm ve akrabaları mürüvvet ve gayrilerinden ola ve bir budur ki kurtarmağa bir va'd ve zaman olunmıya ve dahî ne mikdâre ma'kûl görürler ise ol-dahî bir hüsn-i hâl ile ola bahâlarından ötürü efendileri ile söyleşile ve efendilerine

hiçbir kimse elbetde esirlerinizi filân bahâyâ vir demiye ve denilmiye gerek benlik ve gerek gayrinin olsun ve gerek pâşânın olsun velâkin imparator kralının re'âyâsı olmağla kurtıldıkları vakit 'âdet-i kadîme üzere nice ola geldi ise sâ'ir ecnâs gibi anlardan ziyâde taleb olunmmıya. Fî 15 Şevvâl - Sene 1161 (8 Ekim 1748)

Onüçüncü faslın kavlı ve kararı oldur ki

Eğer imparator kralının tâcirlerinden veyâhûd re'âyâsından bir kimesne mahrus-e-i Cezâyir'de vefât eylese veyâhûd Cezâyir'in hükmünde olan memleketlerde müteveffa-yı merkûmun akçesin ve malın ve rızkın Cezâyir hâkimi ve gayriler asla mezbûrun rızkına ve malına değmiyeler vefât itmezden mukaddem bir kimesneyi vasî eyledi ise andan gayri bir kimesne bir şey rızkından ve malından değmiyeler zikr olunan Cezâyir memleketinde bulunur ise ve eğer mezkûrun vasîsi değil ise ânın için fevt olan kimesne her kim vasiyet eyledi ise ol-vasî müteveffa malın ve rızkın alub gayri kimesneye zerre mikdârı bir şeyini aldirmayalar öyle olıcak vasî olan yahûd vekil eylediği kimesnenin akçesin ve malın defter idüb kabz ve veft hâcında vârisi olan kimesneye tebliği idüb ulaşıra husûs-ı mezbûr için bir kimesne mâni' olmya ve bir budur ki eğer imparator kralının re'âyâsından bir kimesne hâzır olmasa ol- zamanda imparator balyoz olan kimesne mezbûr müteveffanın akçesin ve rızkın defter idüb zabt ide hatta memleketlerinde olan hısm ve akrabaları gelince balyoz zaptında ola. Fî 15 Şevvâl - Sene 1161 (8 Ekim 1748)

Ondördüncü Faslın kavlı ve kararı oldur ki

Cezâyür kendüsünde ve ne hükm eylediği yerlerde imparator tâcirlerine sıklet idüb gönlü istemedikleri rızkı aldirmıyalar ancak gönülleri istediği rızkı alalar ve dahî bir budur ki Cezâyir'in iskelelerine gelen imparator gemilerine zor ve sıklet idüb istemedikleri rızkı gemisi içine komıyalar ve bir budur ki kendülerinin rızâları olmadığı sefere göndermeyiler ve bir dahî budur ki ne imparator balyozu ve ne gayrisi imparator re'âyâsından birisi borçlu olsa ödemeğe kudreti olsa mezkûrun burcundan ötürü bir gayrisine yapışub ödetirmeyeler meğer gönlü olub ve borçluya birkaç kimesne kefil ola. Fî 15 Şevvâl - Sene 1162 (8 Ekim 1748)

Onbeşinci faslın kavlı ve kararı oldur ki

İmparator kralının re'âyâsından bir kimesne bir müslüman ile veyâhûd Cezâyir'in hükmünde olan kimesneler ile da'vâları olsa mezkûrların da'vâları devletlü dâyı divân-ı muhterem huzûrunda faslı oluna bir gayri kimesneden olmya ve eğer mâbeynlerinde da'vâları olur ise ol-zaman imparator balyozu olan kimesne da'vâlarını faslı eyleye. 15 Şevvâl - Sene 1161 (8 Ekim 1748)

Onaltıncı faslın kavlı ve kararı oldur ki

Hâlâ ihtimaldir ki imparator kralının kullarından bir kimesne bir müslüman ile gavga idüb birbirin yaralayub veyâ katli iderler ise birbirin memlekâtın şe'iatı her ne hükmü ider ise ya'ni sâ'ir yerlere göre cezâ virile amma bir imparator bir müslümanı öldürürse ve öldürdükten sonra kaçub kurtulursa Cezâyir'de olan imparator balyozuna ve ne anlardan olanlara bir vechile 'ukubet idüb incitmeyeler. 15 Şevvâl - Sene 1161 (8 Ekim 1748)

Onyedinci faslın kavlı ve kararı oldur ki

İmparator balyozu olan kimesne şimdiki halde ve gelecek zamanda her kim olursa olsun dâ'imâ korkusuz güzelce geçine ve hiç bir kimse kendüne ve ne rızkına dokunub incitmeye ve bir budur ki her kimi diler ise tercüman edine ve kezâlik simsar ider ve bir budur ki her zamanda bir gemiye gitmek murâd ider ise bir kimse mâni' olmya veyâhûd taşrada cânı râhat itmek murâd ider ise bir kimse mâni' olmya ve dahî anların tarikince âyîn 'âtlasın(?) icrâ itmeye bir yer göstereler ve dahî ta'lîm-i fenn için kendülere lâzım bir papas dahî sakın ola ve mahruse-i Cezâyir'de bulunan imparator esirleri gerek benlik(?) ve gerek sâ'ir kimesnelerde olanları konsoloslarına varmağa ve tariklerince âyîn-i batılaların icrâ itmeye gerek vardiyân başı ve gerek efendileri mâni' olmya. 15 Şevvâl - Sene 1161 (8 Ekim 1748)

Onsekizinci faslın kavlı ve kararı oldur ki

Salet barışıklığıımıza dostluğumuz muhkem olub ve eğer şimdiden girü sulh u salâhımıza muhâlif olub cânibeynden birşey bozuşmağa sebep olur ise ol-zamanda imparator balyozu olan kimesne ve andan gayrı hâzır olan imparator kralının re'âyâsından gerek Cezâyir'de ve gerek taht-ı hükümâtında olsun gerek barışıkda hiçbir kimesne mâni' olmayub dilediği zamanda gitmek isterler ise rızkların ve

malların ve esbâb ve hidmetkârların getürmeğe asla bir kimesne yollarından alıkomağa sebeb olmaya ve eğer Cezâyir'in memleketlerinde doğdu ise bile. 15 Şevvâl - Sene 1161 (8 Ekim 1748)

Ondokuzuncu faslın kavlı ve kararı oldur ki

İmparator kralının re'âyâsından bir kimesne her ne memlekete gider iken veyâhüd gelür iken her ne cins mine'l-ecnâs olur ise ne kendüne ve ne rızkına ve ne mâlına ve ne esbâbına ve ne hidmetkârına Cezâyir gemileri gerek büyük ve gerek küçük rast geldikleri yerlerde incitmeyeler ve kezâlik eğer Cezâyirli imparator kralına düşman olan kimselerin gemilerinde bulunur ise zikr olunan kişilerin malları ve rızıkları ve akçeleri ve hidmetkârları asla ve kat'â incidilmeye mezkûrların eşyâlarına kem-nazar ile bakılmayub dâ'imâ dostluk yüzü gösterile. 15 Şevvâl - Sene 1161 (8 Ekim 1748)

Yirminci faslın kavlı ve kararı oldur ki

Her zamanda imparator kralı dostumuzun kapûdânesi Cezâyir önüne gelüb göründüğü zamanda imparatoru balyozu olan kimesne varub hâkime haber virdikten sonra mezkûr kapudan liman önünde demir bıraktıkda Cezâyir hâkimi olan kimesne zikr olunan imparator kralına ri'âyeten ve hürmeten hatır için burçlardan yirmibir pâre top atılmasına zikr olunan top 'adedince redd cevâb idüb ol-mikdâr top ata ve mezkûr gemiye kral gemisi olub krala hürmeten 'adet üzere molaları virile. 15 Şevvâl - Sene 1161 (8 Ekim 1748)

Yirmibirinci faslın...

İmparator balyozu olan kimesne evine(?) harc olacak me'kûlât ve meşrûbât ve sâ'ir mühimmât ve hedâyâ gibi bu makûle eşyâlardan gümrük ve meks taleb olunmıya. 15 Şevvâl - Sene 1161 (8 Ekim 1748)

Yirmiikinci faslın kavlı ve kararı oldur ki

Eğer şimdiden sonra barışığımızı muhâlif bir şey vâki' olur ise her kangı taraftan olur ise olsun hâ-cürm-i sulhümüze zarar olmayub bâki kalur böyle işler dostluğumuza 'adâvetlik itmez velâkin zarar gören kimesne cânibeynden her kim ise hakkını talep eyleye amma eğer bir kabâhat ve suç canibeynden olan re'âyâdan olan

kimesne gizli olub öldü ise dostluğumuza i'tikâdımız ve sözümüz sözdür. 15 Şevvâl - Sene 1161 (8 Ekim 1748)

Hakk suphâne ve te'âlâ'nın 'avn u 'inâyetiyle sulhumuz sıdk ve istikâmet bulub işbu 'ahd u emân nâme tahrir olunub mühürlenmiştir.

Mehmed Kethüda-yı Yeniçeriyân

Cezâyir

(Mühr)

Hacı Osman ağa-yı Yeniçeriyân

Cezâyir

(Mühr)

Mehmet Paşa Vâli-i Mahruse-i Cezâyir

(Mühr)

**EK 7:CEZAYİR-İ GARB OCAĞIYLA ROMA İMPARATORUNUN
TEKRAREN TECDÎD VE MÜSÂLAHALARI MÜŞ'İR TARAFEYNDEN
ÂHZ VE İ'TÂ OLUNAN TEMESSÜKÜN SURETİDİR⁵²².**

(2-11) Haziran 1755

Bâ'is-i hurûf oldur ki

Bundan akdem devletlü 'inâyetlü efendimiz Roma imparatoru ve Roma imparatoriçesi bizim dostumuz olmağla siz dahî musâlaha ve müsâleme-i evvelin ve bu emr-i 'alileri olmağla emrleri mucibince musâlaha ve müsâleme olundu idi. Lâkin müsâlaha ki fesh olmuş yine musâlahanız matlubumuzdur deyu tekrâr emirleri olmağla emirleri mucibince hâlâ Cezâyir-i garb ocağında ve 'izzetlü sa'adetlü Ali Paşa kullarının tarafından vekâleten Roma imparatoru ve Roma imparatoriçesi

hükümetinde olan Evgorne (Alikorno) ve Borta-krad ve Triyeste eyâletlerinin üç 'aded iskelesinde kırk 'aded sefineden Erzbar sefineye pasarporta ve patenta virilmemek şartıyla ve sefâyîn-i mezkûrlar dahî korsan sefâyîni misüllü top anbarından kayak açâr sefâyîn kabilinden olmayub bâzergân sefâyîn olmak şartıyla ve sefâyîn-i mezkûrlarda içinde olan kapûdanları dahî kendülerinin olub gayri cins olmamak şartıyla işbu mezbûr kâğıdımız yedlerine i'tâ olunmuşdur. İşbu şurût-ı mezkûreye tarafeynden ri'âyyet olunub şimdiden sonra musâlahamıza mugâyir madâm ki bir nesne vâki' olmadıkça ba'de'l-yevm sulhümüz evvelki gibi sulh olub fesh olunmamak için işbu temessük virildi.

Bu dahi

Bâ'is-i tahrir oldur ki

Bundan akdem devletlü 'inâyetlü 'atufetlü efendilerimiz hazerâtı Roma imparatoru ve imparatoriçesi bizim dostumuz olmağla siz dahî musâlaha ve müsâleme-i evvelin deyu emr-i 'alileri olmağla emrleri mucibince musâlaha olundu imdi velâkin musâlahanız fesh olmağla yine musâlahanız mutlubumuzdur deyu tekrar emirleri olmağla emirleri mücebince hâlâ Cezâyir-i garb acağında olan 'izzetlü Ali Paşa hazretleri tarafından vekâleten Roma imparatoru ve imparatoriçesi hükümetinde olan Alehgorta (Alikorno) ve Borta-krad ve Triyeste eyâletlerinin üç 'aded iskelesinde kırk 'aded sefineden Erzbar sefineye pasaporto ve patente virilmek şartıyla ve sefâyîn-i mezkûrlar dahî korsan sefâyîni misüllü top anbarından kayak açâr sefâyîn kabilinden olmayub bâzergân sefâyîn olmağa şartıyla ve sefâyîn-i mezkûrlardan içinde olan kapudanları kendülerinin olub gayri cinsden olmak şartıyla mezkûr kâğıdımız yedlerine i'tâ olunmuşdur. İşbu şurût-ı mezkûreye tarafeynden ri'âyyet idüb şimdiden sonra musâlahamızdan mâdamki bir nesne vâki' olmadıkça ba'de'l-yevm sulhumüz evvelki gibi sulh olub fesh olunmamak için işbu temessük virilmiştir. Devletlü sa'adetlü müşârünileyh Cezâyir Paşası tarafından 'izzetlü rağbetlü vekilleri Ali Hoca işbu senedi yedimize i'tâ itmekle biz dahî ruhsât-ı kâmilemiz hasebiyle kavı idüb tarafımızdan işbu ruhsat ve muhterem senedi vekil-i mûmâ ileyh yedine i'tâ ve vaz' olundu.

⁵²² BOA. Nemçe Ahidnâme Defteri, Nr. 59/3, hk. 14, s. 73.

EK 8: TUNUS OCAĞI VALİ-İ MUTASARRIF BEYLERBEYİSİ ALİ PAŞA İLE ROMA İMPARATORİÇESİ MARİA THERESİA ARASINDA YAPILAN MUSÂLAHA TEMESSÜKÜNÜN SURETİDİR⁵²³

Şart-ı Evvel

Evvelki şart oldur ki kaçan ceng gemileri iki cânibden biri birine kavuşub mülâki olsalar veyâhûd bâzergân gemileri iki cânibden biri birine kavuşub mülâki olsalar veyâhûd korsan gemileri bâzergan gemileriyle biri birine mültekî olub kavuşsalar birbirlerine sadâkat ve mücâberet ve izhâr-ı muhabbet ve meveddet göstereler ve mazarrat ve mekrûh ile biri birilerine ta'arruz eylemeyeler bâzergânlık ve gümrük ahvâli evvelki hâli üzere kala zirâ söz sebab-i ahvâli üzere vâki' olmadı.

Şartü's-sânî

İkinci şart oldur ki Tunus'un korsan gemileri mezkûr olan büldan ve merâsî üzerlerine korsanlık eylemeyüb volta çalmayalar ve ta'arruzu ve sebuveti(?) memnu' kaya olan denizlerin sınırunun intihası kurdun göz ayırımı yerin intihâsıdır ve amma Tunus'un korsan gemileri geçmek iktizâ iderse geçsünler ve mezkûr olan şehirlerin ve cezirelerin dühûlüne furtına yâhûd düşman ilticâl ve ızdırâb eylese anlara girerler ve düşmanımızdan anları men'î tâm ille men' iderler ve anları muhabbet ve ikrâm ile kabûl ideler ve düşman gemileri Alikorno önünde olan Hulurya ceziresine girseler me'mûn olurlar bizim gemilerimizin anların üzerlerine sebebi bu kadar ve kaçan düşman gemileri cezire-i mezkûrun semtinden geçseler ve cezire-i mezkûreye girmeseler halbuki bizim gemilerimiz anları kovub anlar Alikorno'ya müteveccih oldukları halde yine me'mûn olurlar amma Alikorno te'hiyesinde evvelki hatt istivâdır. Cezire-i mezkûrenin semtine dâhil olmadan yahûd Cezire-i mezkûreye girmeden evvel ol bizim gemilerimizin ganimesidir bi-menlihi te'âlâ imparator vilâyetinde bizim gemilerimiz eğer hükmü icâb ider bir şey işleseler yahûd biri biri üzerine te'addi ve zulm eyleseler anlar konsolosuna haber vireler konsolosu dahî bize i'lâm eyleye biz anlara hükm ideriz.

Şartü's-sâlis

Üçüncü şart oldur ki Tunus'un korsan gemileri imparatorun bâzergân gemilerine kavuşsalar korsan gemisi bâzergân gemisine çağırır bâzergân gemisi fülk'asını korsan gemisine gönderir bâzergân gemisi pasaportasını fülk'asıyla terk ider salıverir âna kimesne ta'arruz eylemeye korsan gemisi bâzergân gemisine fülk'asını göndermek istese korsan gemisi fülk'asını gönderir fülk'ada iki adam ta'yîn ider eyu adamlardan fülk'acılarla bâzergân gemisinin pasaportasının sıhhatini itlâ' için ve bâzergân gemisinin hakikatini bilmek için ve ol-iki adamlar gemilerine dönerler.

Şartu'r-râbi'

Dördüncü şart oldur ki bizim vilâyetimizin âdemleri imparatorun me'mûnlardan kangı vilâyetde ve kangı gemide bulunurlar ise ve kaçan bizim vilâyetin tâşî imparatorun ve kezâlik imparator ve re'âyalarının cemî'si me'mûnlardır kangı vilâyetde ve kangı gemide olurlar ise ve kaçan bizim vilâyetin tâşî imparatorun gemilerine binse bizim vilâyetimizin tâşî imparator ile musâlahîn olan nasari cinslerin cem'isinden me'mûnlardır ve kangı vilâyetde olurlar ise mâdam ki imparatorun gemisinde misafirlerdir ve kezâlik imparatorlu bizim gemilerimize binse düşmanlarından me'mûnlardır madem ki anlar bizim gemilerimizdedir.

Şartü'l-hâmis

İmparatorun re'âyâsından olan tüccâr ve misâfirlerin cemî'si düşman gemilerinde bulunsalar nazar ideriz eğer ra'ıyyet-i mezkûrenin elinde sahîh pasaporta ve seleflerinde ve hevâciblerinde bula ol-tüccâr ve ol misâfirleer kendü nefislerinde ve mallarında ve hevâhiclerinde me'mûnlardır ve ol-tahakkuk ve müsebbetinden sonra muhakkak ve müsebbet olanlar konsoloya döner.

Şartü's-sâdis

İmparator düşmana elbette sancak ve pasaporta virmeğe eğer virirlerse bir nesne ifâde eylemez ve imparator sancak ve pasaporta virmez illâ râ'ıyyesine virir şol müsbet ile ki re'is olmaz illa imparatorun râ'ıyyesinden olur gemisi olmaz illa

ancak imparatorun râ'iyyesinin olur ve yine gemilerin gemicileri imparatorun râ'iyyesinden olur düşman cinslerinden gemicilerinden sülüs mikdarı bulunsa ol müftehirdir sülüsden ekser değil Tunus'da olan imparatorun konsolosu pasaporta kimesneye virmez illa ancak Tunus gemilerine virir.

Şartü's-sâbi'

Kaçan anların gemileri parçalansa yuhûd bizim vilâyetlerimizin yahılarında başdan kara olsa bizim vilâyetlerimizin nâs gemiyi yüzdürmekde anlara i'ânet ideler ve konsolosunun eliyle gemi sâhibinden icâre-i mu'tâd üzere ücretlerini alalar ve yüzen geminin nazarı konsoloslarına müfrizdir ana gününü işler ve ol geminin gemicileri ve merkesilesi ve re'is pusulası konsolosun eline temkîn olunur ve paralansa ve hevâicleri konsolosun eline temkîn olunur ve konsolos bildiğini işler.

Şartü's-sâmin

İmparatorun düşmanı üzerlerine tasallut olsalar ve anlardan birini âhz itseler ol nasarayı bizim vilâyetimizde satmağa götürseler anlara kimesne mâlik olmaz.

Şartü't-Tasi'

İmparatorun konsolos tescil-i sicill ve mümeyyiz ola. Roma imparatorunun nasaralarının aralarında niza' olsa anların hükümleri konsoloslarına döner ve ol da'vâlarını fasl ider ve kaçan bir müslim ve anlardan birinin aralarında niza' vâki' olsa anların hükümleri paşa hazretlerinin huzurunda görüle ve kaçan anlardan yedinde ba'zı müslimine cerh ve katl vâki' olsa yâhûd anlardan birinde sebep yâhûd 'ayb vâki' olsa şer'i şerîf hükm eder cerhde ve katilde ve sebebde ve eğer mu'azzam olan efendimizin Alikorno vilâyetlerinde yâhûd Alikorna'nın gayride imparator vilâyetlerinde vekil kalmak dilerse anlar ol vekili muhabbet ve ikrâm ile kabûl ideler kimesne ana mazarrat ve mekr ile ta'arruz eylemeye ve kaçan imparator nâsâralarından birisi müslümanlardan birinin deyn ile kaçsa ve halbuki anların konsolosu ol deyne zamin değil idi. Mezkûr konsolos ol deyne gârim olmaz konsolosundan ol deyn taleb olunmaz.

Şartü's-Aşer

İmparatorun gemileri Tunus ve sâ'ir vilâyetlerine gelse ol gemileri anların gemisine gasb ile kiralamaz illa gönül hoşluğu ile diledikleri kiralar ve efendimize kiralamak lâzım gelse efendimiz anlardan kiralar kendü için ve kiraların veriler konsolosun eliyle mu'tad üzere.

Şartü'l-Hâdi-'Aşer

Tunus'da anlardan bir kimse ölse anın muhâlefâtına vereseşi olur ve eğer vereseşi yogise muhâlefâtını konsolosu alur anda kimesne dahî itmez.

Şartü's-Sâni'- 'Aşer

Eğer nasaranın ba'zısında bizim vilâyetimizde bir fesâd yâhûd bir 'ayb vâki' olsa ve anların vilâyetinde bizim gemilerimizin adamlarından bir fesâd bir 'ayb vâki' olsa ol fesâd 'ayb iki cânibden sulh bozmez.

Şartü's-Sâlis-i 'Aşer

Kaçan anların ile bizim aramızda sulh bozar fesâd vâki' olsa konsolos ve cemi' 'iyâle ve mâli ve havâcibleri ve imparator ra'yyesinin cemi'si ve bizim vilâyetimizde olan bizâ'atları havâcibleri emn ü emândadır ve anlar me'zûnlardır vilâyetlerine gitmekde kangı gemi ile isterlerse ve kangı cinsden dilerlerse anlara anda bir kimesne mu'araza etmeksizin ve anlara altı mâh müddet virülür ki ol mühlet içinde malları ve eşyâlarını ve ehl ü 'iyâllerini alub ve işlerini görüb vilâyetlerine gideler vekillerimiz ki anlar imparator vilâyetindedir anlar dahi böyle ideler.

Şartü'r-Rabi'-'Aşer

Kaçar yerden bir memlûk imparatorun gemilerine kaçsa elbette gemilerinden bize ol memlûkü döndürürler. Kaçan ol memlûk nasârâ vilâyetine vâsıl olsa memlûkün haberi bize bülüğdan evvel konsolos gasb ider ki memlûk ânın gemisine kaçdı ya ol memlûkü çevirir veyâhûd mezkûr olan memlûkün kıymetini verir kable'l-gasb o kesreti çoklukta kıymeti meblağ-ı kebire bâlig olsa ki kıymetini verir kesreti üzere.

Şartü'l-Hamis-i 'Aşer

İmparatorun ceng gemileri kaçan bizim vilâyetlerimize gelseler anlara buralardan toplar atılır bizim mesâhin olan cünûs-ı âhire olmadığı gibi ve bizim ceng gemilerimiz kaçan anların vilâyetlerine gelseler anların gemileri bize selâmet topları atarlar 'âdet üzere.

Şartü's-Sâdis-i 'Aşer

Bizim vilâyetin limanına gelen imparatorun gemileri lenger hayatı ve 'avâid verirler bizim ile mesâlihın olan cünûs-ı âhirin virdikleri gibi ziyâdesiz ve eksiksiz .

Şartü's-Sâbi'-'Aşer

Tunus'da ve Tunus'un vilâyetlerin sâ'irinde müslüman esirleri düşman elinde kalsalar imparatorun vilâyetlerine ve Alikorno vilâyetleri bu sulh ile mezkûre olan Alikorno'nın sâ'ir sınır vilâyetlerine vâsıl olsa mezkûre olan esirler imrâr olurlar kimesnenin anlar üzerine sebili kalmaz ve ol esirleri Tunus'a emn ü emân ile ulaşırdılar İnşa'allahü te'âlâ deyü kaçanı imparatorun ra'yyesinden birisi bizim memleketimize gelse geçici olduğu halde biz ol kimesneyi temkîn ideriz konsoloslarına.

Şartü's-Sâmin-i 'Aşer

İmparatorun ceng gemilerinin pasaportaları imparatorun katında ola amma bâzergân gemilerinin pasaportaları Alikorno hakimi katında ola ve amma bizim korsan gemilerinin ve bâzergân gemilerimizin pasaportalarını Tunus'da olan imparatorun konsolosu verir kendi katında amma birisi bunları pasaportaları imparatorundan ola.

Şartü't-Tasi'-'Aşer

Eğer yahûdi ve nasârî tâ'ifesinden birisi müslümanların malıyla imparator vilâyetine kaçsa müslümanların malların gasb idüb çevirler ve incilen müslümanlardan birisi imparatorun malıyla bizim vilâyetlerimize kaçsa müslümanların mallarını gasb idüb çeviririz bâlâda zikr olunan hususun ahd u emân ve mukarrer ve mü'beyyin olmak için hâlâ dürü't-cihâd mahruse-i Tunus ocağının vâli-i mutasarrıf beylerbeğisi Ali Paşa yecerallahü minel-hayr paşa hazretleri Nemçe

imparatorunu hatemâllahü-avakibehu bi'l-hayr ver-reşâd Toşkana ve dükası beyninde müceddeden 'akd olunan sulh u salâhı te'kîd ve beyân-ı müsâfat ve müste'min ruhsat ve teşyîd için taraflarına ba'is olunan mu'teber vekar-ı murahhas ve vekilleri mu'teberlerin ve rahatıyla kavlı ve karar olduğunu minvâl-i meşrûh üzere sahifeye kesb ve tarafeynin imza ve mühürleri ile mahtum olmağa cümlesine işa'at olaki mürâ'at-ı tarafeyn vâcib ve kemâl-i maziye mer'î olmak üzere hilâfına aslâ bir kimesne irtikâb ve cevaz göstermeye.

**EK 9: TRABLUSGARIB OCAĞIYLA ROMA İMPARATORU
BEYNİNDE 6 OCAK 1749 SENESİNDE MAHSUSAN 'AKD OLUNAN
MUSÂLAHA ŞURÛTUNUN SURETİDİR ⁵²⁴.**

Sebeb-i tahrir-i kitâb ve mucib-i tastîr-i hitâb hakikat-intisâb a'zâm-ı selâtin-i cihân ve ekrem-i hevâkin-i devrân şevketlü 'azimetlü kadretlü efendimiz es-sultanü'l-gazi Mahmud Han ibnü's-sultanü'l-gazi Mustafa Han halledâ'l-lahü hilâfete âli-yevmi'l-haşr ve'l-mizân hazretlerinin taraf-ı hümâyûnlarından vârid olan hatt-ı hümâyûnu şevket-makrûna mefhûm itâ'at makrûnun Devlet-i 'Aliyye-i ebed-peyvend ile Roma İmparatoru mâbeyninde mün'akid olan musâlaha tarafından âhz ve i'tâ olunan 'ahidnâmelere tüccâr tâ'ifesi tarafeynin memâlikinde aminen ve sâlimen kendü hallerinde ticâret idüb müşârün-ileyh Roma İmparatoru'na tâbi vilâyetleri Roma İmparatoru'nun bayrağı ve patentasıyla memâlik-i mahrûseme kendü hallerinde gidüb ve gelüb alış ve viriş idüb lâzım iden gümrükleri edâ eylediklerinden sonra rencîde olunmayub himâyet ve siyânet oluna ve Cezâyir ve Tunus ve Trablus ocakları Taraf-ı Devlet-i 'Aliyye'ye tâbi oldukları için 'ahidnâme-i hümâyûnuma idhâl olunub Roma İmparatoru mülûk-ı nasârânın ulusu olmağla siz dahi ocaklarının kanun ve kâ'idesi üzere imparator-ı müşârün-ileyh ile başkaca musâlaha eylemeniz için Devlet-i 'Aliyye'nin emekdar ricâlinden Sungur Elhaç Ali Ağa dâme mecdehu ile irsâl olunan murahhas vekilleri vardıklarında cümle

⁵²⁴ BOA. Nemçe Ahidnâme Defteri, Nr. 59/3, hk. 16, s. 75-77.

ocağımız ahalisi beyninde feth ve karâret olunub cümlesi sem'an ve tâ'aten diyüb ocağımız dahî musâlahasına temşiyet virmeleriçün Trablus mirlivası emirü'l-ümerâi'l- kirâm Mehmed Paşa ibn Ahmed Paşa huzurunda ve ocak dâyısı ve sâ'ir ocak ihtiyârları ve ulemâ ve sulehâları mârifetiyle Taraf-ı devlet-i 'aliyyeden ta'yîn olunan mübâşir mûmâ-ileyh vesâtetiyle Roma İmparatoru müşârün-ileyh tarafından ta'yîn olunan murahhas vekilleri kıdvetü'l-ümerai'l-milleti'l-mesihkiye Kasr Momares ve Karlo Eylpoleti Kavaliler muvacehesinde mükâleme olunub 'akd olunan maddeler zikr olundu.

Faslü'l-evvel

Mu'teber olan ocağımız Trablusgarb ocağı zâbitleri ve hâkimleri re'yiyle haşmetlü miknetlü Roma imparatoru ve Toşkana düka-i kebirinin Françesko el-evvel haşmetlü imparatoriçesi Mariya Theresia zevc-i muhtereminin Toşkana memleketlerinde ve adalarında vâki' olan limanlar Alıkorno ve Porta-krad ve Venedik körfezinde Fiyume, Dresden ve Selsilye ve anlara tâbi' olan yerleri Trablusgarb ocağının re'âyâ ve berâyâsı beyninde emniyet ve istirahatleriçün işbu binyüzaltmışiki senesinde şehri gurre-i muharrem gününde karar virildiği vech üzere şol memleketlerinin ve limanlarının re'âyâ ve berâyâsı sefâyini ile Trablus ocağının re'âyâ sefâyini beyninde 'akd olunan sulh u salâh muktezâsınca ba'de'l-yevm tarafeynden cemi' korsanlık ve 'adâvet ve husûmet berren ve bahren men' ve def' oluna ve tarih-i mezbûrda birbirlerine zarar ve ziyân olunur ise bi'l-külliyet tazmîn ve âhz u gâret olunan sefâyîn ve esir ve sâ'ir cüzzi ve külli bi't-tamam redd oluna.

Faslü's-sâni

Roma İmparatoru ve İmparatoriçisi'nin gemileri tüccârları Trablus ve sâ'ir tâbi' olan iskelelere getürdikleri emti'a ve eşyâları için fûruht olundukda yüzde üç gümrük virüb ziyâde talep olunmaya ve gemiden çıkardıkları erzâkları fûruht olunmayub yine gemiye vaz' eyleyeler gümrük talep olunmaya bilâ-mâni' alış ve viriş eyleyeler ve cenge müte'allik olan eşyâlardan getürdüklerinde barut ve demir ve kurşun âlât-ı harb kereste tahta halat yelken bezi ve sâ'ir bu gûna eşyâlar için gümrük nâmında bir şey talep olunmayub virmeyeler ve eğer tüccârdan biri alış veriş ederken müflis olub firâr eylese Nemçe balyozundan bir şey talep olunmaya ve eğer Nemçelü olan nasârî ve yahûdilerden biri fevt olsa metrukâtını vasisi var ise şol vâsi

zabt eyleye eğer yoğise balyozu kabz eyleye kimse mâni' olmaya ve eğer bir gemi başdan kara vursa halâs olan bi'l-cümle eşyâ ve tecemmülât ve erzâkların kapudanına teslim olunub gümrük talep olunmayub ve âdemler esir olunmayub bir fert rencide olunmayalar ve Nemçe'nin gemileri Trablusgarb önüne gelüb demirlediklerinde sâ'ir dost olan ceng gemileri gibi mu'âmelâtı bunlara dahî(sh.76) kezâlik oluna.

Faslü's-sâlis

Trablus korsan gemileri zikr olunan büldan ve limanların önünde göz ayırımında korsanlık eylemeyüb ve volta çalışmayub mazarratı memnu' ola ki tüccârın emniyetine hâlel virilmeye ve limanlarına gireler gerek fırtına şiddetinden veyâhûd düşman şiddetinden veyâhûd gerek zahire ve gerek su ve sâ'ir levâzımât-ı lâzimesiyle memnûn olub limanlarına girmek iktizâ iderse gireler ve top altına dâhil olundukda me'mûn olalar dostluk izhâr oluna ve kal'a zâbitânları bâzergân gemileri 'akabince korsan koyuvirmeyüb yirmidört saat mürûr itmedikçe.

Faslü'r-râbi'

Trablus memleketinde donanan korsan gemileri deryaya girüb Nemçe sancağıyla olan gemileri her kangı memleketden ise zâbiti imzâsıyla pasaporta ala ancak 'alâmetleri Trablus'da mukîm olan konsolosa irsâl olunca pasaportalar 'alâmetleri bir ola bu minvâl üzere oldukda yollarından mâni' asla bir zarar eylemeyeler ve eğer zahireden ve gayrı eşyâlardan ihtiyaçları vâki' olursa imdâdlarına bulunalar ve bir fülka ile iki neferât ile ve sâ'ir lâzım olacak kürekçiler ile gemiye binmek ve zikr olunan pasaportalarını yoklamak için göndereler iki neferden gayrı kimse çıkmaya tenbih eyleyeler meğer kapudanı izin vermiş ola ve kezâlik re'is gemileri hakkında Trablus'da olan balyozdan pasaporta ala ki mezbûr pasaportanın sureti zeyl-i kitabda mestûrdur mezbûra nazar oluna ba'dehu yol vireler ve mâlâ-takât mâlâ-keâm zuhûra gelmesi mukarrerdir ve ecnebiye pasaporta virilmeye.

Faslü'l-hâmis

Eğer Nemçe düşmanın gemileri Trablus limanlarına Nemçe re'âyâsından esirler götürürler ise karaya çıkarmayalar ve eğer çıkarırlar ise itlâk oluna.

Faslü's-sâdis

Eğer Nemçe re'âyâsı gayrı sancak altında Trablus ve kezâlik gayrı cins gemilerinde bulunur ise yolcu olmak şartıyla aralarında ceng ve kıtâl olsa bile esir itmeyeler ve rızkların vireler kezâlik Trabluslular esir almayub rızkları redd oluna.

Faslü's-sâbi'

Nemçe tâ'ifesiyle 'adâvet üzere olanların gemilerine bir dürlü yardım ve imdâd olunmaya ve düşmanların tahrikiyle üzerlerine tekne donanmağa rızâ vermeyeler ve Trablus ocağına tâbi' olan limânlara tenbîh olunsun ki Nemçe düşmanı her kim ise gayrı memleket hâkimleri emriyle ve sancağıyla gemi donatmayalar ve kezâlik Nemçe ile 'adavet üzere olanlar Nemçelüler üzerine varmak için Trablus limanlarında gemi donatmayalar ve dahi Trablus düşmanı olanlar Nemçelülerin limanlarında Trabluslunun üzerine varmak için gemi donatmayalar.

Faslü's-sâmin

Mahrûse-i Trablus ocağında Roma imparatoru tarafından kendü me'mûriyetini ve pasaporto vermek için balyoz nasb ve ta'yîn oluna ve Devlet-i 'Aliyye'de 'adet-i şehr-i yâri üzere bu ocakdan dahî cümle konsoloslardan takaddüm ve tasaddür oluna ve Nemçe re'âyâları beynlerinde da'vâ ve nizâ'ları olsa konsolosları da'vâlarını fasl ide hükkâm dâhil itmeye ve sâ'ir ecnâs balyozların hakkında olan cemi' 'âdet-i mu'âfiyeet ânaa dahi mukadder ve takayyüd ola.

Faslü't-Tâsi'

Eğer Nemçelü ile müslümân arasında münâza'a ve da'vâ vâki' olursa Trablus beylerbeyisi ve dâyı da'vâlarını göre gayri kimesneler dahil itmeyeler ve Trablusa tâbi' mekânlarda vâki' olursa ol yerin hâkimi fasl eyleye.

Faslü'l-'aşer

Eğer Nemçe re'âyâsından biri bir müslümanı urub girift olundukda konsolos himâyet eyleye suç u ve günâhı sâbit oldukda konsolos huzurunda hakkından geline ve eğer cürm sâhibi tutulmayub firâr ider ise balyozdan taleb olunmayub ihzârına teklîf olunmaya.

Fasl-ı ehadi-'aşer

Hâlâ 'akd olunan sulh u salâh beyne'l-cânibeynden muhâlefet vâki' olursa mazlûm olan her kim hâkimlere şikayet eyediklerinde hakkı hak itmeğe bir isbât-ı sarîh ve leşkâr olmayınca intikam olunmaya mâbeynimizde olan 'akd u emân kâsîd olunmaya.

Fasl-ı isnî-'aşer

Tarafeynin gemileri rûy-ı deryâda birbirlerine rencîde ve zarâr u ziyân iderlerse zâlim olan her kim ise muhkem hakkından geline ve gâret olunan emvâl redd olunur tekne donadıcıları cevâbın vire.

Faslü's-sâlis-i 'aşer

Roma imparatorunun Trablus hükkâmı beyninde imzâ olunan temessük bozulmak iktizâ iderse Nemçe konsolosuna ve sâ'ir tâ'ifesine memleketlerine varmağa yol verib ve üzerlerine te'addi olunmaya ve gitmelerine üç ay mühlet vireler.

Faslü'r-râbi-i 'aşer

Trablus korsan gemileri rûy-ı deryâda Nemçe gemilerine mülâki olduklarında sandal bırakub iki nefer gelüb pasaportasın gösterüb yine yollarına revâne olalar ve kezâlik Alikorno ve Portugal, Venedik körfezinde Fiyume ve Tebriyalesito(?) ve Senpapoloş iskelelerde olan zâbitler sâ'ir ecnâsa pasaporta ve sancak virülür ise olvilâyetin zâbiti olanın muhkem haklarından geline.(sh.77) İşbu 'akd olunan mevadd tarafeynin rızâsıyla ve Devlet-i 'Aliyye'nin hüsn-i vesâtetiyle mülûk-ı nasârânın ulusu ve hürmetlûsü Roma İmparatoru ile Trablusgarb ocağı hükkâmı beynlerinde masûn ve mahfûz olub tarafeynin hâkimlerine ve zâbitalarına ve tevâbi' ve livâ haklarına bi'l-cümle tenbih ve te'kîd oluna ki anlar dahî tafsîl olan şurût ve kuyûd

maktezâsınca hareket ve dostluğa mugâyir bir dürlü 'illet ve bahâne ile birbirlerine rencîdeden ihtirâz ve bu şurût ve kuyûd karar-dâde olduğu sûreti üzere imzâ ve hatem olunduğu günden tarafeynin kabûlü müş'ir tasdiknâmeler altı aya değin gelüb re'âyâ-yı tarafeynin istirâhat ve itminânı üzere olalar ve bâlâda mestûr olan mevadd-ı mezkûr ki ondört madde üzerine 'akd olunan şurût ve kuyûd mukarrer ve mer'i tutulmuş olmak üzere mûmâ-ileyhima murahhaslar Momares ve Eylpoleti Kavaliler ruhsat-ı kâmileleri muktezâsınca İtalyan lisanı üzere imzâlarıyla mûmzâ ve ruhsatlarıyla mehtûm ve ma'muliye temessük virmekle biz dahî velâletimiz hasebiyle Trablus ocağı zâbitleri tarafından imzâ ve hatemim ile işbu temessük virilmiştir. Pasaporta ve 'alâmet-i nişanları bu tarafda mukîm olan konsolosa irsâl oluna.

Fî 16 Muharrem - Sene 11162 (6 Ocak 1749)

**EK 10: CEZÂYİR-İ GARB VE TUNUS VE TRABLUS
OCAKLARINDAN NEMÇE TÜCCÂR SEFÂYİN TE'MİNLERİNE DÂ'İR
TARAF-I DEVLET-İ 'ALİYYE'MİN NEMÇELÜYE 8 AĞUSTOS 1783'DE
VERDİĞİ MEMHÛR MÛMZÂ SENEDİN SURETİDİR⁵²⁵.**

Devlet-i 'Aliyye'nin kadîm dostu ve hemcivârı olan Nemçe devleti Garb ocakları korsanlarından Devlet-i imparatoriye'nin limânlarına mahsus Nemçe tüccâr sefinelerinin te'mînleri ve zikr olunan korsanlardan sefâyîn-i mezkûreye bir zarar irâs ider ise tazmîn itdirilmesi hususlarına Taraf-ı Devlet-i 'Aliyye'den ta'ahhüd olunduğunu şâmil bir kıt'a memhûr sened i'tâ olunmasını rağbetlü elçi bey dostumuz vesâtetiyle dostâne iltimâs idüb beyne'd-devleteyn derkâr olan tahâbb u tevâdu' nazaran Devlet-i müşârün-ileyhin iltimâs-ı mezkûru tesviyesi mucîb-i tezâyüd-i safvet olacağı zâhir olmakdan nâşi hususu mezbûre şu vechile karar virilmiştir ki ber-vech-i âtî zikr olunur.

⁵²⁵ BOA. Nemçe Ahidnâme Defteri, Nr. 59/3, s. 30.

Evvelen

Devlet-i İmparatoriye'ye tâbi' olan bi'l-cümle tüccâr sefâyîni ve re'âyâları bu gûne deĝin mu'tâd olan vech üzere bayrak ve patentasıyla aminen ve sâlimen kendü hallerinde ve bilâ-mâni' ticâret idüb ba'de-izin tevâbi' Devlet-i Osmaniye'den olan Garb ocakları ve sâ'ir bi'l-cümle korsanlarının tasallutundan te'minlerine Taraf-ı Devlet-i 'Aliyye'den tasrihen ta'ahhüd ve tekeffül olunur.

Saniyen

Belgrad mu'ahedesinde in'ikâd-ı pezîr olan 'ahidnâmenin onbirinci maddesi âharında şöyle ki her noktada içlerinden sulh u salâha mugâyîr vaz' ve harekete cesâret ider olur ise nehb ü gâret eyledikleri bi'l-cümle emvâl ve eşyâ taraflarından istirdâd olunub zararları tazmîn itdirile ve esir eyledikleri kimesneler dahî esirlikden istihlâs olunub bu makûle eşkiyânın sâ'ire mucib-i ibret olmak için şer'en lâzım gelen cezâları tertib ve muhkem haklarından geline bu mestûr olmaĝle bu 'ibâde sâ'ir bi'l-cümle Devlet-i Osmaniye'nin tevâbi'lerine şâmil olduĝu misüllü Magriblülere dahî râci' ola.

Salisen

Cânib-i Devlet-i 'Aliyye'den işbu sene-i mübâreke rebi'ü'l-evvelinin gurre si tarihiyle müverrih virilen seneden sonra gerek Garb ocakları ve gerek sâ'ir Memâlik-i Osmaniye korsanları taraflarından Nemçe tüccâr sefâyînine vâki' olan ve ba'de-izin vuku' bulabilür bi'l-cümle ta'arruz ve hasârın tazmîn itdirilmesi ve bundan akdem vâki' olub ma'lûm ol-mikdâr bedel-i sulha kat' olunan hasarın ba'de'l-mezkûru tahsil olunması hususlarına Taraf-ı Devlet-i Osmaniye'den hakikaten ta'ahhüd ve iltizâm olunur ve Devlet-i İmparatoriye'nin elçileri taraflarından vâki' olan ma'aruzât ve istid'âlar ile salifü'z-zikr korsânların nehb ü gâret eyledikleri emvâl ve eşyâ fi'l-hâl taraflarından istirdâd ve zarar ve ziyânları tazmîn ve esir eyledikleri kimesne dahî esirlikden istihlâs itdirile ve o makûle harekete cesâret iden korsanların 'ibreten li'l-sâ'irin şer'en lâzım gelen cezaları tertib ve muhkem haklarından gelinmek hususu Devlet-i 'Aliyye ber-vech-i akvâ ta'ahhüd ider.

Râbi'an

Hilâf-ı me'mûl işbu zikr olunan terhise ve istifâ hususu tamâmen ve kâmilten tenfiz ve icrâ olunmadığı takdirde Nemçe tüccâr sefâyîninden gasb ve gâret olunan bi'l-cümle emvâl ve eşyâları Devlet-i imparatoriye elçilerinin istid'âları târihinden altı ay mürûrundan ve mümkün olur ise dahî mukaddem Devlet-i 'Aliyye bi't-tamamha nakden kendü hazinesinden i'tâ ve tazmîn idüb bir dürlü te'hîr ve imhâli tecvîz itmeyeceğine kezâlik kâmilten ta'ahhüd olunur ve işbu ta'ahhüdün bi't-tamamha tenfiz ve icrâsında Devlet-i 'Aliyye'nin derkâr olan niyeti gayri mütegayyiresi muktezâsı üzere selifü'z-zikr tazmînin 'adem-i edâsı vukû' eğerçi gayri muhtemel olub ancak niyet-i mezkûreye bir delil akvâ izhâr itmek için zikr olunan tazmînin 'adem-i edâsı vâki' olduğu takdirde Devlet-i İmparatoriyye re'âyâsından nehb ü gâret olunan bi'l-cümle emvâl ve eşyâları tazmîninin bi't-tamamha istihsâli zımında bâlâda ta'yîn olunan altı ay tamâmında ve mukâbele bi'l-mislin icrâ olunacağından Devlet-i 'Aliyye'yi peşince habîr ve agâh itdikden sonra re's-i hududda olan arazi-i Osmaniye'de mukâbele bi'l-mislin i'mâline Devlet-i imparatoriye istihkâk-ı sarhisini Devlet-i Osmaniye ber-vech-i peşîn ikrâr ve husus-ı mezbûr Taraf-ı Devlet-i 'Aliyye'den bu vechile ta'ahhüd ifâ ve icrâsı iltizâm olunmağle mühr ve imzâ işbu sened virile.

Fî 9 Ramazan - Sene 1197 (8 Ağustos 1783)

AVUSTURYALI TUCCARLARIN YOL GÜZERGAHLARI

